

9608281067

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ

ΑΦΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΣΗ
ΑΝΤΡΕΑΣ ΝΑΙΡΤΟΣ

ΓΡΑΦ. Σ

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΙ

ΑΦΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΣ
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ —

ΑΠΟΔΟΣΗ
ΑΝΤΡΕΑΣ ΝΑΙΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
2002

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΙ

Τολστόι, Λιεφ (Λέων) Νικολάγιεβιτς, κόμης (1828-1910).

Κορυφαίος ρώσος μυθιστοριογράφος υπέρμαχος της κοινωνικής αναμόρφωσης –κατά πολλούς αναρχικός– αντιφατική προσωπικότητα ατομικιστή αριστοκρατή, που μάταια προσπαθεί ν' ακολουθήσει τη ζωή των χωρικών, ριζοσπάστης χριστιανός, ηθικός στοχαστής και ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ρεαλιστικής λογοτεχνίας σε παγκόσμια κλίμακα. Και οι δύο γονείς του ανήκαν σε παλαιές αριστοκρατικές οικογένειες.

Ο μεγάλος συγγραφέας γεννήθηκε στη Γιάσοναγια Πολιάνα, επαρχία του κυβερνείου της Τούλα, στις 28 Αυγούστου του 1828, κι εκεί έζησε τα παιδικά του χρόνια αποκτώντας πολύτιμα βιώματα. Σε ηλικία δύο χρονών πέθαινε η μητέρα του, στην οποία όπως πολλές φορές ο ίδιος αναφέρει, χρωστούσε πολλές από τις ιδιότητες του χαρακτήρα του, καθώς και την κλίση του προς τη λογοτεχνία. Στα εννιά του χρόνια χάνει και τον πατέρα του. Την ανατροφή του μικρού Λιεφ και των δυο μεγαλύτερων αδελφών του Νικολάι και Σεργκέι ανέλαβε η μακρινή συγγενής τους Εργκόλσκαγια, η οποία του εμφύσησε την ιδέα της ήσυχης ζωής μακριά από την κοσμικότητα και την τύρβη της πολυκοσμίας. Όμως κι αυτή η αγαπημένη του θεία θα πεθάνει το 1840 και την ανατροφή των παιδιών θα συνεχίσει μια άλλη συγγένισσα, η Γιούσκοβα, που επίσης επηρέασε την διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων του Τολστόι ως προς το δικαίωμα να ζει κάποιος πλούσια όταν γύρω του οι άλλοι πεινούν.

Γερμανοί και Γάλλοι οικοδιδασκαλοι δίδαξαν στα παιδιά τις γλώσσες τους και αρκετές γνώσεις της εποχής. Όμως ο Τολστόι οφείλει στον Γερμανό δάσκαλό του Φιοντόρ Κέσελ την επαφή του με τη γερμανική φιλοσοφία. Ο ίδιος παραδεχόταν αργότερα ότι τα ουσιαστικότερα πράγματα τα έμαθε από τον αυτοδίδακτο δουλοπάροικό του γερο-Γκρίσα.

Σε ηλικία 16 ετών, το 1844, ο Τολστόι γράφτηκε στη φιλοσοφική σχολή του πανεπιστημίου της πόλης Καζάν για φιλοσοφικές και νομικές σπουδές, χωρίς όμως ιδιαίτερη θέρμη. Τα φοιτητικά του χρόνια σφραγίστηκαν από το διχασμό ανάμεσα στην παρόρμηση να λαμβάνει μέρος σε ξέφρενα γλεντοκόπια και στις εναγώνιες προσπάθειές του να ζήσει βίο ενάρετο. Θέλοντας να υπερνικήσει τις αβεβαιότητες και ανασφάλειες του αναζητεί στήριγμα στην Αγία Γραφή και στα έργα του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ.

Δοκιμάζει τις δυνατότητες του στο γράψιμο όπως αναφέρει στο *Ημερολόγιό* του, το οποίο άρχισε τη χρονιά εκείνη, δηλαδή το 1847, και το οποίο συνέχισε ως το θάνατο του με μικρές διακοπές. Εγκαταλείπει το πανεπιστήμιο και ξαναγυρίζει στη Γιάσοναγια Πολιάνα, όπου θα αναλάβει τη διαχείριση της μεγάλης οικογενειακής κτηματικής περιουσίας. Δεν άντεξε όμως το παραφορτωμένο πρόγραμμα δουλειάς, που επέβαλε στον εαυτό του κι έτσι την επόμενη

χρονιά πήγε στη Μόσχα και μετά στην Πετρούπολη, όπου αποπειράθηκε να συνεχίσει τις νομικές σπουδές χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα. Την τριετία 1848-51 κατασπαταλήθηκε σε κοσμικές απολαύσεις, χαρτοπαιξίες, γλεντοκόπια με τσιγγάνους στην Πετρούπολη και στην Τούλα.

Ένα μέρος του χρόνου του το διέθετε και για το κυνήγι, όπου καθώς βρισκόταν μέσα στη φύση απομονωμένος από συντροφίες, ξυπνούσαν έντονα οι τύψεις που είχε για τον άσωτο βίο του και δυνάμωνε η διάθεσή του να ασχοληθεί με τη συγγραφή. Έτσι στις αρχές του 1851 γράφει το αφήγημα *Ανιστόρηση Της Χθεςινής Μέρας* και το πρώτο από τα τρία αυτοβιογραφικά του βιβλία *Παιδικά Χρόνια*, *Εφηβεία*, *Νεανικά Χρόνια* που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1852.

Το 1851 αποφάσισε να καταταγεί στο στρατό, όπου ήδη υπηρετούσε ο αδελφός του Νικολάι με σκοπό να υποχρεώσει τον εαυτό στη δοκιμασία της απάρνησης της προηγούμενης ζωής του.

Η τριετής διαμονή του στον Καύκασο, κατά την οποία επέδειξε ανδρεία στις μάχες εναντίον διάφορων ορεσίβιων φυλών, στάθηκε μια περίοδος πραγματικής μαθητείας στη ζωή του. Η έντονη βίωση των συνθηκών και των περιστατικών, που έβλεπε γύρω του, η οικείωση των πραγμάτων και ο ξανααστοχασμός της περασμένης ζωής τον καθοδήγησαν όχι μόνο να βρει τη φυσικότητα και την αλήθεια, που χρόνια αναζητούσε αλλά και του φανέρωσαν το υλικό για μια σειρά αφηγήσεις, μερικές από τις οποίες είναι σωστά διηγήματα όπως *Επιδρομή*, *Πώς Πέθανε Η Αγάπη*, *Το Πρωινό Ενός Γαιοκτήμονα κ.ά.*

Στις αρχές του 1854 ο Τολστόι ζήτησε και τον μετέθεσαν στην πολιορκημένη Σεβαστούπολη. Εκεί έλαβε μέρος ως γενναίος μαχητής αλλά και ως αμερόληπτος παρατηρητής. Λογοτεχνικός καρπός αυτής της πολιορκίας είναι η σύντομη τριλογία *Η Σεβαστούπολη Το Δεκέμβρη Του 1854*, *Η Σεβαστούπολη Το Μάη του 1855* και *Η Σεβαστούπολη τον Αύγουστο Του 1855*, έργο που ενθουσίασε ακόμη και τον ίδιο τον Τσάρο Αλέξανδρο Β΄.

Μετά την άλωση της Σεβαστούπολης μετατέθηκε στην Πετρούπολη, όπου οι κοσμικοί και λογοτεχνικοί κύκλοι τον υποδέχτηκαν θερμά. Ήδη τον θεωρούσαν ως έναν από τους σημαντικότερους Ρώσους συγγραφείς. Με την ευκαιρία αυτής της καταξίωσης ο Τολστόι επιτέθηκε με οξύτητα στις κατεστημένες αντιλήψεις αυτών των κύκλων, που δεν συμφωνούσαν με τις προσωπικές του πεποιθήσεις. Θεωρούσε αμάρτημα το να είναι κάποιος ιδιοκτήτης γαιών όταν οι ακτήμονες αγρότες λιμοκτονούσαν, καθώς επίσης το να υποχρεώνει κάποιος, άλλους να δουλεύουν για λογαριασμό του, λόγω του ότι αυτός είναι πλούσιος ενώ οι άλλοι όχι. Θέλοντας να είναι συνεπής με τις απόψεις του, πήγε στη Γιάσναγια Πολιάνα, με σκοπό να απελευθερώσει τους δούλοπάροικούς του. Το σχέδιο του όμως συνάντησε την άρνηση των χωρικών, οι οποίοι πίστευαν ότι η τσαρική κυβέρνηση θα έδινε στο πρόβλημά τους λύση ουσιαστικότερη από αυτήν που πρότεινε ο αφέντης τους. Απ' τη χρονιά αυτή, το 1856, χρονολογούνται τα έργα *Αναμνήσεις Ενός Σημειωτή Του Μπιλιάρδου*, *Οικογενειακή Ευτυχία*, *Συνάντηση Σ' Έναν Απόσπασμα Μ' Έναν Γνωστό Μοσχοβίτη*, *Οι Δύο*

Ουσάροι και Το Βάσανο. Τη χρονιά εκείνη ερωτεύτηκε τη Βαλέρια Αρσένιεβα αλλά το σύντομο ειδύλλιο δεν κατέληξε σε γάμο.

Το 1857 ο Τολστόι παραιτήθηκε από το στρατό και ταξίδεψε στο εξωτερικό, Παρίσι και Ελβετία, οι θεσμοί όμως της δυτικής Ευρώπης, καθώς και ο τρόπος ζωής των ανθρώπων των χωρών αυτών, δεν του άρεσαν διόλου. Σε έξι μήνες επέστρεψε στη Ρωσία και ιδρύει στη Γιάσναγια Πολιάνα ένα σχολείο για παιδιά και μεγάλους, όπου ο ίδιος διδάσκει με δικές τους παιδαγωγικές μεθόδους. Το 1857 γράφει τη *Λουκέρνη* και το 1858 τον *Αλβέρτο και τους Τρεις Θανάτους*. Το 1860 γράφει τον *Ποληκούσκα*, που αποτελεί την πρώτη του απόπειρα να γράψει διήγημα με περιεχόμενο καθαρά λαϊκό. Το 1860 ο Λέων Τολστόι ταξιδεύει για δεύτερη φορά στο εξωτερικό επισκεπτόμενος πάλι τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Αγγλία, την Ιταλία και την Ελβετία, με σκοπό να πλουτίσει τις παιδαγωγικές του γνώσεις. Όταν επέστρεψε στη Γιάσναγια Πολιάνα συνέχισε τη διδασκαλία στο σχολείο που είχε ιδρύσει, εκδίδοντας μάλιστα κι ένα περιοδικό. Όμως ένα αποτρόπαιο περιστατικό, στο οποίο έτυχε να παρευρεθεί κατά τη διάρκεια στρατιωτικών γυμνασίων, τον έφερε σε τέτοια απόγνωση, ώστε αποφάσισε να αυτοεξοριστεί για ένα διάστημα στη Σαμάρα. Στο ταξίδι του αυτό γνώρισε τη δεκαεπτάχρονη Σοφία (Σόνια) Αντρέγιεβνα Μπερς, την οποία και παντρεύτηκε. Ο γάμος του πρόσφερε μια μακρόχρονη περίοδο ευτυχίας κοντά στην νεαρή γυναίκα του, με την οποία και απέκτησε δεκατέσσερα παιδιά.

Την περίοδο αυτή γράφει τους *Κοζάκους*, έργο που εκδόθηκε το 1863 και γνώρισε μεγάλη επιτυχία.

Από το 1856 ο Τολστόι είχε αρχίσει να γράφει ένα μυθιστόρημα με θέμα την επάνοδο ενός εξόριστου Δεκεμβριστή, αλλά σύντομα ένιωσε την ανάγκη να πλατύνει χρονολογικά την πλοκή που πραγματεύεται. Έτσι έφτασε στη σύλληψη ενός απ' τα μεγαλύτερα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, που είναι το μυθιστόρημα *Πόλεμος Και Ειρήνη*.

Στα χρόνια 1870-71 ο Τολστόι ρίχνεται με πάθος στη μελέτη των αρχαίων ελληνικών και εκφράζεται με μεγάλο θαυμασμό για τον Όμηρο. Το 1873 εκδίδει ένα *Αλφαριθμητικό* με παιδαγωγικό θέμα.

Από το 1870 είχε αρχίσει να σχεδιάζει ένα καινούριο έργο με κεντρικό πρόσωπο μια αξιόλογη και καλή γυναίκα, που όμως είναι ένοχη μοιχείας. Το έργο αυτό παρά τα μεγάλα προβλήματα που προέκυψαν στο συγγραφέα κατά τη διάρκεια της συγγραφής του *Άννα Καρέννα*, αποτελεί ένα από τα καυχήματά της ρώσικης λογοτεχνίας.

Μετά την *Άννα Καρέννα* ο Τολστόι θα περάσει μια βαριά κρίση που τον έφερε στα πρόθυρα της αυτοκτονίας. Έτσι θα αναζητήσει διέξοδο σε μια θρησκευτική πίστη δικής τους διατύπωσης. Θέλει να ζει απαλλαγμένος από συμβατικότητες και ανέσεις, αποκηρύσσοντας την καλοπέραση, την ψευτο-πρόοδο και τον ψευτο-πολιτισμό. Υποστηρίζει ότι τα κύρια στοιχεία του βίου πρέπει να είναι η εναρμόνιση με τη φύση, η αγάπη, η αλήθεια και η εργασία που καλύπτει τις βασικές βιοτικές ανάγκες. Ασχολείται τώρα ο ίδιος με την καλλιέργεια της γης ντύ-

νεται όπως οι μουζίκοι, φτιάχνει τα παπούτσια του και κηρύττει την πραότητα και την χριστιανική ρήση πως: «αν κάποιος σε ραπίσει στρέψε και την άλλη σου παρειά».

Τις αντιλήψεις του αυτές για τη θρησκεία τις εκθέτει σε μια σειρά βιβλίων όπως: *Κριτική Της Δογματικής Θεολογίας* (1880), *Μια Εξομολόγηση* (1882), *Σε Τι Συνίσταται Η Πίστη Μου* (1884), *Λοιπόν Τι Πρέπει Να Κάνουμε;* (1885-86), *Η Βασιλεία Του Θεού Είναι Μέσα Σας* (1891-93), *Πώς Να Διαβάζεται Το Ευαγγέλιο Και Πού βρίσκεται Η Ουσία Του* (1896), *Η Χριστιανική Διδασκαλία* (1897) *Το Μέγα Αμάρτημα* (1905), *Δεν Μπορώ να Σιωπήσω* (1908) κ.ά.

Το 1888 αποφασίζει να μοιράσει τα κτήματά του στους χωρικούς του, πράξη που προκάλεσε βαθύτατη ρήξη στις σχέσεις του με τη σύζυγό του, η οποία τον πίκρανε στα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Παράλληλα με τις φιλολογικές, φιλοσοφικές και θεολογικές ιδέες του ο Τολστόι είχε διαμορφώσει μια νέα αντίληψη και για την τέχνη, σύμφωνα με τις ιδέες του που την εξέφρασε στα δοκίμια του *Τι Είναι Τέχνη* (1897) και *Ο Σαίξπηρ Και Η Δραματική Τέχνη*.

Άλλες εφαρμογές αυτής της αντίληψης συναντούμε στα ηθικού περιεχόμενου διηγήματα του, που αναφέρονται στις συνθήκες ζωής των χωρικών, τέτοια είναι: *Με Τι Ζουν Οι Άνθρωποι* (1881), *Όπου Υπάρχει Αγάπη Είναι Εκεί Ο Θεός* (1885), *Τρία Γεροντάκια* (1886) κτλ. Άλλα σημαντικά λογοτεχνικά έργα του αυτής της εποχής είναι το ημιτελές έργο *Σημειώσεις Ενός Τρελού* (1884), *Το Κράτος Του Ζόφου* (1886), θεατρικό έργο που παρουσιάστηκε το 1888 κι αποτελεί το σημαντικότερο επίτευγμα του Τολστόι στον τομέα αυτό για τον οποίο έτρεφε ιδιαίτερη εκτίμηση, *Ο Θάνατος Του Ιβάν Ιλίτς* (1887), *Ο Διάβολος* (1889), *Η Σονάτα Του Κρώιτσερ* (1889), *Ο Πατήρ Σέργιος* (18900-1898) και *Αφέντης Και Δούλος* (1895).

Το 1899 ο Τολστόι γράφει το τελευταίο από τα μείζονα λογοτεχνικά έργα του την *Ανάσταση*, στις σελίδες του οποίου ο τυφλός εγωισμός μετατρέπεται σε υψηλό αλτρουισμό. Για το έργο του αυτό όμως, η Ορθόδοξη Ρώσικη Εκκλησία τον αφόρισε το 1901. Τέλος άλλα έργα της τελευταίας περιόδου είναι *Το Ζωντανό Πτώμα* (1900), το ημιτελές *Το Φως Φέγγει Και Στα Σκοτάδια* (1894-1902), *Χατζή Μουράτ* (1904), *Αλιόσα Γκορσόκ* (1905) τα οποία δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατό του.

Σε βαθιά γεράματα ο Τολστόι χτυπιέται το 1910 από ένα καινούριο ξέσπασμα κρίσης που τον βασάνιζε όλα τα χρόνια της ωριμότητάς του για το είδος της ζωής που έκανε αλλά κι απ' την επιδείνωση των σχέσεών του με την οικογένειά του. Έτσι κρυφά θα εγκαταλείψει στις 28 Οκτωβρίου το σπίτι και την οικογένειά του μαζί με το γιατρό και την αγαπημένη του κόρη Αλεξάνδρα, σε μια τελευταία προσπάθεια να ζήσει κοντά στον Θεό. Όμως θα πεθάνει από πνευμονία δέκα ημέρες αργότερα στις 7 Νοεμβρίου 1910 μέσα στο σιδηροδρομικό σταθμό του Αστάποβο της επαρχίας Ριαζάν.

M.M.

ΑΦΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΣ

I

Αυτό συνέβηκε στα 1870 την επομένη του Άι-Νικόλα του χειμωνιάτικου. Η ενορία γιόρταζε κι ο προύχοντας Βασίλη Αντρέιτς Μπρεχουνόβ, έμπορος δεύτερης τάξης, δε μπορούσε να λείψει. Έπρεπε να πάει στην εκκλησία γιατί ήτανε επίτροπος κι έπρεπε σπίτι του να δεχτεί και να περιποιηθεί τους συγγενείς και τους φίλους που θα έρχονταν. Όμως όταν πια κι οι τελευταίοι μουσαφिरαίοι, έφυγαν, ετοιμάστηκε, χωρίς να χασομερήσει, να ξεκινήσει και να πάει ίσαμε το γειτονικό κτήμα, για ν' αγοράσει κάποιο δασάκι που από καιρό το παζάρευε με τον κτηματία. Και βιαζόταν να πάει, μην τυχόν οι έμποροι της πολιτείας τον προλάβαιναν κι έχανε μια τόσο συμφερτική αγορά. Ο νεαρός κτηματίας γύρευε για το δασάκι δέκα χιλιάδες, μα ο Βασίλη Αντρέιτς του έδινε μονάχα εφτά. Κι αυτές οι εφτά χιλιάδες δεν αντιπροσώπευαν παρά μόλις το ένα τρίτο της πραγματικής αξίας του. Μπορεί κιόλας να επέμενε ακόμα και να κατέβαζε πιο πολύ την τιμή που πρότεινε στον κτηματία γιατί το δασάκι βρισκόταν στα σύνορά του κι από καιρό είχε κλείσει μια συμφωνία με τους εμπόρους της περιοχής και της επαρχίας, που σύμφωνα μ' αυτήν, δεν είχε το δικαίωμα ένας από τους συμβαλλόμενους ν' ανεβάξει τις τιμές στην περιοχή των άλλων. Όμως την τελευταία στιγμή πληροφορήθηκε πως μια ομάδα δασέμποροι από την πολιτεία σκόπευαν να πάνε να διαπραγματευτούν το δασάκι αυτό και για τούτο αποφάσισε να δει δίχως αναβολή τον κτηματία και να κλείσει οριστική συμφωνία μαζί του. Για τούτου άμα ξεμπερδεψε με τη γιορτή και με τους μουσαφिरαίους, έβγαλε εφτακόσια ρούβλια, σ' αυτά πρόσθεσε και δυο χιλιάδες τριακόσια της εκκλησίας, ώστε να γίνουν τρεις χιλιάδες, κι αφού τα μέτρησε και τα ξαναμέτρησε προσεχτικά, τα τακτοποίησε στο πορτοφόλι του και ετοιμάστηκε να ξεκινήσει.

Ο εργάτης Νικίτα, ο μόνος απ' όλους τους εργάτες του Βασίλη Αντρέιτς που δεν ήτανε μεθυσμένος εκείνη την ημέρα έτρεξε να ζήσει. Ο Νικίτα δεν ήτανε μεθυσμένος τώρα, γιατί, όντας τρομερός μπεκρής, στις απόκριες είχε αφήσει αμανάτι στο κρασοπουλειό και το σάκο του και τα ποδήματά του κι είχε ορκιστεί να μην ξαναμεθύσει και δυο μήνες τώρα δεν έπινε στάλα κι αντιστάθηκε ηρωικά στον πειρασμό τις δυο μέρες της γιορτής, που έβλεπε εκείνη την αφθονία του κρασιού και δεν έβαλε ούτε μια γουλιά στο στόμα του.

Ο Νικίτα ήτανε ένας πενηντάρης περίπου, μουζίκος, από ένα κοντινό χωριό, ανοικοκύρευτος, όπως έλεγαν για δαύτον, που τον πιότερο καιρό της ζω-

ής του, τον πέρασε μακριά από το σπίτι του, υπηρετώντας εδώ και εκεί. Παντού, στα μέρη που δούλεψε, τον εκτιμούσαν για την προκοπή του, για την καλή και γρήγορη δουλεία του και το κυριότερο για τον αγαθό και καλοπροαίρετο χαρακτήρα του. Όμως πουθενά δεν κατάφερε να παραμείνει αρκετό διάστημα γιατί μεθοκοπούσε μια-δυο φορές το χρόνο –συνά και περισσότερες– και τότε εκτός που άφηνε όλες του τις οικονομίες και τον πιότερο ρουχισμό του στο κρασοπουλειό, γινόταν γκρινιάρης και καβγατζής. Ο Βασίλη Αντρέιτς κι αυτός κάμποσες φορές τον είχε διώξει, μα ύστερα τον ξανάπαιρνε πάλι, εκτιμώντας την τιμότητά του, την αγάπη του για τα ζώα και, το πιο σπουδαίο, ότι δεν είχε απαιτήσεις μεγάλες όσον αφορά το μισθό. Ο Βασίλη Αντρέιτς δεν έδινε στο Νικίτα τα ογδόντα ρούβλια το χρόνο που έπαιρναν οι όμοιοί του εργάτες, μα μονάχα σαράντα. Κι αυτά όχι κανονικά με το μήνα, παρ'όλα λίγα-λίγα σε καπίκια και πιο πολύ σε είδη από το μαγαζί του που τα υπολόγιζε όσο πιο ακριβά μπορούσε.

Η Μάρφα, η γυναίκα του Νικίτα, που στα νιάτα της ήτανε όμορφη και ζωηρή πολύ, κρατούσε το σπιτικό της με το αγόρι της και τα δύο κορίτσια και δεν καλούσε το Νικίτα να μείνει μαζί τους πρώτα-πρώτα γιατί εδώ κι είκοσι χρόνια συζούσε με κάποιον βαρελά, από ξένο χωριό, που τον είχε νοικάρη, και δεύτερο γιατί, παρ'όλο που όταν ο Νικίτα ήτανε ξεμέθυστος αυτή τον έκανε όπως ήθελε, τον έτρεμε ωστόσο σαν τη φωτιά, όταν ήτανε μεθυσμένος. Κάποια φορά ο Νικίτα, που βρέθηκε σπίτι του μέθυσε και για να ξεθυμάνει, φαίνεται, και να τιμωρήσει τη γυναίκα του για όλη την υποταγή που της έδειχνε όταν δεν ήτανε μεθυσμένος, έσπασε την κλειδαριά του μπαούλου της, έβγαλε όλα τα πιο καλύτερά της φορέματα και με το τσεκούρι τα κατακομμάτιασε κρατώντας τα πάνω σ'ένα κούτσουρο. Το μισθό που κέρδιζε ο Νικίτα, ο Βασίλη Αντρέιτς τον έδινε όλον σε χρήμα και σε είδη στη γυναίκα του και κείνος δεν είχε ποτέ την παραμικρότερη αντίρρηση. Έτσι και τώρα δυο μέρες πριν από τη γιορτή ήρθε η Μάρφα και εφοδιάστηκε από το μαγαζί με άσπρο αλεύρι, τσάι, ζάχαρη και κρασί. Όλα αυτά τα υπολόγισε ο Βασίλη Αντρέιτς για τρία ρούβλια και της έδωσε και ένα χαρτονόμισμα των πέντε ρουβλιών. Δηλαδή ξεμπέρδευσε όλο-όλο με οχτώ ρουβλάκια, που θα έπρεπε να έδινε το λιγότερο είκοσι ρούβλια για δουλεμένα μεροκάματα του Νικίτα. Η Μάρφα ωστόσο υποκλίθηκε βαθιά κι ευχαρίστησε τ'αφεντικό.

– Σάμπως κάναμε συμφωνίες εμείς με σένα; – συνήθιζε να λέει Βασίλη Αντρέιτς στο Νικίτα, σου χρειάζεται κάτι να το πάρεις. Το ξεπληρώνεις με τη δουλειά σου. Εγώ δε είμαι σαν κάτι άλλους: περίμενε, να λογαριαστούν, ν'αφαιρέσουμε τα προστίματα. Ξηγημένα και τιμημένα. Μου δουλεύεις καλά, κι εγώ δε θα σ'αφήσω.

Και λέγοντας αυτά ο Βασίλη Αντρέιτς ήτανε ειλικρινά πεισμένος πως ευεργετούσε το Νικίτα. Τόσο πειστικά ήξερε να μιλάει και τόσο όλοι οι άνθρωποι που εξαρτιόνταν από τα λεφτά του, αρχινώντας από τον Νικίτα, τον υπο-

στήριζαν σ' αυτή του την πεποίθηση, πως όχι μόνο δεν τους εξαπατούσε, παρά πως τους ευεργετούσε με το παραπάνω.

– Το νιώθω καλά, Βασίλη Αντρέιτς, φαντάζομαι. Δουλεύω με ούλα μου τα δυνατά να σας ευχαριστήσω, σαν να ήσαστε πατέρας μου. Το νιώθω πολύ καλά, αποκρινόταν ο Νικίτα, καταλαβαίνοντας πολύ καλά πέρα για πέρα, πως τ' αφεντικό του τον κοροΐδευε και τον αδικούσε, μα ξέροντας ταυτόχρονα πως θα ήταν ολότελα ανώφελο να επιχειρήσει να ξηγηθεί μαζί του, όσον αφορά τις απολαβές του και για τούτο έπρεπε να μείνει στη δούλεψή του, όσο δεν είχε καμιά ελπίδα να βρει κάποια δουλειά αλλού και να παίρνει εκείνα που θα του έδινε.

Ο Νικίτα άμα πήρε τη διαταγή του αφεντικού του να ζέψει έτρεξε σαν πάντα πρόθυμα και χαρούμενα, με βήμα ζωηρό, στο υπόστεγο, πήρε τα χάμουρα που κρέμονταν στο καρφί κι ύστερα μπήκε στο στάβλο, που ήτανε χωριστά δεμένο το άλογο, που πρόσταξε ο Βασίλη Αντρέιτς να το ζέψει.

– Ε, τι έκανε λέει, μου στεναχωρέθηκες, μπουνταλά; – έλεγε ο Νικίτα απαντώντας στο φιλικό χλιμίντρισμα που μ' αυτό τον υποδέχτηκε το άλογο. Έλα, έλα άσε με πρώτα να σε ποτίσω, συνέχισε κουβεντιάζοντας με το ζώο σαν να μιλούσε με πλάσμα λογικό που να τον καταλαβαίνει. Ο Μουχόρτη, έτσι το έλεγαν το άλογο, ήταν μέτριος στο ανάστημα, σκουρόχρωμος, καλοθρεμμένος. Ο Νικίτα αφού τίναξε τις σκόνες από τη ράχη του, πέρασε το καπίστρι στ' όμορφο κεφάλι του νέου ζώου και το τράβηξε να το πάει για πότισμα.

Περνώντας προσεχτικά ανάμεσα από τη σωριασμένη κοπριά ο Μουχόρτη παιγνίδισε και προσποιήθηκε πως ήθελε με το πισινό του πόδι να χτυπήσει το Νικίτα, που έτρεξε ξοπίσω του κατά το πηγάδι.

– Παιγνίδια μου θέλεις, μασκαρά, μουρμούριζε ο Νικίτας που ήξερε καλά με πόση προσοχή ο Μουχόρτη τίναξε το πόδι του μονάχα ώσπου ν' αγγίξει το λιγδωμένο κοντογούνι του έτσι για χάδι, δίχως να τον χτυπήσει, κι έκανε πολύ γούστο αυτό το σκέρτσο.

Σαν ήπие το κρύο νερό, τ' άλογο πήρε μια βαθιά ανάσα κινώντας τα μουσκεμένα γερά χείλη του απ' όπου έσταζαν μέσα στη σκάφη διάφανες νεροστάλες, κι απόμεινε κάποια στιγμή ακίνητο, σάμπως κάτι να σκεφτόταν. Ύστερα ξαφνικά απόλυσε ένα δυνατό ρουθούνισμα.

– Δε θες άλλο; Δε χρειάζεται. Να το ξέρουμε. Και να μην ξαναγυρέψεις άλλο, είπε ο Νικίτα, μ' απόλυτη σοβαρότητα, εξηγώντας εμπεριστατωμένα στο Μουχόρτη τη συμπεριφορά του. Και ξαναγύρισε τρέχοντας στο στάβλο σέρνοντας από το καπίστρι το νεαρό άλογο, που χοροπηδούσε χαρούμενα σ' όλη την αυλή.

Από τους εργάτες δε φαινόταν κανέναν. Μονάχα κάποιος ξένος ο άντρας της μαγείρισσας, που είχε έρθει από το χωριό του για τη γιορτή, τριγύριζε εκεί δα.

– Άντε καλέ μου, του είπε ο Νικίτα, πήγαινε να ρωτήσεις ποιο έλκνηθρο θέλει τ' αφεντικό να ζέψω, το μικρό για το μεγάλο.

Ο άνθρωπος έτρεξε στ' όμορφο σπίτι που ήτανε χτισμένο πάνω σε ψηλά θεμέλια και είχε γερή σιδερένια σκεπή, και σε λίγο ξαναγύρισε με την πληροφορία να ζέψει ο Νικήτα το μικρό έλκηθρο. Ο Νικήτα εκείνη τη στιγμή είχε βγει από το σάβλο, εφοδιασμένος μ' όλα τα απαραίτητα για το ζέψιμο και κρατώντας με το ένα χέρι το άλογο από το καπίστρι, στεκόταν στο υπόστεγο μπροστά στα δυο έλκηθρα.

- Ας είναι το μικρό, αφού έτσι θέλουνε, είπε, μπάζοντας το άλογο ανάμεσα στα δυο μακριά ξύλα του έλκηθρου για να το ζέψει, βοηθούμενος από τον άνω της μαγείρισσας.

Όταν όλα πια ήτανε έτοιμα, ο Νικήτα έστειλε τον άλλον στην αποθήκη να φέρει άχυρα.

- Να έτσι τώρα είναι όμορφα και καλά, έλεγε ο Νικήτα στρώνοντας με τέχνη τ' άχυρο μέσα στο έλκηθρο. Δος μου τώρα άλλη μια αγκαλιά να στρώσω ακόμα. Να, έτσι δα, έτσι δα και θα 'ναι αναπαυτικά να κάθεται κανένας, έλεγε αδιάκοπα, κάνοντας ταυτόχρονα αυτά που έλεγε και χώνοντας σ' όλες τις μεριές πυκνό το άχυρο.

- Να είσαι καλά, χριστιανέ μου, στράφηκε στο βοηθό του, ευχαριστώ πολύ που μου παραστάθηκες. Οι δυο μας βλέπεις τα καταφέραμε γρήγορα-γρήγορα.

Ύστερα κάθισε στο κάθισμα του αμαξά και ξεκίνησε ικανοποιώντας την ανυπομονησία του Μουχόρτη, που δεν έβλεπε την ώρα να πάρει δρόμο.

Καθώς όμως ξεκινούσε το έλκηθρο για να βγει από την αυλόπορτα, ακούστηκε κάποια φωνούλα:

- Μπάρμπα Νικήτ, μπάρμπα Νικήτ! Ανέβασε με, σε παρακαλώ να μου κάνεις μια βόλτα.

- Ήτανε το εφτάχρονο αγοράκι του Βασίλη Αντρέιτς, που ξεπετάχτηκε βιαστικά από το σπίτι, κι έτρεχε κουμπώνοντας το κοντογούνι του. Αδυνατούτικο και χλομό, φορούσε άσπρα, μάλλινα ποδήματα, ζεστό σκούφο και μαύρο κοντογούνι.

- Έλα, πουλάκι μου, είπε ο Νικήτα και σταματώντας πήρε στο έλκηθρο το παιδί, που ακτινοβόλησε από χαρά.

Η ώρα ήτανε κάπου τρεις. Έκανε παγωνιά, ίσαμε με δέκα βαθμούς, ήτανε συννεφιά και φυσούσε αρκετά. Ο μισός ουρανός ήτανε σκεπασμένος μ' ένα χαμηλό, μαύρο σύννεφο. Μέσα στην αυλή δεν ήτανε αισθητή η κακοκαιρία. Όμως έξω, στο δρόμο ο αέρας φυσούσε πιο δυνατά, από τη σκεπή της γειτονικής αποθήκης σηκωνόταν σύννεφο το χιόνι και στη γωνία, κοντά στο λουτρό στριφογύριζε ανεμοστρόβιλος. Μόλις ο Νικήτα πέρασε την αυλόπορτα και σταμάτησε το έλκηθρο μπροστά στην είσοδο του σπιτιού, άνοιξε η πόρτα και πρόβαλε ο Βασίλη Αντρέιτς.

Με το τσιγάρο στο στόμα, καλά τυλιγμένος στις ζεστές γούνες του ζωσμένος σφιχτά στη μέση, με το ζεστό σκούφο του και τα μάλλινα ποδήματα που ή-

τανε από έξω ντυμένα με δέρμα, προχώρησε μερικά βήματα στο χιονισμένο πάτωμα του εξώστη, που σιγότρριζε κάτω από τα πόδια του και κοντοστάθηκε. Τράβηξε δυο τελευταίες ρουφηξιές του τσιγάρου κι ύστερα το πέταξε χάμω και το πάτησε καλά-καλά για να σβήσει. Ύστερα, ενώ ο καπνός έβγαινε ακόμα ανάμεσα από τα μουστάκια του και, καμαρώνοντας τ' όμορφο άλογο που στεκόταν ζεμένο μπροστά στην πόρτα, ταχτοποίησε προσεχτικά το γούνινο γιακά του έτσι που οι άκρες του να βρίσκονται γυρισμένες προς τα μέσα και να μην υγραίνονται με την ανάσα.

– Κοίτα κει τον κατεργαράκο που πρόφτασε κιόλας! – είπε βλέποντας το παιδάκι καλοκαθισμένο μέσα στο έλκηθρο. Ο Βασίλη Αντρέιτς ήτανε στα μεγάλα του κέφια από το κρασάκι που είχε πει με τους μουσαφिरάιους του και για τούτο πióτερο από κάθε άλλη φορά αισθανόταν τον ενθουσιασμό για το κάθε τι που ήτανε δικό του και για το κάθε τι που έκανε. Η θέα του παιδιού του, που πάντα νοερά τον ονόμαζε «ο διάδοχός μου» του έδινε μεγάλη χαρά και το κοίταζε μισοκλείνοντας τα μάτια και χαμογελώντας.

Τυλιγμένη πάνω από το κεφάλι και τις πλάτες με το ζεστό σάλι, έτσι που μονάχα τα μάτια της φαίνονταν, η γυναίκα του Βασίλη Αντρέιτς στεκόταν πίσω-θέ του στη μπασιά από μέσα, για να τον ξεπροβοδίσει. Ήτανε μια γυναίκα λιπόσαρκη, χλομή, που φαίνεται να υπέφερε από την εγκυμοσύνη της.

– Καλά θα έκανες να έπαιρνες μαζί σου το Νικήτα, είπε, προβάλλοντας δειλά παρά έξω.

– Ο Βασίλη Αντρέιτς δεν της αποκρίθηκε τίποτα και στα λόγια της, που φαίνεται να τον δυσαρέστησαν κατσούφιασε φουρκισμένος κι έφτυσε.

– Θα έχεις τόσα λεφτά μαζί σου, συνέχισε η γυναίκα του με την ίδια παραιο-πονιάρικη φωνή, κι ο καιρός σαν πολύ φορτωμένος φαίνεται.

– Και για ποιο λόγο τάχατες; Για, μήπως δε ξέρω το δρόμο κι έχω ανάγκη από κολαούζο; – είπε ο Βασίλη Αντρέιτς. Με κείνο το αφύσικο τέντωμα των χειλιών που έπαιρνε όταν μιλούσε με τους διάφορους μεταπράτες και τους αγοραστές, προφέροντας ξεκάθαρα και συλλαβιστά την κάθε λέξη.

– Πάρε τον, σε παρακαλώ, για το Θεό! – επέμενε η γυναίκα του, τυλίγοντας όσο πιο σφιχτά μπορούσε το σάλι της.

– Κοίτα κει που μου κολλήθηκε σαν τη βδέλλα... Και που θα τονβάλω, μέσα σ' αυτό το μικρό έλκηθρο;

– Είμαι έτοιμος εγώ, Βασίλη Αντρέιτς, είπε χαρούμενα ο Νικήτα, φτάνει να ταΐσουν τ' άλογα στην ώρα τους, σαν θα λείπω, πρόσθεσε γυρίζοντας στην κυρά του.

– Έγνοια σου, Νικήτα θα πω του Σιεμιόν να έχει το νου του, τον καθησύχασε εκείνη.

– Το λοιπόν, Βασίλη Αντρέιτς, θα με πάρετε μαζί σας; – ρώτησε ο Νικήτα.

– Τι να γίνει! Καθώς φαίνεται, πρέπει να την ακούσουμε τη γριά. Μονάχα αν θα έρθεις τρέχα να ντυθείς κάπως πιο ζεστά, τον συμβούλεψε ο Βασίλη Α-

ντρέιτς, χαμογελώντας και ρίχνοντας ειρωνικές ματιές στο κατακουρελιασμένο κοντογούνι του Νικήτα.

– Κόπιασε δω, φώναξε ο Νικήτα του άντρα της μαγείρισσας, που τριγύριζε στην αυλή, και κράτα το άλλογο ώσπου να γυρίσω.

– Εγώ! Εγώ! – φώναξε τ' αγοράκι βγάνοντας τα ξεπαγιασμένα κατακόκκινα χεράκια του από τις τσέπες κι αδράχνοντας με δαύτα τα κρύα χάμουρα.

– Μονάχα μην αργοπορείς με την τουαλέτα σου. Κάνε γρήγορα, φώναξε του Νικήτα ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Σε μια στιγμή έφτασα, είπε καταχαρούμενος ο Νικήτα και τρέχοντας με τα χιλιομπαλωμένα μάλλινα ποδήματά του γύρισε στην αυλή και μπήκε στο σπιτάκι των υπηρετών.

– Έλα γεια σου, Αννούσκα, δος μου το πανωφόρι μου απ' το πατάρι. Θα φύγω με τ' αφεντικό, είπε, μπαίνοντας στο σπίτι και ξεκρεμώντας τη ζώνη του από το καρφί.

Η μαγείρισα που είχε χορτάσει τον απογευματινό της ύπνο και τώρα ετοίμαζε το σαμοβάρι για τον άντρα της υποδέχτηκε κεφάτη τη Νικήτα και, ξεσηκωμένη από τη βιασύνη εκείνου, κινήθηκε κι αυτή με πολλή γρηγοράδα, έφτασε από το πατάρι που το είχε απλωμένο για να στεγνώσει το πανωφόρι του που ήτανε αρκετά παλιό και φθαρμένο κι άρχισε να το τινάζει και να το ξεζαρώνει.

– Κι έτσι θα έχεις απλοχωριά, για να καλοπεράσεις με τον δικό σου, της είπε ο Νικήτα που πάντα από μια καλοπροαίρετη ευγένεια έβρισκε να πει κάποιον καλό λόγο άμα βρισκότανε με κάποιον άλλον.

Κι αφού πέρασε γύρω στη μέση του τη στενούτσικη και φθαρμένη ζώνη, σφίχτηκε μέσα στο κοντογούνι του μ' όλη του τη δύναμη.

– Να έτσι δα, είπε στο τέλος, μιλώντας πια όχι της μαγείρισσας μα της ζώνης του και χώνοντας τις άκρες καλά-καλά μέσα, έτσι δε θα μου ξεφύγεις, κι αφού ανασήκωσε μια δυο φορές και κατέβασε τις πλάτες του για να δώσει αέρα στις κινήσεις των χεριών, πέρασε από πάνω το πανωφόρι του, το ταχτοποίησε κι αυτό καλά-καλά στις μασχάλες και στο λαιμό, πήρε από το ράφι τα γάντια του και πρόσθεσε: Τώρα είμαστε έτοιμοι.

– Καλά θα έκανες κάτι να περνούσες στα πόδια σου, γιατί τα ποδήματά σου δεν είναι και τόσο της προκοπής του είτε η μαγείρισα.

Ο Νικήτα κοντοστάθηκε σα για να ανανοηθεί.

– Ναι, θα έπρεπε... μα δε βαριέσαι .. Περνάω κι έτσι. Δε θα πάμε μακριά.

Κι έτρεξε στην είσοδο.

– Δε θα κρυώσεις, καημένη Νικήτα, μ' αυτά μόνο τα ρούχα; – του είπε η κυρία σαν τον είδε να έρχεται κοντά στο έλκηθρο.

– Μπα... Δεν κρυώνω καθόλου, αποκρίθηκε κείνος, ταχτοποιώντας τ' άχυρα στο έλκηθρο έτσι που να του ζεσταίνουν τα πόδια του και κρύβοντας το άχρηστο για το καλό αλογάκι μαστίγιο ανάμεσά τους.

Ο Βασίλη Αντρέιτς καθόταν κιόλας στο έλκηθρο, γεμίζοντας με τη ράχη

του, καθώς ήτανε σφιχτοτυλιγμένος στις δυο γούνες του, σχεδόν ολόκληρο τ' αμάξι. Πήρε στα χέρια του τα γκέμια και ξεκίνησε αργά-αργά, ενώ ο Νικήτα που έφτασε κείνη τη στιγμή βολεύτηκε σε μια γωνίτσα.

II

Το καλό άλογο, με μια επιδέξια στροφή, έστριψε και με ζωηρό βήμα προχώρησε στον πατημένο δρόμο του συνοικισμού.

– Και του λόγου σου πώς μου τρύπωσες εδώ πέρα; Δος μου το μαστίγι, Νικήτα! Φώναξε ο Βασίλη Αντρέιτς με φανερό καμάρι στο διάδοχό του, που καθόταν ζαρωμένος κοντά στο Νικήτα. Να σου δείξω εγώ! Άντε, τρέχα στη मामά σου, διαολάκι!

Το παιδί μ' ένα πήδημα βρέθηκε έξω από το έλκηθρο κι έτρεξε στο σπίτι. Ο Μουχόρτη έπαιρνε φόρα σιγά-σιγά ώσπου ρίχτηκε με καλπασμό στο δρόμο.

Ο συνοικισμός Κρεσί που βρισκόταν το σπίτι του Βασίλη Αντρέιτς απαρτιζόταν όλο-όλο από έξι σπίτια. Μόλις προσπέρασαν και το τελευταίο σπιτάκι που ήτανε η κατοικία του σιδηρουργού, ένιωσαν αμέσως πως ο αέρας ήτανε πολύ πιο δυνατός απ' ό,τι είχανε φανταστεί. Ο δρόμος, σχεδόν δε διακρινόταν πια. Τ' αχνάρια π' άφηνε το έλκηθρο τα έσβηνε αμέσως η ορμή του αέρα και το δρόμο τον ακολουθούσαν μονάχα γιατί βρισκόταν ψηλότερα από την υπόλοιπη περιοχή. Το χιόνι στροβιλιζόταν πέρα για πέρα και δεν διακρινόταν καθόλου η γραμμή κείνη που ενώνει τη γη με τον ουρανό. Το δάσος του Τελιάτινο που πάντα φαινόταν τόσο ξεκάθαρα τώρα μονάχα κάπου-κάπου αχνομαύριζε ανάμεσα από την πυκνή χιονόσκηνη. Ο αέρας φυσούσε από την αριστερή μεριά κι έστριβε με πείσμα αντίθετα τη χείτη του Μουχόρτη και την πλούσια ουρά του που ο Νικήτα την είχε δέσει σ' ένα σφιχτό κόμπο. Ο πλατύς γιακάς του Νικήτα, που καθόταν από τη μεριά του αέρα σφιγγόταν πάνω στο πρόσωπο του και τη μύτη του.

– Δεν μπορεί να τρέξει μ' όλη τη φόρα, εξαιτίας του καιρού, παρατήρησε ο Βασίλη Αντρέιτς, καμαρώνοντας το καλό άλογό του. Κάποτε που πήγα με δαύτο στο Πασούτινο, φτάσαμε εκεί περά σε μισή ώρα.

– Ό,τι και να πεις, τούτο το άλογο είναι καλό μια φορά, είτε ο Νικήτα.

Σώπασαν για λίγο. Μα ο Βασίλη Αντρέιτς είχε όρεξη για κουβέντα.

– Δεν μου λες, έκανα καλά που παράγγειλα της νοικοκυρά σου να μην πολυκαλοπιάνει το βαρελά; – είτε πάλι με τη δυνατή φωνή του ο Βασίλη Αντρέιτς, τόσο σίγουρος, πως ο Νικήτα θα έπρεπε να κολακευόταν κουβεντιάζοντας μ' έναν τόσο σημαντικό και σοφό κύριο σαν κι εκείνον, και τόσο ευχαριστημένο για τα πείραγμά του, που ούτε καν του πέρασε από το νου πως το θέμα αυτό μπορούσε να είναι δυσάρεστο στον άλλο.

Ο Νικήτα πάλι δεν άκουσε την πρώτη φορά τα λόγια τ' αφεντικού του καθώς τα παράσυρε η ορμή του αέρα.

Έτσι ο Βασίλη Αντρέιτς επανέλαβε πιο δυνατά και πιο συλλαβιστά το πείραγμά του για το βαρελά.

– Ο Θεός μαζί τους, Βασίλη Αντρέιτς εγώ δεν ανακατώνομαι σ’ αυτές τις υποθέσεις. Φτάνει να μη μου κακομεταχειρίζεται το παιδί. Αλλιώς, ο Θεός μαζί της.

– Σωστά, παρατήρησε ο Βασίλη Αντρέιτς. Και λοιπόν τι αποφάσισες, θ’ αγοράσεις άλογο κατά την άνοιξη; – άρχισε άλλο θέμα για κουβέντα.

– Μα, δε θα τ’ αποφύγω, αποκρίθηκε ο Νικήτα, σιάζοντας το γιακά του πανωφοριού του και σκύβοντας προς το μέρος του αφεντικού.

– Τώρα το θέμα κινούσε το ενδιαφέρον του και για τούτο δεν ήθελε να χάσει καμία λέξη.

– Ο μικρός μεγάλωσε, πρέπει τώρα ο ίδιος να οργώνει, γιατί όλον τον καιρό νοικιάζουμε, πρόσθεσε.

– Καλά. Αγόρασε ένα από τα δικά μου, δε θα στο δώσω ακριβά! – ξεφώνισε ο Βασίλη Αντρέιτς νιώθοντας κάποια υπερδιέγερση ότι εξαιτίας αυτού θα κατέληγε στην κερδοσκοπία, που ήτανε η αγαπημένη του απασχόληση κι απορροφούσε όλες του τις πνευματικές δυνάμεις.

– Κι αν όχι, τότες μου δίνετε καμιά δεκαπενταριά ρουβλάκια κι αγοράζω ένα στο αλογοπάζαρο, είπε ο Νικήτα που ήξερε πως κείνα τα δεύτερα άλογα του αφεντικού του δεν άξιζαν παραπάνω από επτά ρούβλια το ένα, μα ο Βασίλη Αντρέιτς πουλώντας σ’ αυτόν ένα από δαύτα θα του υπολόγιζε ίσαμε είκοσι πέντε ρούβλια και τότε θα περνούσε μισός χρόνος δίχως να δει πεντάρα, ίσαμε που να ξεφλήσει.

– Θα σου δώσω ένα καλό άλογο. Νοιάζομαι για σένα, σαν για το ίδιο τον εαυτό μου. Με το χέρι στην καρδιά. Ο Μπρεχουνόβ δε θ’ αδικήσει άνθρωπο. Ας ζημιωθώ εγώ, δε σκοτίστηκα. Όχι σαν κάποιους άλλους. Με το χέρι στην καρδιά, ξεφώνισε με κείνο το ύφος, που κατάφερνε να πείθει στα λόγια του και τους πούλητές και τους αγοραστές του, ένα άλογο πρώτης!

– Πάει καλά, παρατήρησε αναστενάζοντας ο Νικήτα και αφού πείστηκε πως δε είχε τίποτ’ άλλο ν’ ακούσει, παράτησε το γιακά του και τον άφηκε να του σκεπάσει τ’ αυτί και το πρόσωπο.

Κάπου μισή ώρα προχώρησαν σιωπηλοί. Ο αέρας διαπερνούσε το χέρι και το πλευρό του Νικήτα εκεί που το κοντογούνι του ήτανε σκισμένο. Ζάρωνε όσο μπορούσε κι ανάσαινε μέσα στο σηκωμένο γιακά του που του έκρυβε το στόμα, για την ώρα δεν πολυκρύωνε.

– Τι λες; Να τραβήξουμε από το Καραμίσεβο ή να κόψουμε ολόισα, ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

Από το Καραμίσεβο ο δρόμος ήτανε πιο στρωτός και πιο περιποιημένος μα έφευτε μακρύτερα. Ενώ αν τραβούσαν ίσα ήτανε πιο κοντά, όμως ο δρόμος όχι τόσο καλός και πολύ παραμελημένος.

Ο Νικήτα σκέφτηκε λιγάκι.

– Από το Καραμίσεβο αν και πιο μακριά, μα ο δρόμος είναι πιο καλός, είπε στο τέλος.

– Ναι μα να τραβήξουμε ίσα μονάχα λίγο αν προχωρήσουμε, δίχως να χάσουμε το δρόμο, θα βρεθούμε στο δάσος κι από κει είναι καλά, επέμεινε ο Βασίλη Αντρέιτς, που προτιμούσε να τραβήξουν ίσα.

– Όπως ορίζετε, έκανε ο Νικήτα και παράτησε πάλι το γιακά του.

Ο Βασίλη Αντρέιτς, έτσι κι έκανε κι αφού προχώρησε ίσαμε μισό βέρτσι έστριψε αριστερά.

Ο αέρας τώρα τους ερχόταν κατά πρόσωπο. Κι άρχισε να χιονίζει ελαφρά. Ο Βασίλη Αντρέιτς κρατούσε τα γκέμια, φούσκωνε τα μάγουλά του και ξεφυσούσε κάτω από τα μουστάκια του. Ο Νικήτα μισοκοιμόταν.

Έτσι προχώρησαν σιωπηλοί κάπου δέκα λεπτά. Ξαφνικά κάτι είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Ε τι; – ρώτησε ο Νικήτα ανοίγοντας τα μάτια του.

Ο Βασίλη Αντρέιτς δεν αποκρίθηκε, παρά έσκυβε και κοίταζε ερευνητικά προς τα πίσω και μπροστά πέρα απ' τ' άλογο. Ο Μουχόρτη που ήτανε κατ'αί-δρωμένος, προχωρούσε αργά.

– Ε τι; – ξαναρώτησε ο Νικήτα.

– Τι, τι; – τον κορόιδεψε ο Βασίλη Αντρέιτς. Δεν βλέπω τα σημάδια του δρόμου! Χάσαμε το δρόμο φαίνεται!

– Σταματήστε τότε. Να κοιτάξω, να δω πού βρισκόμαστε, είπε ο Νικήτα. Μ' ένα ανάλαφρο πήδημα βρέθηκε έξω από το έλκηθρο, τράβηξε το μαστίγι κάτω από τ' άχυρα, που το είχε χωμένο, και τράβηξε αριστερά από τη μεριά που καθόταν.

Εκείνη τη χρονιά το χιόνι δεν ήτανε πολύ βαθύ, κι έτσι μπορούσε κάποιος να διακρίνει το δρόμο, μα όσο να 'ναι κάπου-κάπου έφτανε ίσαμε το γόνατο και γιόμιζαν έτσι τα ποδήματα του Νικήτα. Αυτός προχωρούσε έψαχνε με τα πόδια και με το μαστίγι, μα δρόμο δεν ανακάλυπτε πουθενά.

– Λοιπόν; – τον ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς, σαν ξαναγύρισε κοντά του.

– Δεν έχει δρόμο από τούτη τη μεριά. Πρέπει να πάω να κοιτάξω από την άλλη.

– Να, εκεί δα, κάτι μαυρίζει. Κατά εκεί πήγαινε να δεις τι είναι είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

Ο Νικήτα πήγε και κατά εκεί, πλησίασε κείνο που μαύριζε, που δεν ήταν παρά χώματα σωριασμένα από τα φθινοπωρινά οργώματα. Αφού έκανε ένα γύρο κι από τη δεξιά μεριά, ο Νικήτα ξαναγύρισε κοντά στο έλκηθρο, τίναξε τα χιόνια πάνωθ'ε του και μέσα από τα ποδήματά του, και ξανακάθισε στη θέση του.

– Πρέπει να τραβήξουμε από τη δεξιά μεριά, είπε αποφασιστικά. Ο αέρας πρωτύτερα μου ερχόταν αριστερά, μα τώρα μου έρχεται κατάμουτρα. Τραβά-τε δεξιά, πρόσθεσε.

Ο Βασίλη Αντρέιτς υπάκουσε και έστριψε δεξιά. Όμως δρόμος πάντα δε φαινόταν. Προχώρησαν έτσι κάμποση ώρα. Ο αέρας δυνάμωνε και το χιόνι επίσης.

– Κατά πως φαίνεται, Βασίλη Αντρέιτς, χάσαμε ολότελα το δρόμο, παρατήρησε ξαφνικά ο Νικήτα μ' ένα χαιρέκακο ύψος. Τι είναι εκείνο, εκεί; – πρόσθεσε δείχνοντας κάποια μαύρα κοτσάνια πατάτας, που πρόβαλαν κατ' απ' το χιόνι.

Ο Βασίλη Αντρέιτς σταμάτησε το άλογο που ήτανε πια καταϊδρωμένο και με κόπο μετακινούσε τα πόδια του.

– Τι είναι; – ρώτησε.

– Είναι, πως βρεθήκαμε στον κάμπο του Ζαχάροβσκι. Να που βρισκόμαστε.

– Ψέματα λες, γκρίνιασε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Δε λέω ψέματα, Βασίλη Αντρέιτς. Αλήθεια σου λέω, επέμεινε ο Νικήτα. Αυτό νιώθετε κι απ' το έλκηθρο ακόμα, πως περνάμε πάνω από πατατοχώρφα. Να κι οι σωροί παραπέρα, που ετοίμασαν τα κοτσάνια για να τα κουβαλήσουν. Είναι τα χωράφια της φάμπρικας Ζαχάροβσκι.

– Για φαντάσου, που βρεθήκαμε! – απόρησε ο Βασίλη Αντρέιτς. Και τώρα τι γίνεται; Μπορείς να μου πεις;

– Το μόνο, να προχωρήσετε όλο ίσια και κάπου θα μας βγάλει η άκρη. Αν όχι κι στη Ζαχάροβσκα, όμως μπορεί να βρεθούμε στο αρχοντικό.

Ο Βασίλη Αντρέιτς παραδέχτηκε τη γνώμη του και τράβηξε ίσα. Προχώρησαν έτσι αρκετή ώρα. Πότε περνούσαν από γυμνωμένα χωράφια και το έλκηθρο σκόνταφτε και τραμπολιζόταν πάνω στους παγωμένους σβώλους τα χώματα. Πότε πάλι περνούσαν από χωράφια θερισμένα που ανάμεσα απ' το χιόνι διακρίνονταν τ' απομεινάρια της θερισμένης φθινοπωριάτικης κι ανοιξιάτικης σποράς, κάποια αχυράκια που στροβιλιζόνταν στην πνοή του αέρα. Πότε πάλι περνούσαν από βαθύ και παντού το ίδιο κατάλευκο και ομαλό χιόνι, που τίποτ' άλλο δε διακρινόταν ανάμεσά του.

Το χιόνι έπεφτε από πάνω και κάπου-κάπου υψωνόταν και κάτωθι τους. Το άλογο ήτανε φανερό, ότι είχε κουραστεί πια. Πνιγόταν στον ιδρώτα και προχωρούσε αργά. Ξαφνικά παραπάτησε και βρέθηκε χωμένο σε κάποια λακκούβα, άγνωστο αν ήτανε χαντάκι ή ρεματιά. Ο Βασίλη Αντρέιτς έκανε να το σταματήσει. Μα ο Νικήτα έμπηξε τις φωνές.

– Γιατί το σταματάτε; Μια και χώθηκε κάπου, πρέπει να δούμε τι γίνεται τώρα. Έλα, έλα καλό μου, έλα αγαπούλα μου! – καλόπιασε με χαρούμενη φωνή τ' άλογο, καθώς μ' ένα πήδημα βρέθηκε κοντά του, και χώθηκε κι αυτός στο χαντάκι.

Το άλογο με μια προσπάθεια τράβηξε το έλκηθρο έξω από το χαντάκι, στην απέναντι μεριά.

– Πού βρισκόμαστε λοιπόν; – ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Τώρα θα το μάθουμε! – αποκρίθηκε ο Νικήτα. Τραβάτε κι όλο κάπου και θα μας βγαλ' η άκρη.

– Μα να, εκείνο κει πρέπει να 'ναι το δάσος του Γοριάτσκινο, είτε ο Βασίλ η Αντρέιτς, δείχνοντας κάτι που μαύριζε ανάμεσα απ' το χιόνι πέρα.

– Άμα κοντοζυγώνουμε, θα το δούμε, αυτό τα δάσος, γκρίνιασε ο Νικήτα.

Ο Νικήτα έβλεπε πως από τη μεριά που φαινόταν κείνο που μαύριζε, ο αέρας ξεπετούσε κάποια στενόμακρα φύλλα κι απ' αυτό καταλάβαινε πως δεν δάσος, μα συνοικισμός, όμως δεν είχε διάθεση να το πει. Και πραγματικά, δεν πρόλαβαν ν' απομακρυνθούν μήτε δέκα οργιές από το χαντάκι, όταν βρέθηκαν μπροστά σε δέντρα που υψώνονταν, κι ανάδιναν κάποιο μελαγχολικό θρόισμα. Ο Νικήτα σωστά το είχε μαντέψει. Δεν επρόκειτο για δάσος, παρά για μια σειρά ψηλά δέντρα, που διατηρούσαν ακόμα κάπου-κάπου μερικά φύλλα, που παράδερναν στην πνοή του αέρα. Τα δέντρα αυτά πρέπει να τα είχαν φυτεμένα στο χαντάκι κάποιου αλωνιού. Σαν κοντοζύγωσαν στα δέντρα που τόσο μελαγχολικά βούιζαν καθώς τ' ανατάραζε ο χειμωνιάτικος αέρας, το άλογο σήκωσε ξαφνικά τα μπροστινά πόδια του ψηλά, ύστερα και τα πισινά και τράβηξε σ' ένα ψήλωμα το έλκηθρο, ύστερα έστριψε αριστερά και προχώρησε δίχως να χώνεται στο χιόνι ίσαμε το γόνατο. Είχανε βρεθεί πια σε δρόμο.

– Να, που φτάσαμε κιόλας, μα δεν ξέρομε πού, είτε ο Νικήτα.

Το άλογο δίχως να παραδέρνει, τράβηξε στον πατημένο δρόμο και δεν πρόλαβαν να κάνουν μήτε σαράντα οργιές, όταν είδαν να μαυρίζει παραμπρός κάποιο μακρόστενο αμπάρι που η σκεπή του ήτανε πέρα για πέρα πασπαλισμένη με παχύ στρώμα χιονιού, κι ο δυνατός αέρας δεν τ' άφηνε στιγμή ήσυχο. Σαν προσπέρασαν το αμπάρι, ο δρόμος έστριβε από τη μεριά του αέρα και το έλκηθρο βρέθηκε πάνω σε σωριασμένο χιόνι. Μα παραμπρός διακρινόταν κάποιο στενό, ανάμεσα σε δυο σπίτια κι αυτό σήμαινε πως ο αέρας είχε σωριάσει κείνο το χιόνι κι έπρεπε να το περάσουν. Και πραγματικά, άμα πέρασαν πάνω από το χιονοσωρό, βρέθηκαν σε δρόμο. Στην αυλή του ακρινού σπιτιού έμεναν απλωμένα και παράδερναν απελπιστικά στα φυσημάτα του αέρα ρούχα της μπουγάδας: δυο πουκάμισα, το ένα άσπρο και το άλλο κόκκινο, σώβρακο, λουρίδες πανί που τυλίγουν τα πόδια αντί για κάλτσες και μια φούστα. Τα ρούχα είχανε παγώσει και κουνιόταν μονοκόμματα στον αέρα. Πιότερο απ' όλα το άσπρο πουκάμισο, με τεντωμένα τα μακριά μανίκια του.

– Για κοίτα κει την τεμπέλα γυναίκα που παράτησε απλωμένα τα ρούχα γιορτή-μέρα, λες κι απόθανε, παρατήρησε ο Νικήτα καθώς αντίκρισαν τα ρούχα.

III

Στην αρχή του δρόμου φυσούσε ακόμα και για τούτο το χιόνι δε μπορούσε να στρωθεί, μα στο κέντρο του χωριού ήτανε ήσυχα, ζεστά και χαρούμενα. Σε κάποια αυλή γάβγιζε ένα σκυλί, σ' άλλη μια γυναίκα, με το σάκο της ριγμένο

πάνω από το κεφάλι έφτασε τρέχοντας από κάπου και προτού να μπει στην πόρτα του σπιτιού στάθηκε μια στιγμή να δει το έλκηθρο που περνούσε. Ακούγονταν τραγούδια κοριτσιών από το κέντρο του χωριού.

Σάμπως μέσα στο χωριό να ήτανε πιο λίγος κι ο αέρας και το χιόνι κι η παγωνιά.

– Βρε! Μα τούτο είναι το Γρίσκινο, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Όλο κι όλο, αποκρίθηκε ο Νικήτα.

Και πραγματικά το Γρίσκινο ήτανε. Το συμπέρασμα ήτανε πως περιπλανήθηκαν προς τ' αριστερά και προχώρησαν κάπου οχτώ βέρτσια προς ολότελα άλλη κατεύθυνση από εκείνη που ήθελαν, μα όσο να 'ναι είχανε κάπως πλησιάσει στο μέρος για το οποίο ξεκίνησαν. Το Γρίσκινο απείχε από το Γοριάτσκινο μονάχα πέντε βέρτσια.

Καταμεσής του χωριού αντάμωσαν έναν ψηλό άντρα που βάδιζε γοργά στη μέση του δρόμου.

– Ποιος τρέχει; – ξεφώνισε ο άνθρωπος αυτός σταματώντας το άλογο και μονομιάς, καθώς αναγνώρισε το Βασίλη Αντρέιτς πιάστηκε από το ρυμό και γλιστρώντας τα χέρια του πάνω σ' αυτόν, έφτασε το έλκηθρο και κάθισε εκεί δα.

Ο άνθρωπος αυτός ήτανε ο μουζίκος Ησάη, πασίγνωστος σ' όλη την περιοχή σαν επιδέξιος αλογοκλέφτης, κι ο Βασίλη Αντρέιτς, τον ήξερε καλά.

– Α, σεις είσατε Βασίλη Αντρέιτς! Για πού το βάλατε; – είπε ο Ησάη, αναδίνοντας δυνατή μυρουδιά βότκας, καθώς μιλούσε.

– Μα να, είπαμε να πάμε ίσαμε το Γοριάτσκινο.

– Για κοίτα κει πού ξεπέσατε! Μα θα έπρεπε να τραβήξετε από το Μαλάχοβο.

– Άλλο ζήτημα τι έπρεπε και δεν έπρεπε. Κοίτα που δεν τα καταφέραμε, γκρίνιασε ο Βασίλη Αντρέιτς, σταματώντας το άλογο.

– Το αλογάκι σας είναι καλό, παρατήρησε ο Ησάη, σιάχνοντας με μια επιδέξια κίνηση του χωριού τον κόμπο της ουράς του αλόγου που είχε ξελασκάρει.

– Και τώρα τι λέτε, θα περάσετε εδώ τη νύχτα σας;

– Α, μπα αδερφάκι. Πρέπει εξάπαντος να πάμε.

– Αφού πρέπει θα πει πως ειν' ανάγκη. Και του λόγου του ποιος είναι; Μπα! Ο Νικήτα Στεπάνιτς!

– Ποιος άλλος; – είπε ο Νικήτα και πρόσθεσε χωρίς να χάσει καιρό. Πώς θα μπορούσαμε τάχατες να τραβήξουμε από δω πέρα, δίχως να τα μπερδέψουμε πάλι.

– Το μόνο εύκολο! Να στρίψετε πίσω όλο ίσα από το δρόμο κι άμα βγείτε από το χωριό τραβάτε όλο ίσα. Μη τυχόν στρίψετε αριστερά. Κι άμα φτάσετε στο πλάτωμα, τότες στρίβετε δεξιά.

– Και στο πλάτωμα από πού να στρίψουμε; Από τον καλοκαιρινό δρόμο, για από το χειμωνιάτικο; – ρώτησε ο Νικήτα.

– Από το χειμωνιάτικο. Σαν φτάσετε κει πέρα θα δείτε κάποια χαμόδεντρα

κι απέναντι σ' αυτά για σημάδι είναι στητό ένα χοντρό κούτσουρο βαλανιδιάς κατσαρό-κατσαρό, από κει θα στρίψετε.

Ο Βασίλη Αντρέιτς έστριψε το έλκηθρο προς τα πίσω και τράβηξε σύμφωνα με τις οδηγίες του Ησάη.

Μα ο Βασίλη Αντρέιτς δεν του αποκρίθηκε, μονάχα βίαζε όσο μπορούσε το άλογο. Του φαινόταν, πως δεν ήτανε δα και τόσο δύσκολο, να περάσουν τα πέντε βέρτσια πάνω στον καλά πατημένο δρόμο, που τα δυο περνούσαν μέσα από δάσος, τόσο πιο πολύ, που σάμπως να είχε ξεθυμάνει ο αέρας και να έπαψε και το χιόνι.

Αφού πέρασαν το δρόμο του χωριού και προσπέρασαν και την αυλή με τα απλωμένα ρούχα που απ' αυτά το άσπρο πουκάμισο είχε ξεφύγει από το σχοινί και κρεμόταν μονάχα από το ένα μανίκι, που ήτανε ξυλιασμένο από την παγωνιά, κι αφού άφησαν πίσω τους τα δέντρα που τόσο τρομερά βούιζαν, βρέθηκαν πάλι στον ανοιχτό κάμπο. Η χιονοθύελλα όχι μόνο δεν είχε πάψει μα, θαρρείς και δυνάμωνε. Ο δρόμος ήτανε χιονισμένος και θα μπορούσε κάποιος να τον μαντέψει μονάχα από τα διάφορα σημάδια-κούτσουρα, που ήτανε στημένα από τις δυο τους πλευρές. Όμως κι αυτά με δυσκολία τα ξεχώριζαν γιατί είχανε τον αέρα από μπροστά τους.

Ο Βασίλη Αντρέιτς ζάρωνε τα μάτια του, έγερνε το κεφάλι του πότε από δω και πότε από κει, προσπαθώντας να ξεχωρίσει τα σημάδια, μα πιο πολύ αφήνονταν στη διάθεση του αλόγου, γιατί είχε εμπιστοσύνη σ' αυτό. Και το άλογο πραγματικά προχωρούσε αλάθητα, στρίβοντας πότε δεξιά και πότε αριστερά, ανάλογα με τις στροφές του δρόμου, που τον ένιωθε κάτω από τα πόδια του, παρ' όλο που και το χιόνι κι ο αέρας εξακολουθούσαν να δυναμώνουν.

Το έλκηθρο προχώρησε έτσι κάπου δέκα λεπτά, όταν ξαφνικά ολόμπροστα στο άλογο πρόβαλε ένα μαύρο πράγμα που κουνιόταν κι αυτό μέσα στο λοξό δίκτυ που έφτιαχνε ο αέρας με το χιόνι που έπεφτε. Κάποιο άλλο έλκηθρο ήτανε κι αυτό. Ο Μουχόρτη το πρόκανε πολύ γρήγορα και τα πόδια του πια χτυπούσαν πάνω στο πίσω κάθισμά του.

– Ε, σεις! Τραβάτε μπροστά-ά-ά! Φώναζαν από το μπροστινό έλκηθρο.

Ο Βασίλη Αντρέιτς έστριψε αργά-αργά, λοξοδρόμησε για να προσπεράσει.

Μέσα σε κείνο το έλκηθρο κάθονταν τρεις μουζίκτοι και μια γυναίκα. Θα ήτανε, φαίνεται, μουσαφιζαίοι σε κάποια γιορτή και γύριζαν σπίτι τους. Ο ένας μουζικός χτυπούσε αλύπητα στα καταχιονισμένα νώτα, το φτωχικό αλογάκι με μια βέργα. Οι δυο άλλοι κουνούσαν τα χέρια και ξεφώνιζαν. Κ' η γυναίκα πασπαλισμένη μπόλικο χιόνι καθόταν κουνकुλωμένη και ζαρωμένη στο πίσω κάθισμα.

– Ποιοι είσαστε; –ξεφώνισε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Α-α-ά-σκη! – ακουγόταν μονάχα.

– Ποιοι είσαστε λέω;

– Α-α-ά-σκη! – ξελαρυγγιάστηκε ένας από τους μουζίκτους μα και πάλι δε

μπόρεσαν τίποτα να καταλάβουν.

– Τράβα! Τράβα! Μη στέκεσαι! – ξεφώνιζε κείνος που κρατούσε τη βέργα και εξακολουθούσε να την καταφέρνει στο αλογάκι.

– Από κάποια γιορτή ερχόσαστε, φαίνεται;

– Τράβα, τράβα! Σιόμκα προχώρα! Να προσπεράσουμε! Μπρος!

Τα έλκηθρα συγκρούστηκαν από πλάγια παρά λίγο να σκαλώσουν, όμως ξεσκάλωσαν και τότε εκείνο με τους μουζίκους έμεινε πίσω.

Το κοιλαράδικο και μαλλιαρό αλογάκι πασπαλισμένο ολόκληρο από το χιόνι, ανάσαινε με κόπο κι ήτανε φανερό, πως βάνοντας τις τελευταίες δυνάμεις του για να αποφύγει τα χτυπήματα της βέργας, κινούσε τα κοντά ποδαράκια του μέσα στο βαθύ στρώμα του χιονιού, όσο μπορούσε. Το κεφάλι του, που έδειχνε πως ήτανε νέο, με το κάτω χείλος τεντωμένο, σαν του ψαριού, με τα ρουθούνια φουσκωμένα και τα αυτιά ζαρωμένα από το φόβο, ακούμπησε κάποια στιγμή στον ώμο του Νικήτα, μα ύστερα άρχισε να οπισθοχωρεί.

– Δέστε τι κάνει το κρασί! – παρατήρησε ο Νικήτα. Το ξεθέωσαν το δυστυχισμένο τ' αλογάκι. Σωστοί αγριότουρκοι!

Κάμποσα λεπτά ακούγονταν τα ρουθουνίσματα του βασανισμένου ζώου κι οι αγριοφωνάρες των μεθυσμένων μουζίκων, μα ύστερα πια τίποτα δεν ακουγόταν, εξόν πάλι από τα σφυρίγματα του αέρα μέσα στ' αυτιά, και κάπου-κάπου το τριξίμο του έλκηθρου πάνω στις ανωμαλίες του δρόμου.

Κείνο το συναπάντημα διασκέδασε κάπως το Βασίλη Αντρέιτς και του έδωσε θάρρος κι έτσι πιο σταθερά τώρα οδηγούσε το άλογο στηρίζοντας όλες τις ελπίδες του στη νοημοσύνη του ζώου.

Ο Νικήτα δεν είχε τι να κάνει, κι όπως έκανε πάντα, όταν βρισκόταν σε παρόμοια κατάσταση, το είχε κόψει δίπλα, αναπληρώνοντας έτσι τον ύπνο, που δεν χόρταινε όταν πνιγόταν στις δουλειές. Ξαφνικά το άλογο σταμάτησε απότομα κι ο Νικήτας λίγο έλειψε να πέσει από το έλκηθρο.

– Πάλι δεν πάμε καλά, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Ε, τι;

– Να, δε βλέπω πουθενά σημάδια, θα χάσαμε πάλι το δρόμο.

– Κι αν τον χάσαμε, θα ψάξουμε να τον βρούμε, αποκρίθηκε κοφτά ο Νικήτα, σηκώθηκε και βαδίζοντας ανάλαφρα με τις στραβές πατούσες του, προχώρησε μέσα στο χιόνι.

Περπάτησε ώρα πολλή, πότε φαινόταν, πότε εξαφανιζόταν και στο τέλος ξαναγύρισε.

– Δεν έχει δρόμο δω τριγύρω πουθενά, μπορεί να 'ναι κάπου παραμπρός, είπε, καθώς χωνόταν στο έλκηθρο.

Άρχισε πια να σουρουπώνει αισθητά. Η χιονοθύελλα δεν δυνάμωνε μα και δεν υποχωρούσε.

– Αν ακούγονταν τουλάχιστον κείνοι κει οι μουζίκοι, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Δεν κατάφεραν να μας προφτάσουν. Πρέπει να έμειναν πολύ πίσω. Μπο-

ρεί κιόλας, να έχασαν κι αυτοί το δρόμο, παρατήρησε ο Νικήτα.

– Και τώρα από πού να τραβήξουμε; – ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Ν’ αφήσουμε τ’ άλογο να μας βγάλει πέρα. Αυτό θα τα καταφέρει. Δώστε μου τα γκέμια.

Ο Βασίλη Αντρέιτς παράδωσε τα γκέμια στο Νικήτα και με πολλή προθυμία, μάλιστα, γιατί τα χέρια του, παρ’ όλα τα γούνινα γάντια, άρχισαν να ξυλιάσουν.

Ο Νικήτα πήρε τα γκέμια και τα κρατούσε μονάχα, προσπαθώντας να μην τα κινεί καθόλου και καμάρωνε την εξυπνάδα του αγαπημένου του αλόγου. Πραγματικά το ευφυέστατο ζώο, γυρίζοντας πότε από δω και πότε από κει τεντώνοντας πότε το ένα και πότε το άλλο αυτί του, άρχισε να στρίβει αργά-αργά.

– Φτάνει να μην μιλάμε, μουρμούρισε ο Νικήτα. Κοίτα εκεί τι κάνει! Τράβα, τράβα, συ ξέρεις! – έτοι μπράβο!

Ο αέρας τώρα τους ερχόταν από πίσω. Έτσι λιγότευε κάπως το κρύο.

– Μυαλό που το έχει, το αφιλότιμο! – εξακολουθούσε να καμαρώνει το άλογο ο Νικήτα. Το άλλο, το Κιργιζιόνοκ είναι πιο δυνατό, μα είναι κουτό. Όμως τούτο δω, κοιτάτε, τι σκαρώνει με τ’ αυτιά του μονάχα! Δεν έχει ανάγκη από τηλεγράφο κανένα, νιώθει τι γίνεται πέρα από ένα βέρτσι και παραπάνω.

Και δε είχε ακόμα περάσει ούτε μισή ώρα, όταν μπροστά τους πέρα, διακρίνανε κάτι να μαυρίζει. Να ήτανε κάποιο δάσος ή κάποιο χωριό; Κι από τη δεξιά μεριά ξεχώρισαν κάποια σημάδια δρόμου. Ήτανε φανερό πως βρεθήκαμε σε δρόμο πάλι.

– Μπα! Μα τούτο δω είναι πάλι το Γρίσκινο, είτε ξαφνικά ο Νικήτα.

Και πραγματικά, αριστερά τους είδανε πάλι κείνο το μακρόστενο αμπάρι και παραπέρα την αυλή με τ’ απλωμένα ρούχα που εξακολουθούσαν το ίδιο να παραδέχονται στα φουσίματα του αέρα.

Βρέθηκαν πάλι στον κεντρικό δρόμο του χωριού, μέσα στην ησυχία, στη ξεστασιά, στο κέφι, άκουγαν πάλι φωνές, τραγούδια, να γαβγίζει κάποιο σκυλί. Το σούρουπο πια ήτανε τόσο πυκνό, που σε μερικά σπίτια άναβαν φώτα.

Στα μισά του δρόμου ο Βασίλη Αντρέιτς έστριψε και τράβηξε ίσα σ’ ένα μεγάλο σπίτι καλοχτισμένο και σταμάτησε μπροστά στην είσοδο.

Ο Νικήτα πήγε κοντά στο φωτισμένο παράθυρο που ήτανε καταχιονισμένο και που στο φως του άστραφταν οι νιφάδες που χοροπηδούσαν και χτύπησε με το μαστίγι.

– Ποιος είναι κει; – ρώτησαν από μέσα.

– Απ’ το Κρεστί, ο Μπρεχουνόβ, αγάπη μου, αποκρίθηκε ο Νικήτα. Έβγα μια σιγμή.

– Ο άνθρωπος αποτραβήχτηκε από το παράθυρο και σε λίγο, ακουγόταν απ’ έξω, άνοιξε με κρότο η εσωτερική πόρτα της μπασιάς που ήτανε κολλημένη από τον πάγο, ύστερα βρόντησε ο μάνταλος της εξωτερικής πόρτας και, κρατώντας την για να μη την κλείσει ο αέρας, πρόβαλε ένας ψηλός γέρος μ’ ά-

σπη γενειάδα και με το κοντογούνι ριγμένο στις πλάτες πάνω από το άσπρο γιορτινό πουκάμισό του και πίσωθ' του ένα παλικάρι που φορούσε κόκκινο πουκάμισο και δερμάτινα ποδήματα.

– Συ είσαι, Αντρέιτς; Πώς βρέθηκες στα σύνορά μας; – ρώτησε ο γέρος.

– Μα να, χάσαμε το δρόμο, αδελφέ μου, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς, θέλαμε να πάμε στο Γοριάτσκινο και να, ξεπέσαμε σε σας. Είχαμε προχωρήσει καλά κάποια στιγμή, μα ύστερα πάλι τα μπερδέψαμε.

– Για φαντάσου, πως περιπλανηθήκατε! – απόρησε ο γέρος, Πετρούσκα, άντε ν' ανοίξεις την αυλόπορτα, στράφηκε στο παλικάρι.

– Μετά χαράς, αποκρίθηκε ο Πετρούσκα, με χαρούμενη φωνή κι έτρεξε πρόθυμα.

– Μα εμείς δεν πρόκειται να κοιμηθούμε εδώ, παρατήρησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Πού θα πας νύχτα-ώρα; Μείνε εδώ να ξαποστάσεις.

– Θα το ήθελα κι εγώ όμως πρέπει να πηγαίνω. Οι υποθέσεις βλέπεις δε μ' αφήνουν.

– Μακάρι, έλα να ζεσταθείς λιγάκι μέσα στο σαμοβάρι.

– Αυτό γίνεται, παραδέχτηκε ο Βασίλη Αντρέιτς. Αργότερα δεν πρόκειται να σκοτεινιάσει πιότερο. Θα βγει και το φεγγάρι σε λίγο κι αυτό θα φέγγει. Τι λες και συ, Νικίτ να μπούμε να ζεσταθούμε λιγάκι;

– Γίνεται κι αυτό, είπε ο Νικίτ, που ένιωθε ξεπαγιασμένος και πολύ θα ήθελε να συνεφέρει μέσα στη ζεστασιά του σπιτιού τα ξυλιασμένα μέλη του.

Ο Βασίλη Αντρέιτς μπήκε μαζί με το γέρο στο σπίτι, κι ο Νικίτ τράβηξε το έλκηθρο στην αυλόπορτα που άνοιξε ο Πετρούσκα και βοηθούμενος απ' αυτόν έσυρε το άλογο κάτω από το υπόστεγο του στάβλου. Ο στάβλος ήταν γεμάτος κοπριά, που σχημάτιζε παχύ στρώμα κάτω και καθώς έκανε να μπει το άλογο τρακάρισε στα δοκάρια της σκεπής. Οι κότες κι ο κόκορας, που είχαν κουρνιαώσει στο δοκάρι, ανήσυχια σιγοκακάρισαν και κίνησαν τα ποδαράκια τους για να στερεωθούν και να μην πέσουν. Τα πρόβατα στην άλλη άκρη ταράχτηκαν και στριμώχτηκαν φοβισμένα στη γωνιά, παραπατώντας πάνω στο παγωμένο στρώμα της κοπριάς. Κάποιο σκυλί γαβγίζοντας δυνατά, με τρομάρα και κακία, υποδεχόταν πραγματικά σκυλίσια τον ξένο.

Ο Νικίτ κουβέντιασε με όλους τους ένοικους του στάβλου: ζήτησε γνώμη από τις κότες και τις καθισούχασε με την υπόσχεση πως δε θα τις ενοχλούσε άλλο. Μάλωσε γελαστά τα πρόβατα που τρομάζουν με το παραμικρό, δίχως κι αυτά να ξέρουν το γιατί. Και καθώς φρόντιζε στο αναμεταξύ να δέσει το άλογο δε έπαυε να συμβουλεύει το σκυλάκι.

– Να, έτσι θα καλά θα είναι, είπε τινάζοντας το χιόνια πάνωθ' του, κοίτα και πώς ξελαρυγγιάζεται το χαζό, πρόσθεσε για το σκυλάκι. Είπαμε, φτάνει σουτ πια! Φτάνει σουτ χαζό. Μη χαλάς τόσο τη ζαχαρένια σου. Δεν είμαστε δα κλεφταράδες. Ανθρώποι δικοί...

– Αυτοί, όπως λένε, είναι οι τρεις σύμβουλοι του σπιτιού, είπε ο Πετρούσκα, σπρώχνοντας με το γεροδεμένο χέρι του σαν καρυδόφλουδα, το έλκηθρο παραμέσα.

– Ποιοι είναι αυτοί οι τρεις σύμβουλοι, που λες; – ρώτησε ο Νικήτα.

– Μα, να αυτό το λέει ο Πούλσον στο τυπωμένο βιβλίο του. Αν κάποιος κλέφτης παραμονεύει για να μπει σπίτι σου, το σκυλί γαβγίζει, που θα πει: έχε το νου σου, μη χαζεύεις. Λαλεί ο κόκορας που θα πει: σήκω είναι ώρα. Νίβεται η γάτα, που θα πει: κάποιος φίλος θα σου έρθει. Ετοιμάσου να τον περιποιηθείς, αποκρίθηκε χαμογελώντας ο Πετρούσκα.

Ο Πετρούσκα ήξερε λίγα γράμματα και είχε σχεδόν αποστηθίσει ολόκληρο το βιβλίο του Πούλσον, το μόνο που είχε. Του άρεσε πάντα και πιο πολύ άμα βρισκόταν λιγάκι στο κέφι, όπως κείνη την ημέρα, να ξεφουρνίζει διάφορα συμπεράσματα του συγγραφέα, που τα έβρισκε ταιριαστά στην περίπτωση.

– Πολύ σωστά, συμφώνησε ο Νικήτα.

– Θα ξεπάγιασες, μπάρμπα ε;

– Λιγάκι, κι οι δυο τους, πέρασαν την αυλή κι από τη μπασιά, μπήκαν στο σπίτι.

IV

Το σπίτι που στάθμευσε ο Βασίλη Αντρέιτς ήτανε ένα από τα πιο πλούσια του χωριού. Η οικογένεια όριζε πέντε μερίδια γης, και νοίκιαζε κι άλλα για καλλιέργεια. Είχανε έξι άλογα, τρεις αγελάδες, δυο χρονιαρικά μοσχάρια, καμιά εικοσαριά πρόβατα. Είκοσι δυο νομάτοι μαζεύνοντουσαν όλοι-όλοι στην οικογένεια: Τέσσερεις γιοι παντρεμένοι, έξι εγγόνια, που απ' αυτά μονάχα ο Πετρούσκα ήτανε παντρεμένος, δυο δισέγγονα, τρία ορφανά και τέσσερεις νύφες με τα μωρά τους. Η οικογένεια αυτή ήτανε από τις λιγοστές που είχε απομείνει δίχως να κάνουν μοιρασιά. Όμως και σ' αυτή άρχισε να σιγοβράζει υποκινούμενη όπως πάντα από τις γυναίκες, η γρίνια της διάλυσης, υπόκωφη μυστική, που αναπόφευκτα πολύ γρήγορα θα οδηγούσε στη μοιρασιά. Οι δυο γιοι έμεναν στη Μόσχα, δουλεύοντας σα νεροκουβαλητάδες, ένας ήτανε στρατιώτης. Στο σπίτι μέσα κείνο το βραδινό βρισκόταν ο γέρος, η γριά, ο δεύτερος γιος, που είχε κι όλη την ευθύνη του νοικοκυριού, ο μεγάλος γιος, που είχε έρθει από τη Μόσχα για τη γιορτή, κι όλες οι γυναίκες και τα παιδιά. Εκτός από τους δικούς, ήτανε ακόμα κι ένας μουσαφίρης, κάποιος γείτονας και κουμπάρος ταυτόχρονα.

Πάνω από το τραπέζι κρεμόταν η λάμπα που έριχνε το ζωηρό της φως πάνω στα πιατικά του τσαγιού, στη μπουκάλα με τη βότκα, στους μεξέδες και στους τούβλινους τοίχους που στη μια γωνία τους κρέμονταν τα εικονίσματα, πλαισιωμένα κι από τις δυο πλευρές με διάφορες ζωγραφιές. Στην πρώτη θέση του τραπεζιού καθόταν ο Βασίλη Αντρέιτς με το μαύρο κοντογούνι του, μα-

σουλίζοντας τα παγωμένα μουστάκια του και περιφέροντας τα γουρλωμένα γερακίσια μάτια του στο εσωτερικό της κάμαρας και στους τριγυρινούς του. Γύρω στο τραπέζι καθόταν ακόμα ο γέρος, ο νοικοκύρης του σπιτιού, φαλακρός, με κάτωσπρα γένια. Φορούσε άσπρο φαντό πουκάμισο. Και κοντά του ο γιος του που είχε έρθει από τη Μόσχα για τη γιορτή, ένας γεροδεμένος άντρας, που φορούσε ψιλό τσίτινο πουκάμισο. Και κοντά σε εκείνον ο μεγάλος γιος που είχε την ευθύνη όλου του νοικοκυριού και παραπέρα ο γείτονας ένας λιπόσαρκος, κοκκινотρίχης μουζίκος.

Οι άντρες είχανε πει κι αποφάγει κι ετοιμαζόντουσαν να πάρουν το τσάι τους. Το σαμποβάρι κόχλαξε και βούιζε και που το είχανε στημένο κοντά στη σόμπα. Παιδιά φαινότουσαν στριμωγμένα στο πατάρι και στα κρεβάτια. Δίπλα σε μια κούνια καθόταν μια γυναίκα και κοιμίζει το μωρό της. Η γριούλα-νοικοκυρά, με το πρόσωπο της αυλακωμένο από τις ρυτίδες, που ζάρωναν ακόμα και τα χείλη της, περιποιοίταν το Βασίλη Αντρέιτς.

Τη στιγμή που έμπαινε ο Νικίτα στο δωμάτιο η γριούλα ό,τι είχε σερβίρει στον μουσαφίρη ένα χοντρό ποτηρί βότκα.

– Να μας συμπαθάς Βασίλη Αντρέιτς, του έλεγε, δεν κάνει. Πρέπει να το πιεις για το καλό.

Η θέα κι η μυρουδιά της βότκας, συγκίνησαν τρομερά το Νικίτα, προ πάντων εκείνη τη στιγμή, καθώς ήτανε ξεπαγιασμένος. Ζάρωσε τα φρύδια του και τινάζοντας τα χιόνια από το σκούφο του και το πανωφόρι του, στάθηκε μπροστά στα εικονίσματα, σα να μην έβλεπε κανένα τριγύρω, έκανε τρεις φορές το σταυρό του με μια βαθιά υπόκλιση, ύστερα στράφηκε, υποκλίθηκε πρώτα μπροστά στο γέρο-νοικοκύρη, ύστερα στους αποδέλοιπους και τελευταία στις γυναίκες που ήτανε στριμωγμένες κοντά στη σόμπα, μουρμουρίζοντας «Χρόνια πολλά». Μετά άρχισε να βγάνει τα επανώρουχά του, δίχως να κοιτάζει κατά το τραπέζι.

– Έχεις δα ωστόσο πλούσια πασπαλιστεί με το χιονάκι, μπάρμπα, παρατήρησε ο μεγάλος γιος, βλέποντας το καταχιονισμένο πρόσωπο, τα μάτια και τα γένια του Νικίτα.

Ο Νικίτα έβγαλε το πανωφόρι του, το τίναξε και το κρέμασε κοντά στη σόμπα κι ύστερα πλησίασε στο τραπέζι. Του πρόσφεραν αμέσως βότκα. Έζησε κάποια στιγμή βασανιστικής πάλης, παραλίγο ν' αρπάξει το ποτηράκι και ν' αδειάσει στο στόμα του το μυρωδάτο και διάφανο υγρό. Μα έριξε μια ματιά στο Βασίλη Αντρέιτς, θυμήθηκε την απόφαση που είχε πάρει, θυμήθηκε τα ποδήματα που παράτησε αμανάτι στο κρασοπουλειό, θυμήθηκε το αγόρι του, που του είχε υποσχεθεί ένα άλογο την άνοιξη, αναστέναξε και δεν άπλωσε το χέρι του.

– Δεν πίνω, ευχαριστώ γκαρδιακά, είπε, κατσούφιασε και κάθισε σ' ένα μπάγκο κοντά στο δεύτερο παράθυρο.

– Πώς έτσι; – απόρησε ο μεγάλος γιος.

– Δεν πίνω, αυτό είν' όλο, αποκρίθηκε ο Νικίτα, δίχως να σηκώσει τα μάτια

του, παρό όχοντάς τα χαμηλωμένα κατά τα ανάρια μουστάκια και τα γένια του και προσπαθώντας να ξεκολλήσει τα κρυσταλλάκια του πάγου, που το στόλιζαν.

– Πραγματικά δεν κάνει να πιει, είτε ο Βασίλη Αντρέιτς ροκανίζοντας κά-
ποιο κουλούράκι, αφού άδειασε το ποτήρι του.

– Ε, τότε ένα τσαγάκι, είπε καλοσυνάτα η γριούλα. Θα έχει ξεπαγιάσει ο κα-
ψερός. Ε εσείς εκεί δα, κυράδες, που πολεμάτε με το σαμοβάρι, τι χαζεύετε;

– Έτοιμο, αποκρίθηκε μια από τις νύφες, και μισοσκεπάζοντας με την πο-
διά της το σαμοβάρι, που κόχλαζε, το έφερε με κόπο, το σήκωσε και το απί-
θωσε θορυβώδεια πάνω στο τραπέζι.

Στο αναμεταξύ ο Βασίλη Αντρέιτς διηγούταν την περιπέτειά τους, πως έ-
χασαν το δρόμο, πως ξαναγύρισαν δυο φορές στο ίδιο χωριό, πως περιπλανή-
θηκαν, πως αντάμωσαν κείνους τους μεθυσμένους. Οι οικοδεσπότες απορού-
σαν, ξηγούσαν που και γιατί έχασαν το δρόμο και ποιοι ήτανε οι μεθυσμένοι,
που αντάμωσαν και δίνανε οδηγίες για το πώς έπρεπε να τραβήξουν για να
φτάσουν στον προορισμό τους.

– Εδώ πέρα ίσαμε την Μολτσάνοβκα κι ένα μικρό παιδί μπορεί να φτάσει
μια χαρά, φτάνει να πετύχει το στρώσιμο από τα πλάτωμα, κάποιο χαμόδεντρο
που φαίνεται από μακριά. Και εσείς δεν το καταφέρατε, έλεγε ο γείτονας.

– Καλά θα κάνετε να μείνετε σε μας τη νύχτα. Οι κοπέλες μας θα σας ετοι-
μάσουν τα στρωσίδια, συμβούλεψε η γριούλα.

– Και πρωί-πρωί ξεκινάτε. Το καλύτερο που έχετε να κάνετε, την υποστή-
ριξε ο γέρος.

– Των αδυνάτων αδύνατο, αδελφέ μου, οι υποθέσεις, βλέπεις! – είπε ο Βα-
σίλη Αντρέιτς. Μια ώρα που θα χάσεις, δεν την αναπληρώνεις μ' ένα χρόνο,
πρόσθεσε καθώς ήρθε στο νου του το δασάκι κι οι έμποροι της πολιτείας, που
θα μπορούσαν να του πάρουν μεσ' από τα χέρια του αυτήν την αγορά. Θα τα
καταφέρουμε οπωσδήποτε, ε; – στράφηκε στο Νικήτα.

Ο Νικήτα αργοπόρησε ν' αποκριθεί, σάμπως να ήτανε τρομερά απασχολη-
μένος να ξεκολλήσει τα κρυσταλλάκια από τα γένια και τα μουστάκι του.

– Φτάνει μοναχά να μην ξαναχάσουμε το δρόμο, είπε κάποια στιγμή κα-
τσουφιασμένος.

Ο Νικήτα ήτανε κατσούφης γιατί διψούσε τρομερά για βότκα και το μόνο
που θα μπορούσε να κατασιγάσει αυτή του την επιθυμία ήτανε το τσάι, και δεν
του είχανε σερβίρει ακόμα.

– Μα δεν έχουμε παρό να φτάσουμε ίσαμε τη στροφή, κι από εκεί και πέ-
ρα δε χάνουμε το δρόμο θα τραβήξουμε μεσ' από το δάσος ίσαμε το Γοριά-
τσκινο, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Εσείς ξέρετε, Βασίλη Αντρέιτς, σαν θέλετε να ξεκινήσουμε, ξεκινάμε, α-
ποκρίθηκε ο Νικήτα παίρνοντας επιτέλους με λαχτάρα το ποτήρι το τσάι που
του πρόσφεραν.

– Θα πιούμε το τσαγάκι μας και μαρς.

Ο Νικίττα δεν είπε τίποτα, παρά κούνησε μονάχα το κεφάλι γιατί επιδόθηκε στο τσάι του. Με προσοχή άδειασε λίγο μέσα στο πιατάκι και ζέστεινε στον αχνό τα χέρια του που τα δάχτυλά τους ήτανε πάντα πρησμένα από την πολλή δουλειά. Ύστερα δάγκωσε ένα μικροσκοπικό κομματάκι ζάχαρη, υποκλίθηκε μπροστά στους νοικοκυραίους λέγοντας.

– Στην υγειά σας, και ρούφηξε απολαυστικά το θερμαντικό υγρό.

– Αν μπορούσε μονάχα, να μας συνόδευε κάποιος ίσαμε τη στροφή, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Εύκολο πράμα. Θα ζέψει ο Πετρούσκα και θα σας ξεβγάλει ίσαμε τη στροφή, είπε ο μεγάλος γιος.

– Κάντε το καλό, αδελφέ μου. Κι εγώ θα σας ευχαριστήσω κατά πως πρέπει.

– Τ' είναι αυτά, που λες, καλέ μου, παρατήρησε αμέσως η γλυκομίλητη γριούλα, χρέος μας είναι, και θα το κάνουμε μ' όλη την καρδιά.

– Πετρούσκα, άντε να ζέψεις τη φοράδα, πρόσταξε ο μεγάλος γιος.

– Έφτασα κιόλας! – αποκρίθηκε ο νέος χαρούμενα, άρπαξε το σκούφο του που κρεμόταν σ' ένα καρφί κι έτρεξε να ζέψει.

Την ώρα, που ο Πετρούσκα βρισκόταν στο στάβλο, η κουβέντα ξαναγύρισε στο σημείο, που είχε σταματήσει τη στιγμή που κατέφθασε το έλκηθρο του Βασίλη Αντρέιτς. Ο γέρος παραπονιόταν στο γείτονά του, που ήτανε και πρόεδρος του χωριού, πως ο τρίτος γιος του δεν έστειλε κεινού το παραμικρό για τη γιορτή, ενώ στη γυναίκα του έστειλε ένα ολομέταξο φραντσέζικο μαντίλι.

– Οι νιοι σήμερα ξεφεύγουν πια από τα χέρια μας, έλεγε ο γέρος.

– Και με το παραπάνω, βεβαίωσε ο γείτονας. Ποιος τους πιάνει! Γινήκανε πολύξεροι πια και δεν ακούνε κανένα. Να ο Ντιόμοτσκιν τις προάλλες, έσπασε το χέρι του πατέρα του. Ολ' αυτά απ' τη πολλές γνώσεις που αποχτιάνε τελευταία.

Ο Νικίττα άκουγε με προσοχή, αυτά που λέγονταν, παρατηρούσε τα πρόσωπα κι ήτανε φανερό, πως πολύ θα ήθελε να πάρει μέρος στη συζήτηση, όμως ήτανε ολοκληρωτικά απορροφημένος με το τσάι του και μονάχα κινούσε επιδοκιμαστικά το κεφάλι του. Άδειαζε τα ποτήρια το ένα ύστερ' από το άλλο κι ένιωθε ολοένα πιότερο να απλώνεται μέσα του μια πολύ ευχάριστη ζεστασιά. Η κουβέντα κράτησε πολύ, όλο γύρω στο ίδιο θέμα στο κακό αποτέλεσμα δηλαδή, που έχει η μοιρασιά. Κι ήτανε φανερό, πως δεν το συζητούσαν ακαδημαϊκά, μα πως επρόκειτο για μοιρασιά που αφορούσε το ίδιο το σπιτικό και που την απαιτούσε ο δεύτερος γιος, που γι' αυτό το λόγο είχε έρθει από τη Μόσχα και καθόταν κατσούφης και σιωπηλός. Καταλάβαινε κάποιος πως το ζήτημα αυτό απασχολούσε οδυνηρά όλα τα μέλη της οικογένειας, μα δεν ήθελαν να ξανοιχτούν μπροστά σε ξένα πρόσωπα και να μιλήσουν καθαρά για τις οικογενειακές τους υποθέσεις. Μα στο τέλος ο γέρος δεν άντεξε και με δάκρια στη φωνή του δήλωσε πως όσο ζει δε θα δεχτεί να μοιραστεί η περιουσία. Είπε, πως ίσαμε τα τώρα δόξα τω Θεώ πάει μια χαρά το σπιτικό του, έτσι που εί-

ναι, όμως άμα γίνει μοιρασιά, κανένas τους δε θα έχει τίποτα.

– Να, σαν τους Ματβέγιεβ, παρατήρησε ο γείτονας. Ήτανε ένα από τα πρώτα σπιτικά, και καθώς κάνανε τη μοιρασιά ούλοι τους απομείνανε θεόφτωχοι.

– Αυτό πας να κάνεις και συ τώρα, είτε ο γέρος του γιου του.

Ο γιος δεν αποκρίθηκε και κάποια στιγμή κράτησε μια δυσάρεστη σιωπή. Τη σιωπή αυτή τη διέκοψε ο Πετρούσκα που είχε ζέψει και πριν λίγα λεπτά γύρισε στο δωμάτιο, πάντα γελαστός.

– Ένα τέτοιο μύθο έχει ο Πούλσον, είπε, ένας πατέρας έδωσε στους γιους του τη σκούπα για να τη σπάσουν. Όσο κι αν πασκίσανε στάθηκε αδύνατο να το κάνουν. Όμως, σαν έπιασαν ένα-ένα τα βούρλα που τη σχημάτιζαν τα έσπασαν στο λεπτό. Έτσι είναι και τούτο δω πρόσθεσε θριαμβευτικά. Ειμ' έτοιμος! – δήλωσε ταυτόχρονα σχετικά με ζέψιμο.

– Σαν ειμ' έτοιμα, ας πηγαίνουμε το γρηγορότερο, είπε ο Βασίλη Αντρέιτς. Όσο για τη μοιρασιά, παππού, κράτα καλά. Μη δεχτείς, με κανέναν τρόπο. Με τον κόπο σου τα κέρδισες όλα, δικά σου είναι. Ανάφερε το στο δικαστή και κείνος θα τα κανονίσει δίκαια.

– Μου έφαγε το μυαλό με την επιμονή του, έλεγε παραπονιάρικα ο γέρος, αδύνατο να πάρει με το καλό. Λες και τον κυρίεψε ο σατανάς!

Ο Νικήτα στο αναμεταξύ, σαν απόπие το πέμπτο ποτήρι τσάι, εξακολουθούσε να μην το αναποδογυρίζει μέσα στο πιατάκι, που θα σήμαινε πως δε θέλει άλλο, μα το κρατούσε κάπως λοξά με την ελπίδα πως θα του σέρβιραν και έκτο. Μα το νερό του σαμοβάρι είχε τελειώσει, για τούτο η νοικοκυρά δεν του ξαναέβαλε κι εκτός απ' αυτό ο Βασίλη Αντρέιτς, σηκώθηκε και ντυνόταν. Θέλοντας και μη λοιπόν σηκώθηκε κι ο Νικήτα, έβαλε πίσω στη ζαχαριέρα το κομματάκι της ζάχαρης που του περίσσεψε χλιοδαγκωμένο απ' όλες τις μεριές σκούπισε τον ιδρώτα από το καταμουσκεμένο πρόσωπό του και πήγε να φορέσει το πανωφόρι του.

Σαν ντύθηκε, βαριαναστέναξε, ευχαρίστησε τους οικοδεσπότες, τους αποχαιρέτισε και βγήκε από το ζεστό και φωτεινό δωμάτιο, στη μπασιά, που ήτανε θεοσκοτεινή, κατάψυχρη και καταχιονισμένη, γιατί ο αέρας που βούιζε έσπρωχνε μέσα από όλες τις χαραμάδες το χιόνι και την κρυάδα του. Από εκεί βγήκε στη θεοσκοτεινή αυλή.

Ο Πετρούσκα, τυλιγμένος στη γούνα του στεκόταν κοντά στο δικό του έλκηθρο καταμεσής της αυλής και χαμογελώντας απάγγειλε στίχους από το βιβλίο του Πούλσον. «Η θύελλα κρύβει με καταχνιά τον ουρανό, οι χιονοστρόβιλοι χοροπηδάνε, κι ο αέρας μια ουρλιάζει σαν το θηρίο, μια κλαίει σαν το μωρό».

Ο Νικήτα κουνούσε επιδοκιμαστικά το κεφάλι του παίζοντας τα γκέμια στα χέρια του.

Ο γέρος καθώς συνόδευε το Βασίλη Αντρέιτς, κρατούσε ένα φανάρι αναμ-

μένο για να του φέγγει στη μπασιά, ίσαμε την ξώπορτα, μα ο δυνατός αέρας το έσβησε μονομιάς. Και στην αυλή ακόμα ήτανε φανερό, πως η χιονοθύελλα δυνάμωσε πιότερο.

– Καιρός μια φορά! – στοχάστηκε ο Βασίλη Αντρέιτς, ζήτημα είναι αν τα καταφέρω να φτάσω στο Γοριάτσκινο. Μα δε μπορώ να κάνω αλλιώς. Οι υποθέσεις βλέπεις! Όμως μια και τ' αποφάσισα και τούτοι δω ξέψανε τ' άλογο τους πια. Ε, κάποτε θα φτάσω εκεί που θέλω, πρώτα ο Θεός!

Και το καλό γεροντάκι σκεφτόταν πως δεν έπρεπε να ξεκινήσει ο Βασίλη Αντρέιτς, όμως το συμβούλεψε με το παραπάνω να μείνει κείνο το βράδυ, κι αυτός δε θέλησε. Να επιμείνει ακόμα το έβρισκε περιττό, μια κι απ' αρχής δεν εισακούστηκε η γνώμη του. «Μπορεί, κιόλας, εγώ να δειλιάζω τόσο απ' τα γεράματα, και να έχει αυτός δίκιο. Και στο κάτω-κάτω δίχως μουσαφिरαίους, θα πέσουμε να κοιμηθούμε με την ώρα μας. Δίχως φασαρίες.»

Μα ο Πετρούσκα μήτε καν λογάριζε τον κίνδυνο. Ήξερε τόσο καλά το δρόμο κι ολόκληρη την περιοχή, κι ύστερα κείνο το σπιτάκι που «οι χιονοστρόβιλοι χοροπηδάνε» έκανε πιο έντονο το κουράγιο του γιατί παράσταινε ολοζώντανα κείνο που γινόταν έξω. Μα ο Νικήτα δεν είχε καμιά διάθεση να ξεκινήσει, αλλά από χρόνια πολλά είχε πια συνηθίσει να μην έχει δική του θέληση παρά να υπηρετεί άλλους κι έτσι κανέναν δεν εμπόδισε την αναχώρηση.

V

Ο Βασίλη Αντρέιτς, προχώρησε με κόπο μέσα στο σκοτάδι να βρει το έλκηθρό του, πήγε μέσα, και πήρε τα γκέμια.

– Τράβα μπροστά! – φώναξε του Πετρούσκα.

Ο νέος, γονατιστός μέσα στο έλκηθρό του, πήρε το δρόμο. Ο Μουχόρτη που από ώρα χλιμίντριζε νιώθοντας την παρουσία της φοράδας παραμπρός, όρμησε ξωπίσω κι έτσι τα δυο έλκηθρα βγήκαν στο δρόμο. Ξαναπέρασαν τον κεντρικό δρόμο του χωριού, μπροστά από την αυλή με τα απλωμένα ρούχα, μπροστά από το μακρόστενο αμπάρι που τώρα ήτανε σχεδόν ολόκληρο σκεπασμένο με το χιόνι κι από την σκεπή του ο αέρας το ξεσήκωνε πυκνό, πλάι από κείνα τα ίδια δέντρα που βούιζαν και σφύριζαν θλιμμένα και λύγιζαν στην ορμητική πνοή του και ξαναβρέθηκαν σε κείνη τη θάλασσα από χιόνι που αναταραζόταν ακατάσχετα από πάνω κι από κάτω. Ο αέρας ήτανε τόσο δυνατός, που όταν ερχόταν πλάγια έκανε τα έλκηθρα με τους ανθρώπους μέσα να γέρνουν στην πνοή του, καθώς και τ' άλογα. Ο Πετρούσκα τραβούσε μπροστά με γοργό ρυθμό χάρη στη γερή φοράδα του και ξεφώνιζε με κέφι. Ο Μουχόρτη αكلουθούσε.

Σαν προχώρησαν έτσι κάπου δέκα λεπτά, ο νέος στράφηκε και κάτι ξεφώνησε. Μα μήτε ο Βασίλη Αντρέιτς μήτε ο Νικήτα άκουσαν τι είπε, μάντεψαν όμως πως θα έφτασαν στη στροφή. Πραγματικά ο Πετρούσκα έστριψε δεξιά κι

ο αέρας που τον είχανε πλάγια τους ήρθε φάτσα και ταυτόχρονα παρ' όλη την κοσμοχαλασιά του χιονιού διακρίθηκε κάτι να μαυρίζει δεξιά τους. Ήτανε τα χαμόδεντρα της στροφής.

– Και τώρα ο Θεός μαζί σας! – τους φώναξε ο νέος.

– Σ' ευχαριστούμε, Πετρούσκα.

– Η θύελλα κρύβει με καταχνιά τον ουρανό! – ξεφώνισε ο Πετρούσκα κι εξαφανίστηκε.

– Πουητής, που μου κόπηκε! – παρατήρησε ο Βασίλη Αντρέιτς και προχώρησε.

– Καλό παλικάρι, μουζίκος σωστός, είτε ο Νικήτα.

Τράβηξαν παραπέρα.

Ο Νικήτα κουκουλωμένος και με το κεφάλι χωμένο βαθιά στους ώμους, έτσι που τα ανάρια γένια του τυλίχτηκαν στο λαιμό του, καθόταν σιωπηλός, προσπαθώντας να διατηρήσει όσο πιο πολύ θα μπορούσε τη ζεστασιά που συγκέντρωνε πίνοντας το τσάι μέσα στο θερμασμένο δωμάτιο. Μπροστά του έβλεπε τις ίσιες γραμμές που σχημάτιζαν οι δυο ρυμιοί, και που αδιάκοπα τον ξεγελούσαν γιατί τις έπαιρνε για πατημένο δρόμο, τα νώτα του Μουχόρτη που σάλευαν κι έκαναν να κινείται πέρα-δώθε η ουρά του σφιχτοδεμένη σε κόμπο και παραπέρα το κεφάλι του ζώου και το λαιμό με τη χαίτη που ανεμιζόταν. Κάπου-κάπου τύχαινε να διακρίνει κούτσουρα στημένα στις πλαγιές του δρόμου για σημάδια κι έτσι καταλάβαινε πως για την ώρα πήγαιναν καλά και ησύχαζε.

Ο Βασίλη Αντρέιτς κρατούσε τα γκέμια, μα πιότερο άφηνε το άλογο στη δική του διάθεση για το πού να τραβήξει. Μα ο Μουχόρτη παρ' όλο που ξαπόστασε λιγάκι στο χωριό, έτρεχε άκεφα και κάπου-κάπου έστριβε από το δρόμο κι ο Βασίλη Αντρέιτς αναγκαζόταν να τον διορθώνει κάμποσες φορές.

«Να δεξιά ένα σημάδι, να, κι άλλο, να, και τρίτο μετρούσε ο Βασίλη Αντρέιτς – και να, παραμπρός το δάσος – στοχάστηκε καθώς ξεχώρισε κάτι να μαυρίζει παραπέρα. Μα κείνο που πήρε για δάσος δεν ήτανε παρά κάποιο μικρό χαμόδεντρο. Προσπέρασαν το χαμόδεντρο, έκαναν καμιά εικοσαριά οργιές ακόμη, όμως δεν υπήρχε μήτε τέταρτο σημάδι, μήτε δάσος. «Όπου να 'ναι πρέπει να βρίσκεται το δάσος δω τριγύρω», σκεφτόταν ο Βασίλη Αντρέιτς και ξαναμμένος από τη βότκα και το τσάι, δίχως να σταματάει βίαζε το άλογο και κείνο καλό και υπάκουο καθώς ήτανε συμμορφωνόταν με τις προτροπές του και πότε πιο γρήγορα, πότε πιο αργά έτρεχε στην κατεύθυνση που του έδινε, παρ' όλο που ήξερε πως αυτή κάθε άλλο ήτανε παρά εκείνη που έπρεπε. Πέρασαν ίσαμε δέκα λεπτά και δάσος πουθενά δε φαινόταν.

– Πάλι τα μπερδέψαμε! – είπε ο Βασίλη Αντρέιτς και σταμάτησε το έλκηθρο.

Ο Νικήτα κατέβηκε αμίλητος από το έλκηθρο και συγκρατώντας το πανωφόρι του που ο αέρας πότε του το κολλούσε στο κορμί και πότε κόντευε να του τ' αρπάξει πάνωθ' του, τράβηξε ψάχνοντας μέσα στα χιόνια. Τριγύρισε από τη μια μεριά, τριγύρισε από την άλλη. Δυο τρεις φορές είχε ολότελα εξαφανιστεί. Τέλος γύρισε και πήρε τα γκέμια από τα χέρια του Βασίλη Αντρέιτς.

– Δεξιά πρέπει να τραβήξουμε, είπε με ύφος αυστηρό κι αποφασιστικό και έστριψε το αμάξι.

– Πάει καλά, το λοιπόν. Τράβα δεξιά, συμφώνησε ο Βασίλη Αντρέιτς παραδίνοντας τα γκέμια και κρύβοντας τα χέρια του, που είχανε ξεπαγιάσει, μέσα στα μανίκια του.

Ο Νικήτα δεν αποκρίθηκε.

– Έλα φιλαράκο μου, βάλε τα δυνατά σου, φώναξε στο άλογο, μα εκείνο παρ' όλη τη παρόρμηση που του έκαναν τα γκέμια, προχωρούσε πολύ αργά.

Κάπου-κάπου το χιόνι έφτανε ίσαμε το γόνατο, κι αυτό δυσκόλευε πολύ τη μετακίνηση του έλκηθρου.

Ο Νικήτα πήρε το μαστίγι, που κρεμόταν μπροστά και τράβηξε μια του αλόγου. Το καλό ζώο που δεν ήταν συνηθισμένο σε μαστίγωμα, όρμησε και προχώρησε τρέχοντας, μα την ίδια στιγμή μετρίασε κάθε γρηγοράδα. Έτσι πέρασαν κάπου πέντε λεπτά. Ήτανε τόσο το σκοτάδι και το χιόνι στροβιλιζόταν κι από πάνω κι από κάτω τόσο πυκνό, που συχνά δε μπορούσαν να διακρίνουν ούτε το κεφάλι του αλόγου. Πότε-πότε, νόμιζε κάποιος, πως το έλκηθρο έμενε ακίνητο και πως ο κάμπος ξέφευγε προς τα πίσω. Ξαφνικά το άλογο σταμάτησε απότομα, νιώθοντας φαίνεται κάποια ανωμαλία παραπέρα. Ο Νικήτα πήδησε πάλι ανάλαφρα κάτω, παρατώντας τα γκέμια κι έτρεξε να δει τι έβλεπε το άλογο μπροστά του και σταμάτησε. Όμως μόλις έκανε να πατήσει ένα βήμα μπροστά στο Μουχόρτη, τα πόδια του γλίστρησαν και κατρακύλησε μέσα σε κάποιο γκρεμό.

– Για σταμάτα, για σταμάτα, έλεγε μέσα του στον εαυτό του, καθώς έπεφτε και προσπαθούσε να σταματήσει, όμως δεν κατόρθωσε πουθενά να κρατηθεί και σταμάτησε μονάχα όταν στηρίχτηκε πάνω στο παχύ στρώμα του χιονιού που είχε σωριαστεί μέσα στο γκρεμό.

Το χιόνι που είχε στοιβαχτεί στο χείλος τού γκρεμού, αναταράχτηκε με το πέσιμο του Νικήτα και σκορπίστηκε πυκνό πάνω στο σβέρο του.

– Κοίτα εκεί τι μου σκαρώνετε! – παρατήρησε επιτιμητικά ο Νικήτα μιλώντας στο χιονοσωρό και στο γκρεμό και τινάζοντας το χιόνι πάνωθ' του.

– Νικήτ! Ε, Νικήτ! – φώναζε από ψηλά ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Μα ο Νικήτα δεν αποκρινόταν.

Δεν είχε καιρό για κουβέντες. Τίναζε πάνωθ' του τα χιόνια όσο μπορούσε, ύστερα έψαχνε για το μαστίγι που του έφυγε από τα χέρια καθώς έπεσε. Αφού βρήκε το μαστίγι δοκίμασε να ανέβει πάνω από την ίδια μεριά που κατρακύλησε, όμως στάθηκε αδύνατο. Όσο κι αν προσπάθησε, με το πρώτο βήμα που έκανε κουτρουβαλούσε πίσω κι έτσι αναγκάστηκε να προχωρήσει μέσα στο γκρεμό ώσπου να βρει κάπου μια έξοδο γι' απάνω. Με μεγάλο κόπο και σε απόσταση σχεδόν τρεις οργιές από το μέρος που είχε πέσει, κατάφερε να βγει αρخουδώντας στο ψήλωμα κι από κει, βαδίζοντας όλο στο χείλος του γκρεμού, τράβηξε κατά το σημείο, που έπρεπε να βρισκόταν το έλκηθρο. Δεν έβλεπε μή-

τε το άλογο μήτε το αμάξι, επειδή όμως είχε αντιμετώπιτο τον αέρα, προτού τα διακρίνει, άκουσε τις φωνές του Βασίλη Αντρέιτς και τα χλιμιντρίσματα του Μουχόρτη που τον καλούσαν.

– Έφτασα, έφτασα, ε, πάψτε πια! – φώναξε ο Νικίτα.

Μονάχα σαν έφτασε πολύ κοντά, είδε το άλογο και δίπλα στο έλκηθρο, όρθιο τον Βασίλη Αντρέιτς, που του φάνηκε τεράστιος.

– Πού στο διάολο χάθηκες τόσο ώρα; Πρέπει να γυρίσουμε πίσω. Ας είναι και στο Γρίσκινο, έλεγε θυμωμένο τ' αφεντικό.

– Καλά θα ήταν, αν το μπορούσαμε. Μα από πού να πάμε τώρα; Εδώ πέρα ειγ' ένας τόσοσ βαθύς γκρεμός που σαν πέσουμε μέσα πάμε χαμένοι. Πήρα μια τέτοια κουτρουβάλα που είδα κι έπαθα να βγω.

– Τι θα γίνει το λοιπόν; Δεν μπορούμε βέβαια να στεκόμαστε εδώ πέρα. Κάπου πρέπει να πάμε, είτε ο Βασίλη Αντρέιτς.

Ο Νικίτα δεν αποκρίθηκε λέξη. Κάθισε στο έλκηθρο με τη ράχη στον αέρα έβγαλε τα ποδήματά του που είχαν γεμίσει χιόνι, τα τίναξε καλά-καλά, ύστερα πήρε μια φουχτιά άχυρο και προσπάθησε να φράξει μ' αυτό από μέσα την τρύπα που είχε το αριστερό πόδημά του.

Ο Βασίλη Αντρέιτς σώπαινε, σάμπως τώρα να παράδινε πια κάθε πρωτοβουλία στο Νικίτα. Σαν φόρεσε τα ποδήματά του ο Νικίτα, πέρασε πάλι τα γάντια του, πήρε το γκέμια στα χέρια και οδήγησε το άλογο παράπλευρα με το γκρεμό. Όμως δε πρόφτασαν να περάσουν μήτε εκατό βήματα και το άλογο σταμάτησε απότομα πάλι. Μπροστά του βρισκόταν άλλος γκρεμός.

Ο Νικίτα κατέβηκε πάλι κι έτρεξε να ψάξει μέσα στα χιόνια. Περιπλανήθηκε αρκετή ώρα. Στο τέλος ξεπρόβαλε στην αντίθετη μεριά από εκεί που ξεκίνησε.

– Αντρέιτς, είσαι ζωντανός; – έμπηξε μια φωνή.

– Εδώ! – του αποκρίθηκε ο Βασίλη Αντρέιτς. Λοιπόν; Λέγε.

– Τίποτα δε μπορώ να ξεχωρίσω είναι σκοτάδι. Κι όλο και κάτι ρεματιές, κάτι γκρεμοί. Πάλι θα πρέπει να τραβήξουμε κατά εκεί που φυσάει.

Ξεκίνησαν πάλι, και πάλι σταμάτησαν, και πάλι ο Νικίτα πηγαινοερχόταν άσκοπα μέσα στα χιόνια και δίχως αποτέλεσμα. Αυτό επαναλήφτηκε αρκετές φορές ώσπου στο τέλος σταμάτησε αποσταμένος κοντά στο έλκηθρο.

– Λοιπόν; – ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Απόστασα, δε μπορώ άλλο. Μα και τ' άλογο απόκανε κι αυτό.

– Και τώρα, τι θα γίνει;

– Μα να, στάσου.

Κι ο Νικίτα απομακρύνθηκε ξανά και πολύ σύντομα γύρισε.

– Κράτα καλά, κι ακολούθα με! – φώναξε ο Νικίτα, αδράχνοντας το Μουχόρτη, από το καπίστρι και σέρνοντας τον κάπου προς τα κάτω μέσα στα σωριασμένα χιόνια.

Το άλογο αντιστάθηκε στην αρχή, μα ύστερα με μια μεγάλη προσπάθεια όρ-

μησε ελπίζοντας να τα πηδήξει, όμως δε τα κατάφερε γονάτισε μέσα σ' αυτά.

– Πήδα έξω! – φώναξε ο Νικήτα του Βασίλη Αντρέιτς που εξακολουθούσε να κάθετε στο έλκηθρο, κι ύστερα άδραξε το ένα ξύλο του ρυμού και προσπάθησε να φέρει το έλκηθρο πιο κοντά στο άλογο. Τα βρήκαμε κάπως ζόρικα, αδερφάκι, στράφηκε στο Μουχόρτη, μα τι να γίνει! Έλα, βάλε τα δυνατά σου, να σε χαρώ!

Το άλογο έβαλε πάλι μια προσπάθεια, την επανάλαβε αμέσως, μα και πάλι δε τα κατάφερε και ξαναγονάτισε κι απόμεινε εκεί δα, σάμπως να έκανε κάποιον υπολογισμό.

– Πώς το έπαθες και δεν τα κατάφερες, αδερφάκι; – έλεγε ο Νικήτα του Μουχόρτη, έλα καλέ μου, άλλη μια φορά!

Πάλι ο Νικήτα βοηθούσε, τραβώντας το ένα ξύλου ρυμού κι ο Βασίλη Αντρέιτς το άλλο. Το άλογο κίνησε το κεφάλι του, ύστερα όρμησε απότομα.

– Έλα! Έλα! Δεν πρόκειται να πνιγείς! – του φώναξε ο Νικήτα.

– Ένα πήδημα δεύτερο, τρίτο και στο τέλος το άλογο ξεπήδησε τα σωριασμένα χιόνια και σταμάτησε βαριανασαίνοντας και τινάζοντας τα χιόνια πάνω του. Ο Νικήτα ήθελε να τραβήξουν παραπέρα μα ο Βασίλη Αντρέιτς είχε τόσο απηυδήσει τυλιγμένος στις δυο γούνες του, που ήτανε αδύνατο να συνεχίσει και ρίχτηκε στο έλκηθρο.

– Άσε να πάρω ανάσα, είπε, λύνοντας το μαντίλι που μ' αυτό είχε δέσει το γιανά της γούνας του όταν ξεκίνησαν από το Γρίσκινο.

– Μπορώ μονάχος μου, μείνε ξαπλωμένος, ελόγου σου, είτε ο Νικήτα και με τ' αφεντικό ξαπλωμένο μέσα στο έλκηθρο έσυρε το άλογο από το χαλινό καμιά δεκαριά βήματα προς τα κάτω, ύστερα άλλα τόσο ανηφορικά και εκεί πέρα σταμάτησε.

Το σημείο που σταμάτησε ο Νικήτα δε βρισκόταν σε βαθούλωμα, που η ορμή του αέρα σωριάζει το χιόνι εκεί μέσα μόνιμα και θα κινδύνευαν να καταπλακωθούν απ' αυτό ολότελα κι είχε το πλεονέκτημα από τη μια πλευρά να 'ναι κάπως προφυλαγμένο με την ανηφοριά που σχημάτιζε το χείλος του γκρεμού. Ήτανε στιγμές, που ο αέρας σάμπως να ησύχαζε λιγάκι, μα αυτό δε διαρκούσε πολύ και λες σαν, θέλοντας να αναπληρώσει τις στιγμές αυτές της ησυχίας, η θύελλα ξεσπούσε μετά, με δύναμη δεκαπλάσια και με πιότερη μανία ξέσκιζε και στριφογύριζε τα πάντα. Μια τέτοια ορμητική πνοή του αέρα ξέσπασε ξαφνικά τη στιγμή, που ο Βασίλη Αντρέιτς αφού ξανάσανε, βγήκε από το έλκηθρο και πλησίασε το Νικήτα, για να συνεννοηθεί μαζί του τι θα έπρεπε να κάνουν. Κι οι δυο τους αυθόρμητα σκύψανε όσο μπορούσαν κι απόμειναν σιωπηλοί, ώσπου να καταπραύνει ο αέρας. Ο Μουχόρτη και κείνος ζάρωνε μ' αδημονία τ' αυτιά και τινάζε το κεφάλι του. Μόλις κατασίγασε κάπως η ορμή της θύελλας, ο Νικήτα έβγαλε τα γάντια του, τα έχωσε στη ζώνη του, χουχούλισε τα ξεπαγιασμένα χέρια του κι άρχισε να ξεξεύει το άλογο.

– Τι κάνεις εκεί πέρα; – τον ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Το ξεξεύω τι άλλο να κάνω; Απόκαμα πια, αποκρίθηκε ο Νικήτα, σάμπως να ζητούσε συγγνώμη.

– Δε θα μπορέσουμε τάχατες, κάπου να βγούμε;

– Σίγουρα όχι, μονάχα που θα βασανίσουμε άδικα το άλογο. Το καφερό κατάντησε χάλια, είτε ο Νικήτα δείχνοντας τα άλογο, που στεκόταν εκεί da υπάκουο και για όλα έτοιμο κι ας ήτανε αποκαμωμένο από την κούραση και μουσκεμένο στον ιδρώτα από την υπερβολική προσπάθεια που έβαλε όλη την ώρα. Πρέπει να περάσουμε τη νύχτα μας πρόσθεσε λες κι ετοιμαζόταν να ξε-νυχτίσει σε κάποιο χάνι, και συνέχισε τη δουλειά του.

– Και δε θα παγώσουμε; – ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Και τι μ' αυτό; Αν είναι να παγώσουμε, όχι δε θα πούμε, είτε φιλοσοφικά ο Νικήτα.

VI

Ο Βασίλη Αντρέιτς, καθώς ήτανε τυλιγμένος στις δυο γούνες του αισθανόταν πολύ ζεστά, προπάντων ύστερ' από την απασχόλησή του για ξεπέραςμα της χιονοστιβάδας. Όμως ένα παγερό ρίγος πέρασε την πλάτη του, όταν κατάλαβε πως πραγματικά εκεί πέρα έπρεπε να περάσουν τη νύχτα τους. Για να ηρεμήσει κάθισε στο έλκηθρο κι έβγαλε τα τσιγγάρα του και τα σπύρτα του.

Ο Νικήτα στο αναμεταξύ ξέξευε το άλογο και κάνοντας μεθοδικά αυτή τη δουλειά δεν έπαυε να μιλάει στο ζώο, σάμπως για να το ενθαρρύνει.

– Έλα, έλα έβγα, του έλεγε, βγάζοντας το από τα δυο ξύλα του ρυμού. Να, θα σε δέσω εδώ, θα σου βάλω αχεράκι μπόλικο και θα σου βγάλω το καπίστρι, συνέχισε, κάνοντας ταυτόχρονα εκείνο που έλεγε. Άμα φας λιγάκι θα νιώσεις κάπως πιο καλά.

Μα ο Μουχόρτη, ήτανε φανερό, πως δεν καθισύχαζε με τα λόγια του Νικήτα κι έμενε ταραγμένος. Κινούσε αδιάκοπα τα πόδια του, κολλούσε στο έλκηθρο, με τη ράχη γυρισμένη στον αέρα κι έτριβε το κεφάλι το πάνω στο μανίκι του Νικήτα.

Σάμπως μονάχα για μη χαλάσει το χατίρι του Νικήτα, που του σέρβιρε το άχυρο, άρπαξε με μια ορμητική κίνηση λιγάκι στο στόμα, μα την ίδια στιγμή σκέφτηκε πως εκείνη η ώρα δεν ήτανε για λιχουδιές και το πέταξε αμέσως κι ο αέρας το άδραξε το σκόρπισε, το πέταξε μακριά και το σκέπασε με το χιόνι.

– Και τώρα θα στήσουμε το σημάδι, είπε ο Νικήτα, έστρεψε το έλκηθρο φάτσα στον αέρα ανασήκωσε κι έστησε ολόρθα τα δυο μακριά ξύλα του ρυμού και τα στερέωσε όσο μπορούσε πιο γερά στη βάση τους. Και τώρα, σαν μας καταπλακώσει το χιόνι, οι καλοί χριστιανοί απ' αυτό το σημάδι θα οδηγηθούν να μας ξεθάψουν, πρόσθεσε, χαϊδεύοντας τα γάντια του και περνώντας τα στα ξε-παγιασμένα χέρια του. Έτσι da, μας μαθαίνανε οι γέροι.

Ο Βασίλη Αντρέιτς στο αναμεταξύ, μάταια προσπαθούσε ν' ανάψει το τσι-

γάρο του. Πολλά σπύρτα χάλασε ώσπου να το καταφέρει, γιατί ο αέρας ή του τα έσβηνε ή τα άρπαζε μεσ' από τα χέρια και τα πετούσε μακριά. Επιτέλους μπόρεσε ν' ανάψει και να κρατήσει αναμμένο ένα σπύρτο που με τη φλογίτσα του φώτισε για μια στιγμή για τη γούνα του, το χέρι του με το χρυσό δαχτυλίδι στο δείκτη που τον κρατούσε γυρισμένο προς τα μέσα και το καταχιονισμένο άχυρο που πρόβαλε κάτω από την κάπα, και το τσιγάρο άναψε. Τράβηξε με απληστία μια δυο ρουφηξιές τον καπνό, τον αμόλησε από τα ρουθούνια του, θέλησε να συνεχίσει, μα ο αέρας πέταξε και το τσιγάρο μακριά, όπως και τ' άχυρο.

Όμως κι αυτό το λιγοστό κάπνισμα διασκέδασε κάπως τον Βασίλη Αντρέιτς.

– Ας ξενουχτίσουμε λοιπόν, μια και δε γίνεται αλλιώς, είπε. Και τώρα στάσου να στήσω και μια σημαία, πρόσθεσε. Πήρε το μαντίλι που πρωτίτερα το είχε λύσει από το λαιμό του, έβγαλε τα γάντια του, ορθώθηκε τεντώθηκε όσο μπορούσε και το έδεσε με διπλό κόμπο σφιχτά-σφιχτά πάνω σε ένα από τα στημένα κοντάρια.

Το μαντίλι κυμάτισε απελπισμένα και πότε κολλούσε πάνω στο κοντάρι, πότε ξεπετούσε με ορμητικά ξετινάγματα στον αέρα, τεντωνόταν κι έτριζε.

– Το πέτυχα μια χαρά! – είπε ο Βασίλη Αντρέιτς καμαρώνοντας το έργο του και ξαναχώθηκε στο έλκηθρο. Θα ζεσταινόμαστε καλύτερα αν καθόμαστε μαζί οι δυο μας, όμως δε χωράμε, πρόσθεσε.

– Εγώ θα βρω κάπου να βολευτώ, αποκρίθηκε ο Νικήτα. Μονάχα το κακόμοιρο το ζωντανό ξεπάγιασε ολότελα και πρέπει να του ρίξω την κάπα στη ράχη του. Για στάσου, και πλησιάζοντας το έλκηθρο τράβηξε έξω την κάπα, που μ' αυτήν είχε σκεπάσει το στρωμένο άχυρο, αψηφώντας που ο Βασίλη Αντρέιτς ήτανε καθισμένος πάνω.

Δίπλωσε την κάπα στα δύο και την έριξε στη ράχη του Μουχόρτη.

– Έτσι δα, όλο και κάπως πιο ζεστά θα νοιώθεις, μικρέ μου μπουνταλά, έλεγε ο Νικήτα περνώντας πάνω από την κάπα το σέλημα και το κουλάνι και σφίγγοντας τα λουριά καλά έτσι που να μη κινδυνεύει να την συνεπάρει η ορμή της θύελλας. Δώστε μου τώρα κείνο το κομμάτι το καναβάτσο και λίγο άχυρο πρόσθεσε ξαναγυρίζοντας κοντά στο Βασίλη Αντρέιτς αφού βόλεψε όσο πιο καλά μπορούσε το άλογο, και παίρνοντας και το 'να και τ' άλλο, αποσύρθηκε πίσω από το έλκηθρο άνοιξε με τα χέρια του μια γούβα μέσα στο χιόνι, έστρωσε το άχυρο, έχωσε το σκούφο του όσο πιο βαθιά μπορούσε, σφιχτοτυλίχθηκε με το πανωφόρι του, κουκουλώθηκε με το καναβάτσο και χώθηκε στη γούβα με τ' άχυρο ακουμπώντας στο πίσω μέρος του έλκηθρου που τον προφύλαγε κι από τον αέρα κι από το χιόνι.

Ο Βασίλη Αντρέιτς κουνούσε περιφρονητικά το κεφάλι για ολ' αυτά που έκανε ο Νικήτα, όπως γενικά ποτέ δεν εύρισκε σωστά τα καμώματα των μουζίκων που ήτανε αγράμματοι και κουντοί και στο αναμεταξύ προσπάθησε να βολευτεί κι ο ίδιος μέσα στο έλκηθρο.

Ταχτοποιήσε όσο μπορούσε το άχυρο που έμεινε, σωριάζοντας το πιότερο κάτω από τα πλευρά του, έχωσε τα χέρια του στα μανίκια της γούνας του κι ακούμπησε το κεφάλι του στη μια γωνία του έλκηθρου όσο πιο χαμηλά μπορούσε, για να είναι προφυλαγμένος κάπως από τη μανία του αέρα.

Δεν του ερχόταν ύπνος. Κειτόταν και σκεφτόταν πάντα εκείνο το ίδιο, που αποτελούσε το μοναδικό σκοπό, τη σημασία, τη χαρά και την περηφάνια της ζωής του. Πόσα δηλαδή λεφτά κατόρθωσε να κερδίσει και πόσα μπορεί να κερδίσει ακόμα. Πόσα λεφτά κέρδισαν κι έχουν διάφοροι άλλοι γνώριμοί του, πώς τα κέρδισαν και πώς τα κερδίζουν και πώς εκείνος, όμοια μ' αυτούς μπορεί πολλά να κερδίσει ακόμα. Η αγορά του μικρού δάσους του Γοριάτσκινο ήτανε γι' αυτόν ένα ζήτημα μεγάλης σημασίας. Έλπιζε από το δασάκι αυτό να κερδίσει με το πρώτο δέκα χιλιαδούλες το λιγότερο. Κι άρχισε νοερά να κάνει τη διατίμησή του, καθώς το είχε δει το φθινόπωρο τότε που πρόφτασε να μετρήσει όλα τα δέντρα που σκέπαζαν την περιοχή από δυο ντεσιατίνες.

— Οι βαλανιδιές θα πάνε για βάσεις αμαξιών. Τα κουτσουράκια χώρια. Και καυσόξυλα ίσαμε τριάντα οργιές θα δώσει η κάθε ντεσιατίνα, στοχαζόταν. Η κάθε ντεσιατίνα θ' αφήσει κέρδος διακόσια είκοσι πέντε ρουβλάκια το πιο λίγο. Πενήντα έξι ντεσιατίνες και πενήντα έξι κατοστάρικα κι άλλα πενήντα έξι κατοστάρικα κι ακόμα πενήντα έξι δεκάρικα, κι άλλα πενήντα έξι δεκάρικα, κι ακόμα πενήντα έξι πεντάρικα. Έβλεπε πως έβγαιναν πάνω από δώδεκα χιλιάδες όμως δίχως το αριθμητήρι δε μπορούσε να βρει πόσο θα ήταν όλο το ποσό.

— Όμως δε θα το δώσω δέκα χιλιάδες, μα θα σταθώ στις οχτώ και ν' αφαιρεθούν τα ξέφωτα. Άμα βάλω στο χέρι του γεωμέτρη ένα ή κι ενάμιση κατοστάρικο, αυτός θα καταφέρει να υπολογίσει τα ξέφωτα ίσαμε πέντε ντεσιατίνες. Και τότε θα μου τ' αφήσει οχτώ. Και τρεις χιλιαδούλες κατάρο, θα τον καταφέρω σκεφτόταν και με την ανάστροφη του χεριού, χάιδευε το πορτοφόλι του που το είχε χωμένο βαθιά στην εσωτερική τσέπη. Πώς τα καταφέραμε ωστόσο να χάσουμε το δρόμο από τη στροφή και πέρα ένας Θεός το ξέρει! Εδώ κάπου θα έπρεπε να είναι το δάσος κι η καλύβα του δασοφύλακα. Θα έπρεπε ν' ακούγονται σκυλιά ν' αλυχτάνε. Μα θαρρείς και βουβαίνονται τα καταραμένα, τότε ακριβώς που πρέπει να αλυχτήσουν. Απομάκρυνε το γιακά της γούνας από τ' αυτί κι αφουγκράστηκε. Δεν ακουγόταν τίποτ' άλλο εκτός από τα σφυρίγματα του αέρα, από τη φασαρία που έκανε το δεμένο μαντίλι καθώς το τρέλαινε η ορμή της θύελλας και εκείνη του παγωμένου χιονιού που χτύπαγε πάνω στην ράχη του έλκηθρου πέφτοντας άφθονο. Ο Βασίλη Αντρέιτς κουλουώθηκε πάλι με το γιακά.

— Να το ήξερα θα έμενα να κοιμηθώ στο Γρίσκινο. Μα το ίδιο κάνει. Θα φτάσουμε αύριο. Μόνο που έχασα μια ημέρα. Με τέτοιο καιρό οι έμποροι της πολιτείας δεν πρόκειται να ξεμυτίσουν. Και θυμήθηκε πως στις 9 του μήνα θα έπρεπε να του φέρει κάτι λεφτά ο χασάπης. Μου είχε πει πως θα ερχόταν ο ίδιος και εγώ θα λείπω. Κείνη η προκομμένη η γυναίκα μου δε θα νιώσει να πα-

ραλάβει τα λεφτά. Είναι ένα ξύλο απελέκητο. Μήτε να φερθεί σαν άνθρωπος δεν είναι ικανή, συνέχισε τη σκέψη του, γιατί αναθυμήθηκε πόσο άσχημα φέρθηκε στο αστυνόμο της περιφέρειας που είχε πάει να τους επισκεφτεί χτες, με την ευκαιρία της γιορτής. Γυναίκα, τι να πεις; Μήπως είδε κόσμο, μήπως έμαθε φέρεσιμο; Πού να τα δει αυτά; Σαν σκέφτομαι, πως ήτανε το σπιτικό μας όταν ζούσαν οι γέροι μου! Ο σχωρεμένος ο πατέρας μου ήτανε ένας πλούσιος μουζίκος, νοικοκυρεμένος που κρατούσε ένα χάνι στο χωριό. Μα εγώ κοίτα τι κατάφερα ν' αποκτήσω μέσα σε δεκαπέντε χρόνια! Μπακάλικο, δυο καπηλειά, μύλο, σταραποθήκες, δυο χτήματα με νοίκι, και σπίτι με αποθήκη και με σιδερένια σκεπή, αράδιαζε με περηφάνια. Όχι τα παραμικρά του πατέρα μου. Ποιανού όνομα βροντάει σήμερα σ' όλη την περιοχή; Του Μπρεχουνόβ! Και γιατί αυτό; Γιατί, τη δουλειά έχω πάντα στο νου μου, γιατί αδιάκοπα πασχίζω, όχι σαν κάτι άλλους που τεμπελιάζουν ή το ρίχνουν έξω. Μα εγώ περνάω άγρυπνες νύχτες. Θυέλλα, ξεθυέλλα στο δρόμο βρίσκομαι. Κι έτσι πετυχαίνω πάντα τις δουλειές μου. Να μην φαντάζονται πως τα λεφτά κερδίζονται παίζοντας. Όχι, κύριε. Πρέπει να κοιπάσεις, να σπάσεις το κεφάλι σου. Να έτσι δα, να ξενυχτάς χειμώνα καιρό, με χιονοθύελλα μέσα στον κάμπο και να αγρυπνάς νύχτες ολόκερες. Να στριφογυρίζει το μαξιλάρι σου κατ' από το κεφάλι σου καθώς γυρνάς από δω κι από κει αγρυπνώντας από τις σκέψεις, στοχάζονταν με περίσσεια περηφάνια. Φαντάζονται πως από τυχερό τους πετυχαίνουν στη ζωή. Να οι Μιρόνοβ, τώρα λογαριάζονται εκατομμυριούχοι. Και πώς αυτό; Να δουλέψεις, να κουραστείς. Τότες σου δίνει κι ο Θεός. Φτάνει μοναχά να 'ναι υγεία.

Κι η σκέψη πως μπορούσε κι αυτός να γίνει ένας εκατομμυριούχος σαν τον Μιρόνοβ, που ξεκίνησε με το τίποτα, τον συγκίνησε τόσο πολύ, που αισθάνθηκε έντονη την ανάγκη να κουβεντιάσει με κάποιον. Όμως ο συνομιλητής δεν υπήρχε κείνη τη στιγμή... Αν κατάφεραν τουλάχιστο να έφταναν στο Γοριάτοκινο, θα τα έψελνε καλά του νεαρού κτηματία και θα του έβανε τα γυαλιά.

– Πω! Πω! Τι δυνατός αέρας είναι τούτος; Κατά πως φαίνεται θα το στρώσει τόσο πολύ που δε θα μπορέσουμε να ξεκολλήσουμε από δω χάμω μηδέ το πρωί, στοχάστηκε, καθώς άκουγε τον ψυχρό αέρα να φουσομανάει και το παγωμένο πυκνό χιόνι να πέφτει πάνω στο σανίδωμα του ελκήθρου. Ανασηκώθηκε κι έριξε μια ματιά τριγύρω: μέσα στην κάτασπρη ταλαντευόμενη σκοτεινιά, διακρινόταν να μαυρίζει λιγάκι το κεφάλι του Μουχόρτη, κι η ράχη του σκεπασμένη με την κάπα κι η φουντωτή ουρά του δεμένη κόμπο. Ολούθε, γύρω, μπροστά, πίσω, απλωνόταν η ίδια μονότονη, ταλαντευόμενη, κάτασπρη σκοτεινιά, που κάπου-κάπου σαν να διαλυόταν αδιόρατα για μια στιγμή κι ύστερα πάλι γινόταν ακόμα πιο ζοφερή.

– Έσφαλα που άκουσα το Νικίτα, σκέφτηκε, θα έπρεπε να προχωρήσουμε, όλο και κάπου θα βγαίναμε. Ακόμα μπορούσαμε να πάμε πίσω στο Γρίσκινο και να περάσουμε τη νύχτα μας στου Τάρας. Να τώρα, κάτσε δω και ξε-

πάγιασε ολονυχτίς. Αλήθεια, τι ήτανε εκείνο το καλό, που σκεφτόμουν πρωτύτερα; Α, θυμήθηκα. Πως ο Θεός ανταμείβει τους ανθρώπους για τους κόπους τους. Μονάχα οι άνθρωποι που κοπιάζουν στη ζωή τους προκόβουν, κι όχι οι αλήτες, οι τεμπελχανάδες κι οι βλάκες. Ας καπνίσω ένα τσιγαράκι τώρα!

Κάθισε, έβγαλε την τσιγαροθήκη του, έπεσε μπρούμυτα, άνοιξε τη γούνα του, προφυλάγοντας έτσι από τον αέρα το σπίρτο που θα άναβε, μα ο αέρας εύρισκε τρόπο να εισχωρήσει κι έσβηνε τα σπύρτα που άναβαν το ένα πίσω από το άλλο. Μετά από πολλές προσπάθειες κατάφερε ν' ανάψει το τσιγάρο του. Το ότι πέτυχε κείνο που ήθελε του έδωσε μεγάλη χαρά. Παρ' όλο, που το τσιγάρο το κάπνισε πιο πολύ ο αέρας, παρά ο Βασίλη Αντρέιτς, και κείνες οι δυο-τρεις ρουφηξιές, που μπόρεσε να τραβήξει του έκαναν καλό. Ξάπλωσε πάλι σαν και πρώτα, κουκουλώθηκε κι άρχισε να αναθυμιάται και να ονειροπολεί και δίχως κι ο ίδιος να το αντιληφτεί ξαφνικά ξεχάστηκε κι αποκοιμήθηκε.

Μα ολομεμιάς σαν κάτι να τον έσπρωξε δυνατά και ξύπνησε. Να είχε τάχα ανακινήσει το άχυρο κάτωθι του ο Μουχόρτη ή κάτι μέσα του τον ανατάραξε;

Ξύπνησε ωστόσο κι η καρδιά του χτυπούσε τόσο δυνατά και τόσο γρήγορα. Άνοιξε τα μάτια του. Γύρω του τα ίδια ήτανε πάλι, μονάχα που φαινόταν κάπως σαν πιο φωτεινά.

– Αρχίζει να φέγγει, στοχάστηκε. Δε θα αργήσει, πρέπει να ξημερώσει.

Μα ταυτόχρονα κατάλαβε πως τώρα ήτανε πιο φωτεινά, γιατί είχε ανατείλει το φεγγάρι. Ανασηκώθηκε και παρατήρησε προσεχτικά το άλογο. Κείνο στεκόταν με τη ράχη γυρισμένη στον αέρα και έτρεμε σύγκορμο. Η κάπα καταχιονισμένη είχε ξεφύγει πλάγια και τώρα διακρινόταν πιο καλά το καταχιονισμένο κεφάλι του ζώου κι η αναμαλλιασμένη χαίτη του. Ο Βασίλη Αντρέιτς έσκυψε πάνω από το πίσω μέρος του έλκηθρου και κοίταξε. Ο Νικίττα καθόταν πάντα μέσα στη γούβα που άνοιξε, στην ίδια στάση σαν πρωτοκάθισε. Το καναβάτσο, που μ' αυτό είχε σκεπαστεί και τα πόδια του ήταν πασπαλισμένα με παχύ στρώμα χιονιού.

– Μη ξεπαγιάσει ολότελα ο μουζίκος. Είναι τόσο κακοντυμένος σχεδόν κουρέλια φοράει. Θα έχω να δώσω λόγο για δαύτον. Να τι τραβάει κάποιος μ' αυτούς τους εργάτες. Λαός αμόρφωτος, σκέφτηκε ο Βασίλη Αντρέιτς και κάποια στιγμή είτε μέσα του, να πάρει την κάπα από το άλογο και να σκεπάσει μ' αυτήν το Νικίττα, όμως θα κρύωνε να σηκωθεί και να μετακινηθεί κι εκτός απ' αυτό φοβόταν μη ξεπαγιάσει το άλογο. Και τι ήθελα να τον κουβαλάω μαζί μου; Όλο από την ανοησία εκείνης! Συμπέρανε κι αναθυμιάθηκε τη γυναίκα του, που δε τη συμπαθούσε καθόλου. Ξάπλωσε πάλι μέσα στο έλκηθρο. Έτσι δα ο μπάρμπας μου ξενύχτισε κάποτε μέσα στα χιόνια, και δεν έπαθε τίποτα. Ναι, μα το Σεβαστιάν τον ξέθαψαν, του ήρθε αμέσως στο νου κάποια άλλη περίπτωση, κι απόθανε την ίδια στιγμή. Είχε ξυλιάσει όλος, σαν τομάρι παγωμένο είχε γίνει. Αν έμενα να περάσω τη νύχτα μου στο Γρίσκινο θα ήταν πολύ πιο καλά.

Κι αφού τυλίχτηκε πολύ προσεκτικά, έτσι που η ζεστασιά της γούνας να μην

πηγαίνει χαμένη, παρά να τον θερμαίνει παντού και στο λαιμό, και στα γόνατα, και στις πατούσες, έκλεισε τα μάτια του, προσπαθώντας ν' αποκοιμηθεί πάλι. Όμως όσο κι αν προσπαθούσε τώρα, στάθηκε αδύνατο να ξεχαστεί παρά απεναντίας ένιωθε να 'ναι απόλυτα ξενυσταγμένος και ζωηρεμένος. Άρχισε πάλι να λογαριάζει τα κέρδη και τα λεφτά που του χρωστούσαν οι διάφοροι, να αυτοπαινεύεται με καμάρι για τ' άτομό του και τη ζηλευτή οικονομική του κατάσταση, μα τώρα όλες οι σκέψεις αδιάκοπα κόβονταν από κάποιο φόβο που λάνθανε μέσα του, και διαρκώς μετάνιωνε γιατί δεν έμεινε να περάσει τη νύχτα στο Γρίσκινο.

– Αν έμενα εκεί πέρα, τώρα θα ήμουν α ξαπλωμένος μέσα σε ζεστά στρωσίδια, στοχαζόταν, μετανιωμένος πικρά.

Γύρισε και ξαναγύρισε κάμποσε φορές μέσα στο έλκηθρο, πασχίζοντας να βουλευτεί πιο καλά και να βρει μια στάση πιο άνετη και πιο προφυλαγμένη από τον αέρα, μα όλα τα έβρισκε στραβά. Ξανασηκωνόνταν, άλλαζε θέση, τύλιγε τα πόδια του, έκλεινε τα μάτια κι απόμεινε ήσυχος έτσι δα. Μα είτε τα πόδια του, όπως τα κρατούσε διπλωμένα και καθώς ήτανε χωμένα μέσα στα γερά μάλλινα ποδήματα, άρχιζαν να μουδιάζουν, ή από κάπου τον διαπερνούσε ο παγερός αέρας κι αναγκαζόταν πάλι να ξανασηκωθεί για να επιχειρήσει καινούρια ταχτοποίηση, γκρινιάζοντας γιατί δεν έμεινε στο Γρίσκινο να 'ναι εκείνη τη στιγμή ξαπλωμένος άνετα και ζεστά.

Κάποια στιγμή του φάνηκε πως άκουσε μακρινό λάλημα πετεινού. Χάρηκε τόσο πολύ, που ξεκούμπωσε τη γούνα του κι έστησε την ακοή του προσεχτικά. Όμως μάταια, γιατί δεν ακουγόταν τίποτ' άλλο εκτός από τα σφυρίγματα του αέρα, τον παραδαρμό του μαντιλιού πάνω στο στημένο κοντάρι και το μαστίγωμα του παγωμένου χιονιού στο σανίδωμα του έλκηθρου.

Ο Νικήτα εξακολούθωσε να μένει στην ίδια στάση, έτσι που κάθισε αποβραδής, ακίνητος κι αμίλητος, δίχως να αποκρίνεται στον Βασίλη Αντρέιτς που κάνα δυο φορές του μίλησε.

– Ούτε καν που σκοτίστηκε αυτός. Κοιμάται του καλού καιρού, σκεφτόταν με αδημονία ο Βασίλη Αντρέιτς, κοιτάζοντας από πάνω το Νικήτα που ήτανε όλος σκεπασμένος με παχύτατο στρώμα χιονιού.

Ο Βασίλη Αντρέιτς σηκωνόταν και ξαναπλάγιαζε, κάπου είκοσι φορές. Του φαινόταν πως κείνη η νύχτα δε θα είχε τέλος.

– Τώρα, σίγουρα πια, θα κοντεύει να ξημερώσει, στοχάστηκε κάποτε, καθώς είχε σηκωθεί και κοίταζε γύρω του. Να ρίξω μια ματιά στο ρολόι, θα παγώσω να ξεκουμπωθώ. Όμως άμα πειστώ, πως σύντομα θα ξημερώσει, όλο και πιο καλά θα νιώσω, θα αρχίσουμε να ζεύουμε..

Ήξερε πολύ καλά πως το ξημέρωμα αργούσε ακόμα όμως άρχισε ολοένα και πιο πολύ να δειλιάζει κι ήθελε ταυτόχρονα και να πειστεί και να γελαστεί. Ξεκούμπωσε προσεκτικά τις κόπιτσες του κοντογουνιού του και χώνοντας το χέρι στο κόρφο, έφαξε πολλή ώρα ώσπου να φτάσει το γιλέκο. Με μεγάλο κό-

πο κατάφερε να βγάλει το ρολόι του, που ήτανε ασημένιο, με διάφορα στολίδια από σμάλτο και κοίταξε. Μα δίχως φως δε μπορούσε τίποτα να ξεχωρίσει. Ξανάλεσε μπρούμυτα όπως τότε που ήθελε να ανάψει το τσιγάρο του κι έβγαλε τα σπύρτα. Μα τώρα τα κατάφερε μεθοδικά, γιατί ψάχνοντας βρήκε ένα σπύρτο με μεγάλο κεφαλάκι κι αυτό άναψε μεμιάς. Με τη φλογίτσα του φωτίσε την πλάκα του ρολογιού και δεν πίστευε στα μάτια του... Η ώρα ήτανε μονάχα δώδεκα και δέκα λεπτά. Μπροστά τους απλωνόταν ολόκερη η νύχτα.

– Ωχ, ατέλειωτη που είναι η νύχτα! – στοχάστηκε, νιώθοντας να παγώνει το αίμα του. Κουμπώθηκε πάλι καλά, κουκουλώθηκε και ζάρωσε στη γωνιά του έλκηθρου με την απόφαση να περιμένει υπομονετικά. Ξάφνου ανάμεσ' απ' τη μονότονη βουή του αέρα άκουσε κάποιο καινούριο ζωντανό ήχο. Ο ήχος αυτός εντεινόταν κανονικά και σαν έφτασε στο σημείο να ξεχωρίσει ολότελα, το ίδιο κανονικά άρχισε να ατονεί. Δε χωρούσε καμιά αμφιβολία. Ήτανε κάποιος λύκος. Κι ο λύκος αυτός, ούρλιαζε τόσο κοντά του, που με την πνοή του αέρα ακουγόταν η κίνηση που έκαναν οι μασέλες του αλλάζοντας τον τόνο της φωνή του. Ο Βασίλη Αντρέιτς ξεκούμπωσε το γιακά του κι άκουγε προσεχτικά. Ο Μουχόρτη το ίδιο εντατικά έστηνε την ακοή του, κινώντας τ' αυτιά του κι όταν ο λύκος έπαψε να ουρλιάζει μετακίνησε τα πόδια του και χλμίντρισε σαν για προειδοποίηση. Μετά απ' αυτό ήτανε πια ολότελα αδύνατο να μπορέσει να κοιμηθεί ο Βασίλη Αντρέιτς, μα ούτε και να ησυχάσει. Όσο κι αν προσπάθησε να σκεφτεί τους λογαριασμούς του, τις υποθέσεις του, τη φήμη για την αξία και τα πλούτη του, ο φόβος ολοένα και πιο έντονα τον κυριεύε και πάνω απ' όλες τις σκέψεις επικρατούσε κι ανάμεσά τους μπερδευόταν η οδυνηρή μεταμέλεια, γιατί δεν έμεινε να περάσει τη νύχτα το Γρίσκινο.

– Ας λείψει και το δάσος και το καλό του. Και δίχως αυτό τα κέρδη δε θα μου λείπουν, δόξα να 'χει ο Θεός. Αχ, μονάχα τούτη η νύχτα να περάσει! – έλεγε μέσα του. Λένε πως οι μεθυσμένοι δεν αντέχουν στην παγωνιά και τα κακαρώνουν, στοχάστηκε κάποια στιγμή. Και εγώ το έτσουξα αρκετά.

Και προσέχοντας το συναίσθημα του αυτό αισθάνθηκε πως άρχισε να τρέμει, μη ξέροντας κι ο ίδιος γιατί έτρεμε: από το κρύο ή από το φόβο του. Δοκίμασε να κουκουλωθεί και να ξαπλώσει σαν πρωτύτερα, μα δε μπορούσε πια να το κάνει. Δε μπορούσε να μένει εκεί δα, ήθελε να σηκωθεί, και ν' απασχοληθεί σε κάτι για να καταπνίξει το φόβο που φούντωνε μέσα του και που ένωθε τον εαυτό του ανίκανο να του αντισταθεί. Ξανάβγαλε τα τσιγάρα και τα σπύρτα του, μα του είχανε μείνει τρία σπύρτα όλα-όλα και τα χειρότερα, κι όλα τρίφτηκαν μοναχά δίχως ν' ανάψουν.

– Άντε στο διάολο, καταραμένο, γκρεμίσου από δω! – έβρισε δίχως κι ο ίδιος να ξέρει ποιον και πέταξε μακριά το τσιγάρο, που το είχε κάνει λιώμα, μα σταμάτησε έγκαιρα την κίνηση του χεριού και το έχωσε στην τσέπη του. Η ανησυχία που τον κυριεύε ήτανε τέτοια, που δε μπορούσε πια να μείνει καθισμένος μέσα στο έλκηθρο. Σηκώθηκε και βγήκε από τ' αμάξι. Στάθηκε με τη

ράχη κατά τη μεριά του αέρα και τακτοποίησε όσο πιο καλά και πιο σφιχτά μπορούσε τις γούνες και τη ζώνη του.

– Τι να κάθομαι ακίνητος και να περιμένω το θάνατο; Θα καβαλήσω το άλογο και μαρς, του ήρθε μια ξαφνική ιδέα. Καβάλα τ' άλογο δεν κουράζεται πολύ. Κείνος κει, στοχάστηκε κάποια στιγμή για το Νικήτα, και να πεθάνει δε χάθηκε ο κόσμος. Και τάχατες που ζει τι καταλαβαίνει; Μήτε που θ' αφήσει κανένα βιος πίσω του, για να πικραίνεται. Μα εγώ, δόξα τω Θεώ κάτι έχω και πρέπει να το χαρώ...

Και αφού έλυσε τ' άλογο, τακτοποίησε τα γκέμια γύρω στο λαιμό του κι έκανε να καβαλήσει μα οι γούνες και τα ποδήματα του ήτανε τόσο βαριά, που δεν τα κατάφερε. Τότε στάθηκε μέσα στο έλκηθρο για να καβαλήσει από κει. Όμως το αμάξι ταλαντεύτηκε κάτω από το βάρος του και πάλι δε μπόρεσε. Τέλος, την τρίτη φορά, τράβηξε το άλογο δίπλα στο έλκηθρο, πάτησε με πολλή προσοχή στην άκρη και πέτυχε να πέσει με την κοιλιά του κάθετα στην πλάτη του Μουχόρτη. Έμεινε για λίγο σ' αυτήν τη στάση, ύστερα σύρθηκε μια-δυο φορές πιο πέρα, πέρασε το ένα πόδι του πάνω από τη ράχη του αλόγου και καλοκάθισε στηρίζοντας τα πόδια του στο λουρί του κουλανιού. Η απότομη κίνηση που έκανε το έλκηθρο καθώς ξεκουνήθηκε μ' όλες αυτές τις προσπάθειες του Βασίλη Αντρέιτς, ξύπνησε το Νικήτα, και κάτι είπε, φαίνεται.

– Αμ' δε θα σ' ακούσω δα, κουτομόγια! Τι, θα κάτσω έτσι δα να χάσω τη ζωή μου για το τίποτα; – του φώναξε ο Βασίλη Αντρέιτς και σιάχνοντας κάτω από τα γόνατά του τις ποδιές της γούνας του που ανεμιζονταν, έστρεψε το άλογο και το οδήγησε πέρα από το έλκηθρο κατά το σημείο κείνο, που υπολόγισε πως έπρεπε να βρίσκεται το δάσος κι η καλύβα του δασοφύλακα.

VII

Ο Νικήτα από τη στιγμή που στρογγυλοκάθισε μέσα στη γούβα, πίσω από έλκηθρο και κουκουλώθηκε με το καναβάτσο, έμεινε ακίνητος. Σαν όλους τους ανθρώπους που ζούνε με τη φύση και ξέρουν την ανάγκη, ήτανε υπομονετικός και μπορούσε ήσυχα να περιμένει ώρες πολλές, ακόμα και μέρες δίχως να δοκιμάσει μήτε ανησυχία, μήτε αδημονία. Είχε ακούσει τ' αφεντικό του που του φώναζε, μα δεν αποκρίθηκε, γιατί δεν είχε όρεξη να κινηθεί και να μιλήσει. Παρ' όλο που αισθανόταν ακόμα να 'ναι ξεστός από το τσάι που είχε πει κι από την πολλή κίνηση που είχε κάνει παλεύοντας ανάμεσα στα χιόνια, ήξερε πως η ξεστασιά αυτή δε θα κράταγε πολλή ώρα και πως να ξεσταθεί με καινούργιες κινήσεις δε θα το μπορούσε γιατί ένιωθε να 'ναι τόσο κουρασμένος, όπως το νιώθει το άλογο όταν αποστάσει πια, και δε μπορεί να προχωρήσει παρ' όλο που το βιάζει με το μαστίγι ο νοικοκύρης του κι έχει ανάγκη να φάει καλά για να μπορέσει να δουλέψει. Το ένα πόδι του μέσα στο σκισμένο πόδημα είχε ξαπαγιάσει κι ένιωθε ακίνητο το μεγάλο δάχτυλό. Κι εκτός απ' αυτό ένιωθε όλο το κορμί του

ολοένα και πιο πολύ να κρυώνει. Η σκέψη πως θα μπορούσε, και μάλιστα ήταν πολύ πιθανό, να πέθαινε εκείνη τη νύχτα, του πέρασε από το μυαλό, μα η σκέψη αυτή δεν του φάνηκε μήτε τόσο δυσάρεστη, μήτε τόσο τρομερή. Και τούτο γιατί ολόκληρη η ζωή του, δεν υπήρξε αδιάκοπο πανηγύρι παρά αντιθέτως μια υπηρεσία δίχως τελειωμό, που άρχισε κιόλας να τον κουράζει. Κι ακόμα γιατί υπηρειώνας σ' όλη τη ζωή διάφορα αφεντικά σαν το Βασίλη Αντρέιτς, είχε ταυτόχρονα πάντα το συναίσθημα, πως εξαρτιόταν από το κύριο αφεντικό, από κείνον που τον έστειλε σε τούτη τη ζωή. Κι ήξερε πως και πεθαίνοντας θα έμενε στην εξουσία του αφεντικού αυτού, και πως τούτο το αφεντικό δε θα τον αδικούσε.

– Κρίμα ν' αφήνει κάποιος όλα τούτα που έχει ζήσει, όλα τούτα που έχει συνηθίσει! Μα τι να γίνει; Πρέπει να συνηθίσει και στα καινούρια. Οι αμαρτίες; – στοχάστηκε τα μεθύσια του, τα λεφτά που είχε ξοδέψει στα κρασοπουλειά, τους τσακωμούς του με τη γυναίκα του, τις βρισιές που συνηθίζε σαν ήτανε μεθυσμένος· θυμήθηκε ακόμα που δεν πήγαινε στη εκκλησία, που δε νήστευε τις σαρακοστές κι όλα κείνα, που γι' αυτά πάντα τον μάλωνε ο παπάς, σαν πήγαινε να ξομολογηθεί. Ε, βέβαια, έχω αμαρτίες. Μα σάμπως τις έφτιαξα ξεπίτηδες; Τέτοιον, φαίνεται μ' έχει κάνει ο Θεός. Ας είναι κι οι αμαρτίες κοντά στ' άλλα. Πού μπορεί να κρυφτείς;

Αυτά σκέφτηκε στην αρχή σχετικά με κείνο που μπορούσε να του συμβεί κείνη τη νύχτα κι ύστερα πια δεν ξαναγύρισε στις σκέψεις αυτές, παρά παραδόθηκε στις διάφορες αναμνήσεις, που από μόνες τους ερχόταν στο μυαλό. Πότε αναθυμόταν τον ερχομό της Μάρφα και τα μεθύσια των εργατών και τη δική του αποχή από το πιωτό, πότε τη σημερινή περιπλάνηση και το νοικοκυρεμένο σπιτικό του Τάρας και τις συζητήσεις για τη μοιρασιά, ποτέ το παιδί του και το Μουχόρτη, που τώρα όσο να 'ναι θα κρύωνε λιγότερο καθώς το σκέπαζε με την κάπα, πότε σκεφτόταν τ' αφεντικό του που έκανε το έλκηθρο να τριζοκοπάει καθώς στριφογύριζε μέσα σε δαύτο για να βολευτεί καλά.

– Θα το έχει μετανιώσει και μόνος του, ο καπερός, που ξεκίνησε με τέτοιον καιρό, σκεφτόταν ο Νικήτα. Ύστερα από τόσα υπάρχοντα που έχει και τόση καλοπέραση, δε θέλει να πεθάνει. Όχι σαν κι εμάς τους φουκαράδες.

Και σιγά-σιγά ολ' αυτά αρχίνησαν να μπερδεύονται, να γίνονται σαλάτα μέσα στο μυαλό του κι αποκοιμήθηκε.

Και τη στιγμή που ο Βασίλη Αντρέιτς, προσπαθώντας να καβαλήσει, ταρρακούννησε το έλκηθρο, η ράχη του αμαξιού, που πάνω σ' αυτήν ακουμπούσε ο Νικήτα, ανατάχτηκε δυνατά και τον χτύπησε στις πλάτες, ξυπνώντας τον. Τότε, θέλοντας και μη, βρέθηκε αναγκασμένος ν' αλλάξει θέση. Με κόπο τέντωσε τα πόδια του και τίναξε πάνωθ' του χιόνια. Ύστερα σηκώθηκε κι αμέσως ένωσε να τον διαπερνάει σύγκορμο μια οδυνηρή κρυάδα. Κατάλαβε τι έτρεχε και θέλησε να του αφήσει ο Βασίλη Αντρέιτς την κάπα, που τώρα πια ήταν

νε άχρηστη για το άλογο, μια και το είχε καβαλήσει και θα έφευγαν, ενώ κεινού θα του χρησίμευε πολύ για να τυλιχτεί. Και του φώναξε.

Μα ο Βασίλη Αντρέιτς δεν άκουσε ή δε θέλησε ν' ακούσει κι εξαφανίστηκε μέσα στην πυκνή χιονόσκηνη.

Σαν απόμεινε μοναχός ο Νικήτα για μια στιγμή σκέφτηκε τι θα έπρεπε να κάνει. Να ξεκινήσει για να βρει κάποια κατοικία ανθρώπων, αισθανόταν πως δεν είχε πια δυνάμεις για οδοιπορία. Να ξανακάτσει στην παλιά θέση δε μπορούσε πια, γιατί η γούβα δεν υπήρχε. Την είχε πέρα για πέρα σκεπάσει το χιόνι που έπεφτε. Καταλάβαινε πως και μέσα στο έλκηθρο δεν είχε ελπίδα να ζεσταθεί, γιατί δεν είχε με τι να σκεπαστεί και γιατί τώρα και το κοντογούνι και το πανωφόρι του δεν τον ζέσταιναν πια. Κρύωνε τόσο πολύ που λες κι είχε μείνει γδυτός, μονάχα με το πουκάμισο. Τον κυρίεψε αγωνία.

– Ω, Παναγιά μου! Θεέ μου, Παντοδύναμε! – είπε δυνατά και το συναίσθημα πως δεν ήτανε μοναχός, παρά κάποιος το άκουγε και δεν θα τον άφηνε να χαθεί, τον ανακούφισε. Αναστέναξε βαθιά και δίχως να βγάλει το καναβάτσο που μ' αυτό είχε τυλιγμένο το κεφάλι του, χώθηκε στο έλκηθρο μέσα και ξάπλωσε στη θέση, που πρωτύτερα ξάπλωνε το αφεντικό του.

Μα και μέσα στο έλκηθρο ήτανε αδύνατο να ζεσταθεί. Στην αρχή έτρεμε σύγκορμος, ύστερα η τρεμούλα έπαψε κι άρχισε σιγά-σιγά να χάνει τις αισθήσεις του. Δεν ήξερε αν αυτό ήτανε θάνατος ή ύπνος, μα ένιωθε τον εαυτό του το ίδιο έτοιμο και για το ένα και για τ' άλλο.

VIII

Ο Βασίλη Αντρέιτς στο αναμεταξύ βίαζε όσο μπορούσε και με τα πόδια και με τα γκέμια το άλογο, προχωρώντας προς το σημείο που υπολόγιζε σίγουρα ότι είναι το δάσος και η καλύβα του δασοφύλακα. Το χιόνι έκανε τα μάτια να κολοούν, κι ο αέρας λες κι έβανε πείσμα να τον σταματήσει, όμως αυτός, σκυμμένος μπροστά και τυλιγμένος αδιάκοπα στη γούνα του, έτσι που να σκεπάζει το σέλημα που τον ενοχλούσε, βίαζε όλη την ώρα το άλογο. Και κείνο, παρ' όλο που το έκανε με κόπο, όμως τραβούσε υπάκουο στην κατεύθυνση που του έδινε.

Προχώρησε ίσαμε πέντε λεπτά όλο ίσα μπροστά, όπως φανταζόταν, δίχως να βλέπει τίποτ' άλλο εκτός από το κεφάλι του αλόγου και την κάτασπρη ερημιά και δίχως ν' ακούει τίποτ' άλλο εκτός από τα σφυρίγματα του αέρα κοντά στ' αυτιά του Μουχόρτη και γύρω στο γιακά της γούνα του.

Ξαφνικά διάκρινε κάτι να μαυρίζει παραπέρα. Η καρδιά του σκίρτησε από χαρά και κατεύθυνε κατά εκεί το άλογο, βλέποντας κιάλας με τα μάτια της φαντασίας του τοίχους σπιτιών κάποιου χωριού. Όμως αυτό που μαύριζε δε έμενε ακίνητο παρά κουνιόταν αδιάκοπα, και δεν ήτανε χωριατόσπιτα, μα κάποιο αγριόχορτο, που είχε φυτρώσει και μεγαλώσει πάνω σε χώρισμα χωραφιού

και πρόβαλε με τα ξερά κοτσάνια του μεσ' απ' τα χιόνια ενώ ο δυνατός αέρας λες κι είχε βαλθεί να το ξεριζώσει. Κι άγνωστο για ποιο λόγο, η θέα εκείνου του αγριόχορτου, που το βασάνιζε ανελέητα ο σκληρός αέρας έκανε το Βασίλη Αντρέιτς να ταραχτεί και απομάκρυνε τ' άλογο από κει πέρα, δίχως να αντιληφθεί πως πρωτύτερα, με το να προχωρεί κατά κει, είχε ολότελα αλλάξει την αρχική κατεύθυνση και τώρα οδηγούσε το Μουχόρτη σ' εντελώς αντίθετη, πάντα με την πεποίθηση πως τραβούσε κατά τη μεριά που θα έπρεπε να 'ναι η καλύβα του δασοφύλακα. Μα το άλογο όλο έστριβε δεξιά και για τούτο τον ανάγκαζε να το γυρίζει αδιάκοπα προς τ' αριστερά.

Πάλι διάκρινε κάτι να μαυρίζει πέρα, παραμπρός. Καταχάρηκε, πεισμένος πια στα σίγουρα πως επρόκειτο για χωριό. Μα ήτανε πάλι κάποιο χώρισμα χωραφιού, με αγριόχορτα φυτρωμένα στην άκρη του. Και τούτα, το ίδιο παράδερναν με τα κατάρια κοτσάνια τους στη μανία του αέρα, πράγμα που άγνωστο γιατί, πλημμύριζε με τρομάρα την ψυχή του Βασίλη Αντρέιτς. Και σαν να μην έφτανε αυτό, διακρίνονταν εκεί δα και πρόσφατα χνάρια από το πέρασμα αλόγου, παρ' όλο που ο αέρας τα είχε μισοσβήσει. Ο Βασίλη Αντρέιτς σταμάτησε, έσκυψε και κοίταξε προσεχτικά: ήτανε πραγματικά χνάρια από πέρασμα αλόγου μισοσβησμένα από τον δυνατό αέρα και δεν μπορούσαν να είναι άλλα, παρά τα χνάρια του Μουχόρτη. Ήτανε φανερό, πως στριφογύριζε πάντα μέσα στον ίδιο κύκλο.

– Θε να πάω χαμένος έτσι δα! – στοχάστηκε, και για να μην κυριευτεί από το φόβο που ένιωθε μέσα του, βίαζε ακόμα πιο πολύ το άλογο και προχωρούσε, βυθίζοντας το βλέμμα εντατικά στο κάτωπρο χιονένιο σύθαμπο, που μέσα σ' αυτό του φαινόταν σαν να ξεχώρισε κάποια μικρούτσικα φωτεινά σημαδάκια, που χάνονται αμέσως, μόλις έκανε να τα καλοκοιτάξει. Κάποια φορά του φάνηκε σαν να άκουσε σκυλιά ν' αλυχτάνε ή λύκους να ουρλιάζουν, όμως οι ήχοι αυτοί ήτανε τόσο μακρινοί, που δεν ήξερε αν πραγματικά τους άκουγε ή αν τους ξεγεννούσε η φαντασία του και για τούτο σταμάτησε και προσήλωσε την ακοή του, όσο μπορούσε.

Ξαφνικά πολύ κοντά στ' αυτιά του ακούστηκε μια κραυγή τρομερή, που τον ξεκούφανε κι όλα τρεμούλιασαν κι αναταράχτηκαν κάτωθι του. Ο Βασίλη Αντρέιτς πιάστηκε από το λαιμό του αλόγου μια κι αυτός τρανταζόταν κι η κραυγή εντάθηκε ακόμα πιο τρομερή. Για κάμποσα δευτερόλεπτα ο Βασίλη Αντρέιτς δε μπορούσε να συνέρθει και να καταλάβει τι είχε συμβεί. Ότι δηλαδή ο Μουχόρτη, είτε δίνοντας κουράγιο στον εαυτό του, είτε καλώντας σε βοήθεια, χλιμίντρηση όσο πιο άγρια και πιο δυνατά μπορούσε.

– Φτου, που να χαθείς! Με κατατρόμαξες, καταραμένο, είτε μέσα του ο Βασίλη Αντρέιτς. Όμως κι αφού ανακάλυψε την πραγματική αιτία της τόσης τρομάρας τους, ήτανε πια ανήμπορος να την κατασιγάσει.

– Πρέπει να συνέρθω, να λογικευτώ, έλεγε μέσα του και ταυτόχρονα δε μπορούσε να συγκρατηθεί κι όλο βίαζε το άλογο, χωρίς ν' αντιλαμβάνεται, πως

τώρα πια είχε τον αέρα πίσω του κι όχι μπροστά του. Το κορμί του, προπάντων στα γόνατα, που δε το σκέπαζαν οι γούνες κι ακουμπούσε στο σέλμα, κρύωνε και πονούσε, τα χέρια και τα πόδια του έτρεμαν κι ανάσαινε με κόπο. Έβλεπε πως χανόταν μέσα σε κείνη την τρομερή χιονένια ερημιά και δεν είχε κανένα μέσο σωτηρίας.

Ξαφνικά το άλογο ταλαντεύτηκε κάτωθι του γιατί πάτησε μέσα σε κάποιο χιονοσωρό, έχασε την ισορροπία, προσπάθησε μάταια να στηριχτεί κι έπεσε αγκομαχώντας βαριά, πλάγια. Ο Βασίλη Αντρέιτς πήδησε κάτω και με τη κίνηση αυτή έσυρε από τη μεριά του το σέλμα, που απ' αυτό κρατιόταν τόση ώρα. Μόλις απαλλάχτηκε από τον αναβάτη του, ο Μουχόρτη, ξαλάφρωσε, όρμησε και με δυο πηδήματα βρέθηκε ορθός, χλιμίντρισε δυνατά και σέρνοντας πίσωθι του την κάπα και το σέλμα που κρεμόνταν, έγινε άφαντος, και παράτησε το Βασίλη Αντρέιτς κατάμονο μέσα στα χιόνια. Κείνος όρμησε να τον φτάσει, μα το χιόνι ήτανε τόσο βαθύ κι οι γούνες του τόσο βαριές, και στο κάθε βήμα τα πόδια του χώνονταν ίσαμε το γόνατο μέσα στα χιόνια, ώσπου αφού προχώρησε όχι παραπάνω από είκοσι βήματα, λαχάνιασε και σταμάτησε.

– Το δασάκι, τα κέρδη από τους τόκους, τα νοίκια, το μπακάλικο, τα καπηλειά, το σπίτι με τη σιδερένια σκεπή και το αμπάρι, ο διάδοχος, στοχάστηκε. Τι θ' απογίνουν ολ' αυτά δίχως εμένα; Μα τ' είναι τούτο; Αδύνατο! – του πέρασε σαν αστραπή η σκέψη από το νου. Κι άγνωστο γιατί αναθυμήθηκε κείνα τα ξερά αγριόχορτα που παράδερναν στον αέρα, καθώς τα είχε δει περνώντας από δίπλα τους δυο φορές και τόση ήτανε η φρίκη που τον κυρίεψε στη θύμηση αυτή, που τα έχασε ολότελα και δεν ήξερε πια μήτε που βρισκόταν, μήτε τι του γινόταν. Σκέφτηκε:

– Μήπως ονειρεύομαι;

Και θέλησε να ξυπνήσει, μα δε μπορούσε, γιατί απλούστατα, ήτανε ξύπνιος. Αντιμετώπιζε την έννοια της πραγματικότητας. Τούτο ήτανε πραγματικό χιόνι που του μαστίγωνε το πρόσωπο και που στρωνόταν πάνω του, και του μαστίγωνε το δεξί χέρι που είχε χάσει το γάντι του. Και τούτη ήτανε μια πραγματική ερημιά, που μέσα σε δαύτην απόμεινε τώρα κατάμονος, ίδιος σαν κείνο το αγριόχορτο περιμένοντας ένα θάνατο αναπόφευχτο, γρήγορο κι ανόητο.

– Παναγία Δέσποινα, πάτερ ιεράρχα Νικόλαε, θυμήθηκε τις χτεσινές παρακλήσεις στην εκκλησία, και το εικόνισμα με τη μαύρη μορφή και τα ολόχρυσά άμφια, και τα κεριά, που αυτός σαν επίτροπος, πουλούσε, κι ο κόσμος τ' άναβε μπροστά στο εικόνισμα κι οι βοηθοί του την ίδια ώρα του τα έφερναν πίσω σβηστά και κείνος τα έκρυβε μέσα στο συρτάρι, για να τα ξαναπουλήσει. Και τώρα δεόταν σ' αυτόν τον θαυματουργό Άι-Νικόλα να τον σώσει και του έταζε παράκληση και λαμπάδα. Όμως ταυτόχρονα κατάλαβε ολοκάθαρα κι αναμφισβήτητα πως εκείνο το εικόνισμα, τα άμφια, οι λαμπάδες, ο παπάς, οι παρακλήσεις, ολ' αυτά ήτανε πολύ επίσημα και ταιριαστά εκεί πέρα, στην εκκλησία, μα πως εδώ δε μπορούσαν τίποτα να του κάνουν, πως καμιά σχέση δεν

υπήρχε, ούτε μπορούσε να υπάρξει ανάμεσα σε κείνες τις λαμπάδες και τις πα-
ρακλήσεις και στην τωρινή απελπιστική κατάστασή του.

– Πρέπει να έχω κουράγιο, στοχάστηκε, πρέπει ν' ακολουθήσω τ' αχνάρια
του αλόγου, προτού τα σβήσει η θύελλα. Αυτά θα με σώσουν. Μπορεί κιόλας,
να το βρω παραπέρα και να το καβαλήσω πάλι. Μονάχα να μη βιάζομαι, για-
τί θα λαχανιάσω και θα χαθώ τρισευρότερα.

Όμως, παρ' όλη την πρόθεσή του να προχωρήσει σιγανά, όρμησε μπροστά
τρέχοντας κι αδιάκοπα έπεφτε, σηκωνόταν και ξάναπεφτε. Τ' αχνάρια του
Μουχόρτη σε πολλές μεριές δε διακρινόταν καλά.

– Πάω χαμένος, στοχάστηκε ο Βασίλη Αντρέιτς, και τ' αχνάρια του θα χά-
σω και τ' άλογο δε θα το βρω.

Μα την ίδια στιγμή καθώς κοίταξε μπροστά του, είδε κάτι να μαυρίζει. Κι
αυτό ήταν ο Μουχόρτη, κι όχι μονάχα ο Μουχόρτη, παρά και το έλκηθρο, με
τα ολόσθητα κοντάρια, και το μαντίλι για σημαία. Το άλογο με την κάπα και το
σέλημα τραβηγμένα πλάγια στεκόταν τώρα όχι στην πρώτη του θέση, μα πιο κο-
ντά στα κοντάρια και κινούσε με αδημονία το κεφάλι του, που τα μπερδεμένα
γκέμια το τραβούσαν προς τα κάτω. Αποδείχτηκε, πως ο Βασίλη Αντρέιτς είχε
πέσει σε κείνη την ίδια ρεματιά που είχε πέσει και πρωτύτερα ο Νικήτα, πως
το άλογο τον κουβαλούσε πίσω, κοντά στο έλκηθρο και πως βρίσκονταν, όταν
χωρίστηκαν, παρά κάπου πενήντα βήματα μακρύτερα από το σημείο που έμε-
νε το έλκηθρο.

IX

Σαν έφτασε μπουσουλώντας ίσαμε το έλκηθρο, ο Βασίλη Αντρέιτς αδρά-
χτηκε από δαύτο κι απόμεινε πολλή ώρα έτσι ακίνητος, προσπαθώντας να η-
ρεμήσει και να ξανασάνει. Ο Νικήτα δε φαινόταν πια στην πρώτη του θέση, μα
μέσα στο αμάξι κάποιος ήτανε ξαπλωμένος, σκεπασμένος ολότελα με το χιόνι
κι ο Βασίλη Αντρέιτς κατάλαβε πως ήταν ο Νικήτα. Η τρομάρα του τώρα είχε
περάσει κι αν φοβόταν κάτι, ήτανε μονάχα κείνη η φοιχή ψυχολογική κατά-
σταση, στην οποία βρέθηκε σαν απόμεινε κατάμονος μέσα στο χιονοσωρό. Έ-
πρεπε οπωσδήποτε, να μην την ξαναπάθει και για να μην την ξαναπάθει έ-
πρεπε να κάνει κάτι, ν' απασχοληθεί σε κάτι. Και για τούτο πρώτη του δουλειά
ήτανε να γυρίσει με την πλάτη προς τον αέρα και να λύσει τη γούνα του. Ύ-
στερα, αφού ξανάσανε λιγάκι, τίναξε τα χιόνια μέσα από τα ποδήματά του, α-
πό τ' αριστερό γάντι, (το δεξί είχε πια χαθεί και σίγουρα θα ήτανε κάπου πλα-
κωμένο με παχύ χιόνι) ύστερα ζώστηκε σφιχτά και χαμηλά το ζουνάρι του, ό-
πως συνήθιζε πάντα όταν έβγαινε από το μαγαζί του για ν' αγοράσει το στάρι
που κουβαλούσαν οι μουζίκιοι με τα κάρα τους κι ετοιμάστηκε να δράσει. Πρώ-
τα-πρώτα πήγε και ξεμπέρδεψε τα γκέμια που βασάνιζαν το άλογο, απελευ-
θέρωσε το πόδι του που πάνω σ' αυτό είχε τυλιχτεί, ύστερα το έσυρε από το
καπίστρι και το ξανάδεσε στην αρχική του θέση και πήγε από πίσω για να σιά-

ξει το σέλιμα και την κάπα. Μα κείνη τη στιγμή είδε πω κάτι σάλεψε μέσα στο έλκηθρο και πρόβαλε το χιονοσκεπασμένο κεφάλι του Νικήτα. Ήτανε φανερό, πως ο Νικήτα, που άρχισε πια να παγώνει, με μεγάλη προσπάθεια ανασηκώθηκε και κάθισε, κινώντας ολόένα το χέρι του μπροστά στη μύτη του κάπως παράξενα, λες κι έδιωχνε μύγες. Κινούσε το χέρι του και κάτι έλεγε, που ο Βασίλη Αντρέιτς δεν κατάλαβε, για τούτο παράτησε την κάπα του και τον πλησίασε.

– Τι τρέχει; τον ρώτησε. Τι λες;

– Πε-θαί-νω γω, να, τι λέω, με πολύ κόπο και με κομμένη φωνή πρόσφερε ο Νικήτα. Τα δουλεμένα μηνιάτικα μου να τα δώσεις του παιδιού μου, ή της γυναικάς, το ίδιο κάνει;

– Μα τι τρέχει; Μπας και ξεπάγιασες; – ρώτησε ο Βασίλη Αντρέιτς.

– Νιώθω το θάνατό μου... σχώρα με, για το Χριστό... αποκρίθηκε ο Νικήτα με κλαψιάρικη φωνή κι εξακολουθούσε να διώχνει μύγες.

Ο Βασίλη Αντρέιτς απόμεινε σιωπηλός κάπου μισό λεπτό κι ακίνητος, ύστερα, ξαφνικά με κείνη ακριβώς την αποφασιστικότητα και τη σιγουριά με την οποία έσφιγγε το χέρι του πουλητή, όταν κατάφερε να πετύχει κάποια συμφερτική αγορά, πισωπάτησε ένα βήμα ανασκουμπώθηκε όσο μπορούσε κι άρχισε με τα δυο του χέρια ν' αφαιρεί το χιόνι πάνω από το Νικήτα και μέσ' από το έλκηθρο. Σαν τελείωσε έλυσε το ζουνάρι του, άνοιξε τη γούνα του, ξάπλωσε χάμω το Νικήτα με μια σπρωξιά κι ύστερα έπεσε κι ο ίδιος από πάνω σκεπάζοντάς τον όχι μονάχα με τη γούνα του παρά μ' ολόκληρο το ξεστό και ξαναμμένο κορμί του. Αφού στερέωσε καλά με τα χέρια του τις ποδιές της γούνας του ανάμεσα στη ράχη του αμαξιού και στον ξαπλωμένο Νικήτα και αφού έσφιξε με τα γόνατά του τον ποδόγυρό της, απόμεινε έτσι πεσμένος μπρούμυτα και με το κεφάλι του ακουμπισμένο στη ράχη του έλκηθρου και τώρα πια δεν άκουγε μήτε του αλόγου τις κινήσεις, μήτε της θύελλας τα σφυρίγματα παρά πρόσεχε μονάχα ν' ακούσει την ανάσα του Νικήτα.

Ο Νικήτα στην αρχή κειτόταν ώρα πολλή ακίνητος, μα ύστερα αναστέναξε δυνατά κι ανακινήθηκε.

– Τα βλέπεις λοιπόν κύριε; Κι ύστερα μου έλεγες πως πεθαίνεις. Μείνε έτσι δα ξαπλωμένος, ξεστάσου καλά. Εμείς βλέπεις... έκανε κάτι να πει ο Βασίλη Αντρέιτς, μα προς μεγάλη του απορία δε μπόρεσε να μιλήσει άλλο γιατί τα μάτια του πλημμύρισαν δάκρυα και το σαγόνι του τρεμούλιασε. Έπαψε λοιπόν να μιλάει και μονάχα κατάπινε κείνα που του έφραζαν το λαιμό.

– Από τη πολλή τρομάρα, φαίνεται, τα έχασα ολότελα, στοχάστηκε για τον εαυτό του. Όμως αυτή του η ευαισθησία όχι μόνο δυσάρεστη δεν του ήτανε, παρά του προξενούσε κάποια ξέχωρη χαρά, που άλλοτε δεν είχε δοκιμάσει.

– Εμείς να, έτσι δα τώρα, έλεγε μέσα του νιώθοντας μια ιδιαίτερη, και κάπως επίσημη συγκίνηση. Αρκετή ώρα απόμεινε έτσι ξαπλωμένος, και, σπαίνοντας, σφουγγίζε τα δάκρυά του πάνω στο τοίχωμα της γούνας του ενώ ταυτόχρονα δεν έπαυε να σκεπάζει το Νικήτα, μόλις ο αέρας ανασήκωνε τη βαριά γούνα.

Όμως πεθύμησε ζωηρά να μοιραστεί με κάποιον άλλον τη χαρούμενη κείνη συγκίνηση.

– Νικήτα! – είπε κάποια στιγμή.

– Καλά είμαι, ξεστάθηκα, του αποκρίθηκε ο Νικήτα.

– Πήγα να χαθώ, που λες, αδερφάκι. Και συ θα ξεπάγιαζες και γω θε να...

Μα πάλι τα μάγουλά του τρεμούλιασαν και τα μάτια του ξαναπλημμύρισαν δάκρυα και δε μπόρεσε να μιλήσει άλλο.

– Ε, δεν πειράζει, στοχάστηκε, ξέρω κι ατός μου για τον εαυτό μου κείνο που το ξέρω.

Και σώπασε. Απόμεινε έτσι ξαπλωμένος ώρα πολλή.

Ένωθε ζέστη κάτωθι του από τον ξαπλωμένο Νικήτα, και πάνωθι του από τη χοντρή γούνα του. Μονάχα τα χέρια του, που μ' αυτά συγκρατούσε τις ποδιές της γούνας του σκεπάζοντας τον Νικήτα άρχισαν να ξεπαγιάζουν καθώς και τα πόδια του, που ο αέρας αδιάκοπα τα ξεσκεπάζε με τα δυνατά φυσήματά του. Και πιο πολύ κρύωνε το δεξί του χέρι που ήτανε δίχως γάντι. Μα κείνος δε σκεφτόταν μήτε τα χέρια του, μήτε τα πόδια του, παρά μονάχα πως να ξεσπώνει τον άμοιρο μουζίκι, που πήγε να πεθάνει.

Κοίταξε κάμποσες φορές το άλογο κι είδε πως η ράχη του ήτανε ολότελα ξεσκεπάστη γιατί ο αέρας τα είχε ρίξει κάτω πάνωθι του: και την κάπα και το σέλμα. Στοχάστηκε πως θα έπρεπε να σηκωθεί και να σκεπάσει το ζώο, όμως δεν τολμούσε μήτε για ένα λεπτό να παρατήρει το Νικήτα και να διαλύσει κείνη τη χαρούμενη κατάσταση, που η φροντίδα αυτή του προξενούσε. Τώρα πια δεν αισθανόταν καθόλου φόβο.

– Δε θ' αφήσω να το ξαναπάθει, έλεγε μέσα του, πεισμένος πως θα συνέφερε ολότελα τον Νικήτα, και το έλεγε με το ίδιο καμάρι και την ίδια σιγουριά έτσι που μιλούσε για τις πετυχημένες αγοροπωλησίες του.

Έμεινε εκεί δα έτσι ξαπλωμένος ο Βασίλη Αντρέιτς μια ώρα δύο, τρεις. Μα ούτε που αντιλαμβανόταν το κύλισμα του χρόνου.

Αρχικά στη φαντασία του στριφογύριζαν οι εντυπώσεις της θύελλας, του έλκηθρου, του αλόγου, που τρεμούλιαζε μπροστά στα μάτια του και του ξαπλωμένου Νικήτα. Ύστερα άρχισαν ν' ανακατώνονται μ' αυτές οι αναμνήσεις της γιορτής, της γυναίκας του, του αστυνόμου, του συρταριού με τ' αγιοκέρια και πάλι του Νικήτα, που τάχα ήτανε ξαπλωμένος κάτω από το συρτάρι. Ύστερα άρχισαν να προβάλλουν διάφοροι μουζίκι πουλητές κι αγοραστές και τοίχοι λευκοί, και σπία με σκεπές σιδερένιες, που κάτωθι τους κειτόταν ο Νικήτα. Και μετά, ολ' αυτά ανακατώθηκαν μπήκε το ένα μέσα στο άλλο κι όμοια με τα χρώματα της ίριδας που συγχέονταν σ' ένα άσπρο φως, όλες κείνες οι διάφορες εντυπώσεις ενώθηκαν σ' ένα τίποτα, κι ο Βασίλη Αντρέιτς αποκοιμήθηκε. Κοιμήθηκε πολλή ώρα δίχως όνειρα, όμως πριν τα ξημερώματα ξανάρχισαν τα όνειρα. Του φάνηκε πως τάχα στεκόταν κοντά στο συρτάρι με τ' αγιοκέρια κι η γυναίκα του Τίχον γύρευε να της πουλήσει ένα κεράκι των πέντε

καπικιών για τη γιορτή και κείνος προσπαθούσε να το φτάσει και να της δώσει μα δε μπορούσε να κινήσει τα χέρια του γιατί ήτανε χωμένα και σφιγμένα μέσα στις τσέπες. Έκανε να πάει από την άλλη μεριά του συρταριού, μα τα πόδια του δεν κουνιόταν, γιατί οι γαλότσες, ολοκαίνουριες κι ολοκάθαρες, είχανε κολλήσει πάνω στο πέτρινο πάτωμα και μήτε να τις σηκώσει μπορούσε, μήτε τα πόδια του να βγάλει από μέσα τους γινόταν. Και ξαφνικά το συρτάρι έπαψε να 'ναι συρτάρι γεμάτο αγιοκέρια, έγινε κρεβάτι κι ο Βασίλη Αντρέιτς είδε τον εαυτό του να κείται μπρούμυτα πάνω στο συρτάρι, δηλαδή στο κρεβάτι του, μέσα στο σπίτι του. Κι έμενε έτσι ξαπλωμένος πάνω στο κρεβάτι δίχως να μπορεί να σηκωθεί, μολονότι έπρεπε να σηκωθεί γιατί όπου να 'ναι θα ερχόταν ο Ιβάν Ματβέιτς, ο αστυνόμος, που μαζί θα πήγαινε είτε να διαπραγματευθεί το δασάκι είτε να καλοσκεπάσει το Μουχόρτη. Και ρωτάει τη γυναίκα του: «Λοιπόν, Μικολάβνα, δεν ήρθε ακόμα;» – «Όχι, του αποκρίθηκε κείνη, δεν ήρθε». Κι ακούει πως κάποιο αμάξι κοντοξυγώνει στην είσοδο. Αυτός πρέπει να είναι. Μα όχι. Το αμάξι προσπέρασε. «Μικολάβνα, ε Μικολάβνα! Τι συμβαίνει; Ακόμα να φανεί;» «Ακόμα». Και εξακολουθεί να μένει ξαπλωμένος στο κρεβάτι του κι όλο δεν μπορεί να σηκωθεί κι όλο περιμένει, κι αυτή η προσμονή είναι κι αγωνιώδης κι αποφασιστική. Και ξαφνικά η προσμονή πραγματοποιείται κι η ανακούφιση ολοκληρώνεται: καταφτάνει εκείνος που περιμένει και που πια δεν είναι ο Ιβάν Ματβέιτς, ο αστυνόμος, μα κάποιος άλλος, δηλαδή, εκείνος, ακριβώς, που περίμενε. Ήρθε και τον καλεί, κι αυτός, κείνος δηλαδή, που τον καλεί, είναι ο ίδιος που τον κάλεσε και τον πρόσταξε να βοηθήσει τον Νικήτα. Κι ο Βασίλη Αντρέιτς είναι καταχαρούμενος, που αυτός ο κάποιος ήρθε να τον πάρει. «Έφτασα!» – του φωνάζει ολόχαρα κι η φωνή αυτή τον ξυπνάει. Όμως ξυπνάει εντελώς αλλιώτικος απ' ό,τι ήταν σαν αποκοιμήθηκε. Θέλει να σηκωθεί, και δεν το μπορεί. Θέλει να κινήσει το πόδι του, αδύνατο! Θέλει να γυρίσει το κεφάλι του, μήτε αυτό. Κι απορεί, μα δεν δυσανασχετεί καθόλου για τούτο. Καταλαβαίνει πως αυτό είναι ο θάνατος, μα δεν πικραίνεται καθόλου στη διαπίστωση αυτή. Και θυμάται πως εκεί δα κείται ο Νικήτα, που ζεστάθηκε κι είναι ζωντανός και του φαίνεται, σάμπως αυτός να είναι ο Νικήτα και πως ο Νικήτα είναι αυτός και πως η ζωή του βρίσκεται όχι μέσα σ' αυτόν τον ίδιο, παρά μέσα στο Νικήτα. Τεντώνει την ακοή του κι ακούει την ανάσα του Νικήτα και μάλιστα και το ανάλαφρο ροχάλισμά του. «Ο Νικήτα είναι ζωντανός, που θα πει, πως και εγώ ζωντανός είμαι», λέει θριαμβευτικά μέσα του.

Κι από τη θύμηση του περνάνε τα λεφτά, τα μαγαζιά, το σπίτι, οι αγοροπωλησίες, και τα εκατομμύρια των Μιρόνοβ και δυσκολεύεται πολύ καταλάβει γιατί ο άνθρωπος αυτός που τον λέγανε Βασίλη Μπρεχουνόβ καταγινόταν με τις ασχολίες αυτές. Καταγινόταν, γιατί δεν ήξερε την πραγματικότητα, στοχάζεται για τον Βασίλη Μπρεχουνόβ. «Δεν ήξερα, μα τώρα ξέρω. Τώρα πια δίχως να λαθέψω. Τώρα ξέρω». Κι ακούει ξανά να τον καλεί εκείνος που τον κάλεσε πρωτότερα. «Έφτασα, έφτασα!», αποκρίνεται χαρούμενη, αναγαλλια-

σμένη, ολόκληρη η ύπαρξή του. Και νιώθει πως είναι λυτρωμένος και πως τίποτα πια δεν τον εμποδίζει.

Και τίποτ' άλλο πια δεν είδε και δεν άκουσε και δεν αισθάνθηκε σ' αυτό τον κόσμο ο Βασίλη Αντρείτς.

Τριγύρω η θύελλα φυσομανούσε πάντα σαν και πρώτα. Το χιόνι που στροβιλιζόταν σκέπασε τη γούνα του νεκρού Βασίλη Αντρείτς και πέρα για πέρα το Μουχόρτη που τρεμούλιαζε σύγκορμος, και το έλκηθρο, που με κόπο διακρινόταν και μέσα σ' αυτό ο Νικήτα, που κειτόταν ξαναζωντανεμένος και ξεστός κάτω από το νεκρό αφεντικό του.

X

Κοντά τα ξημερώματα ο Νικήτα ξύπνησε. Τον ξύπνησε η κρυάδα, που άρχισε να νιώθει ν' απλώνεται στη ράχη του. Έβλεπε όνειρο, πως τάχα γύριζε από το μύλο μ' ένα κάρο φορτωμένο αλεύρι του αφεντικού και καθώς περνούσε κάποιο ρέμα το κάρο ξέφυγε από το γεφυράκι και βρέθηκε μέσα στο ρέμα. Κι αυτός χώθηκε κατ' απ' το κάρο και προσπαθούσε να το ανασηκώσει με τις πλάτες του. Μα πράγμα περίεργο! Το κάρο δεν μετακινιόταν, παρά κόλλησε πάνω στη ράχη του και πια δε μπορούσε να το ανασηκώσει, μήτε ο ίδιος να βγει κάτωθι του. Το αφόρητο κείνο βάρος πίεζε οδυνηρά τη μέση του. Και κρύωνε πολύ! Οποσδήποτε, έπρεπε να ξεμπλέξει. «Έλα, φτάνει πια λέει ο Νικήτα κεινού, που με το κάρο του πίεζε την πλάτη. Βγάλε κάμποσα σακιά!». Όμως το καρό τον πίεζε όλο και πιο παγερά και ξαφνικά κάποιος κρότος ξέχωρος ακούγεται και τον ξυπνάει. Κι ο Νικήτα ξυπνάει και τ' αναθυμάται όλα. Το παγερό, βαρύ φορτίο είναι το νεκρό αφεντικό, που ξεπάγιασε, ξαπλωμένο πάνω του. Και κείνος ο κρότος ήτανε δυο χτυπήματα που κατάφερε ο Μουχόρτη με την οπλή του πάνω στο έλκηθρο.

– Αντρείτς, ε Αντρείτς! Καλεί με φωνή σιγανή και με πολλή προσοχή ο Νικήτα, που προαισθάνεται την αλήθεια και τεντώνεται.

Μα ο Αντρείτς δεν αποκρίνεται, κι η κοιλιά του και τα πόδια του παγωμένα, και βαριά σαν σιδερένια.

– Ξεψύχησε, φαίνεται. Θεός σχωρέστον σκέφτεται ο Νικήτα.

Γυρίζει το κεφάλι του, απομακρύνει όσο μπορεί τα χιόνια από μπροστά του κι ανοίγει τα μάτια του. Άρχισε πια να ξημερώνει. Το ίδιο σφύριζε ο αέρας και το ίδιο πάντα σαν και πρώτα χιόνιζε. Με μόνη τη διαφορά πως τώρα το χιόνι δεν εύρισκε πια τη σιδερένια ράχη του αμαξιού, παρά αθόρυβα το πασπάλιζε ολόκληρο, καθώς και τ' άλογο, σωριαζόταν όλο και πιο ψηλά, τόσο, που μήτε καμιά κίνηση, μήτε η ανάσα του ζώου ακουγόταν πια.

– Θα πρέπει να ξεπάγιασε κι αυτό το καφερό, στοχάζεται ο Νικήτα για το Μουχόρτη. Και πραγματικά, κείνα τα χτυπήματα που τον ξύπνησαν, ήταν η αγωνιώδης προσπάθεια του ζώου, που πεθαίνοντας, θέλησε να μπορέσει να στηριχτεί ακόμα στα ξεπαγιασμένα πόδια του και τώρα πια ήτανε αναίσθητο.

– Θεέ μου παντοδύναμε, τώρα φαίνεται, θα καλέσεις και μένα, είτε μέσα του ο Νικήτα. Ας γίνει το θέλημά σου το άγιο. Μα ωστόσο είναι πικρός ο πόνος. Μα τι να γίνει; Δυο θάνατοι δε γίνονται ποτέ και τον ένα δε μπορείς κάποιος να τον αποφύγει, λέει η παροιμία. Φτάνει μονάχα να μην αργοπορεί...

Κι ο Νικήτα, κρύβει πάλι το χέρι και ξανακλείνει τα μάτια, πεισμένος πλέρια πως τώρα πια σίγουρα θα πεθάνει στ' αλήθεια.

Και το μεσημέρι πια της άλλης ημέρας, οι μουζίκoi ξέθαψαν με τα φτυάρια το Βασίλη Αντρέιτς και το Νικήτα σε μια απόσταση 30 οργιές πέρα από το δρόμο κι ενάμιση βέρτσι από το χωριό.

Το χιόνι είχε σκεπάσει ολότελα το έλκηθρο, μα τα κοντάρια και το δεμένο μαντίλι στο ένα απ' αυτά, διακρίνονται ακόμα. Ο Μουχόρτς χωμένος ίσαμε την κοιλιά μέσα στο χιόνι, με την κάπα και το σέλιμα στραβά τραβηγμένα πάνωθέ του, στεκόταν ακίνητος και καταχιονισμένος με το κεφάλι του σκυμμένο χαμηλά. Κρυσταλλάκια πάγου κρέμονταν από τα νεκρά ρουθούνια του καθώς κι από τα κλειστά μάτια του που θα έλεγε κανείς πως ήτανε δάκρυα. Μέσα στο διάστημα μιας νύχτας είχε τόσο πολύ αδυνατίσει, που απόμεινε πετσί και κόκαλα. Ο Βασίλη Αντρέιτς κειτόταν βαρύς και παγωμένος. Τα πόδια του τεντωμένα έμεναν ακίνητα. Τα γουρλωμένα, γερακίσια μάτια του ήτανε κλειστά και το μισάνοιχτο στόμα του, κάτω από το ψαλιδισμένο μουστάκι γεμάτο χιόνι. Μα ο Νικήτα ήτανε ζωντανός παρ' όλα τα ξεπαγιάσματά του. Όταν τον ξύπνησαν είχε την έντονη εντύπωση πως τώρα πια πέθανε στ' αλήθεια και πως ολ' αυτά που του συνέβαιναν τώρα, γίνονται όχι σε τούτο τον κόσμο, μα στον άλλον. Όμως όταν άκουσε τα ξεφωνητά των μουζίκων, που τον ξεπαράχωναν μεσ' απ' τα χιόνια, και που παίρνανε πάνωθέ του το νεκρό Βασίλη Αντρέιτς, στην αρχή απόρησε που και στον άλλο κόσμο το ίδιο ξεφωνίζουν οι μουζίκoi και πως το κορμί του ανθρώπου παραμένει το ίδιο. Και σαν κατάλαβε με τα πολλά πως βρίσκεται σε τούτον το κόσμο, μάλλον δυσανεκτήθηκε γι' αυτό αντίς να χαρεί, προπάντων ό-ταν αισθάνθηκε να 'ναι αναισθητα τα δάχτυλα και των δυο ποδιών του.

Δυο μήνες έμεινε ο Νικήτα στο νοσοκομείο. Οι γιατροί του ακρωτηριάσαν τρία δάχτυλα, μα τα υπόλοιπα θεραπεύτηκαν κι έτσι μπορούσε ακόμα να δουλέψει. Έζησε και δούλεψε άλλα είκοσι χρόνια. Αρχικά σαν εργάτης, και στα γεράματά του σαν φύλακας. Και μονάχα φέτος πέθανε σπίτι του, έτσι που το πεθυμούσε, κάτω από τα εικονίσματα και μ' αναμμένο τ' αγιοκέρι στα χέρια του. Προτού ξεψυχήσει, ζήτησε συγγνώμη από τη γριά του και με τη σειρά του τη συχώρεσε για το βαρελά, αποχαιρέτισε το γιο του και τ' εγγόνια του και πέθανε κατευχαριστημένος που απάλλαξε το γιο και τη νύφη του από το φορτίο του παραπανίσιου τροφίμου μα, το κυριότερο, γιατί περνούσε από τούτη τη βαρετή ζωή σε κείνην την άλλη, που με τον κάθε χρόνο και την κάθε ώρα που περνούσε του γινόταν πιο κατανοητή και πιο ελκυστική. Να τα βρήκε τάχα εκεί πέρα που πήγε τώρα, καλύτερα ή χειρότερα ύστερ' από τούτον, τον πραγματικό θάνατο; Να ξύπνησε; Ν' απογοητεύτηκε ή να βρήκε κείνο που ποθούσε; Αυτό όλοι μας γρήγορα θα το μάθουμε.

ΤΡΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΙ

I

Ήταν φθινόπωρο. Δύο αρχοντικά οχήματα διέσχιζαν, με γοργό καλπασμό των αλόγων, το μεγάλο δρόμο. Στο πρώτο κάθονταν δυο γυναίκες. Η μια ήταν η κυρία, λιπόσαρκη και χλομή. Η άλλη ήτανε η καμαριέρα ροδοκόκκινη και παχουλή. Τα κοντά μαλλιά της ξεπετιόνταν άτακτα κάτω από το ξεθωριασμένο καπελάκι της και το κόκκινο χέρι της με το σχισμένο γάντι με βιαστικές κινήσεις τα τακτοποιούσε κάθε τόσο. Το μεστωμένο στήθος της, σκεπασμένο μ' ένα πολύχρωμο μαντίλι έμοιαζε να είναι πλημμυρισμένο υγεία, τα γοργοκίνητα μαύρα μάτια της πότε παρακολουθούσαν από το παράθυρο τους κάμπους που άφηναν πίσω τους, πότε κοίταζαν δειλά-δειλά την κυρία, πότε ανήσυχα παρατηρούσαν τις γωνίες του οχήματος. Μπροστά στη μύτη της καμαριέρας ταλαντευόταν το καπέλο της κυρίας, κρεμασμένο στο δίχτυ, πάνω στα γόνατά της κειτόταν το κουτάβι, τα πόδια της μπερδεύονταν πάνω σε διάφορες κασετίνες, που ήτανε ακουμπισμένες χάμω και καθώς τραντάζονταν στα κουνήματα που έκαναν οι σούστες ανάδιναν διάφορους κρότους.

Με τα χέρια σταυρωμένα πάνω στα γόνατα και τα μάτια κλειστά, η κυρία λικνιζόταν πάνω στα μαξιλάρια που στηρίζαν την πλάτη της και κρυφόβηχε, με μian λαφριά γκριμάτσα. Στο κεφάλι της φορούσε λευκό νυκτικό μπονέ και στο κάτωχρο λευκό λαιμό της είχε δεμένο ένα γαλάζιο τσεμπέρι. Μια κανονική χωρίστρα που χανόταν κάτω από το μπονέ, χώριζε τα κοκκινόξανθα άχαρα μαλλιά της, που ήτανε πασαλειμένα μπόλικη πομάδα. Κι είχε κάτι το νεκρικά στεγνό, η ασπράδα του δέρματος εκείνης της πλατιάς χωρίστρας. Το δέρμα μαραμένο και κιτρινωπό απλωνόταν ξελασκαρισμένο πάνω στα λεπτά κι όμορφα χαρακτηριστικά του προσώπου μ' ένα ανάλαφρο κοκκινωπό χρωματισμό στα μήλα και στα μάγουλα. Τα χείλη ήτανε στεγνά κι ανήσυχα, τ' ανάρια τσίνουρα τεντωμένα, ολόισια κι η ταξιδιωτική μάλλινη ρόμπα σχημάτιζε ίσιες γραμμές πάνω σ' ένα βαθουλωμένο στήθος. Παρ' όλο που τα μάτια ήτανε κλειστά, το πρόσωπο της κυρίας φανέρωνε κούραση, ανησυχία και τη συνηθισμένη αγωνία της αρρώστιας.

Ο λακές, με τους αγκώνες στηριγμένος στο κάθισμά του, λαγοκοιμόταν δίπλα στον αμαξά που με ζωηρά ξεφωνητά βίαζε τα τέσσερα άλογα του ταχυδρομικού οχήματος και που κάπου-κάπου γύριζε κι έριχνε από καμιά ματιά στο συνάδελφό του, που ακολουθούσε με το δεύτερο όχημα. Πλατιά, παράλληλα ίχνη από τους τροχούς απλωνόταν γοργά και κανονικά, πάνω στην ασβεστόλασπη του δρόμου. Ο ουρανός ήτανε γκριζος και ψυχρός και μια καταχνιά,

βαριά από την υγρασία, έπεφτε στους κάμπους και στο δρόμο. Μέσα στο κλειστό όχημα ήτανε αποπνιχτικά και μύριζε κολόνια και σκόνη. Η άρρωστη τέντωσε προς τα πίσω το κεφάλι κι άνοιξε τα μάτια. Τα μάτια ήτανε μεγάλα, λαμπερά κι είχανε ένα υπέροχο σκούρο χρώμα.

– Πάλι, είπε, σπρώχνοντας με μια νευρική κίνηση του όμορφου λιπόσαρκου χεριού της, την άκρη του πανωφοριού της καμαριέρας, που άγγιζε αδιόρατα το πόδι της, και το στόμα στράβωσε σε μια οδυνηρή γκριμάτσα. Η Ματριόνα συμμάζεψε με τα δυο χέρια της το πανωφόρι της, ανασηκώθηκε στα γερά πόδια της κι αποτραβήχτηκε όσο μπορούσε παραπέρα. Το δροσερό πρόσωπό της αναποκοκκίνισε ζωηρά. Τα όμορφα σκούρα μάτια της άρρωστης ακολουθούσαν αχόρταγα τις κινήσεις της καμαριέρας. Ύστερα ακούμπησε και τα δυο χέρια της στο κάθισμα και θέλησε κι αυτή ν' ανασηκωθεί το ίδιο για να καθίσει ψηλότερα, μα η προσπάθεια αυτή ήτανε ανώτερη από τις δυνάμεις της. Το στόμα της στράβωσε κι όλο της το πρόσωπο παραμορφώθηκε από μια έκφραση αδυναμίας, κακιάς ειρωνείας.

– Να με βοηθήσες, τουλάχιστον εσύ!... Αχ! Όχι. Ας λείπει! Μπορώ και μόνη μου, μονάχα να μην χώνεις πίσω από την πλάτη μου τα διάφορα σακιά σου. Να μου κάνεις τη χάρη!... Όχι, όχι. Μη μ' αγγίζεις, καλύτερα, αφού δε νιώθεις τι πρέπει!...

Κι έκλεισε τα μάτια της, μα την ίδια στιγμή τα ξανάνοιξε κι έριξε μια γοργή ματιά στην καμαριέρα. Η Ματριόνα την κρυφοκοίταζε και δάγκωνε τα κόκκινα χείλη της. Ένας βαθύς αναστεναγμός φούσκωσε το στήθος της άρρωστης, μα προτού εξαντληθεί, μεταβλήθηκε σε βήχα. Γύρισε από την άλλη μεριά το κεφάλι, ζάρωσε το πρόσωπό της και με τα δυο της χέρια άδραξε το στήθος της. Όταν ο βήχας πέρασε, ξανάκλεισε τα μάτια κι εξακολούθησε να κάθεται ακίνητη. Τα δύο οχήματα μπήκαν σ' ένα χωριό. Η Ματριόνα έβγαλε το γάντι από το χοντρό χέρι της και σταυροκοπήθηκε.

- Τι είναι εδώ; – ρώτησε η κυρία.
- Ο σταθμός, κυρία.
- Γιατί κάνεις στο σταυρό σου, ρωτάω.
- Ειν' εκκλησία, κυρία.

Η άρρωστη γύρισε κατά το παράθυρο κι άρχισε να σταυροκοπιέται αργά-αργά κοιτάζοντας με μάτια μεγάλα τη μεγάλη εκκλησία του χωριού, που μπροστά απ' αυτήν περνούσε το αμάξι της.

Τα δύο αμάξια σταμάτησαν στο σταθμό. Από το δεύτερο, βγήκαν ο άντρας της άρρωστης κι ο γιατρός που πλησίασαν το πρώτο.

- Πώς αισθάνεσθε; – ρώτησε ο γιατρός, πιάνοντας το σφυγμό της.
- Πώς είσαι αγάπη μου; Δεν κουράστηκες; –τη ρώτησε ο άντρας της γαλλικά, μήπως θέλεις να βγεις λιγάκι;

Η Ματριόνα συμμάζεψε τα διάφορα μπογαλάκια και ζάρωσε όσο μπορούσε πιο πολύ σε μια γωνιά, για να μην ενοχλεί.

– Όλο τα ίδια, σαν πάντα, αποκρίθηκε η άρρωστη. Δεν πρόκειται να βγω.

Ο άντρας της αφού κοντοστάθηκε λίγο ακόμα, τράβηξε για την αίθουσα του σταθμού. Η Ματριόνα πήδησε έξω από το κλειστό αμάξι και πατώντας στις μύτες, για να μη λασπώσει πολύ τα παπούτσια της, έτρεξε και χάθηκε από την ανοιχτή αυλόπορτα.

– Επειδή εγώ ειμ' άρρωστη, δε σημαίνει πως πρέπει και σεις να μην προγευματίσετε, είτε η άρρωστη αγνά χαμογελώντας στο γιατρό, που στεκόταν κοντά στο παράθυρο του αμαξιού.

– Κανένας τους δεν έχει την έγνοια τη δική μου, στοχάστηκε, μόλις είδε το γιατρό, που ενώ απομακρύνθηκε από το αμάξι με σιγανό βήμα, τρέχοντας ανέβαινε τα σκαλοπάτια του σταθμού. Κείνοι είναι γεροί και για τούτο αδιαφορούν. Ω, Θεέ μου!

– Λοιπόν Εντουάρντ Ιβάνοβιτς, είτε ο άντρας της, στο γιατρό μ' ένα χαρούμενο χαμόγελο καθώς τον είδε να πλησιάζει. Έστειλα να φέρουν το σακ-βουαγιάζ, να τσιμπήσουμε κάτι.

– Αυτό γίνεται, αποκρίθηκε ο γιατρός.

– Πώς τη βρίσκετε; Τι λέτε; – ρώτησε αναστενάζοντας, χαμηλώνοντας τη φωνή και σηκώνοντας τα φρύδια.

– Σας το είπα, πως η κυρία είναι αδύνατο να ταξιδέψει όχι ίσαμε την Ιταλία μα και μήτε ίσαμε τη Μόσχα ακόμα. Και μάλιστα με τέτοιους δρόμους κουραστικούς.

– Τι πρέπει λοιπόν να κάμω; Αχ, Θεέ μου! Θεέ μου! κι έφερε το χέρι στα μάτια του. Δος μου το να δω, πρόσθεσε γυρίζοντας στον υπηρέτη που έφερε το βαλιτσάκι.

– Θα έπρεπε να έμενε σπίτι, αποκρίθηκε ο γιατρός, κινώντας τις πλάτες του.

– Μα πείτε μου, τι μπορούσα να κάμω; Της μίλησα τόσο πολύ για να μπορέσω να την κάμω ν' αλλάξει γνώμη. Της είπα και για το οικονομικό μέσο, και για τα παιδιά, που θα είμαστε υποχρεωμένοι να τ' αποχωριστούμε, και για τις δουλειές μου, μα κείνη τίποτα δεν θέλει ν' ακούσει. Κάνει σχέδια για μια ζωή στην Ευρώπη σαν να ήτανε γερή. Και να της πει κάποιος ξεκάθαρα ποια είναι η κατάστασή της, θα ήτανε το ίδιο σαν να την σκότωνε.

– Κι ωστόσο είναι κιόλας σκοτωμένη. Αυτό πρέπει να το ξέρετε, Βασίλη Ντιμήτριτς. Ένας άνθρωπος δε μπορεί να ζήσει όταν δεν έχει πνευμόνια, και τα πνευμόνια άμα καταστραφούν δεν ξαναγίνονται πια. Είναι πολύ θλιβερό, είναι πολύ οδυνηρό, μα τι να γίνει; Εμείς οι άλλοι και εσείς έχουμε μονάχα την υποχρέωση να νοιαστούμε ώστε το τέλος της να έρθει όσο μπορεί πιότερο γαληνεμένο. Εδώ χρειάζεται ένας πνευματικός.

– Αχ, Θεέ μου! Μα πρέπει να καταλάβετε τη θέση μου, αν θα μπορούσα να της θυμίσω αυτό το τελευταίο βήμα. Όχι, όχι! Ας γίνει ό,τι γίνει, όμως εγώ δε θα της το πω αυτό. Την ξέρετε και εσείς γιατρέ μου, πόσο καλή είναι...

– Τουλάχιστον να κάμετε μια απόπειρα για να την πείσετε να περιμένει, ώ-

σπου να χειμωνιάσει και να τακτοποιηθούν οι δρόμοι. Γιατί μ' αυτές τις λάσπες το ταξίδι είναι πολύ επίπονο και μπορεί να χειροτερέψει, είτε ο γιατρός, κινώντας μελαγχολικά το κεφάλι του.

– Αξιούσα, ε, Αξιούσα! – ξεφώνιζε η κόρη του επιθεωρητή, τσαλαβουτώντας μέσα στις λάσπες της πίσω αυλής και με το σάκο της ριγμένο πάνω από το κεφάλι. Τρέχα να πάμε να δούμε την κυρά από το Σίσκινο. Λένε πως την πάνε στην Ευρώπη, στους μεγάλους γιατρούς γιατί έχει αρρώστια στηθικά. Και εγώ δεν έχω ακόμα δει ποτές μου, πως είναι αυτοί οι τέτοιοι άρρωστοι.

Η Αξιούσα πετάχτηκε αμέσως, και τα δυο κορίτσια, κρατούμενα από τα χέρια, έτρεξαν έξω από την αυλή, στο λασπιαρικό δρόμο. Ύστερα μετρίασαν το βήμα τους, έκαναν σιγά-σιγά το γύρο του αμαξιού κι έριξαν μια ματιά στο κατεβασμένο παράθυρο. Η άρρωση γύρισε προς το μέρος τους το κεφάλι, μα καθώς αντελήφθηκε την περιέργειά τους, κατσούφιασε και γύρισε από την άλλη μεριά.

– Ω, μα-α-ανούλα μου! – είπε η κόρη του επιθεωρητή γυρίζοντας από την άλλη μεριά το κεφάλι της. Πώς κατάντησε έτσι δα; Αυτή που ήτανε μια ομορφιά από τις λίγες. Φρίκη! Την είδες; – την είδες Αξιούσα;

– Ναι, σου κάνει κακό να την βλέπεις έτσι αδύνατη που είναι, πρόσθεσε η Αξιούσα. Έλα να περάσουμε άλλη μια φορά, να τη ξαναδούμε. Κοίτα την, που γύρισε από την άλλη μεριά το κεφάλι. Όμως πρόφτασα και την κοίταξα ξανά. Είναι για λύπηση, Μάσα!

– Κι οι λάσπες είναι ανυπόφερτες! – είπε η Μάσα και τα δυο κορίτσια ξαναγύρισαν τρέχοντας στην αυλή.

– Πρέπει να έχω καταντήσει τρομερά χάλια, σκεφτόταν η άρρωση. Να φτάσω το γρηγορότερο στην Ευρώπη και εκεί αμέσως θ' αναλάβω.

– Λοιπόν, πώς είσαι φιλάτη μου; τη ρώτησε ο άντρας της πλησιάζοντας στο παράθυρο του αμαξιού και μασουλώντας ακόμα κάποια μπουκιά.

– Πάντα την ίδια ερώτηση, στοχάστηκε εκείνη και στο αναμεταξύ τρώει όλη την ώρα! Καλά είμαι, του αποκρίθηκε.

– Ξέρεις όμως, φιλάτη μου, φοβάμαι, μη χειροτερέψεις ταξιδεύοντας μ' αυτό τον καιρό. Το ίδιο λέει κι ο Εντουάρντ Ιβάνοβιτς. Δεν θα ήταν καλύτερα να γυρίζαμε πίσω;

Η άρρωση σόπαινε θυμωμένη.

– Παραπέρα μπορεί να διορθωθεί ο καιρός, να στεγνώσουν οι λάσπες στους δρόμους έτσι που να είναι λιγότερο κοπιαστικό το ταξίδι, μπορεί και συ να νιώθεις καλύτερα και θα φεύγαμε όλοι μαζί, συνέχισε ο άντρας της.

– Με συγχωρείς. Αν δε σ' άκουγα εδώ και τόσον καιρό, τώρα θα βρισκόμουν στο Βερολίνο και θα ήμουν εντελώς καλά.

Τι να γίνει, αγάπη μου, ήτανε αδύνατο. Το ξέρεις. Μα τώρα, αν ήθελες, ένα μήνα ακόμη να περιμένεις, η υγεία σου θα βελτιωνόταν μια χαρά, και εγώ θα τέλειωνα όλες μου τις δουλειές και θα παίρναμε και τα παιδιά μαζί σας...

– Τα παιδιά είναι γερά, μα εγώ είμαι άρρωση.

– Όμως θα ήθελα να το καταλάβαινες αγάπη μου, πως μ' αυτόν τον ελεεινό καιρό, αν χειροτερέψεις στο δρόμο... ενώ σπíti τουλάχιστο...

– Τι θες να πεις;... Πώς είναι προτιμότερο να μείνω σπíti και να πεθάνω; – έκανε εκείνη αγαναχτισμένη. Μα η λέξη να πεθάνω, φαίνεται πως την τρόμαξε και κοίταξε τον άντρα της ερωτηματικά και με ικεσία στο βλέμμα της. Εκείνος είχε τα μάτια χαμηλωμένα και σώπαινε. Ξαφνικά το στόμα της στράβωσε, παραπονιάρικα όμως των μικρών παιδιών και τα δάκρυα έτρεξαν ποτάμι από τα μάτια της. Ο άντρας της έφερε το μαντίλι του στα μάτια του κι απομακρύνθηκε από το αμάξι.

– Όχι, όχι, θα εξακολουθήσω το ταξίδι μου είτε η άρρωστη, σταύρωσε τα χέρια της κι άρχισε να ψιθυρίζει ασυνάρτητα λόγια. Θεέ μου, Θεέ μου, μα γιατί; – έλεγε και τα δάκρυα έτρεχαν ποτάμι. Ώρα πολλή και με μεγάλη θέρμη προσευχόταν, μα μέσα στο σπήθος της ο ίδιος δυνατός πόνος την έσφιγγε και στον ουρανό, στους κάμπους και γύρω στο δρόμο εξακολουθούσε να είναι απλωμένη η ίδια γκριζα καταχνιά και το ίδιο πηχτό σύθαμπο κι η ίδια ψυχρή φθινοπωριάτικη υγρασία δίχως ν' αραιώνει, μα δίχως να γίνεται πιο πυκνή μούσκευε σαν και πρώτα τις λάσπες του δρόμου, τις σκεπές των σπιτιών, τα σταματημένα αμάξια και τα ρούχα των αμαξιάδων που, κουβεντιάζοντας κεφάτα με τις ζωηρές φωνές τους, άλειφαν τους τροχούς κι ετοίμαζαν τ' αμάξια για ζέψιμο.

II

Το όχημα της άρρωστης ήτανε ζεμένο, έτοιμο, μα ο αμαξάς χρονοτριβούσε. Είχε πάει στο σπιτάκι του σταθμού, που χρησίμευε για χάνι των αμαξιάδων. Η ατμόσφαιρα μέσα εκεί, ήτανε πολύ ζεστή, αποπνιχτική, βαριά αφόρητη. Αναδινόταν μια δυνατή μυρουδιά χνωτίλας, ψημένου ψωμιού, λάχανου και προβατίλας. Κάμποσοι αμαξιάδες κάθονταν και σιγοκουβεντιάζαν. Η μαγειρίσσα πάλευε κοντά στο αναμμένο φούρνο. Πάνω στο πατάρι κειτόταν τυλιγμένος μέσα σε προβιές ένας άρρωστος.

– Μπάριμπα-Χβεντόρ! Ε, μπάριμπα-Χβεντόρ, είτε ένας νεαρός αμαξάς τυλιγμένος στο πανωφόρι του και με το μαστίγι χωμένο στη ζώνη του, μπαίνοντας ορμητικά μέσα και μιλώντας στον άρρωστο.

– Τι ενοχλείς τώρα το γέρο, σαχλαμάρα; – πήρε το λόγο κάποιος από τους αμαξιάδες που κουβέντιαζαν. Σε προσμένει το ζεμένο αμάξι σου.

– Θέλω να του γυρέψω τα ποδήματά του, γιατί τα δικά μου κουρελιάστηκαν αποκρίθηκε το παλικάρι σιάχνοντας τα μαλλιά του, που του έπεφταν στα μάτια και χώνοντας τα γάντια του στη ζώνη. Μα κοιμάται; Ε, μπάριμπα-Χβεντόρ! – ξαναφώναξε, και πήγε πιο κοντά στο πατάρι.

– Τι ναι; – ακούστηκε μια αδύναμη φωνή κι ένα πρόσωπο ξανθό λιπόσαρκο πρόβαλε πάνω από το πατάρι. Το πλατύ κοκαλιάρικο και κατακίτρινο χέρι, με το κοκινόξανθο τρίχωμα, με κόπο προσπαθούσε να κρατήσει πάνω από το

λερό πουγκάμισο που φορούσε, το σάκο στις πλάτες του. Δος μου να πιω, αδελφάκι. Τι θες;

Το παλικάρι του έδωσε ένα κύπελλο με νερό.

– Να που λες μπάρμπα-Χβεντόρ, ήθελα να σε παρακαλέσω. Ελόγου σου, μαθές, τώρα πια δεν πρόκειται να περπατήσεις και δε σου χρειάζονται πια τα ποδήματα. Κι ήθελα να σε παρακαλέσω να μου τα δώσεις εμένα, που τα δικά μου λιώσανε ολότελα.

Ο αρρώστος είχε γυρίσει το κουρασμένο κεφάλι στο γυαλιστερό κύπελλο και με τα ανάρια, μακριά μουστάκια του βουτηγμένα στο σκούρο νερό, έπινε αχόρταγα και με κόπο. Τα μπερδεμένα γένια του ήτανε βρόμικα και τα βουλωμένα, θολά μάτια του στράφηκαν αργά-αργά και κοίταξαν το παλικάρι. Σαν παράρτησε το νερό, θέλησε να σηκώσει το χέρι του για να σφουγγίσει τα βρεμένα χεῖλη του, μα δεν το κατόρθωσε και σφουγγίστηκε πάνω στο μανίκι του σάκου που κρεμόταν κοντύτερα. Ανάσαινε σωπαίνοντας με μεγάλη δυσκολία και κρατούσε τα μάτια στυλωμένα στο παλικάρι, ώπου να μπορέσει να μιλήσει.

– Μα μπορεί κιόλας να τα έχεις κανενού υποσχεθεί είπε το παλικάρι. Το ζήτημα είναι πως κάνει μεγάλη υγρασία έξω και μένα μου έλαχε κάποια καλή δουλειά. Για τούτο σκέφτηκα να σε παρακαλέσω να μου δώσεις τα ποδήματά του. Μα αν τυχόν τα θες για ελόγου σου, πες μου το.

Μέσα στο στήθος του αρρώστου κάτι άρχισε να αναταράζεται και να βράζει. Έσκυψε και ταραζόταν σύγκορμος από το βήχα που τον έπνιγε, δίχως να ξεσπάσει ανακουφιστικά.

– Τι να τα κάνει ατός του τα ποδήματα; – ξεφώνισε ξαφνικά η μαγείρισσα όλο θυμό. Δυο μήνες τώρα δεν κατέβηκε από το πατάρι. Κοίτα τον σαν τραντάζεται. Πονάνε τα σωθικά του ανθρώπου ακούγοντάς τον μονάχα. Τι να τα κάνει τα ποδήματα; Δεν πρόκειται να τον θάψουνε με καινούργια ποδήματα. Κι ωστόσο, από καιρό θα έπρεπε να έχει πεθάνει. Θεέ μου σχώρα με. Άκου τον πως τυραγνιέται. Μακάρι να μπορούσαν να τον μεταφέρουνε κάπου αλλού! Λένε πως υπάρχουνε στις πολιτείες τόσα και τόσα νοσοκομεία. Γιατί και τούτο κατάντησε ανυπόφερτο. Έλιασε όλο το πατάρι μόνος του, δυο μήνες τώρα. Δεν έχουμε πού να γυρίσουμε. Κι από πάνου μας βάνουν πόστα κάθε τόσο για την πάστρα.

– Ε, Σεριόγα! Έλα στ' αμάξι σου, τ' αφεντικά περιμένουν, φώναξε από την πόρτα ο σταθμάρχης.

Ο Σεριόγα έκανε να φύγει δίχως να πάρει απάντηση, μα ο γέρος, μέσα στο βήχα του, του έγνεψε με τα μάτια πως ήθελε να του μιλήσει.

– Πάρτα τα ποδήματα, Σεριόγα, κατάφερε να πει, σαν απόβηξε και ξανάσανε λιγάκι. Μονάχα, άκουσέ με, ν' αγοράσεις μια πέτρα για τον τάφο μου, σαν πεθάνω, πρόσθεσε βραχνά.

– Σ' ευχαριστώ, μπάρμπα. Τα παίρνω το λοιπόν. Κι όσο για την πέτρα, έχεις το λόγο μου.

– Τ' ακούσατε ούλοι σας και σεις παιδιά, μπόρεσε να προσθέσει ακόμα ο

άρρωστος και ξανάσκυψε πνιγμένος από το βήχα.

– Καλά, καλά. Τ' ακούσαμε, αποκρίθηκε ένας αμαξάς. Και συ, Σεριόγα, κάνε γρήγορα, γιατί να, ξανάρχεται τρέχοντας ο σταθμάρχης. Είναι βλέπεις, εκείνη η άρρωστη κυρά από το Σίρκινο.

Ο Σεριόγα, με μια γρήγορη κίνηση, τράβηξε κι έβγαλε τα ποδήματα που φορούσε και που ήταν πολύ μεγάλα για το πόδι του και καταξεσκισμένα και τα πέταξε κάτω από τον πάγκο. Τα ολοκαίνουργια ποδήματα του γέρου του ήρθαν κουτί κι αφού τα φόρεσε έφυγε βιαστικά, καμαρώνοντάς τα.

– Με γεια τα ποδήματα! Μα είναι για να 'ναι, μωρέ Σεριόγα. Έλα να στ' αλείψω λίγο κατράμι, του είπε ο συνάδελφός του του άλλου αμαξιού και καθώς το παλικάρι ανέβαινε στη θέση του, του άλειψε καλά-καλά. Στα χάρισε;

– Μπας και ζήλεψες; – έκανε ο Σεριόγα, τυλίγοντας με τις ποδιές του πανωφοριού του τα πόδια του προτού να καθίσει. Μπρος τώρα. Ε, σεις, φιλαράκοι! Φώναξε στ' άλογα, κινώντας το μαστίγι. Και τα δυο οχήματα με τους επιβάτες, με τις βαλίτσες και τα δέματα, ξεκίνησαν μέσα στη γκρίζα φθινοπωριάτικη καταχνιά, κυλώντας γοργά τις ρόδες τους πάνω στο μουσκεμένο δρόμο.

Ο άρρωστος αμαξάς έμεινε μέσα σε κείνη την αποπνικτική ατμόσφαιρα, ξαπλωμένος στο πατάρι. Γύρισε με κόπο από την άλλη μεριά, δίχως να κατορθώσει ν' αποβήξει και ζάρωσε εκεί δα.

Ίσαμε το βράδυ κόσμος πολύς, μπαινόβγαινε, γευμάτιζε, δειπνούσε, μα ο άρρωστος δεν ακουγόταν. Προτού νυχτώσει η μαγείρισσα σκαρφάλωσε στο πατάρι για να πάρει το ζεστό σάκο της.

– Μη βαρυγκωμάς άλλο, Ναστάσια, μουρμούρισε ο γέρος, κοντεύει η ώρα που θα σ' αδειάσω τη γωνία.

– Καλά, καλά. Δεν βαρυγκωμάω του αποκρίθηκε εκείνη. Τι σου πονάει μπάρμπα; Για πες μου.

– Λιώσανε ούλα μου τα σωθικά. Ο Θεός να βάλει το χέρι του.

– Θα σου πονάει, πρέπει κι ο λαιμός, σαν βήχεις. Ε;

– Ούλα πονάνε. Ο θάνατος μου έφτασε. Αυτό είναι. Ωχ, ωχ, ωχ! αγκομάχησε.

– Να έχεις τα ποδάρια σου έτσι δα σκεπασμένα, είτε η Ναστάσια, σκεπάζοντάς του τα πόδια καθώς κατέβαινε.

Τη νύχτα το λαμπάκι φώτιζε αχνά το δωμάτιο. Η Ναστάσια και καμιά δεκαριά αμαξάδες κοιμόνταν ξαπλωμένοι καταγής και πάνω στους πάγκους με άγρια ροχαλητά. Μονάχα ο άρρωστος αγκομαχούσε σιγανά, σιγόβηχε και στριφογύριζε στο πατάρι. Κατά τα ξημερώματά ησύχασε ολότελα.

– Παράξενο όνειρο που έβλεπα απόψε στον ύπνο μου, έλεγε η μαγείρισσα, σαν ξύπνησε το πρωινό. Σάμπως λέει ο μπάρμπα-Χβεντόρ να κατέβηκε από το πατάρι και πήγε να κόψει ξύλα. Έλα Νάστια, μου λέει, να σε βοηθήσω. Και πού μπορείς εσύ, του λέω, να κόψεις ξύλα. Μα κείνος άδραξε το τσεκούρι, και δος του να κόβει ξύλα, με τέτοια γρηγοράδα, τι να σας πω; Τα πελεκούδια ξεπετάγονταν βροχή. Μα συ, ήσουν άρρωστος του λέω. Όχι, μου λέει. Είμαι γιατρε-

μένος τώρα. Και σηκώνει με μια φόρα το τσεκούρι, φοβερίζοντάς με, τόσο που έμπηξα μια φωνή από την τρομάρα μου και ξύπνησα. Λέτε να πέθανε τη νύχτα; Μπάριμπα-Χβεντόρ, ε μπάριμπα!

Ο άρρωστος δεν αποκρινόταν.

– Θα έχει γούστο να πόθανε. Για να δω, είπε ένας από τους αμαξάδες που είχανε ξυπνήσει.

Το κοκαλιάρικο χέρι με το κοκκινόξανθο τρίχωμα, που κρεμόταν από το πατάρι ήτανε παγωμένο και κίτρινο.

– Πρέπει να πάμε να το πούμε του σταθμάρχη. Φαίνεται να έχει πεθάνει, συμπέρανε ο αμαξάς.

Ο άρρωστος δεν είχε συγγενείς. Είχε ξεπέσει σε κείνα τα μέρη, από κάποιο μακρινό χωριό. Την άλλη μέρα τον έθαψαν στο καινούριο νεκροταφείο, πίσω από το δασάκι, κι η Ναστάσια κάμποσες ημέρες εξακολουθούσε να διηγείται σ' όλους τ' όνειρό της και πως εκείνη πρώτη κατάλαβε πως ο Φιοντόρ πέθανε.

III

Έρθε η άνοιξη. Στους μουσκεμένους δρόμους της πολιτείας ανάμεσα στα κρυσταλλάκια του πάγου, κελάρυζαν γοργοκίνητα ρυάκια. Ο κόσμος που κυκλοφορούσε ήτανε ντυμένος με ρούχα ανοιχτόχρωμα και μιλούσε με φωνές ζωηρές. Μέσα στα περιβόλια πίσω από τους φράχτες, τα κλαριά των δέντρων με τα φουσκωμένα μπουμπούκια, αργοκουνιόταν στο σιγανό αεράκι. Παντού έτρεχαν κι έσταζαν διάφανες νεροσταλίδες... Τα σπουργίτια τιτίβιζαν παράφωνα και πετούσαν πέρα-δώθε με τις μικρές φτερούγες τους. Στην ηλιακή πλευρά των δρόμων πάνω στους φράχτες, πάνω στα σπίτια, πάνω στα δέντρα, όλα κουνιόνταν, κι όλα άστραφταν. Χαρά και νιάτα ανάδιναν κι ο ουρανός, κι η γης, κι οι ψυχές των ανθρώπων.

Σ' έναν από τους κεντρικούς δρόμους μπροστά σ' ένα μεγάλο αρχοντικό σπίτι, ήτανε απλωμένο παχύ στρώμα από φρέσκο άχυρο. Μέσα στο σπίτι αυτό βρισκότανε εκείνη, η ίδια άρρωστη, που βιαζόταν να πάει στην Ευρώπη.

Στο δωμάτιο το συνεχόμενο με κείνο της άρρωστης, ήτανε συγκεντρωμένοι ο άντρας της, μια ξαδέρφη της, η μητέρα της κι ο παπάς. Ο άντρας της μαζί με την ηλικιωμένη ξαδέρφη της στεκόταν μπροστά στην κλεισμένη πόρτα που έφερνε στο δωμάτιο της. Στον καναπέ καθόταν ο παπάς, με τα μάτια χαμηλωμένα και κρατώντας κάτι τυλιγμένο μέσα στο πετραχήλι του. Στη γωνία κοιτόταν χωμένη μέσα σε μια βαθιά πολυθρόνα μια γριούλα, η μητέρα της κι έκλαιγε με σπαραγμό. Δίπλα της η καμαριέρα κρατούσε το μαντιλάκι για να της το δώσει όταν θα της το ζητούσε. Μια άλλη καμαριέρα της έτριβε με κάποιο φάρμακο τα μελίγνια και της φουσούσε το κεφάλι, ανασηκώνοντας το μπονέ της.

– Ας σας βοηθήσει ο Χριστός, φιλάτη – έλεγε ο άντρας της άρρωστης στη μεσόκοπη ξαδέρφη που στεκόταν μαζί του κοντά στην κλειστή πόρτα – έχει ε-

μπιστοσύνη σε σας, ξέρετε τόσο όμορφα να μιλάτε μαζί της. Κοιτάξτε λοιπόν να την πείσετε με το καλό. Περάστε μέσα, κι έκανε να της ανοίξει την πόρτα, μα εκείνη τον εμπόδισε μια στιγμή, έφερε κάμποσε φορές το μαντίλι στα μάτια της και τίνανε το κεφάλι.

– Να, τώρα θαρρώ πως δε φαίνομαι πια κλαμένη, είτε άνοιξε η ίδια την πόρτα και πέρασε μέσα.

Ο άντρας ήτανε τρομερά ταραγμένος και φαινόταν σαν είχε σατίσει ολό-τελα. Έκανε να πάει στην πεθερά του, μα στο μισό άλλαξε γνώμη, σταμάτησε κι αφού έκανε μια βόλτα μέσα στο δωμάτιο, πλησίασε τον παπά. Ο παπάς τον κοίταξε, σήκωσε τα φρύδια του κι αναστέναξε. Το πυκνό ψαρό γενάκι του ανασηκώθηκε και κείνο και ξανάπεσε.

– Θεέ μου! Θεέ μου! είπε ο άντρας της άρρωστης.

– Τι να γίνει; – έκανε αναστενάζοντας ο παπάς και πάλι τα φρύδια και το γενάκι του ανασηκώθηκαν και ξαναχαμήλωσαν.

– Κι η μητέρα είναι εδώ! – σχεδόν με απόγνωση πρόσθεσε ο άλλος. Δε θα το αντέξει. Την αγαπάει τόσο, την αγαπάει τόσο που... και εγώ δεν ξέρω. Αν μπορούσατε, πάτερ εσείς να την καθησυχάσετε λιγάκι και να την πείσετε να φύγει από δω.

Ο παπάς σηκώθηκε και πλησίασε τη γριούλα.

– Είναι αλήθεια πως τη μητρική καρδιά κανέναν δεν είναι σε θέση να εκτιμήσει, είπε ο παπάς, ωστόσο ο Θεός είναι μεγάλος.

Ένας νευρικός σπασμός παραμόρφωσε την ίδια στιγμή το πρόσωπο της γριούλας και την έπιασε υστερικός λόξιγκας.

– Ο Θεός είναι μεγάλος, συνέχισε ο παπάς, όταν ησύχασε κάπως η γριούλα. Έχω να σας πω, πως στην ενορία μου ήτανε ένας άρρωστος πολύ χειρότερα από τη Μαρία Ντιμήτρεβνα και τι νομίζετε; Ένας απλός άνθρωπος τον γιάτρεψε με κάτι βοτάνια σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Και μάλιστα ο άνθρωπος αυτός βρίσκεται τώρα στη Μόσχα. Τον έχω πει του Βασίλη Ντιμήτρεβιτς. Θα μπορούσε να δοκιμάσει. Θα ήτανε τουλάχιστο κάποια παρηγοριά για την άρρωστη. Για το Θεό τίποτα δεν είναι αδύνατο.

– Το ξέρω καλά. Δεν έχει πια ζωή είπε η μητέρα. Αντίς να πάρει εμένα ο Θεός, παίρνει αυτήν, κι ο υστερικός λόξιγκας την ξανάπιασε τόσο έντονος, που λιποθύμησε.

Ο γαμπρός της, έφερε και τα δυο χέρια στο πρόσωπο κι έφυγε τρέχοντας από το δωμάτιο.

Στο διάδρομο τρακάρισε με το εξάχρονο αγοράκι του, που έπαιζε κυνηγητό με τη μικρή αδελφούλα του.

– Δε θα πρέπει να τα πάμε τα παιδιά στη μαμά τους, για τελευταία φορά; – ρώτησε με σεβασμό η νταντά.

– Όχι. Εκείνη δε θέλει να τα δει. Θα συγκινηθεί πολύ και δεν κάνει.

Στο αναμεταξύ η ξαδέερφη καθόταν κοντά στο κρεβάτι της άρρωστης και,

φέρνοντας με τρόπο την κουβέντα, προσπαθούσε να την προετοιμάσει στη σκέψη του θανάτου. Ο γιατρός κοντά στο παράθυρο ανακάτωνε κάποιο φάρμακο.

– Αχ, φιλάτη μου, είπε η άρρωστη διακόποντάς την κάποια στιγμή, μη με προετοιμάζετε. Μη με θεωρείτε για κανένα παιδί. Είμαι χριστιανή. Τα ξέρω όλα. Ξέρω πως δε μου μένει πολύ να ζήσω. Ξέρω πως αν μ' άκουγε πρωύτερα ο άντρας μου, θα ήμουνα τώρα στην Ιταλία κι ίσως-ίσως, όχι ίσως, σίγουρα θα ήμουνα καλά. Του το έλεγα πάντα από τότε, μα εκείνος δε μ' άκουσε. Τι να γίνει τώρα! Έτσι φαίνετε το ήθελε ο Θεός. Έχουμε όλοι μας πολλές αμαρτίες, όμως ελπίζω στην ευσπλαχνία του Θεού, πως θα τις συγχωρέσει σ' όλους μας. Σίγουρα θα τις συγχωρέσει. Προσπαθώ να νιώσω τον εαυτό μου. Και εγώ είχα πολλές αμαρτίες, φιλάτη μου. Και για τούτο, πόσο υπέφερα! Και φρόντισα πάντα με υπομονή να περνώ τα βάσανά μου...

– Να καλέσω λοιπόν τον παπά αγάπη μου; Θα σε ξαλαφρώσει άμα μεταλάβεις, είπε η ξαδέρφη.

Η άρρωστη με μια αδύναμη κίνηση έδειξε πως δέχεται.

– Θεέ μου, συγχώρεσέ με την αμαρτωλή, μουρμούρισε.

Η ξαδέρφη βγήκε κι έγγνεψε του παπά.

– Η καημενούλα είναι άγγελος, είπε στον άντρα της άρρωστης, με τα μάτια της πλημμυρισμένα δάκρυα. Εκείνον τον πήραν τα δάκρυα. Ο παπάς πέρασε στο διπλανό δωμάτιο. Η γριούλα εξακολούθησε να μένει λιπόθυμη κι έτσι απλώθηκε μια απόλυτη σιγαλιά γύρω. Μετά από πέντε λεπτά ο παπάς ξαναγύρισε και βγάνοντας το επιτραχήλι του, έσιαξε τα μαλλιά του.

– Δόξα τω Θεώ, τώρα είναι πιο ήσυχη, είπε, και θέλει να σας δει.

Η ξαδέρφη κι ο άντρας της έτρεξαν κοντά της. Η άρρωστη έκλαιγε σιγανά κοιτάζοντας το εικόνισμα, που κρεμόταν στην αντικρινή γωνιά.

– Βοηθείά σου, και να γίνεις γρήγορα καλά, της είπε ο άντρας της.

– Ευχαριστώ. Αισθάνομαι τώρα τόσο καλά. Νιώθω μια ακατανόητη ανακούφιση, πολύ-πολύ γλυκιά, του αποκρίθηκε κι ένα αχνό χαμόγελο τρεμόπαιζε πάνω στα αχνά χείλη της. Πόσο σπλαχνικός είναι ο Θεός! Ναι, ναι, είναι σπλαχνικός και παντοδύναμος.

Και ξανακάρφωσε τα μάτια της, με θερμή έντονη ικεσία, στο εικόνισμα.

Ύστερα ξαφνικά, σαν κάτι να θυμήθηκε πάλι, κάλεσε κοντά της τον άντρα της, με διάφορα γνεψίματα.

– Ποτέ σου δεν θέλεις να κάνεις εκείνο που σε παρακαλώ, του είπε με φανερή δυσαρέσκεια στην αδύναμη φωνή της, που μόλις ακουγόταν.

Κείνος την άκουγε με τεντωμένο το λαιμό και ύφος υποταγμένο.

– Τι τρέχει, αγάπη μου;

– Πόσες φορές στο έχω πει πως αυτοί οι γιατροί δεν ξέρουν τίποτα και πως κάποιοι απλοί εμπειρικοί γιατρεύουν μια χαρά τον κόσμο...Να, κι ο παπάς λέει... είναι ένας αστός... Στείλε να τον καλέσεις.

– Ποιον αγάπη μου;

– Αχ, Θεέ μου! Τίποτα δεν θέλει να καταλάβει!.. και ζάρωσε σ' εάν μορφασμό το πρόσωπό της κι έκλεισε τα μάτια.

Ο γιατρός πήγε κοντά της, της έπιασε το χέρι. Ο σφυγμός όσο πήγαινε γινόταν και πιο άτονος. Η άρρωστη αντιλήφτηκε πως ο γιατρός κάποια στιγμή έγνεψε του άντρα της κι αμέσως γύρισε περίτρομα τα μάτια της από δω κι από κει. Η ξαδέρφη γύρισε από την άλλη μεριά κλαίγοντας.

– Μην κλαις, μη βασανίζεσαι και μη βασανίζεις και μένα της, είπε η άρρωστη. Τα κλάματά σου μου αφαιρούν την τελευταία γαλήνη.

– Είσαι ένας άγγελος! – είπε η ξαδέρφη και της φίλησε το χέρι.

– Όχι, όχι! Φίλησέ με εδώ. Μονάχα των νεκρών φιλούν το χέρι. Θεέ μου! Θεέ μου!

Το ίδιο κείνο βράδυ η άρρωστη ήτανε πια νεκρή και το σώμα της ταχτοποιημένο στο φέρετρο, ήτανε στημένο στο σαλόνι του μεγάλου σπιτιού. Μέσα στο ευρύχωρο σαλόνι με τις κλειστές πόρτες καθόταν ένας κανονάρχης της γειτονικής εκκλησίας και διάβαζε με ένρινη φωνή τους ψαλμούς του Δαβίδ. Το ζωηρό φως από τις αναμμένες λαμπάδες, που έκαιγαν μέσα στα ψηλά ασημένια μανουάλια, έπεφτε πάνω στο χλομό μέτωπο της νεκρής, στα βαριά και κίτρινα, σαν κέρινα, χέρια της και στο πτυχωμένο βαρύ σκέπασμα που κάπως ανατριχιαστικά διέγραφε ολόκληρη τη σιλουέτα που κάλυπτε. Ο κανονάρχης, δίχως να καταλαβαίνει τα λόγια που πρόφερε, διάβαζε μονότονα και σιγανά, κι αυτά παράξενα αντηχούσαν κι έσβηναν μέσα σε κείνη τη σιγαλιά. Κάπου-κάπου έφταναν ίσαμε κει μέσα φωνούλες παιδιών και ποδοβολητά από τα τρεξίματά τους μέσα στο δωμάτιό τους, που βρισκόταν στην άλλη άκρη του μεγάλου σπιτιού.

Η μορφή της νεκρής ήτανε αυστηρή, ατάραχη και μεγαλόπρεπη. Τίποτα, καμιά κίνηση, δεν τάραζε το επίσημο ύφος που είχε το καθαρό και παγωμένο μέτωπο και τα σφιχτοκλεισμένα χείλη. Ήτανε όλη μια πλέρια προσοχή και ανάταση. Μα να καταλάβαινε τάχα τώρα όλα κείνα τα μεγάλα λόγια του ψαλμού;

IV

Ένα μήνα μετά το θάνατο της άρρωστης, πάνω από τον τάφο της χτίστηκε ένα ωραιότατο πέτρινο παρεκκλήσι. Πάνω από τον τάφο του γέρου αμαξά δεν υπήρχε ταφόπετρα και μονάχα τ' αχνοπράσινο γρασίδι που στόλιζε το σωριασμένο χώμα χρησίμευε σαν μοναδικό σημάδι κάποιας ανθρώπινης ύπαρξης που πέρασε.

– Θα έχεις το κρίμα του, μωρέ Σεριόγα, έλεγε κάποια μέρα η μαγειρίσσα του σταθμού στο νεαρό αμαξά αν δεν νοιαστείς για την ταφόπετρα του Χβε-ντόρ. Τόσον καιρό έβρισκες πρόφαση πως ήτανε χειμώνας, μα τώρα τι κάνεις; Γιατί δεν κρατάς το λόγο σου; Ήμουνα μπροστά κι εγώ. Κατά πως μου έλεγες τις προάλλες, τον είδες στον ύπνο σου πως ήρθε και σου γύρευε την ταφόπετρα. Σαν δεν την πάρεις θα ξανάρθει και θα σ' αδράξει από το λαρύγγι.

– Μα σάματι εγώ αρνήθηκα το λόγο μου; – αποκρίθηκε ο Σεριόγα. Θα την αγοράσω την ταφόπετρα, όπως το υποσχέθηκα, μια ταφόπετρα του ενάμιση ρουβλιού. Δεν το ξέχασα, μονάχα πώς να την φέρω από την πολιτεία; Με το πρώτο αγώγι που θα μου τύχει για εκεί πέρα, θα τη φέρω.

– Να έβανες τουλάχιστο, ένα σταυρό πάνω στον τάφο του, πήρε το λόγο ένας γέρος αμαξάς. Γιατί, μα την αλήθεια ειν' άσκημο πράγμα να μην τηράει κάποιος το λόγο του. Τα ποδήματά του τα φορείς ωστόσο.

– Κι από πού ν' αγοράσω το σταυρό; Μπορεί, τάχατες, να γένει ένας σταυρός από κούτσουρο.

– Τι μου τσαμπουνάς τώρα; Το ξέρω και εγώ πως από κούτσουρο δε γίνεται σταυρός. Όμως να πάρεις το μπαλτά σου και να πας πρωί-πρωί στο δασάκι να κόψεις κάποιο μικρό δέντρο. Με το ξύλο του θα φτιάξεις το σταυρό. Και πρωτύτερα κέρασε μια βότκα το δασοφύλακα. Για το τίποτα, βλέπεις χρειάζεται και το κέρασμα. Να, τις προάλλες, που μου έσπασε ο ρυμός, πήγα στο δάσος κι από ένα δέντρο που έκοψα έφτιαξα καινούριο, πιο καλύτερο.

Την άλλη μέρα, νωρίς την αυγούλα, ο Σεριόγα πήρε το τσεκούρι και πήγε στο δάσος.

Παντού ήτανε απλωμένο το κρύο μουντό χρώμα της δροσιάς, που έπεφτε ακόμα και που δε φωτιζόταν από τον ήλιο. Η ανατολή έφεγγε αδιόρατα, αντανακλώντας το αδύναμο φέγγος της στο θόλο τ' ουρανού που ήτανε τυλιγμένος μέσα σε λεπτά νταντελωτά σύννεφα. Ουτ' ένα χορταράκι κάτω, ουτ' ένα φυλλαράκι στα ψηλά κλαριά των δέντρων δεν κουνιόταν. Μονάχα κάποιοι ανάριοι ήχοι από φτερουγίσματα μέσα στην πυκνή φυλλωσιά ή κάποιο σύρσιμο πάνω στα χόρτα τάραξαν τη σιγαλιά του δάσους. Ξαφνικά ένας παράξενος, ξένος σχετικά με τη φύση κρότος ακούστηκε κι έσβησε στον δάσους την παρυφή. Μια από τις δεντροκορφές τρεμούλιασε παράξενα, τα ολόδροσα φύλλα της, κάτι ψιθύρισαν και μια υπολαΐδα, που καθόταν σ' ένα κλαράκι, σφυρίζοντας πέταξε πέρα-δώθε και κινώντας την ουρά της πέταξε σ' άλλο δέντρο.

Το τσεκούρι κάτω ακουγόταν να χτυπάει όλο και πιο βαθιά, άσπρα πελεκούδια, γεμάτα χυμούς, πετάγονταν πάνω στο μουσκεμένο από τη δροσιά γρασίδι και κάποια στιγμή, μεσ' από τους χτύπους του τσεκουριού, ακούστηκε και κάποιο αγνό τριξιμο. Το δέντρο αναταράχτηκε σύγκορμο, έγειρε και την ίδια στιγμή ορθώθηκε ξανά, ταλαντευόμενο, περίτρομο στη ρίζα του. Για λίγο όλα ησύχασαν. Μα πάλι ξανάγειρε το δέντρο, ένα τριξιμο ακούστηκε ξανά, μέσα στον κορμό του και τσακίζοντας τα κλαριά του γκρεμίστηκε με την κορφή του πάνω στην υγρή γης. Σίγησαν οι κρότοι που έκαναν το τσεκούρι και τα βήματα του ανθρώπου. Η υπολαΐδα σφύριξε κι ανεβαίνοντας κάθισε σε ψηλότερο κλαρί. Κάποιο κλαράκι του κομμένου δέντρου, που άγγιζε με τις φτερούγες της αργοκινήθηκε για λίγο κι ύστερα απόμεινε ακίνητο, το ίδιο κι όλα τ' άλλα, μ' όλα τους τα φύλλα. Τ' άλλα δέντρα φάνταζαν κάπως πιο χαρούμενα στην καινούρια τούτη απλοχεριά, με τα πυκνά κλαριά τους και τη φυλλωσιά.

Οι πρώτες ηλιαχτίδες, διαπερνώντας το σύννεφο, που βρέθηκε ανάμεσά τους, άστραψαν στον ουρανό και φώτισαν τα πάντα. Η καταχνιά αρχίνησε ν' αποχωρεί σε κύματα και να χάνεται μέσα στα φαράγγια. Η δροσοσταλίδες τρεμόπαιζαν πάνω στα χορταράκια, τα διάφανα συννεφάκια που πήραν άσπρο χρώμα, έτρεχαν βιαστικά πάνω στο γαλάζιο θόλο. Τα πουλάκια χαλούσαν τον κόσμο μέσα στα πυκνά φυλλώματα και τιτίβιζαν σαν ξετρελαμένα, λες και διαλαλούσαν κάποια ευτυχία, τα δροσερά φύλλα, σιγανοκουβέντιαζαν στις δειντροκορφές και τα κλαριά των ζωντανών δέντρων κινήθηκαν αργά, μεγαλόπρεπα πάνω από το νεκρό αδελφό τους που κειτόταν καταγής.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΑ Δ. ΝΙΕΧΛΙΟΥΝΤΟΒ

Λουκέρνη, 8 Ιουλίου

Χτες βράδυ έφτασα στη Λουκέρνη κι εγκαταστάθηκα στο καλύτερο ξενοδοχείο, στο Σβέιτσεργκοφ.

«Η Λουκέρνη αρχαία πρωτεύουσα καντονίου, που κείται στην όχθη της λίμνης τεσσάρων καντονιών – λέει ο Muiray – είναι μια από τις πιο ρομαντικές τοποθεσίες της Ελβετίας. Σ' αυτήν διασταυρώνονται τρεις από τους κυριότερους δρόμους. Και σ' απόσταση μιας ώρας μόνο με το πλοίο βρίσκεται το βουνό Righi, απ' όπου ξανοίγεται μια από τις μεγαλοπρεπέστερες θέες του κόσμου».

Σωστά ή όχι δεν ξέρω, όμως κι άλλοι *Οδηγοί* το ίδιο λένε, και για τούτο στη Λουκέρνη κατασταλάζουν περιηγητές απ' όλον τον κόσμο σε μεγάλο αριθμό και πιο πολύ Εγγλέζοι.

Το πολυτελέστατο κτίριο του ξενοδοχείου του Σβέιτσεργκοφ με τα πέντε πατώματα χτίστηκε τελευταία κοντά στην όχθη της λίμνης, στο ίδιο σημείο που παλαιότερα υπήρχε μια ξύλινη ελικοειδής γέφυρα με παρεκκλησιάκια στις άκρες και εικονίσματα πάνω σε στύλους. Τώρα, χάρη στην τεράστια συρροή των Εγγλέζων, στις απαιτήσεις τους και στα λεφτά τους, οι Ελβετοί κατέστρεψαν τη γέφυρα και στη θέση της έφτιαξαν μια ισοπεδωμένη κι ολόγεια δίχως την παραμικρή καμπύλη προκυμαία, έχτισαν πάνω σ' αυτήν αυτά τα άχαρα πενταώροφα κτήρια, όλα όμοια σε σχήμα κύβου και μπρος απ' αυτά φύτεψαν δυο σειρές μικρές φυλίες στολισμένες με ξύλινα στηρίγματα κι ανάμεσα τους, όπως συνηθίζεται, έστησαν πράσινα παγκάκια. Αυτός είναι ο περίπατος. Εκεί βλέπει κάποιος να πηγαινοέρχονται με ρυθμικό βήμα Εγγλέζοι, φορώντας τα απαραίτητα ελβετικά ψάθινα καπέλα κι οι Εγγλέζοι με τα πραχτικά κι βολικά κοστούμια τους, απολαβαίνοντας το έργο τους. Καθόλου απίθανο όλα τούτα, οι προκυμαίες δηλαδή και τα κτήρια κι οι φυλίες κι οι Εγγλέζοι, να είναι πολύ ταιριαστά κι όμορφα κάπου αλλού μα όχι εδώ πέρα ανάμεσα σ' αυτήν την παράξενα μεγαλόπρεπη και ταυτόχρονα ανέκφραστα αρμονική κι απαλή φύση.

Όταν μπήκα στο δωμάτιό μου κι άνοιξα τα παράθυρα προς το μέρος της λίμνης, η ομορφιά εκείνου του νερού, εκείνων των βουνών κι εκείνου τ' ουρανού με θάμπωσε κυριολεκτικά την πρώτη στιγμή και με συγκίνησε βαθύτατα. Αισθάνθηκα μια έντονη εσωτερική ταραχή και την ανάγκη να εξωτερικέψω με κάποιον τρόπο αυτό που τόσο ξαφνικά πλημμύρισε την ψυχή μου. Θα ήθελα να

μπορούσα ν' αγκαλιάσω κάποιον, να τον αγκαλιάσω σφιχτά, να τον γαργαλίσω, να τον τσιμπήσω, μ' άλλα λόγια ν' αφεθώ σ' ένα ξέσπασμα ασυνήθιστο και για μένα και για κείνον.

Η ώρα ήταν εφτά το απόγευμα. Όλη την ημέρα έβρεχε και μονάχα τώρα ξαστέρωνε. Η λίμνη απλωνόταν μπρος στα παράθυρα ολογάλανη σαν φλόγα θειαφιού, ακίνητη και κάπως σαν φουσκωμένη ανάμεσα στις πολυποίκιλες παρόχθιες πρασινάδες. Εξαφανίζόταν στο στενό πέραςμα, που σχημάτιζαν δυο τεράστιες απόκρημνες όχθες και, σκουραίνοντας, πήγαινε κι ακουμπούσε και χανόταν μέσα στον όγκο από όλα εκείνα τα άταχτα σωριασμένα το ένα πάνω στ' άλλο κοιλάδες, βουνά σύννεφα και πάγους. Τα νερά της φάνταζαν πέρα για πέρα ακίνητα, γιατί τα μικροσκοπικά βαρκάκια που τα διέσχιζαν δεν άφηναν ίχνη πίσω τους. Αυτά σχηματίζονταν κι έσβηναν την ίδια στιγμή. Στο πρώτο πλάνο πρόβαλαν υγρές ανοιχτοπράσινες, σκόρπιες δεξιά κι αριστερά όχθες με τους καλαμιώνες, τα λιβάδια, τα περιβόλια και τις βίλες. Παραπέρα οι σκουροπράσινες χορταριασμένες ανώμαλες εκτάσεις με τα ερείπια των πύργων. Στο βάθος τσαλακωμένη η ασπρομενεξελιά θέα των βουνών με τις θαμπές άσπρες βουνοκορφές τις τόσο παράξενα βραχώδικες. Κι όλ' αυτά περιχυμένα με κείνο το γλυκό, το διάφανο γαλανό της ατμόσφαιρας και φωτισμένα με τις θερμές ηλιαχτίδες της δύσης, που πρόβαλαν μεσ' απ' τις σχισμάδες που άφηναν τα σύννεφα που διαλύονταν. Ούτε πάνω στη λίμνη, ούτε πάνω στα βουνά, ούτε πάνω στον ουρανό θα μπορούσε να έβρισκε κάποιος μια απόφια γραμμή, ένα πλέριο χρώμα, μια στιγμή όμοια με την άλλη. Παντού κίνηση, ασυμμετρία παραξενιά, ένα ανακάτωμα και ποικιλία από σκιές και γραμμές και παντού και σ' όλα γαλήνη, απαλότητα, ενότητα, ομορφιά. Και ανάμεσα σ' όλη εκείνη την ακαθόριστη, τη μπερδεμένη, την πέρα για πέρα ελεύθερη ομορφιά, ακριβώς μπροστά στο παράθυρό μου, ορθωνόταν γελοιοδέστατα, σαν παιχνίδι ταχυδακτυλουργού, το άσπρο μπαστούνι της προκουμαίας, οι μικρές φιλύρες με τα στηρίγματά τους και τα πράσινα παγκάκια – φτωχά, τιποτένια ανθρώπινα έργα, που δεν εξαφανίζονταν σαν εκείνες τις μακρινές βίλες και τα ερείπια των πύργων μέσα στη γενική αρμονία της ομορφιάς παρά, απεναντίας, πρόβαλαν σαν μια χυδαία αντίθεση. Αδιάκοπα και άθελά μου η ματιά μου τρακάριζε μ' εκείνη τη φριχτά ολόισια γραμμή της προκουμαίας και νοερά ήθελά να μπορούσα να την αποσπρώξω, να την καταστρέψω, έτσι σαν κάποιο μαύρο σκουπιδάκι που έχει καθίσει στη μύτη μου κάτω από το μάτι. Μια η προκουμαία με τους Εγγλέζους περιπατητές εξακολουθούσε να παραμένει στη θέση της κι εγώ μάταια προσπαθούσα να βρω ένα σημείο, απ' όπου θα μπορούσα να μην τη βλέπω. Τέλος το κατάφερα κι ίσαμε το γεύμα απολάβαινα κατάμονος εκείνο το όχι πλέριο, μα για τούτο πολύ γλυκύτερα εξαντλητικό συναίσθημα που δοκιμάζομε όταν κατάμονοι αντικρίζουμε τις ομορφιές της φύσης.

Στις εφτάμιση με κάλεσαν για το γεύμα. Στη μεγάλη αίθουσα με την πολυτελέστατη επίπλωση, στο κάτω πάτωμα, ήτανε στρωμένα δυο μακριά τραπέζια

τουλάχιστο για εκατό ανθρώπους. Κάπου τρία λεπτά της ώρας συνεχίστηκε η σιωπηλή συγκέντρωση της πελατείας: σύρσιμο των γυναικείων φορεμάτων, ανάλαφρα βήματα, συνεννοήσεις με τα γκαρσόνια που όλα είναι ευγενέστατα και με στολές της ώρας. Σε λίγο οι διάφορες θέσεις καταλήφθηκαν από άντρες και κυρίες ντυμένες πλούσια και γενικά εξαιρετικά καθαρά. Όπως γενικά στην Ελβετία, οι πιο πολλοί ξένοι είναι Εγγλέζοι και για τούτο το κυριότερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζουν τα γεύματα στα μεγάλα ξενοδοχεία και που σαν νόμος έχει επικρατήσει, είναι ο αυστηρότατος καθωσπρεπισμός, η έλλειψη κάθε επικοινωνίας μεταξύ των συνδαιτυμόνων που δεν προέρχεται από υπεροψία, μα γιατί λείπει η ανάγκη της κι είναι υπεραρκετή η μονήρης ατομική απόλαυση από την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους. Παντού λάμπουν οι κατάσπρες νταντέλες, τα κατάσπρα κολάρια, τα κατάσπρα φυσικά και τεχνητά δόντια, τα κατάσπρα πρόσωπα και χέρια. Μα τα πρόσωπα, που απ' αυτά πολλά είναι πολύ όμορφα, εκφράζουν μοναχά την πλέρια συναίσθηση του πλούτου τους και την απόλυτη έλλειψη προσοχής για όλα γύρω τους, όσα είναι άσχετα με το άτομό τους. Και κείνα τα κατάσπρα χέρια τα στολισμένα με τόσα δαχτυλίδια και βραχιόλια κουνούνται μονάχα για να φιάχνουν τα γιακαδάκια, για να κόβουν το κρέας και να βάνουν κρασί στα ποτήρια τους. Στις κινήσεις τους δεν διακρίνεται η παραμικρότερη ψυχική ταραχή. Οι οικογένειες κάπου-κάπου ανταλλάζουν με χαμηλή φωνή τη γνώμη τους για την ευχάριστη γεύση κάποιου φαγητού ή κρασιού και για την όμορφη θέα που ξανοίγεται από το βουνό Righi. Όσοι από τους περιηγητές ή τις περιηγήτριες ταξιδεύουν ασυντρόφευτοι κάθονται κλεισμένοι στον εαυτό τους, ο ένας δίπλα στον άλλο, σιωπηλοί και δίχως καν ν' αλλάζουν έστω και μια ματιά. Αν συμβεί κάποτε, και σπανιότατα, δύο απ' αυτούς τους εκατό ανθρώπους να κουβεντιάσουν αναμεταξύ τους, σίγουρα το θέμα τους θα είναι ο καιρός κι η ανάβαση στο βουνό Righi. Τα μαχαίρια και τα πιρούνια κουνούνται αθόρυβα μέσα στα πιάτα, το φαγητό σερβίρεται σε μικρές ποσότητες, τα όσπρια και τα χορταρικά τρώγονται αποκλειστικά με το πιρούνι και τα γκαρσόνια, υποτασσόμενα άθελά τους στη γενική σιωπή, ρωτάνε ψιθυριστά τι κρασί προτιμάτε. Σε παρόμοια γεύματα, πάντα με κυριεύει μια τρομερή βαρυθυμία, βαριέμαι αφάνταστα και στο τέλος μελαγχολώ. Πάντα είναι σαν να μου φαίνεται πως έχω κάποιο φταιξιμο, πως είμαι τιμωρημένος, όπως όταν ήμουν παιδί και για κάποια αταξία μου με κάθιζαν σε μια καρέκλα και μου έλεγαν ειρωνικά: «Ξεκουράσου τώρα φιλαράκο μου!». Ενώ εγώ ένιωθα μέσα στις φλέβες μου να σφύζει το νεανικό αίμα κι άκουγα τις χαρούμενες φωνές που έβγαζαν τ' αδέρφια μου, παίζοντας στο άλλο δωμάτιο. Αρχικά προσπαθούσα ν' αντιδράσω στο συναίσθημα αυτό, το τόσο καταπιεστικό, που δοκίμαζα σε τέτοια γεύματα, μα μάταια. Ολ' αυτά τα νεκρά πρόσωπα ασκούν μιαν ακαταμάχητη επίδραση πάνω μου και καταντώ και γω το ίδιο νεκρός. Και τότε τίποτα δεν θέλω, τίποτα δε σκέφτομαι, ακόμα και μήτε παρατηρώ τίποτα. Στην αρχή δοκίμασα να πιάσω κουβέντα με τους

γείτονές μου. Μα εκτός από κάποιες φράσεις, που, προφανώς, θα έχουν επαναληφθεί εκατό χιλιάδες φορές στο ίδιο μέρος κι άλλες τόσες από το ίδιο πρόσωπο, δεν κατάφερα ν' ακούσω τίποτα περισσότερο. Κι ωστόσο όλοι τούτοι οι άνθρωποι ούτε ηλίθιοι είναι, μήτε αναίσθητοι και σίγουρα κάτω από το φαινομενικό πάγο, που πίσω απ' αυτόν κρύβονται, θα υφίσταται μια εσωτερική ζωή, σαν και εκείνην που νιώθω εγώ μέσα μου, και ίσως-ίσως πολύ πιο ενδιαφέρουσα και πιο πολυσύνθετη. Γιατί λοιπόν να στερούν τον εαυτό τους μια από τις πιο καλύτερες απολαύσεις της ζωής, όπως είναι όταν απολαμβάνει ο ένας τον άλλον, όταν απολαμβάνει ένας άνθρωπος άλλον όμοιο του;

Πώς να μην αναπολήσω το Παρισινό οικοτροφείο μας που εκεί πέρα όλοι μας, καμιά εικοσαριά άνθρωποι από τις διάφορες εθνικότητες, τα πιο διάφορα επαγγέλματα και τους πιο διάφορους χαρακτήρες, κάτω από την επίδραση της Γαλλικής κοινωνικότητας, μαζευόμασταν στην τραπεζαρία για φαγητό με ένα κέφι σαν να επρόκειτο για γλέντι. Εκεί πέρα η κουβέντα την ίδια στιγμή γενικευόταν από την μιαν άκρη του τραπέζιού ίσαμε την άλλη, διανθισμένη με διάφορα καλαμπούρια και αστειότητες, έστω και σε λανθασμένα Γαλλικά πολλές φορές. Εκεί πέρα ο καθένας, δίχως να νοιάζεται καθόλου, ξεφούρνιζε το κάθε τι που του ερχόταν στο μυαλό. Εκεί πέρα είχαμε το δικό μας φιλόσοφο, το δικό μας συζητητή, το δικό μας bell esprit. Όλα ήτανε κοινά. Εκεί πέρα αμέσως μετά το φαγητό αποτραβούσαμε το τραπέζι και χορεύαμε la polka στραβά-κουτσά, όπως μας κάπνιζε, ίσαμε το βράδυ. Εκεί πέρα παρ' όλη την κοκεταρία μας, μπορεί να μην ήμαστε πολύ μυαλωμένοι και αξιοσεβάστοι άνθρωποι, όμως είμαστε άνθρωποι. Κι η ισπανίδα κοντέσα με τις ρομαντικές περιπέτειες, κι ο ιταλός αββάς που απάγγελλε την «Θεία Κωμωδία», μετά το φαγητό κι ο αμερικανός γιατρός που είχε ελεύθερη είσοδο στο Τιουλιερί, κι ο νεαρός δραματογράφος με τα μακριά μαλλιά, κι η πιανίστα που είχε συνθέσει, όπως έλεγε η ίδια, την καλύτερη πόλκα κι η δυστυχισμένη όμορφη χήρα με τα τριπλά δαχτυλίδια στο κάθε της δάχτυλο, όλοι μας δίχως εξαίρεση, συμπεριφερόμαστε αναμεταξύ μας, μπορεί κάπως επιπόλαιο, μα αναμφισβήτητα με την καλύτερη διάθεση και διατηρήσαμε άλλος ελαφρές κι άλλος ειλικρινά εγγάρδιες αναμνήσεις. Μα όταν βρίσκομαι σ' αυτά τα Εγγλέζικα tables d'hôtes, συχνά σκέφτομαι, καθώς κοιτάζω όλες αυτές τις νταντέλες, τις κορδέλες, τα δαχτυλίδια, τα πομαδιασμένα μαλλιά και τα μεταξωτά φορέματα, πόσες ζωντανές γυναίκες θα ήταν πανευτυχείς και θα έδιναν και σ' όλους ευτυχία αν τα είχαν. Είναι παράξενο να σκέφτεσαι κάποιος πόσοι φίλοι κι εραστές, από τους πιο ευτυχισμένους που θα μπορούσαν να είναι, κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλον μπορεί δίχως να το υποπτεύονται. Και ποιος ξέρει γιατί δεν θα το μάθουν ποτέ και ποτέ δε θα δώσουν ο ένας στον άλλον εκείνη την ευτυχία που τόσο εύκολα μπορούν να τη δώσουν και που τόσο την ποθούν.

Μελαγχόλησα, όπως πάντα το παθαίνω σε παρόμοια γεύματα, και για τούτο, δίχως ν' αποτελειώσω το γλυκό μου, σηκώθηκα βαρύθυμος και πήγα να τρι-

γυρίσω άσκοπα στην πολιτεία. Οι στενοί βρώμικοι δρόμοι δίχως φωτισμό, τα μαγαζιά που έκλειναν κείνη τη βραδινή ώρα, οι μεθυσμένοι εργάτες που αντάμωνα, οι γυναίκες που πήγαιναν για νερό ή εκείνες οι κατελωμένες που βάδιζαν κολλητά στους τοίχους και αφού γύριζαν και κοίταζαν τους διαβάτες χώνονταν στα στενάκια, ολ' αυτά όχι μόνο δεν διέλυσαν τη μελαγχολία μου, μα την έκαναν πιο έντονη. Είχε πια εντελώς σκοτεινιάσει στους δρόμους, όταν δίχως να κοιτάζω γύρω μου, δίχως καμιά σκέψη στο κεφάλι, τράβηξα για το ξενοδοχείο μου ελπίζοντας με τον ύπνο να διασκεδάσω τη βαρυθυμία μου. Αισθανόμουν μια φριχτή ψυχική κρυάδα, απομόνωση και βαριά καρδιά, όπως συμβαίνει κάποτε δίχως πραγματική αιτία, όταν βρεθούμε σ' έναν ξένο τόπο.

Βάδιζα έτσι άσκοπα με το βλέμμα χαμηλωμένο, και τραβούσα από την προκυμαία στο ξενοδοχείο μου, όταν ξαφνικά έπληξαν την ακοή μου οι ήχοι κάποιας παράξενης μα εξαιρετικά ευχάριστης και γλυκιάς μουσικής. Οι ήχοι αυτοί μονομιάς επέδρασαν ζωογονικά στην ψυχή μου. Ήταν σαν να τη διαπέρασε κάποιο ζωηρό και χαρούμενο φως. Η διάθεσή μου άλλαξε την ίδια στιγμή. Ένωθα ευχαριστημένος, χαρούμενος. Η αποκοιμισμένη προσοχή μου ξύπνησε και στράφηκε πάλι στα τριγυρινά πράγματα. Κι η ομορφιά της νύχτας και της λίμνης, που πρωτότερα μου ήτανε ολότελα αδιάφορη, ξαφνικά, μου έκανε εντύπωση, σαν κάτι καινούριο. Άθελά μου πρόφτασα ακαριαία να δω και να υπογραμμίσω και τον ουρανό που απλωνόταν συννεφιασμένος τμηματικά και τα γκριζα συννεφάκια που τον σκέπαζαν κι άφηναν να διαφαίνεται τόπους-τόπους το γαλανό φόντο του που άρχισε και φαίνεται από το φεγγάρι που υψωνόταν αργά-αργά. Και τη βαθυπράσινη, λίμνη με τα άπειρα φωτάκια που αντιφέγγιζαν μέσα στην ατάραχη επιφάνειά της. Και μακριά, πέρα, στο βάθος τα βουνά που αχνά διακρίνονταν, και τα βατράχια που χαλούσαν τον κόσμο στο Φριόσενμπουργκ και τα δροσερά σφυρίγματα των ορτυκιών από την αντικρινή όχθη. Και κατάμπροστά μου, σε κείνο ακριβώς το σημείο, απ' όπου ακουγόταν η μουσική και που σ' αυτό ήτανε κατά κύριο λόγο συγκεντρωμένη όλη μου η προσοχή, ξεχώρισα στο μισοσκοτάδο στο κέντρο του δρόμου πλήθος κόσμου να σχηματίζει ένα ημικύκλιο ασφυχτικό και πιο πέρα, σε μικρή απόσταση, ένα μικρόσωμο ανθρωπάκο με μαύρα ρούχα. Παραπίσω από το μαζεμένο εκείνο πλήθος και τον ανθρωπάκο, στο φόντο του τμηματικά συννεφιασμένου ουρανού υψώνονταν επιβλητικά και μεγάλοπρεπα οι δυο αυστηροί τρούλοι του καθεδρικού ναού κι οι δεντροκορφές του κήπου που τον τριγύριζε.

Όσο κοντοζύγωνα στο σημείο αυτό, τόσο άκουγα πιο ξεκάθαρα τη μουσική. Μπορούσα πια να ξεχωρίσω, καθώς γλυκά ταλαντευόταν μέσα στη βραδινή ατμόσφαιρα τις μακρινές, πλέριες συγχορδίες κιθάρας και διάφορες φωνές, που διαδεχόμενες η μια την άλλη δεν τραγουδούσαν πλέριο θέμα, παρά μονάχα υπογραμμίζοντας τα πιο χτυπητά σημεία του έκαναν τον ακροατή να το αισθανθεί. Το θέμα ήτανε κάτι που έμοιαζε με γλυκύτατη και χαριτωμένη

μαζούρκα. Οι φωνές ακούγονταν πότε κοντινές, πότε απόμακρες. Πότε φωνή τενόρου, πότε φωνή μπάσου, πότε κείνοι οι Τυρολέζικοι λαρυγγισμοί με τις εναλλαγές τους. Αυτό δεν ήτανε ένα τραγούδι, παρά μια ανάλαφρη, μα τεχνικότατη άσκηση τραγουδιού. Δε μπορούσα να καταλάβω τι ήτανε, όμως ήτανε περίφημο. Αυτές οι γιομάτες ηδυπάθεια συγχορδίες της κιθάρα, οι τόσο σιγανές, αυτή η γλυκύτατη, ανάλαφρη μελωδία, κι αυτή η κατάμονη σιλουέτα του μαυροντυμένου ανθρωπάκου μέσα στο φαντασμαγορικό πλαίσιο που σχημάτιζε η σκοτεινόχρωμη λίμνη, το σκόρπιο φεγγαρόφωτο, οι τεράστιοι τρούλοι του ναού κι οι πανύψηλες δεντροκορφές που υψώνονταν σιωπηλά κι ολόμαυρα, όλα τούτα ήτανε παράξενα, μα στον υπέρτατο βαθμό όμορφα ή τουλάχιστον τέτοια μου φάνηκαν.

Όλες οι μπερδεμένες, οι αθέλητες εντυπώσεις της ζωής, πήραν ξαφνικά για μένα σημασία και θέλητρο. Ήτανε σάμπως μέσα στη ψυχή μου να άνθισε μονομιάς ένα οδόδροσο, μοσχοβολητό λουλούδι. Εκεί που ένα λεπτό πρωτύτερα, ένιωθα κούραση, αφηρημάδα και πλέρια αδιαφορία για όλα στον κόσμο, αισθάνθηκα ξαφνικά να με πλημμυρίζει μια ανάγκη για αγάπη, μια πληρότητα ελπίδας και μια αναίτια χαρά της ζωής. Σαν τι να θέλεις; Σαν τι να ποθείς; – αναρωτήθηκα άθελα μου. Να την η ποίηση κι η ομορφιά που σε κυκλώνει ολούθε. Ρούφηξε την μέσα σου με βαθιές εισπνοές, μ' όλη σου τη δύναμη, απόλαυσέ την. Τι άλλο θέλεις; Όλα είναι δικά σου, όλα τα αγαθά...

Κοντοζύγωσα ακόμα πιο πολύ. Ο μικρόσωμος ανθρωπάκος φαινόταν να είναι πλανόδιος Τυρολέζος. Στεκόταν μπρος στα παράθυρα του ξενοδοχείου μου, με το ένα ποδαράκι τεντωμένο, με το κεφάλι ψηλά και, παίζοντας την κιθάρα του, τραγουδούσε σε διάφορες φωνές το χαριτωμένο τραγουντάκι του. Αισθάνθηκα παρευθύς μια τρυφερότητα για τον άνθρωπο αυτόν και ταυτόχρονα ευγνωμοσύνη για κείνη την απότομη εσωτερική μεταβολή που μου προξένησε. Ο τραγουδιστής, όσο μπόρεσα να διακρίνω, φορούσε ένα παλιούτσικο μαύρο σουρτούκο, είχε κοντά μαύρα μαλλιά που τα σκέπαζε ένα απλούστατο και αρκετά φθαρμένο κασκέτο. Το ντύσιμό του δεν είχε τίποτα το καλλιτεχνικό, μα κείνο το παιδιάστικο χαρούμενο ύφος του, η ασίκιχη στάση κι οι κινήσεις μαζί με το μικροσκοπικό ανάστημά του αποτελούσαν ένα θέαμα συγκινητικό και διασκεδαστικό ταυτόχρονα. Στην είσοδο στα παράθυρα και στα μπαλκόνια του λαμπροφωτισμένου ξενοδοχείου στέκονταν φαντάζοντας με τις πλούσιες τουαλέτες τους οι κυρίες και οι κύριοι με τα κάτασπρα κολάρια, ο θυρωρός κι ένας υπηρέτης με τις χρυσοστόλιστες λιβρέες τους. Στο δρόμο μέσα στο ημικύκλιο, που σχημάτιζε το μαζεμένο πλήθος και παραπέρα ανάμεσα στη δεντροστοιχία είχανε συγκεντρωθεί και χάζευαν τα κομποντυμένα γκαρσόνια, οι μάγειροι με τους κάτασπρους σκούφους και τα σακάκια τους, κοπέλες αγκαλιασμένες και διάφοροι περιπατητές. Όλοι φαινόταν να 'ναι κυριευμένοι από το ίδιο με μένα συναίσθημα. Όλοι στέκονταν σιωπηλοί γύρω στον τρα-

γυναικεία κι άκουγαν προσεχτικά. Σιγαλιά απόλυτη ήτανε απλωμένη γύρω και μονάχα στα διαλείμματα του τραγουδιού κάπου μακριά ακουγόταν κάποιος κανονικός χτύπος πάνω στα νερά κι από το Φριόσενμπουργκ οι σκόρπιοι λαρυγγισμοί των βατραχιών κι ανάμεσά τους τα δροσερά μονότονα σφυρίγματα των ορτυκιών.

Ο ανθρωπάκος, ωστόσο, μέσα στο σκοτάδι εκεί δα στο δρόμο, χαλούσε τον κόσμο τραγουδώντας τη μια στροφή πιασ' απ' την άλλη και το ένα τραγούδι πιασ' απ' τ' άλλο. Παρ' όλο που βρέθηκα πολύ-πολύ κοντά του, το τραγούδι του εξακολουθούσε να μου προξενεί μεγάλη ευχαρίστηση. Η μικρή φωνή του ήτανε εξαιρετικά ευχάριστη. Κι η λεπτότητα, το γούστο και το αίσθημα του μέτρου που μ' αυτά την κυβερνούσε, ήτανε σπάνια κι έδειχναν πως ήτανε προικισμένος πλούσια από τη φύση. Τα ρεφρέν τα τραγουδούσε διαφορετικά κάθε φορά κι ήτανε φανερό πως όλες κείνες οι χαριτωμένες αλλαγές του έρχονταν άκοπα και αυτοστιγμεί.

Και μέσα στο πλήθος και πάνω στα παράθυρα και στα μπαλκόνια του ξενοδοχείου, και στον περίπατο ακούγονταν συχνά επιδοκιμαστικοί ψίθυροι και βασιύλευε μια σιωπή γεμάτη σεβασμό. Στα μπαλκόνια και στα παράθυρα αύξαιναν ολοένα και πιο πολύ οι θεατές, λαμπροντυμένοι άντρες και γυναίκες που φάνταζαν γραφικότερα, καθώς στέκονταν μέσα σε εκείνον τον άπλετο φωτισμό. Κοντά μου, καπνίζοντας πούρα, είδα να στέκονται κάπως απομακρυσμένοι απ' όλο το πλήθος ο αριστοκρατικός λακές κι ο μάγειρος. Ο μάγειρος αισθανόταν έντονα τη γοητεία της μουσικής και στην κάθε υψηλή νότα κινούσε μ' ενθουσιασμό και κατάπληξη το κεφάλι, γνέφοντας του λακέ και τον σκουντούσε με τον αγκώνα του με μιαν έκφραση σαν να ήθελε να του πει: τραγούδι μια φορά! Ε; Ο λακές που από το πλατύ του χαμόγελο καταλάβαινε όλη την ευχαρίστηση που αισθανόταν, στα σκουντήματα του μάγειρα αποκρινόταν κινώντας τις πλάτες του, πως κείνος δηλαδή έχει ακούσει πολύ καλύτερα απ' αυτό το τραγούδι και δεν τον ξιπάζει τίποτα.

Σ' ένα διάλειμμα που ο τραγουδιστής ξερόβηχε, ρώτησα το λακέ ποιος να 'τανε κι αν ερχότανε συχνά στη Λουκέρνη αυτός ο μουσικός.

– Ναι, τα καλοκαίρια έρχεται μια-δυο φορές, μου αποκρίθηκε, είναι από την Αργοβή. Έτσι, ζητιανεύει.

– Και περνάνε πολλοί τέτοιοι από δω; – ρώτησα.

– Ναι, ναι, αποκρίθηκε ο λακές, που δεν καλοκατάλαβε στην αρχή εκείνο που τον ρώτησα, και αμέσως ύστερα πρόσθεσε. Ω, όχι πέρα! Εδώ πέρα αυτόν μονάχα βλέπουμε. Άλλοι δεν έχουν φανεί.

Εκείνη τη στιγμή ο μικροσκοπικός ανθρωπάκος είχε τελειώσει το πρώτο τραγούδι, αναποδογύρισε μ' ένα σκέρτσο την κιθάρα του και κάτι είπε σα να μονολογούσε, με κείνα τα Γερμανικά που συνηθίζει ο λαός της περιοχής του, και που εγώ δε μπόρεσα να καταλάβω, μα προξένησαν τα χάχανα του πλήθους.

– Τι λέει; ρώτησα.

– Λέει, πως στέγνωσε ο λαϊμός του και θα έπινε λίγο κρασάκι, μου μετέφρασε ο λακές που στεκόταν δίπλα μου.

– Θα του αρέσει φαίνεται να το τσούζει, ε;

– Μα όλοι αυτοί τέτοιοι είναι, χαμογέλασε ο λακές με μια περιφρονητική χειρονομία προς το μέρος του τραγουδιστή.

Ο ανθρωπάκος στο αναμεταξύ έβγαλε το κασκέτο του και κρατώντας πάνω την κιθάρα πλησίασε στο ξενοδοχείο. Με το κεφάλι τεντωμένο στράφηκε στον κόσμο που γέμιζε τα παράθυρα και τα μπαλκόνια: «Messieurs et madames –είπε με προφορά μισοϊταλική και μισογερμανική και με κείνο το ύφος που οι ταχυδακτυλουργοί απευθύνονται στο κοινό– si vous croyez que je gague quelque chose, vous vous trompez; je ne suis qu' un baveur tiaple»¹. Σταμάτησε, σώπασε για λίγο, και καθώς κανένας δεν του έδινε τίποτα, αγκάλιασε την κιθάρα του και είπε: «A present messieurs et medames, je vous chanterai l' air du Righi»². Ο πλουσιόκοσμος σώπαινε στα ύψη του, μα εξακολούθουσε να στέκεται, περιμένοντας ίσως ν' ακούσει το τραγούδι. Κάτω, ακούστηκαν κάποια γέλια ανάμεσα στο πλήθος. Φαίνεται να κορόιδευαν τα παραφθαρμένα γερμανικά του, καθώς και που δεν του έδωκαν πεντάρα οι Εγγλέζοι του ξενοδοχείου. Του έβαλαν μερικές δεκάρες μέσα στο κασκέτο που κρατούσε που αυτός αφού τις έπαιξε με επιδεξιότητα στις φούχτες του, τις έχωσε στην τσέπη του, ύστερα φόρεσε το κασκέτο κι άρχισε να τραγουδάει το γλυκύτατο Τυρολέζικο τραγούδι που το έλεγε «l' air du Righi». Το τραγουδάκι αυτό που τ' άφηνε για κατακλείδα ήτανε ωραιότερο απ' όλα τ' άλλα κι ολούθε μεσ' από το πλήθος, που είχε σημαντικά πολλαπλασιαστεί, ακουγόταν επιδοκιμαστικά επιφωνήματα. Κάποια στιγμή το τραγούδι τέλειωσε. Ξανακρέμασε στον ώμο την κιθάρα, έβγαλε το κασκέτο και κρατώντας το με το χέρι τεντωμένο, προχώρησε δυο βήματα πιο κοντά κατά τα παράθυρα του ξενοδοχείου, επαναλαμβάνοντας την ακατανοήτη φράση του: «Messieurs et medames si vous croyez que je gague quelque chose», που τη θεωρούσε φαίνεται, πολύ έξυπνη και πολύ πετυχημένη, μα στη φωνή του και στις κινήσεις του παρατήρησα τώρα κάποιο δισταγμό και κάποια δειλία παιδιάστικη, που, καθώς ήτανε τόσο μικροσκοπικός, χτυπούσαν αμέσως στο μάτι. Ο κομπός κόσμος εξακολουθούσε το ίδιο γραφικά να φαντάζει καθώς στεκόταν στα φωτοπεριχυμένα παράθυρα, και να θαμπώνει τα μάτια με το πλούσιο ντύσιμό του. Μερικοί απ' αυτούς κουβέντιαζαν με χαμηλωμένη φωνή αναμεταξύ τους και

1. Κύριοι και κυρίες αν πιστεύετε πως κερδίζω κάτι, απατάσθε, εγώ δεν είμαι παρά ένας φτωχός διάβολος. Έχει τηρηθεί η ορθογραφία του πρωτοτύπου, γιατί υποτίθεται πως έτσι λανθασμένα μιλούσε ο πλανόδιος μουσικός.

2. Και τώρα, κύριοι και κυρίες θα σας τραγουδήσω τον αέρα του βουνού Righi.

με ύψος άψογο, σίγουρα σχετικά με τον τραγουδιστή που μ' απλωμένο το χέρι στεκόταν μπροστά τους. Άλλοι κοίταζαν προσεχτικά και με περιέργεια κάτω, τη μικρή εκείνη μαύρη σιλουέτα. Σ' ένα μπαλκόνι ακούστηκε το ηχηρό και χαρούμενο γέλιο κάποιας νέας κοπέλας. Ανάμεσα στο πλήθος, κάτω, ακούγονταν ολοένα πιο δυνατά ομιλίες και γέλια. Ο τραγουδιστής επανάλαβε για τρίτη φορά τη φράση του, μα με φωνή ακόμα πιο αδύναμη και, μάλιστα προτού την αποτελειώσει, άπλωσε ξανά το χέρι του με το αναποδογυρισμένο κασκέτο και την ίδια στιγμή το κατέβασε. Και πάλι απ' όλους εκείνους τους εκατό λαμπροντυμένους ανθρώπους δε βρέθηκε ένας να του ρίξει κάποιο νόμισμα. Το πλήθος χαχάνισε αλύπητα. Ο μικρόσωμος τραγουδιστής, μου φάνηκε σαν να μίκρυνε ακόμα πιο πολύ, πήρε στ' άλλο χέρι την κιθάρα, κίνησε πάνω από το κεφάλι του το κασκέτο λέγοντας: «Messieurs et madames, je vous remercie et je vous souhaite une bonne nuit»¹ και το ξαναφόρεσε. Το πλήθος ξέσπασε σε γέλια δυνατά και χαρούμενα. Από τα μπαλκόνια άρχισαν να φεύγουν σιγά-σιγά όλες εκείνες οι όμορφες κυρίες με τους άντρες τους, κουβεντιάζοντας ήσυχα αναμεταξύ τους. Στην προκυμαία ξανάρχισε ο περίπατος. Ο δρόμος, που είχε σωπάσει την ώρα της μουσικής, ξαναπήρε την αρχική ζωνρότητά του. Μονάχα μερικοί άνθρωποι απόμειναν να στέκονται κάπως απόμερα κοιτάζοντας τον τραγουδιστή και γελώντας. Άκουσα που αυτός κάτι μουρμούρισε μονολογώντας, στράφηκε και, σάμπως να μίκρυνε ακόμα πιο πολύ, με γρήγορα βήματα τράβηξε κατά την πολιτεία. Οι γλεντζέδες που τον παρακολουθούσαν γελώντας, στράφηκαν κι αυτοί και τον πήραν από πίσω με αργό βήμα, σκασμένα στα γέλια...

Εγώ τα είχα χάσει ολότελα. Δεν μπορούσε να καταλάβω τι σήμαιναν ολ' αυτά. Και, καρφωμένος στη θέση που βρέθηκα, κοίταζα άσκοπα το μικροσκοπικό ανθρώπακο που με βήματα σερνάμενα βάδιζε γρήγορα μέσα στο σκοτάδι τραβώντας για την πολιτεία, και τους γλεντζέδες που, γελώντας, τον ακολουθούσαν από μακριά. Πόνεσα και πικράθηκα και, το κυριότερο, ντράπηκα για λογαριασμό του πλανόδιου τραγουδιστή, για το πλήθος, για μένα τον ίδιο, σάμπως εγώ να είχα ζητήσει λεφτά και δε μου δώσανε και σ' επίμετρο γελούσαν σε βάρος μου. Και δίχως να γυρίσω να δω τίποτ' άλλο με την καρδιά σφιγμένη μπήκα βιαστικά στην είσοδο του Σβέιτσεργοφ. Δεν καταλάβαινα τι αισθανόμουν, μα κάποιο βάρος ανεξήγητο πλημμύριζε την ψυχή μου και την πίεζε οδυνηρά.

Στη μεγαλόπρεπα φωτισμένη είσοδο, ο θυρωρός παραμέρισε με σεβασμό για να περάσω. Μια οικογένεια Εγγλέζοι βρίσκονταν εκεί δα. Ο άντρας ήταν όμορφος, ψηλός, γεροδεμένος με μαύρες εγγλέζικες φαβορίτες. Φορούσε

1. Κύριοι και κυρίες σας ευχαριστώ και σας εύχομαι καληνύχτα.

μαύρο καπέλο και κρατούσε στα χέρια το πανωφόρι του και το ακριβό μπουστούνι του. Στο μπράτσο του στηριζόταν η γυναίκα του με φανταχτερό, μεταξωτό φόρεμα και μπονέ στολισμένο με θαυμάσιες νταντέλες και γυαλιστερές κορδέλες. Δίπλα τους προχωρούσε μαζί τους μια όμορφη ολόδροση δεσποινίδα μ' ένα χαριτωμένο ελβετικό καπέλο με φτερό *a la mousquetaire* που κάτωθι του πλασίωναν το κατάλευκο προσωπάκι της μακριές χρυσόξανθες μπούκλες. Παραμπρός τους πηδοκοπούσε ένα ροδοκόκκινο κοριτσάκι ίσαμε δέκα χρονών μ' ολοστρόγγυλα γόνατα που διαφαίνονταν κάτω από τις λεπτές νταντέλες του φορέματος.

– Θαυμάσια νύχτα, είτε η κυρία με μια ευτυχισμένη, γλυκύτατη φωνή, τη στιγμή που πλησίασα.

– Οhe μουρμούρισε τεμπέλικα ο άντρας, που φαίνεται, να ήτανε τόσο ευχαριστημένος από τη ζωή, που δεν του έκανε όρεξη ούτε να μιλήσει. Κι όλοι του φαίνονταν να ζούνε τόσο ήσυχα, βολικά, παστρικά κι ανάλαφρα στον κόσμο, στις κινήσεις τους και στα πρόσωπα φανερωνόταν τόση αδιαφορία για οποιαδήποτε ξένη ύπαρξη και τόσο πεποίθηση πως ο θυρωρός θα παραμερίζε και θα υποκλινόταν στο πέρασμά τους και πως, γυρίζοντας, θα έβρισκαν τα ολοκάθαρα και αναπαυτικά κρεβάτια και δωμάτια και πως ολ' αυτά έτσι πρέπει να 'ναι και πως κείνοι έχουν απόλυτο δικαίωμα για ολ' αυτά –που εγώ ξαφνικά, άθελά μου, αντιπαράβαλα μ' αυτούς τον πλανόδιο τραγουδιστή, που κουρασμένος, μπορεί και πεινασμένος, έφευγε για να κρύψει την ντροπή του μακριά από το πλήθος που γελούσε– και κείνη τη στιγμή κατάλαβα τι ήτανε κείνο που σα βαριά πέτρα πίεζε τόση ώρα την ψυχή μου κι αισθάνθηκα οργή ανέκφραστη για όλους αυτούς τους ανθρώπους. Έκανα δυο βόλτες από κοντά τους δίχως να παραμερίσω και μάλιστα τη δεύτερη άγγιξα με τον αγκώνα μου τον Εγγλέζο, και βγήκα στο δρόμο τρέχοντας προς το μέρος της πολιτείας, εκεί που είχε εξαφανιστεί ο πλανόδιος τραγουδιστής.

Όταν πρόκαμα τρεις ανθρώπους που πήγαιναν μαζί, τους ρώτησα αν τον είδαν. Και κείνοι γελώντας μου τον έδειξαν παραμπρός. Βάδιζε μονάχος με βήματα βιαστικά, κανένας δεν τον πλησίαζε και μου φάνηκε πως όλη την ώρα κάτι μουρμούριζε με θυμό. Τον έφτασα και του πρότεινα να πάμε κάπου να πιούμε μια μπουτίλια κρασί. Ο ανθρωπάκος εξακολουθούσε το ίδιο βιαστικά να βαδίζει και γύρισε και με κοίταξε με φανερή δυσανεξία. Μα σαν κατάλαβε τι του πρότεινα κοντοστάθηκε.

– Δε θα πω όχι, βέβαια, αφού έχετε την καλοσύνη, μου είπε. Να, εδώ είναι ένα καφεενδάκι παρακατιανό, πρόσθεσε δείχνοντάς μου το μαγαζάκι που ήτανε ακόμα ανοιχτό.

Η λέξη «παρακατιανό» άθελά μου μου ενέπνευσε την ιδέα να μην πάμε στο παρακατιανό καφεενδάκι, παρά να πάμε στο Σβέιτσεργουφ, εκεί πέρα που βρίσκονταν όλοι κείνοι που τον άκουσαν να τραγουδάει. Παρ' όλο που αυτός με

κάποια δειλή ταραχή αρνήθηκε κάμποσες φορές να δεχτεί την πρότασή μου, λέγοντας πως στο Σβέιτσεργκοφ είναι μεγάλη πολυτέλεια, εγώ επέμεινα τόσο που στο τέλος κάνοντας και κείνος τον ξέγνοιαστο και κινώντας χαρούμενα την κιθάρα του με ακολούθησε. Μερικοί αργόσχολοι γλεντζέδες, καθώς με είδαν να πλησιάζω τον τραγουδιστή και να του μιλάω, κοντοζύγωσαν διακριτικά, άκουσαν τι είπαμε κι ύστερα, σιγανοκουβεντιάζοντας μεταξύ τους έφτασαν κατόπι μας ίσαμε την είσοδο του ξενοδοχείου με την ελπίδα, φαίνεται πως ο Τυρολέζος θα ξανατραγουδούσε.

Από ένα γκαρσόνι που βρέθηκε μπροστά μου στο διάδρομο ζήτησα μα μποτίλια κρασί. Το γκαρσόνι μας κοίταξε χαμογελώντας και προσπέρασε βιαστικά. Ένα άλλο γκαρσόνι ανώτερο σε βαθμό από το πρώτο, όταν αποτάθηκα σ' αυτό με την ίδια παράκληση, μ' άκουσε με μεγάλη σοβαρότητα κι αφού παρατήρησε προσεχτικά από τα νύχια ίσαμε την κορφή τη δειλή σιλουέτα του τραγουδιστή, πρόσταξε αυστηρά το θυρωρό να μας περάσει στη σάλα αριστερά. Η σάλα αυτή ήτανε προορισμένη για τον απλό κόσμο. Σε μια γωνία της μια κακοφτιαγμένη ραχιτική υπηρετριά έπλενε τα πιάτα κι η επίπλωση απαρτιζόταν από ξύλινα τραπέζια δίχως τραπεζομάντιλα και ξύλινους πάγκους. Το γκαρσόνι που ήρθε να μας σερβίρει, μας κοίταζε χαμογελώντας κοροϊδευτικά και με τα χέρια του χωμένα στις τσέπες και ταυτόχρονα κουβέντιαζε με τη λαντζέρισσα. Ήτανε φανερό, πως με το ύφος του αυτό ήθελε να δείξει πως, νιώθοντας τον εαυτό του κοινωνικά ανώτερο από τον τραγουδιστή, όχι μόνο δεν δυσανασχετούσε, μα απεναντίας διασκεδάζε πολύ σερβιροντάς μας.

- Κανένα απλό κρασάκι; με ρώτησε με ύφος ανθρώπου που ξέρει τη δουλειά του, γνέφοντάς μου κατά τη μεριά του συντρόφου μου και περνώντας την πετσίετα που κρατούσε από το ένα χέρι στο άλλο.

- Σαμπάνια, και από την καλύτερη, του αποκρίθηκα προσπαθώντας να πάρω το πιο υπεροπτικό και πιο επιβλητικό ύφος. Μα μήτε η παραγγελία της σαμπάνιας, μήτε το τάχα υπεροπτικό και επιβλητικό ύφος μου έκαναν εντύπωση στο γκαρσόνι. Χαμογέλασε, κοντοστάθηκε, κοιτάζοντας μας, συμβουλευτήκε με κινήσεις αργές το χρυσό ρολόι του και με βήματα σιγανά, σαν να έκανε περίπατο, βγήκε. Ξαναγύρισε πολύ γρήγορα με το κρασί και παρέα δύο άλλους συναδέλφους του. Οι δυο νιόφερτοι κάθισαν κοντά στη λαντζέρισσα και με χαρούμενη προσοχή και μικροχαμόγελα διασκεδάζαν βλέποντάς μας, έτσι που διασκεδάζουν οι μεγάλοι στη θέα των μικρών παιδιών που παίζουν. Και μονάχα η ραχιτική λαντζέρισσα δε μας κοίταζε κοροϊδευτικά, παρά με πραγματική συμπόνια. Παρότι ένιωθα βαρυθυμία και τρομερή αδεξιότητα κι αιτία ήταν εκείνα τα επίμονα βλέμματα των δυο λακέδων, στο να κουβεντιάζω και να περιποιούμαι τον τραγουδιστή, προσπαθούσα ωστόσο να το κάνω όσο μπορούσα άνετα. Τώρα με τα φώτα, τον παρατηρούσα πιο καλά. Ήτανε ένας μικροσκοπικός, όλο νεύρα μα κανονικά φτιαγμένος άνθρωπος, σχεδόν νάνος.

Τα μαλλιά του ήτανε μαύρα και σκληρά, τα μάτια του επίσης μαύρα, δίχως τσί-
νουρα και πάντα δακρυσμένα και το στοματάκι του εξαιρετικά γλυκό και κα-
λογραμμένο. Είχε μικρές φαβορίτες και ήτανε ντυμένος απλούστατα και φτω-
χικά. Ήτανε βρόμικος, κουρελής κι είχε γενικά την όψη ανθρώπου δουλευτή.
Έμοιαζε πιο πολύ μ' ένα φτωχό εμποράκο παρά με καλλιτέχνη. Μονάχα στα
λαμπερά μάτια του, τα πάντα υγρά, και στο σουφρωμένο στοματάκι του μπο-
ρούσε να διακρίνει κάποιος κάτι το ξέχωρο και το συγκινητικό. Φαινόταν ί-
σαμε εικοσιπέντε χρονών ή και σαράντα. Μα πραγματικά ήτανε τριανταοχτώ.

Και να τι μου διηγήθηκε για τη ζωή του, με μια καλόκαρδη προθυμία και
φανερή ειλικρίνεια. Καταγόταν από την Αργοβή. Παιδί ακόμα έχασε το πατέ-
ρα του και τη μητέρα του. Άλλους συγγενείς δεν είχε. Ούτε και την παραμικρή
περιουσία. Από μικρός μπήκε μαθητευόμενος σ' ένα μαραγκούδικο κι έμαθε
την τέχνη. Μα στα εικοσιδύο του χρόνια έπαθε τερηδόνα στο ένα χέρι κι έτσι
δε μπορούσε πια να δουλέψει σα μαραγκός. Πάντα είχε μεγάλη κλίση για το
τραγούδι και το έκαμε επάγγελμα. Οι περιηγητές του έδιναν κάπου-κάπου λί-
γα τα λεφτά. Αγόρασε λοιπόν μια κιθάρα και μ' αυτήν όλα τούτα τα κατοπινά
χρόνια γυρίζει στην Ελβετία και στην Ιταλία τραγουδώντας μπροστά στα ξε-
νοδοχεία. Όλες-όλες οι αποσκευές του είναι η κιθάρα του και το πορτμονέ του
που κείνη την ώρα περιείχε ενάμιση φράγκο και μ' αυτό έπρεπε να φάει και
να κοιμηθεί το βράδυ. Κάθε χρόνο πηγαίνει στα καλύτερα κέντρα της Ελβε-
τίας, αυτά που τραβούν τους πιο πολλούς περιηγητές: Ζυρίχη, Λουκέρνη, Ι-
ντερλάκεν, Σαμουή κλπ. Από τον Άγιο Βερνάρδο περνάει στην Ιταλία και ξα-
ναγυρίζει από τον Άγιο Γκοτάρ ή από τη Σαβοΐα. Με τον καιρό δυσκολεύεται
όλο και πιο πολύ να κάνει αυτές τις πεζοπορίες, γιατί από τα κρυολογήματα
που έχει αρπάξει οι πόνοι στα πόδια του που τους αποκαλεί *γλιντερζούχτ*, δυ-
ναμώνουν ολοένα και ταυτόχρονα η φωνή και τα μάτια του αδυνατίζουν. Παρ'
ολ' αυτά, τώρα θα τραβούσε για τον Ιντερλάκεν, Αιξ-λε-μπαιν κι από το μικρό
Άγιο Βερνάρδο για την Ιταλία που την αγαπάει εξαιρετικά. Γενικά όπως φαι-
νόταν, ήτανε πολύ ευχαριστημένος από τη ζωή του. Όταν τον ερώτησα γιατί
πάντα καταλήγει να γυρίζει στο τόπο του μιας κι όπως μου είπε δεν έχει εκεί
πέρα μήτε συγγενείς, ούτε σπίτι, μήτε γης, το στοματάκι του σούφρωσε ακόμα
πιο πολύ σ' ένα χαρούμενο χαμόγελο και μου αποκρίθηκε:

– Oui, le sucre est bon, il est doux pour les enfants¹ και μου έγενψε κατά τη
μεριά των λακέδων.

Εγώ δεν κατάλαβα τι εννοούσε με τη φράση αυτή, μα τα γκαρσόνια ξεκαρ-
δίστηκαν.

– Δεν έχω τίποτα, αν είχα δε θα γύριζα βέβαια, από πολιτεία σε πολιτεία έ-

1. Ναι, η ζάχαρη είναι καλή, είναι γλυκιά για τα παιδιά.

ται δα που γυρίζω, μου εξήγησε, όμως ξαναγυρίζω πάντα στον τόπο μου, γιατί όσο να 'ναι, η πατρίδα μας τραβάει πάντα.

Και μ' ένα χαμόγελο πονηρό και απάρεσκο επανάλαβε τη φράση: «Oui, le sucre est bon» και γέλασε καλόκαρδα. Τα γκαρσόνια ήτανε κατενθουσιασμένα και ξεκαρδίζονταν, μονάχα η ραχιτική λαντζέρισσα κοίταζε τον ανθρωπάκο, με τα μεγάλα αγαθά μάτια της με σοβαρότητα κι όταν το κασκέτο του έπεσε κάποια στιγμή στο πάτωμα, έτρεξε και του το σήκωσε. Ήξερα πως όλοι αυτοί οι πλανόδιοι τραγουδιστές, ακροβάτες και ταχυδακτυλουργοί ακόμα, κολακεύονται σαν τους αποκαλούν καλλιτέχνες κι έτσι συστήνονται κι οι ίδιοι, για τούτο και εγώ κάμποσες φορές υπαινίχτηκα στο συνομιλητή μου πως είναι καλλιτέχνης. Μα κείνος δεν παραδεχόταν καθόλου αυτόν τον χαρακτηρισμό για το ε-αυτό του, παρά θεωρούσε τη δουλειά του απλούστατα ως ένα βιοποριστικό επάγγελμα. Όταν τον ρώτησα αν ο ίδιος συνθέτει τα τραγούδια που τραγουδάει απόρησε πολύ για την παράδοξη ερώτησή μου και είπε πως δεν είναι ικανός για τέτοια, και τα τραγούδια του είναι όλα παλιά Τυρολέζικα τραγούδια.

– Μα εκείνο το τραγούδι για του βουνό Righi, φαντάζομαι πως δεν είναι παλιό, παρατήρησα.

– Ναι. Αυτό είναι κάπου δεκαπέντε χρόνια που πρωτοβγήκε. Ένας γερμανός ζούσε στο Μπάτζελ κι αυτός το έγραψε. Ήτανε ένας σοφότατος άνθρωπος ο γερμανός αυτός. Κι το τραγούδι είναι πολύ όμορφο! Το έγραψε για τους περιηγητές.

Κι άρχισε μεταφράζοντάς μου γαλλικά να μου απαγγέλνει τα λόγια του τραγουδιού, που φαίνεται ότι πολύ του άρεσε:

Αν θες να πας στο βουνό Righi
Ίσαμε το Βεγίς δε σου χρειάζονται παπούτσια
(Γιατί πηγαίνουν με τα βαπόρια)
Κι από το Βεγίς πάρε μια μεγάλη μαγκούρα
Και πιάσε μπράτσο μια κοπέλα
Και στάσου να πιεις ένα κρασάκι
Μονάχα μην πιεις πολύ,
Γιατί όποιος θέλει να πει
Πρέπει πρωτύτερα να φανεί άξιος...

– Ω, είναι περίφημο τραγούδι! – συμπέρανε ο ανθρωπάκος.

Τα γκαρσόνια, βρήκανε, φαίνεται, πολύ όμορφο το τραγούδι αυτό, γιατί ήρθαν κοντά μας.

– Καλά, και τη μουσική, ποιος την έγραψε; – ρώτησα.

– Κανένας, παρά να, έτσι, πάντα για τους ξένους, πρέπει να εφευρίσκει κάποιος κάτι καινούριο.

Όταν μας έφεραν τον πάγο και γέμισα το ποτήρι του σαμπάνια, έδειξε κάπως στενοχωρημένος και στριφογύριζε νευρικά στον πάγο του, ρίχνοντας ματιές ανήσυχες στα γκαρσόνια. Τσουγκρίσαμε τα ποτήρια μας στην υγεία των καλλιτεχνών. Κείνος ήπια το μισό και θεώρησε καλό ν' απομείνει σκεφτικός και να κινεί με βαθυστόχαστο ύφος τα φρύδια του.

– Έχω πολύ καιρό να πω τέτοιο κρασί, je ne vous dis que ça¹. Στην Ιταλία το κρασί d' Asti είναι καλό, μα τούτο είναι πολύ ανώτερο. Αχ, η Ιταλία! Είναι όμορφα να ζει κάποιος εκεί πέρα! Πρόσθεσε.

– Ναι, εκεί πέρα ξέρουν να εκτιμούν τη μουσική και τους καλλιτέχνες, είπα θέλοντας να κάνω νύξη για την αποτυχία του μπροστά στο Σβέιτσεργκοφ.

– Όχι, αποκρίθηκε αμέσως, όσο για μουσική εκεί πέρα δε μπορώ να ικανοποιήσω κανένα γούστο. Οι Ιταλοί είναι οι ίδιοι μουσικοί που σαν κι αυτούς δε βρίσκονται άλλοι στον κόσμο. Τους διασκεδάζω μονάχα με τα Τυρολέζικα τραγουδάκια, που γι' αυτούς είναι κάτι καινούριο.

– Και είναι γενναιόδωρος ο κόσμος εκεί πέρα; – συνέχισα για να τον αναγκάσω να συμμεριστεί την οργή μου για τους ξένους του Σβέιτσεργκοφ. Συμβαίνει και εκεί σαν και εδώ μεσ' από ένα τεράστιο ξενοδοχείο, που κατασταλάζουν τόσο παραλήδες, μεσ' από εκατό ανθρώπους, να μη βρεθεί ένας να δώσει στο μουσικό μια δεκάρα;...

Η ερώτησή μου δεν είχε το αποτέλεσμα που περίμενα. Ο κακομοίρης ούτε που σκεφτόταν καν να τα βάλει με τους Εγγλέζους. Απεναντίας την παρατήρησή μου την πήρε ως αποδοκίμασα για το ταλέντο του που αποδείχτηκε ανάξιο για αμοιβή και προσπάθησε να δικαιολογηθεί απέναντί μου.

– Δεν κερδίζει κάποιος πολλά κάθε φορά, είπε. Κι η φωνή χάνεται, και τυχαίνει να 'μαι κουρασμένος. Να, σήμερα, έξαφνα εννιά ώρες περπάτησα και σχεδόν ολόκληρη την ημέρα τραγουδούσα. Είναι κουραστικό. Κι ύστερα οι μεγάλοι κύριοι, οι αριστοκράτες, τυχαίνει να μην έχουν όρεξη ν' ακούσουν τυρολέζικα τραγούδια.

– Όσο να 'ναι, έτσι πάλι να μη δώσουν τίποτα; –επέμεινα εγώ.

Δεν κατάλαβε την παρατήρησή μου ή έκανε πως δεν την κατάλαβε.

– Αυτό δεν είναι τίποτα, είπε, το σπουδαίο είναι πως εδώ on est très serré pour la police², μάλιστα. Εδώ, σύμφωνα μ' αυτούς τους δημοκρατικούς νόμους, δε σου επιτρέπουν να τραγουδάς, ενώ στην Ιταλία μπορείτε να γυρίζετε όσο θέλετε, δίχως κανέναν να σας ενοχλήσει. Εδώ, σαν θελήσουν να σας το επιτρέψουν, το επιτρέπουν, μα σαν δε θελήσουν, μπορούν και στη φυλακή να σας κλείσουν μια χαρά.

1. Τούτο μονάχα σας λέω.

2. Είναι πολλές οι πιέσεις της αστυνομίας.

– Τι λέτε;! Κι είναι τάχα δυνατό(!)!

– Μάλιστα. Αν σας κάνουν μια φορά την παρατήρηση και σεις δεν συμμορφωθείτε σας φυλακίζουν με το πρώτο. Εδώ που με βλέπετε, έχω μείνει τρεις μήνες φυλακή, πρόσθεσε χαμογελώντας, σάμπως τούτη να ήτανε μια από τις ευχάριστες αναμνήσεις του.

– Αχ, μ' αυτό είναι φριχτό! –είπα. Και για ποιο λόγο;

– Ξέρω και εγώ. Να, σύμφωνα με τους καινούριους νόμους της Δημοκρατίας, συνέχιζε ζωηρέμενος. Και δεν θέλουν καν να λογαριάσουν πως κι ένας φτωχός έχει ανάγκη να ζήσει κάπως. Αν δεν ήμουν σακατεμένος θα δούλευα και θα έβγαζα το ψωμί μου. Κι αν τραγουδάω, βλάπτω τάχατες κανένα; Τι ειν' αυτά! Οι πλούσιοι μπορούν να ζουν όπως τους καπνίζει μα un baunre tiarle¹, σαν και μένα δεν πρέπει να ζήσει σ' αυτόν τον κόσμο. Τι νόμοι ειν' αυτοί, οι νόμοι της Δημοκρατίας; Αν ειν' έτσι, δεν τη θέλουμε τη Δημοκρατία, μα θέλουμε... θέλουμε απλούστατα... θέλουμε, τα μάσησε κάπως, θέλουμε νόμους φυσικούς.

Του απογιόμισα το ποτήρι.

– Δεν πίνετε, του είπα.

Πήρε στα χέρια του το ποτήρι και μου έκανε μια υπόκλιση.

– Ξέρω τι θέλετε, είτε μισοκλείνοντας το ένα μάτι και κινώντας απειλητικά το δαχτυλάκι του. Θέλετε να με μεθύσετε για να δείτε τι θα κάνω. Αυτό δεν πρόκειται να το καταφέρετε.

– Λάθος έχετε. Δεν έχω κανένα τέτοιον σκοπό, αποκρίθηκα. Απλούστατα, θέλω να σας περιποιηθώ.

Λυπήθηκε, φαίνεται που με πρόσβαλε, παρεξηγώντας την πρόθεσή μου, τα έχασε, ανασηκώθηκε και μου έσφιξε τον αγκώνα.

– Όχι, όχι, είτε, με ύφος ικετευτικό, και με τα υγρά μάτια του καρφωμένα πάνω μου, έτσι το είπα, αστειεύτηκα.

Κι αμέσως ξεφούρνισε κάποια φριχτά μπερδεμένη παμπόνηρη φράση, που πρέπει να σήμαινε, κατά τη γνώμη του, πως όσο να 'ναι είμαι καλό παιδί.

– Je ne vous dis que ca! – συμπέρανε.

Εξακολουθήσαμε έτσι να πίνουμε λίγο-λίγο και να κουβεντιάζουμε οι δυο μας και τα γκαρσόνια απολάβαιναν δίχως συστολή το θέαμα και μας κορόιδευαν, θαρρώ. Παρ' όλο το ενδιαφέρον που είχαν για μένα τα λεγόμενα του πλανόδιου τραγουδιστή, δε μπορούσα να μην αντιλαμβάνομαι τη συμπεριφορά των γκαρσονιών, που, ομολογώ, μου έδινε όλο και πιο πολύ στα νεύρα. Κάποια στιγμή εν' απ' αυτά σηκώθηκε, πλησίασε τον Τυρολέξο και χαμογελώντας του χάιδεψε την κορφή. Μέσα μου έβραζε αρκετό απόθεμα οργής για τους ξένους του Σβέιτσεργκοφ, που δεν πρόφτασε να ξεθυμάνει και τώρα τούτη η διαγωγή των γκαρσονιών με νευρίαζε ακόμα πιο πολύ. Ο θυρωρός, δίχως να βγάλει το κα-

1. Θέλει να πει un pauvre diable δηλ. ένας φτωχός διάβολος.

σκέτο του, μπήκε στο δωμάτιο και στρώθηκε δίπλα μου, ακουμπώντας τους αγκώνες του πάνω στο τραπέζι. Το τελευταίο αυτό, καθώς έθιξε τον εγωισμό και τη ματαιοδοξία μου, με φούρκισε τρομερά κι έκανε να ξεσπάσει όλη κείνη η οργή που από τόσες ώρες έβραζε μέσα μου. Γιατί, όταν είμαι μόνος, στην είσοδο ο θυρωρός αυτός με χαιρετάει με μια βαθιά υπόκλιση πάντα και τώρα, επειδή έχω παρέα μου τον πλανόδιο τραγουδιστή, ήρθε και μου στρώθηκε με τόση ιταμότητα δίπλα μου; Φούντωσα πέρα για πέρα, πλημμυρισμένος από εκείνον τον αναβρασμό της οργής και της αγανάκτησης, που τόσο μ' αρέσει να το νιώθω να με κυριεύει και να τον ερεθίζω, μάλιστα, πολλές φορές, γιατί επενεργεί κάπως κατευναστικά και δίνει, έστω για λίγο, μια εξαιρετική ευλυγισία, ενεργητικότητας και ένταση σ' όλες τις φυσικές και τις ηθικές ικανότητές μου.

Τινάχτηκα απότομα στη θέση μου.

– Γιατί γελάτε; – ξεφώνισα του θυρωρού, νιώθοντας ταυτόχρονα πως το πρόσωπό μου χλόμιαζε και τα χείλη μου στράβωναν άθελά μου.

– Δε γελώ, έτσι, μονάχα, – αποκρίθηκε κείνος, οπισθοχωρώντας.

– Όχι, γελάτε και κοροϊδεύετε τούτον τον κύριο. Και τι δικαίωμα έχετε ν' ρθειτε εδώ και να κάθεστε, τη στιγμή, που βρίσκονται ξένοι; Μην τολμάτε να κάθεστε! –έμπηξα έξαλλος μια φωνή.

Ο θυρωρός κάτι μουρμουρίζοντας σηκώθηκε και πήγαινε κατά την πόρτα.

– Πώς τολμάτε να κοροϊδεύετε αυτόν τον κύριο και να κάθεστε δίπλα του, τη στιγμή που αυτός είναι επισκέπτης και εσείς ένας θυρωρός; Γιατί δεν κάνατε το ίδιο για μένα σήμερα, την ώρα του γεύματος; Το κάνετε τώρα γιατί αυτός είναι φτωχοντυμένος και γιατί τραγουδάει στους δρόμους; Ναι, ασφαλώς ναι, και γιατί εγώ είμαι καλοντυμένος. Αυτός είναι φτωχός, μα είναι χίλιες φορές καλύτερός σας. Για τούτο είμαι βέβαιος. Γιατί αυτός δεν πίκρανε κανένα, ενώ εσείς τον πικραίνετε.

– Μα εμείς τίποτα, έτσι μονάχα– παρατήρησε δειλά το γκαρσόνι. Μήπως τον εμπόδισα να κάθεται;

Το γκαρσόνι δε με καταλάβαινε και τα γερμανικά μου πήγαιναν χαμένα. Ο αυθάδης θυρωρός έκανε να υπερασπιστεί το γκαρσόνι, μα εγώ του επιτέθηκα με τέτοια ορμή, που υποκρίθηκε, πως κι αυτός δεν καταλάβαινε γερμανικά και κινούσε μονάχα μ' αδιαφορία τα χέρια του. Η ραχιτική λαντζέρισσα, είτε γιατί αντελήφθηκε την έξαψή μου και φοβήθηκε μην ξεσπάσει κανένα σκάνδαλο, είτε γιατί συμμεριζόταν τη γνώμη μου, πήρε το μέρος μου και προσπαθώντας να μπει ανάμεσα σε μένα και το θυρωρό, αυτόν το συμβούλευε να μη μιλάει, λέγοντας του πως εγώ είχα δίκιο κι εμένα με παρακαλούσε να ησυχάσω. «Der Herr hat Recht; Sie haben Recht»¹ έλεγε και ξανάλεγε. Ο τραγουδιστής παρουσίαζε το πιο αξιοθρήνητο και περιττόμο πρόσωπο και, προφανώς, μην κα-

1. Ο κύριος έχει δίκιο, έχετε δίκιο εσείς.

ταλαβαίνοντας γιατί φουρκίζομουν τόσο και τι ήθελα, με παρακαλούσε να φύγουμε το γρηγορότερο από εκεί μέσα. Όμως μέσα μου φούντωνε ολοένα και πιο έντονα η μανία να τα ξεφουρνίσω όλα: και για το πλήθος που κορόιδευε τον τραγουδιστή, και για τους ακροατές που δεν του έδωσαν ούτε μια πεντάρα και δεν εννοούσα να σωπάσω. Και φαντάζομαι πως αν τα γκαρσόνια κι ο θυρωρός δεν ήτανε τόσο υποχωρητικοί, με μεγάλη ευχαρίστηση θα ερχόμουν στα χέρια μαζί τους ή θα έδινα μια κατακέφαλα με το μπασιτούνι της Εγγλέζας δεσποινίδας. Αν κείνη τη στιγμή βρισκόμουνα στη Σεβαστούπολη θα ριχνόμουνα να ρημάξω την Εγγλέζικη *tranchée*.

– Και για ποιο λόγο με κουβαλήσατε σε τούτη τη σάλα κι όχι στην άλλη, ε;
– ρωτούσα επίμονα το θυρωρό, κρατώντας τον από το χέρι για να μη μου ξεφύγει. Ποιο δικαίωμα έχετε ν' αποφασίζετε με το μάτι πως τούτος ο κύριος πρέπει να έρθει σε τούτη τη σάλα κι όχι στην άλλη; Τάχα όλοι όσοι πληρώνουν δεν είναι ίσοι σ' ένα ξενοδοχείο; Όχι μονάχα στις δημοκρατίες, μα σ' όλον τον κόσμο. Η δημοκρατία σας είναι σιχαμένη!... Ορίστε ισότητα! Τους Εγγλέζους δε θα τολμούσατε να τους περάσετε εδώ μέσα, αυτούς τους ίδιους τους Εγγλέζους, που άκουσαν δωρεάν το τραγούδι του κυρίου, που δηλαδή ο καθένας τους του έκλειψε κι από μερικές δεκάρες κείνες που θα έπρεπε να του δώσει. Πώς τολμήσατε να υποδείξετε τούτη τη σάλα;

– Η άλλη είναι κλειστή.

– Όχι, ξεφώνισα, ψέματα, δεν είναι κλειστή.

– Τότε, εσείς το ξέρετε καλύτερα.

– Ένα πράμα ξέρω καλά, πως λέτε ψέματα.

Ο θυρωρός έκανε να γυρίσει από την άλλη μεριά.

– Ε ας μη μιλάμε τώρα, μουρμούρισε.

– Όχι «ας μη μιλάμε τώρα» ξεφώνισα πάλι παρά να μας περάστε αμέσως στην άλλη σάλα!

Και χωρίς να δώσω προσοχή στις συμβουλές της λαντζέρισσας και στα παρακάλια του τραγουδιστή να το διαλύσουμε, απαίτησα να δω το βοηθό του μετρεντ' -οτέλ και ζήτησα απ' αυτόν να μας περάσει στην άλλη σάλα. Η φωνή μου φανέρωνε τόση οργή και το πρόσωπο μου πρέπει να ήταν τόσο ταραγμένο, που αυτός δίχως συζήτηση παρά με μια περιφρονητική ευγένεια μου απάντησε πως μπορώ να πάω να καθίσω όπου θέλω. Στο θυρωρό δε μπόρεσα ν' αποδείξω το ψέμα του γιατί εξαφανίστηκε προτού περάσω στη σάλα.

Η σάλα ήτανε πραγματικά ανοιχτή, φωτισμένη και σ' ένα από τα τραπέζια της καθόταν και δειπνούσαν ένας Εγγλέζος με μια κυρία. Παρότι μας έδειξαν κάποιο ιδιαίτερο τραπέζακι, εγώ με τον κακοντυμένο τραγουδιστή πήγα και κάθισα κοντά στον Εγγλέζο και διέταξα να μας φέρουν εκεί τη μισοπιωμένη σαμπάνια μας.

Οι Εγγλέζοι κοίταξαν στην αρχή με απορία κι ύστερα με κακία τον ανθρω-

πάκο που μισοπεθαμένος από τη σαστιμάρα του καθόταν δίπλα μου. Κάτι είπαν αναμεταξύ τους, μετά η κυρία απόσπρωξε το πιάτο της, σηκώθηκε και σέρνοντας το μεταξωτό φόρεμά της εξαφανίστηκε με τον άντρα της. Από τη τζαμόπορτα είδα τον Εγγλέζο να λέει κάτι με θυμό στο γκαρσόνι και να του δείχνει κατά το μέρος μας. Το γκαρσόνι έσκυψε και κοίταξε. Περίμενα με χαρά πως θα έρχονταν να μας βγάλουν έξω κι έτσι θα μπορούσα επιτέλους να ξεθυμάνω για καλά. Ευτυχώς όμως, μ' όλο που αυτό με δυσαρέεστησε, μας άφησαν στην ησυχία μας.

Ο τραγουδιστής που πρωτίτερα έπινε με το ζόρι, τώρα βιαζόταν ν' αδειάσει τη μπουτίλια μόνο και μόνο για να ξεμπερδέψει μια ώρα αρχύτερα από δω μέσα.

Όσο που μ' ευχαρίστησε θερμά όπως μου φάνηκε, για το τραταμέντο. Τα υγρά μάτια του δάκρυσαν και γυάλισαν ακόμα πιο πολύ και μου είπε την πιο παράξενη και την πιο περδεμένη φράση για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του. Όσο να 'ναι η φράση αυτή που εννοούσε πως αν όλοι εκτιμούσαν τους καλλιτέχνες, σαν και μένα θα ήταν πάρα πολύ ευχάριστο γι' αυτόν και μου ευχόταν κάθε δυνατή ευτυχία, η φράση λέγω αυτή, μ' ευχαρίστησε πολύ. Βγήκα μαζί του στην είσοδο. Εκεί πέρα στέκονταν τα γκαρσόνια κι ο εχθρός μου ο θυρωρός, που φαίνεται πως έλεγε σ' αυτά τα παράπονά του για μένα. Και, θαρρώ, πως όλοι τους με βλέπανε σαν ένα τρελό. Όταν ο ανθρωπάκος έφτασε κοντά σε κείνη την ομήγυρη σταμάτησα και με το μεγαλύτερο σεβασμό και τη βαθύτερη εκτίμηση που θα μπορούσα να φανερώσω με την όλη στάση και το ύφος μου, έβγαλα το καπέλο μου και του έσφιξα το χέρι με το απονεκρωμένο δάχτυλο. Τα γκαρσόνια καμώθηκαν πως δε μου έδιναν την παραμικρότερη προσοχή. Μονάχα ένας απ' όλους γέλασε σαρδόνια.

Όταν ο τραγουδιστής μ' αποχαιρέτισε και εξαφανίστηκε στο σκοτάδι του δρόμου, αποσύρθηκα στο δωμάτιο μου θέλοντας με τον ύπνο να ηρεμήσω και να ξεχάσω όλες αυτές τις εντυπώσεις και την ανόητη παιδιάστικη οργή μου, που τόσο απροσδόκητα με κυρίεψε. Όμως νιώθοντας πως ήμουν υπερβολικά ταραγμένος για να μπορέσω να κοιμηθώ, ξαναβγήκα στο δρόμο, με την πρόθεση να κάνω βόλτες, όπου να μου περάσει η ταραχή και, δεν το κρύβω, εκτός απ' αυτό, με την ακαθόριστη ελπίδα να βρω κάποια ευκαιρία για να τσακωθώ με το θυρωρό, με ένα γκαρσόνι ή με το Εγγλέζο και να τους αποδείξω όλη τους την ανθρωπιά και, το κυριότερο, πόσο άδικο είχαν. Μα εκτός από το θυρωρό, που μόλις με είδε, μου γύρισε την πλάτη, δεν αντάμωσα κανέναν άλλον, κι έτσι κατάμονος έκανα τις βόλτες μου στην προκυμαία.

«Να την ποια είναι η παράξενη μοίρα της ποίησης, σκεφτόμουν κάπως πιο ήρεμα. Όλοι τη λατρεύουν, την αποζητάνε, αυτήν μονάχα επιθυμούν. Και ψάχνουν να τη βρουν στη ζωή κι ωστόσο κανένας δεν αναγνωρίζει τη δύναμη της, κανένας δεν εκτιμάει όσο πρέπει αυτό, το καλύτερο αγαθό του κόσμου,

δεν εκτιμάει και δεν ευγνωμονεί εκείνους που το προσφέρουν στους συνανθρώπους τους. Ρωτήστε όποιον θέλετε απ' όλους αυτούς που κατοικούν στο Σβέιτσεργοφ, ποιο είναι το μεγαλύτερο αγαθό στον κόσμο; Κι όλοι τους ή οι ενενήντα εννιά στους εκατό, θα σας αποκριθούν μ' ένα σαρδόνιο ύφος, πως το μεγαλύτερο αγαθό είναι τα λεφτά. "Μπορεί να μη σας αρέσει αυτή η σκέψη και να μην ταιριάζει με τις ανώτερες ιδέες τις δικές σας, θα σας πουν, μα τι να γίνει αφού η ζωή των ανθρώπων είναι έτσι φτιαγμένη που μονάχα τα λεφτά να την κάνουν ευτυχισμένη. Και δε μπορώ ν' απαγορέψω στο μυαλό μου να βλέπει τον κόσμο -θα προσθέσουν τέτοιο που είναι, να βλέπει δηλαδή την αλήθεια". Αξιοθρήνητο και το μυαλό σας κι η ευτυχία που ποθείτε. Και εσείς δεν είσατε παρά όντα δυστυχισμένα που κι οι ίδιοι δεν ξέρετε τι σας χρειάζεται... Για ποιο λόγο όλοι σας παρατήσατε την πατρίδα σας, τους δικούς σας, τις δουλειές σας και τις οικονομικές επιχειρήσεις σας και κουβαληθήκατε σε τούτη τη μικρή ελβετική πολιτεία, τη Λουκέρνη; Για ποιο λόγο όλοι σας συγκεντρωθήκατε το βραδινό στα μπαλκόνια και με σιωπηλό σεβασμό ακούγατε το τραγούδι του μικρού ζητιάνου; Κι αν αυτός ήθελε να τραγουδήσει ακόμα, θα εξακολουθούσατε και σεις να στέκεστε σιωπηλοί και να τον ακούτε. Τάχα τα λεφτά, τα εκατομμύρια, θα μπορούσαν να σας διώξουν από τη πατρίδα σας και να σας μαζέψουν σε τούτη τη μικρή γωνίτσα, τη Λουκέρνη; Τάχα τα λεφτά θα μπορούσαν να σας συγκεντρώσουν όλους στα μπαλκόνια και να σας αναγκάσουν μισή ώρα να στέκεστε ακίνητοι και σιωπηλοί; Όχι! Χίλιες φορές όχι! Ένα είναι εκείνο που σας αναγκάζει να ενεργείτε έτσι, κι αυτό θα σας παρακινεί πάντα εντονότερα απ' όλα τ' άλλα κίνητρα της ζωής: η ανάγκη της ποίησης, που δεν την ομολογείτε, μα την αισθανόσαστε και θα την αισθανόσαστε αιώνια, όσο απομένει μέσα σας κάτι το ανθρώπινο. Η λέξη «ποίηση» σας φαίνεται γελοία, τη μεταχειρίζεστε σαν κοροϊδευτικό μάλωμα, και την αγάπη της ποίησης την επιτρέπετε σαν κάτι που ταιριάζει μονάχα στα παιδιά και στα ανόητα δεσποινίδια, και πάλι κι αυτά τα κοροϊδεύετε. Για τον εαυτό σας αποζητάτε κάτι το θετικό. Κι ωστόσο τα παιδάκια αντικρίζουν με γερό μάτι τη ζωή, αυτά αγαπούν και ξέρουν τι πρέπει ν' αγαπάει ο άνθρωπος και τι δίνει την ευτυχία, ενώ εσάς η ζωή τόσο σας έχει μπερδέψει, τόσο σας έχει διαφθείρει, που καταντήσατε να βρείτε εκείνο που μισείτε και που αυτό δημιουργεί τη δυστυχία σας. Σαστίσατε σε τέτοιο βαθμό, που δεν αντιλαμβάνεστε την υποχρέωση που έχετε απέναντι στο φτωχό Τυρολέζο ο οποίος σας πρόσφερε μια αγνή απόλαυση και ταυτόχρονα θεωρείτε τον εαυτό σας υποχρεωμένο αφιλοκερδώς και δίχως κανένα κέρδος ή καμιά ευχαρίστηση να ταπεινώνεστε μπροστά σ' έναν λόρδο και να θυσιάζετε άσκοπα την ησυχία σας και το κέφι σας. Τι ανοησία, τι ανεξήγητος παραλογισμός! Όμως δεν ήταν αυτό που μου έκανε την πιο έντονη εντύπωση απόψε. Αυτήν την άγνοια του τι είναι εκείνο που δίνει την ευτυχία αυτήν την αναισθησία για κάποια ποιητική απόλαυση σχεδόν την καταλαβαίνω ή μάλ-

λον την συνήθισα, γιατί συχνά την έχω συναντήσει στη ζωή. Και η χυδαία, η ασυναισθητή απανθρωπιά του πλήθους επίσης δεν ήτανε κάτι καινούριο για μένα. Όσα κι αν θελήσουν να πούνε οι υποστηρικτές της αντίθετης γνώμης, για μένα ο όχλος, το πλήθος, είναι η συγκέντρωση ανθρώπων, που μπορεί να 'ναι καλοί, όμως συνταυτίζονται μονάχα με τη κτηνώδη, τη σιχαμερή μεριά τους και δεν εκφράζει παρά την αδυναμία και τη σκληρότητα της ανθρώπινης φύσης. Όμως πως εσείς, παιδιά ενός ελεύθερου, ανθρωπισμένου λαού, χριστιανοί, άνθρωποι τέλος πάντων, πως μπορέσατε, λέγω στην αγνή απόλαυση που σας πρόσφερε ένας φτωχός συνάνθρωπός σας, ν' αποκριθείτε με τόση ψυχρότητα και κοροϊδεύοντας; Μα όχι, στην πατρίδα σας υπάρχουν άσυλα για τους ζητιάνους. Ζητιάνοι δεν υπάρχουν, δεν πρέπει να υπάρχουν και δεν υπάρχει το συναίσθημα της συμπόνιας που πάνω σ' αυτό στηρίζεται η ζητιανιά. Τούτος όμως ο τραγουδιστής κουράστηκε, σας διασκέδασε, σας παρακάλεσε κάτι να του δώσετε από το περίσμεμά σας για τον κόπο του που εκμεταλλευτήκατε. Μα σεις τον παρακολοθούσατε σαν περίεργο φαινόμενο, με το ψυχρό σας χαμόγελο, από τα λαμπρά σας διαμερίσματα κι απ' όλους εσάς, τους ευτυχισμένους, τους άμπλουτους, δεν βρέθηκε ένας ή μια που να του ρίξει κάτι! Καταντροπιασμένος έφυγε από μπροστά σας και το ανόητο πλήθος, γελώντας τον παρακολούθησε και έβριζε όχι εσάς, μα αυτόν γιατί δειχθήκατε ψυχροί, απάνθρωποι και άτιμοι, γιατί του κλέψατε την απόλαυση που σας πρόσφερε αυτός.

«Στις 7 Ιουλίου 1857 στη Λουκέρνη μπροστά στο ξενοδοχείο Σβέιτσεργοφ, που σ' αυτό έρχονται οι πλουσιότεροι του κόσμου, ένας πλανόδιος τραγουδιστής επί μισή ώρα τραγούδησε κι έπαιξε κιθάρα. Κάπου εκατό άνθρωποι τον άκουγαν. Ο τραγουδιστής τρεις φορές τους παρακάλεσε να του δώσουν κάτι. Μα κανένας δεν του έριξε ούτε μια πεντάρα και πολλοί τον κοροΐδευαν».

Αυτό δεν είναι φανταστικό, μα ένα πραγματικό γεγονός που μπορεί όποιος θέλει να το εξακριβώσει από τους μόνιμους κατοίκους του Σβέιτσεργοφ, πληροφορούμενος από τις εφημερίδες ποιοι ήτανε οι ξένοι που έμεναν στο Σβέιτσεργοφ στις 7 Ιουλίου.

Ορίστε ένα γεγονός που ο ιστορικοί της εποχής μας οφείλουν να το σημειώσουν με πύρινα γράμματα. Αυτό το γεγονός είναι πολύ πιο σημαντικό και πολύ πιο σοβαρό κι έχει σημασία πολύ βαθύτερη απ' όλα κείνα που δημοσιεύουν οι εφημερίδες και που περιγράφουν οι ιστορίες. Πώς οι Εγγλέζοι σκότωσαν άλλους χίλιους Κινέζους γιατί δεν αγοράζουν τίποτα με λεφτά και το κράτους το δικό τους απορροφάει όλα τα χρυσά και αργυρά νομίσματα, πώς οι Γάλλοι σκότωσαν άλλους χίλιους Αφρικανούς γιατί η Αφρική έχει εύφορες εκτάσεις και γιατί ο διαρκής πόλεμος συντελεί στην καλή εξάσκηση των στρατευμάτων, πως ο Τούρκος πρέσβης στην Νεάπολη δεν μπορεί να είναι Εβραίος και πως ο Αυτοκράτορας Ναπολέον σεργιανάει πεζός στις Plombières και βεβαιώνει διά

του τύπου τον λαό του πως βασιλεύει μονάχα σύμφωνα με τη θέληση του λαού – ολ' αυτά είναι λόγια που κρύβουν ή αποκαλύπτουν πράγματα γνωστά από καιρό. Μα το γεγονός που συνέβηκε στην Λουνκέρνη στις 7 Ιουλίου, μου φαίνεται πως είναι εντελώς καινούριο και παράξενο κι έχει σχέση όχι με τις αιώνιες κακές όψεις της ανθρωπίνης φύσης μα με ορισμένη εποχή της κοινωνικής εξέλιξης. Είναι γεγονός όχι για την ιστορία της προόδου και του πολιτισμού.

Για ποιο λόγο αυτό το απάνθρωπο γεγονός, που είναι αδύνατο να συμβεί σ' ένα οποιοδήποτε χωριό της Γερμανίας, της Γαλλίας ή της Ιταλίας, μπορεί να συμβαίνει εδώ πέρα, που ο πολιτισμός, η ελευθερία κι η ισότητα έχουν αναχθεί στον υπέρτατο βαθμό και συγκεντρώνονται σαν περιηγητές οι πιο πολιτισμένοι άνθρωποι των πιο πολιτισμένων χωρών; Γιατί αυτοί οι εξελιγμένοι, οι καλοπροαίρετοι άνθρωποι, που δείχνονται τόσο ανεξάρτητοι για το κάθε κοινό, τίμιο και φιλανθρωπικό έργο, δεν έχουν κείνο το ανθρώπινο συναίσθημα που πηγάζει από την καρδιά για μια προσωπική αγαθή πράξη; Γιατί αυτοί οι άνθρωποι που νοιάζονται με τόσο ένθερμο ζήλο στα Κοινοβούλιά τους και στις συγκεντρώσεις τους για την κατάσταση των άγαμων Κινέζων στις Ινδίες, για η διάδοση του χριστιανισμού και της μόρφωσης στην Αφρική, για τη συγκρότηση κάποιου συνασπισμού που να φτιάξει ριζικά την ανθρωπότητα ολόκληρη, δε βρίσκουν μέσα στην ψυχή τους το απλό, το πρωτόγονο συναίσθημα του ανθρώπου για τον όμοίό του; Να μην υπάρχει τάχα το συναίσθημα αυτό και να πήρε τη θέση του η ματαιοδοξία, η φιλοδοξία κι ο κορεσμός που τους καθοδηγούν στα Κοινοβούλιά τους, στις συγκεντρώσεις τους και στις συναναστροφές τους; Η διάδοση τάχα αυτού του λογικού, του εγωιστικού συνδέσμου ανθρώπων που τον αποκαλούν πολιτισμό, καταστρέφει τάχα την ανάγκη του ενστικτώδικου συνδέσμου που πηγάζει από την αγάπη κι είναι τάχα ενάντιός τους; Κι αυτή είναι τάχα κείνη η ισότητα, που γι' αυτήν έχει χυθεί τόσο αθώο αίμα κι έχουν γίνει τόσα και τόσα εγκλήματα; Μπορούν τάχα κι οι λαοί, σαν τα παιδάκια, να 'ναι ευτυχισμένοι ακούγοντας μονάχα τη λέξη ισότητας;

Ισότης μπροστά στο νόμο; Μα μήπως ολόκληρη η ζωή των ανθρώπων κυλάει μέσα στην σφαίρα του νόμου; Το ένα της χιλιοστημόριο μονάχα υπόκειται στο νόμο κι η υπόλοιπη κυλάει έξω απ' αυτόν μέσα στη σφαίρα από τα ήθη και τις αντιλήψεις της κοινωνίας. Και μέσα στην κοινωνία ένας λακές είναι ντυμένος καλύτερα από έναν τραγουδιστή και τον βρίζει ατιμώρητα. Ο θυρωρός θεωρεί εμένα ανώτερό του και τον τραγουδιστή κατώτερο απ' αυτόν. Κι όταν έκανα παρέα μου τον τραγουδιστή, θεώρησε τον εαυτό του ίσον με μας κι έγινε θρασύς. Εγώ δείχθηκα απότομος στο θυρωρό και κείνος θεώρησε το εαυτό του κατώτερό μου. Το γκαρσόνι δείχθηκε θρασύς στον τραγουδιστή κι ο τραγουδιστής θεώρησε το εαυτό του κατώτερό του. Κι είναι τάχα αυτό το κράτος, κείνο που ο κόσμος τ' αποκαλεί θετικά – ελεύθερο κράτος, όταν τα όργανά του πιάνουν και φυλακίζουν έναν πολίτη με μοναδικό λόγο πώς δίχως να ε-

νοχλεί κανένα κάνει εκείνο που μπορεί, για να μην πεθάνει από την πείνα;

Δυστυχισμένο, αξιοθρήνητο πλάσμα ο άνθρωπος με τις ανάγκες του για θετικές αποφάσεις, καθώς είναι ριγμένος μέσα σ' αυτόν τον απέραντο και αδιάκοπα κινούμενο ωκεανό από καλό και κακό, από γεγονότα, από υπολογισμούς και αντιθέσεις!

Αιώνες ολόκληρους παλεύουν οι άνθρωποι και μοχθούν για να συγκεντρώσουν σε μια μεριά κάθε τι καλό, και σ' άλλη κάθε τι μη καλό. Οι αιώνες περνάνε κι οπουδήποτε κι ο,τιδήποτε κι αν ρίξει το αντικειμενικό και χωρίς πάθος μυαλό πάνω στη ζυγαριά του καλού και του κακού, η ζυγαριά δεν ταλαντεύεται και στην κάθε της μεριά το βάρος του καλού και του κακού είναι το ίδιο. Να μπορούσε μονάχα ο άνθρωπος να μάθει να μην κατακρίνει και να μην σκέφτεται απότομα και θετικά και να μην δίνει απαντήσεις σε διάφορα ερωτήματα που του δόθηκαν μονάχα για να μείνουν αιώνια αναπάντητα! Να μπορούσε μονάχα να καταλάβει πως η κάθε του σκέψη είναι και ψεύτικη και ταυτόχρονα σωστή! Ψεύτικη για το μονόπλευρό της, για την αδυναμία του ανθρώπου να αγκαλιάσει ολόκληρη την αλήθεια και σωστή όσο για την έκφραση μιας όψης των ανθρωπίνων τάσεων.

Φτιάξανε υποδιαιρέσεις μέσα σ' αυτό το αιώνια κινούμενο, το απέραντο, το απέραντα μπερδεμένο χάος του καλού και του κακού, χάραξαν φανταστικές γραμμές πάνω σ' αυτήν τη θάλασσα και περιμένουν πως η θάλασσα θα χωριστεί κιόλας. Σάμπως να μην υπάρχουν εκατομμύρια άλλες υποδιαιρέσεις από εντελώς άλλη άποψη και σ' άλλο επίπεδο. Ειν' αλήθεια πως η επεξεργασία των υποδιαιρέσεων αυτών διεξάγεται επί αιώνες ολόκληρους, μα και αιώνες πέρασαν και θα περάσουν εκατομμύρια. Ο πολιτισμός είναι καλό, η βαρβαρότητα κακό, η ελευθερία είναι καλό, η σκλαβιά κακό. Να, αυτή ακριβώς η γνώση που φανταζόμαστε πως κατέχουμε είναι που καταστρέφει τις ενστικτώδικες, τις αγνότερες, τις πρωτόγονες ανάγκες του καλού μέσα στην ανθρώπινη φύση. Και ποιος θα μου προσδιορίσει ξεκάθαρα τι είναι η ελευθερία, τι είναι ο δεσποτισμός, τι είναι ο πολιτισμός, τι είναι η βαρβαρότητα; Και πού είναι τα όρια του ενός και του άλλου; Ποιος ειν' εκείνος που κατέχει μέσα στην ψυχή του τόσο ακλόνητα το μέτρο του καλού και του κακού, ώστε να μπορέσει να μετρήσει μ' αυτό τα τρέχοντα μπερδεμένα γεγονότα; Ποιος έχει τόσο μεγάλο μυαλό, ώστε τουλάχιστον μέσα στο ακίνητο παρελθόν ν' αγκαλιάσει όλα τα γεγονότα και να τα ζυγίσει; Και ποιος είδε μια κατάσταση που να μην περιέχει το καλό και κακό ταυτόχρονα; Και πώς μπορώ να ξέρω εγώ πως βλέπω παραπάνω τον ένα απ' το άλλο, όχι γιατί δε στέκομαι στη θέση που πρέπει; Και ποιος μπορεί τόσο απόλυτα ν' αποσπαστεί νοερά, έστω και για μια φευγαλέα στιγμή από τη ζωή, ώστε να την ατενίσει από ψηλά πλέον ανεξάρτητα; Ένα, μονάχα ένα, έχουμε αλάθητο κυβερνήτη το παγκόσμιο πνεύμα, που μας διαπερνάει όλους μαζί και τον καθένα σα χωριστή μονάδα και εμπνέει στον καθένα την τάση για κεί-

νο που πρέπει, κείνο το ίδιο πνεύμα που προστάζει το δέντρο να μεγαλώνει προς τον ήλιο, που προστάζει τα λουλούδια να πετάνε τους σπόρους τους το φθινόπωρο και μας να σφιγγόμαστε ασυναίσθητα ο ένας πάνω στον άλλο.

Κι αυτή η μόνη αλάθητη κι ευλογημένη φωνή, καταπνίγει όλη τη θορυβώδη και βιαστική εξέλιξη του πολιτισμού. Ποιος είναι πióτερο άνθρωπος και ποιος πióτερο βάρβαρος; Κείνος τάχα ο λόρδος, που άμα είδε τα τριμμένα ρούχα του τραγουδιστή έφυγε μανιασμένος από το τραπέζι, που δεν του έδωσε για τον κόπο του μήτε ένα εκατοστημόριο της περιουσίας του και τώρα χορτάτος, κάθετα σ' ένα ολόφωτο και πολυτελέστατο δωμάτιο και συζητεί ατάραχα για την υπόθεση της Κίνας, βρίσκοντας πολύ δίκαιους τους σκοτωμούς που γίνονται εκεί πέρα, ο μικρόσωμος τραγουδιστής, που με κίνδυνο να φυλακιστεί μ' ένα φράγκο στη τσέπη του, κάπου είκοσι χρόνια τώρα, δίχως να βλάψει κανένα, γυρίζει βουνά και κάμπους, διασκεδάζοντας τον κόσμο με το τραγούδι του και τον περιφρόνησαν, μόνο που δεν τον έβγαλαν έξω με τις κλωτσιές, και κουρασμένος, πεινασμένος, καταντροπιασμένος, πήγε να ξαπλώσει για ύπνο κάπου πάνω σε τίποτα σαπισμένα άχυρα;

Κείνη τη στιγμή, μέσα στην απόλυτη σιγαλιά της νύχτας άκουσα μακριά, μακριά από την πολιτεία, την κιθάρα του μικρόσωμου Τυρολέζου και το τραγούδι του.

Όχι, είπα μέσα μου άθελά μου, δεν έχεις το δικαίωμα να λυπάσαι αυτόν και να εξοργίζεσαι για την ευδαιμονία του λόρδου. Ποιος ζύγισε την εσωτερική ευτυχία που φωλιάζει μέσα στην ψυχή του καθενός από τους ανθρώπους αυτούς; Να τώρα ο Τυρολέζος κάθετα, πάνω σ' ένα βρόμικο κατώφλι, κοιτάζει τον λαμπερό φεγγαροφώτιστο ουρανό και τραγουδάει χαρούμενα μέσα σ' αυτή τη σιγαλιά της γεμάτης αρώματα νύχτας και στην ψυχή του δεν υπάρχει μήτε παράπονο, μήτε οργή, μήτε μεταμέλεια. Και ποιος ξέρει τι γίνεται τώρα μέσα στην ψυχή όλων αυτών των ανθρώπων πίσω απ' αυτούς τους αρχοντικούς, ψηλούς τοίχους. Ποιος ξέρει, έχουν τάχα μέσα τους τόση ξέγνοιαστη, απλή χαρά της ζωής και αρμονία με τον κόσμο, όση βρίσκεται μέσα στη ψυχή αυτού του ανθρωπάκου; Είναι απέραντη η αγαθότητα κι η σοφία κείνου που επέτρεψε και διέταξε να υπάρχουν όλες αυτές οι αντιθέσεις. Μονάχα σε σένα, το ασήμαντο σκουλήκι, που με το θράσος κι ολότελα παράνομα επιχειρείς να εισχωρήσεις στους νόμους του, στις προθέσεις του, μονάχα σε σένα φαίνονται σαν αντιθέσεις. Κείνος με ηρεμία ατενίζει από τα απέραντα φωτεινά ύψη του και χαίρεται την ασύλληπτη αρμονία, που μέσα σ' αυτήν όλοι σας αντίθετα και αδιάκοπα κινείστε. Φαντάστηκες μέσα στην περηφάνια σου ν' αποσπαστείς από τους νόμους του γενικού. Μα όχι. Και συ με τη μικρή και αθλιούτσικη οργή σου για τα γκαρσόνια και συ, το ίδιο ανταποκριθήκες στην αρμονική ανάγκη του αιώνιου και του απέραντου...

Ο ΠΟΛΗΚΟΥΣΚΑ

I

– Ορισμός σας κυρία! Μονάχα, πως όσο για τους Ντουτλόβ, είναι κρίμα, Όλοι τους είναι ένας κι ένας. Καλά παιδιά. Όμως σαν δεν παραχωρήσουμε μακάρι έναν από τους δούλους της αφεντιάς σας, δε γλιτώνουν, έλεγε ο επιστάτης. Αν και, από τώρα κιόλας, όλο το χωριό σ' αυτούς έχει σταματήσει. Πάλι, κατά πως θα ορίσει η αφεντιά σας κυρία!

Κι ο επιστάτης μετακίνησε τα χέρια του, έβαλε το δεξί πάνω στ' αριστερό, κρατώντας και τα δυο μπροστά στην κοιλιά του, έγειρε το κεφάλι του από την άλλη μεριά, τράβηξε προς τα μέσα τα λεπτά χείλη του, χαμήλωσε τα μάτια και σώπασε, με φανερή την πρόθεση ν' απομείνει σιωπηλός ώρα πολλή και ν' ακούει δίχως αντίρρηση, όλες κείνες τις ανοησίες, που θα του έλεγε πάνω σ' αυτό το ζήτημα η κυρία του.

Ο επιστάτης ήταν ένας από τους δουλοπάροικους τ' αρχοντικού και, φρεσκοξυρισμένος, φορώντας το μακρύ σουρτούκο του (κομμένο και ραμμένο στην ξέχωρη κείνη φόρμα που συνήθιζαν οι επιστάτες εκείνου του καιρού), στεκόταν μπροστά στη κυρία κάποιο βράδυ του φθινοπώρου, κάνοντας την εισήγησή του. Η εισήγηση, κατά την αντίληψη της κυρίας, έγκειται στον ν' ακούσει τον απολογισμό για τις δουλειές που έγιναν και να δώσει διαταγές για εκείνες που έπρεπε να γίνουν. Κατά την αντίληψη όμως του επιστάτη, του Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς η εισήγηση ήταν μια τελετή, που στη διάρκειά της, αυτός ήταν υποχρεωμένος να στέκεται ορθός στη γωνία, με το πρόσωπο γυρισμένο κατά τον καναπέ και ν' ακούει ατέλειωτες φλυαρίες, άσχετες ολότελα με τις τρέχουσες δουλειές, ίσαμε που με κάποιες παρατηρήσεις του με τρόπο ειπωμένες ν' αναγκάσει την κυρία να του πει βιαστικά και νευριασμένα: «Καλά, καλά, κάνε, όπως νομίζεις», παραδεχόμενη έτσι τη γνώμη του για όλα.

Κείνο το βράδυ το ζήτημα ήταν για τους κληρωτούς. Από το Πακρόβσκογιε, έπρεπε να δώσουν τρεις. Οι δυο ήταν, αναμφισβήτητα, ορισμένοι από την ίδια τη μοίρα, καθώς συνταίριαζαν οι οικογενειακές, οι ηθικές κι οι οικονομικές τους συνθήκες. Όσο γι' αυτούς δε χωρούσε κανένας δισταγμός και καμιά αμφισβήτηση μήτε από το μέρος της συνέλευσης του χωριού, μήτε από το μέρος της κυρίας, μήτε από το μέρος της κοινής γνώμης. Για τον τρίτο όμως το ζήτημα άλλαζε. Κανονικά θα έπρεπε να πάει στρατιώτης ένα από τα τρία παλικάρια της οικογένειας Ντουτλόβ. Μα ο επιστάτης είχε τη γνώμη πως θα ήταν προτιμότερο να δώσουν στη θέση του τον δουλοπάροικο Ποληκέη, που είχε κακιά φήμη γιατί συχνά-πυκνά τον είχαν πιάσει να κλέβει σακιά, χάμουρα και

σανό. Όμως η κυρία του τύχαινε κάπου-κάπου να χαϊδεύει τα κουρελιασμένα παιδιά του Ποληκή και που προσπαθούσε με διάφορες νουθεσίες, παρμένες από το Ευαγγέλιο, να ξαναφέρει τον παραστρατημένο στον ίσιο δρόμο, δεν ήθελε με κανένα τρόπο να τον στείλει στο στρατό. Και ταυτόχρονα δεν ήθελε και το κακό της οικογένειας Ντουτλόβ, που μήτε την ήξερε, μήτε την είχε δει ποτέ της. Αλλά δε μπορούσε να το χωρέσει το μυαλό της κι ο επιστάτης δεν τολμούσε να της το πει καθαρά, πως αν δεν πήγαινε στο στρατό ο Ποληκή, θα έπρεπε να πάει ο Ντουτλόβ. «Μα εγώ δε θέλω καθόλου το κακό των Ντουτλόβ» – τόνιζε με αίσθημα η κυρία. «Σαν δεν το θέλετε, τότε μετρήστε τριακόσια ρούβλια για την εξαγορά» – αυτός έπρεπε να της απαντήσει ο Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς. Μα η διπλωματία δεν του επέτρεπε να μιλήσει έτσι.

Και για τούτο, ο επιστάτης απόμεινε ήρεμα στην ορθοσπασία του, και μάλιστα ακούμπησε ελαφρά στον τοίχο, διατηρώντας πάντα την έκφραση της δουλοπρέπειας στη μορφή και κάρφωσε το βλέμμα του προς το μέρος της κυρίας, κοιτάζοντας πως κουνιόνταν τα χείλη της, πως χοροπηδούσαν τα κορδελάκια του μπονέ της μαζί με τον ίσκιο της πάνω στον τοίχο, κάτω από το κάδρο που κρεμόταν εκεί δα. Και θεωρούσε ολότελα περιττό να εμβαθύνει στην έννοια που είχαν τα λεγόμενά της. Η κυρία μιλούσε πολλή ώρα και έλεγε πάμπολλα. Ο επιστάτης ένιωσε τη σύσπαση κάποιου χασμουρητού να τον ενοχλεί, όμως με τρόπο τη μετέτρεψε σε βήχα, έκρυψε το πρόσωπό του με το χέρι και ξερόβηξε προσποιημένα. Πριν από λίγο καιρό είχα δει με τα μάτια μου τον λόρδο Πάλμερστον να κάθεται με το πρόσωπο κρυμμένο πίσω από το καπέλο του όλη την ώρα που κάποιο μέλος της αντιπολίτευσης αγόρευε απειλώντας την Κυβέρνηση κι ύστερα να σηκώνεται ξαφνικά και με μια αγόρευση που κράτησε ολόκληρες τρεις ώρες ν' απαντάει σ' όλα τα σημεία του λόγου του αντίπαλού του. Το είδα και δεν απόρησα καθόλου, γιατί κάτι παρόμοιο είχα δει χίλιες φορές να συμβαίνει ανάμεσα στον Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς και την κυρία του. Δεν ξέρω αν φοβήθηκε μήπως τυχόν αποκοιμηθεί ορθός καθώς στεκόταν, ή αν του φάνηκε πως παρατράβηξε το σκοινί η κυρία, όμως κάποια στιγμή μετατόπισε το βάρος του κορμιού του από το αριστερό πόδι στο δεξί κι άρχισε μ' ένα ύφος γεμάτο διπλωματικό σεβασμό, όπως συνήθιζε πάντα να ξεκινάει:

– Ορισμός σας, κυρία, μονάχα, ... μονάχα η συνέλευση τώρα βρίσκεται έξω από το γραφείο μου και πρέπει να παρθεί μια απόφαση. Το διάταγμα λέει πως πριν από την πρώτη του Οκτώβρη πρέπει να βρεθούν οι κληρωτοί στην πολιτεία. Κι απ' τους χωριανούς μας όλοι δείχνουν τους Ντουτλόβ κι ούτε που είναι άλλος κανένας κατάλληλος. Κι η συνέλευση δε νοιάζεται για τα συμφέροντα της αφεντιάς σας. Της είναι αδιάφορο αν έτσι καταστρέφεται αυτή η φαμελιά. Μα εγώ ξέρω πολύ καλά πόσο σκληρά έχουν δουλέψει όλοι τους. Όλον τον καιρό, από τότε που με διορίσατε επιστάτη, παλεύουν με τη φτώχεια τους. Και τώρα ότι μεγάλωσε ο πιο μικρότερος ανιψιός του να σου πάλι η συμφορά. Και εγώ, όπως δα το ξέρει η αφεντιά σας, νοιάζομαι για τα δικά σας συμφέ-

ροντα πρώτα απ' όλα. Είναι κρίμα, κυρία. Μα πάλι, κατά πως η αφεντιά σας θα ορίσει. Μήτε συμπτέθεροι μου είναι οι Ντουτλόβ μήτε αδέρφια μου, και μήτε είδα καμιά δεκάρα τους τότε...

– Μήτε φαντάστηκα κάτι τέτοιο πράγμα, Γιεγκόρ, τον διέκοψε η κυρία και ταυτόχρονα σκέφτηκε πως σίγουρα του είχαν βάλει αρκετά στο χέρι.

– ...Μονάχα πως σ' ολόκληρο το χωριό Πακρόβσκογιε, είναι η πιο νοικοκυρεμένη φαμελιά. Άνθρωποι θεοφοβούμενοι, δουλευτήδες. Ο γέρος τριάντα χρόνια τώρα είναι επίτροπος της εκκλησίας, πιστό δεν ξέρει τι θα πει, ποτές του δεν ακούστηκε να βλαστημήσει, άνθρωπος χριστιανός σε όλα του (ο επιστάτης ήξερε το σφυγμό της κυρίας του). Και το κυριότερο που έχω να σας πω για δαύτον είναι πως γιους έχει δυο μονάχα, τ' άλλα παλικάρια της φαμελιάς είναι ανίψια του. Η συνέλευση δείχνει αυτόν, μα κανονικά θα έπρεπε να υπολογίσουν μονάχα τα δυο παλικάρια του. Πολλοί άλλοι χωριανοί μας, και με τρεις γιους ακόμα κατάφεραν να μείνουν απ' έξω και να 'ναι και εντάξει, μα τούτοι δώ με τις τόσες καλοσύνες βρέθηκαν στο τέλος και μεπερδεμένοι.

Σε τούτο το σημείο ήταν που η κυρία δεν καταλάβαινε τίποτα από τα λεγόμενα του επιστάτη – δεν καταλάβαινε τι σήμαινε «πως είχαν τρεις γιους» ή «πως έχουν δύο» κλπ., άκουγε μονάχα τους ήχους της ομιλίας και παρατηρούσε τα πάνινα κουμπιά του σουρτούκου του. Το πάνω, φαίνεται, πως το κούμπωνε σπάνια και για τούτο ήταν στέρεα ραμμένο, μα το μεσιανό είχε μισοξηλωθεί και κρεμόταν κι είχε ανάγκη να ξαναραφτεί. Όμως, όπως ξέρουμε όλοι, σε μια συνομιλία σχετική μάλιστα, με υποθέσεις είναι ολότελα περιττό να καταλαβαίνετε εκείνα που σας λένε, παρό μονάχα πρέπει να έχετε το νου σας το τι θέλετε εσείς ο ίδιος να πείτε. Αυτό έκανε και η κυρία.

– Πώς δε θέλεις να το καταλάβεις, Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς; – είπε κάποια στιγμή. Δεν έχω καμιά διάθεση να πάει στρατιώτης ο Ντουτλόβ. Φαντάζομαι, πως απ' ό,τι με ξέρεις, μπορείς να κρίνεις, πως κάνω ό,τι μπορώ πάντα μονάχα για να βοηθώ τους χωρικούς μου και πως ποτές μου δε θέλω το κακό τους. Ξέρεις πως είμαι πρόθυμη να θυσιάσω το παν, φτάνει ν' απαλλαχτώ απ' αυτή τα θλιβερή ανάγκη και να μη στείλω στο στρατό μήτε το Ντουτλόβ, μήτε το Χαριούσκιν. (Δεν ξέρω αν πέρασε από το μυαλό του επιστάτη η σκέψη πως για ν' απαλλαχτεί η κυρία απ' αυτήν τη θλιβερή ανάγκη δεν υπήρχε λόγος να θυσιάσει το παν, κι έφτανε μονάχα να μετρήσει τριακόσια ρούβλια, όμως η σκέψη αυτή εύκολα μπορούσε να του έρθει). Ένα μονάχα σου λέω: πως με κανέναν τρόπο δε θα στείλω τον Ποληκίη. Όταν, ύστερα από κείνη την υπόθεση του ρολογιού μου τα ομολόγησε όλα ο ίδιος, κι έκλαιγε κι ορκιζόταν πως θα διορθωθεί, μίλησα πολλή ώρα μαζί του και πείστηκα πως είχε βαθιά συγκινηθεί και μετανόησε ειλικρινά. («Ου, τώρα πήρε τον κατήφορο και ποιος τη σταματάει!») – στοχάστηκε ο επιστάτης κι άρχισε να παρατηρεί το γλυκό που της είχαν σερβίρει μέσα σ' ένα ποτήρι για να εξακριβώσει αν ήταν πορτοκάλι ή λεμόνι. «Θα πικροφέρνει πρέπει», συμπέρανε. Πέρασαν από τότε ολόκληροι εφτά μήνες κι

ούτε μια φορά δε μέθυσε και φέρνεται πολύ καλά. Η γυναίκα του μου έλεγε τις προάλλες πως έχει γίνει άλλος άνθρωπος. Και πώς θέλεις να τον τιμωρήσω τώρα που σωφρονίστηκε; Και δεν είναι απανθρωπιά να στείλω στο στρατό έναν άνθρωπο που έχει πέντε παιδιά να θρέψει; Α, όχι, καλύτερα μη μου ξαναμιλήσεις γι' αυτό το ζήτημα, Γιεγκόρ...

Κι η κυρία ρούφηξε μια γουλιά από το ποτήρι.

Ο επιστάτης παρακολούθησε το κύλισμα του νερού στο λαρύγγι της κι ύστερα είτε κοφτά και ξερά:

– Που θα πει ορίζετε να στείλουμε το Ντουτλόβ.

Η κυρία χτύπησε τα χέρια της.

– Πώς δε μπορείς να με καταλάβεις; Θέλω τάχα εγώ το κακό του Ντουτλόβ; Έχω τάχα το παραμικρό εναντίον του; Μάρτυς μου ο Θεός πως είναι πρόθυμη να κάμω το παν γι' αυτούς. (Τα μάτια της στράφηκαν στο κάδρο που κρεμόταν στην άλλη γωνία, μα θυμήθηκε πως δεν ήταν εικόνισμα: «Ε, αδιάφορο, το ίδιο κάνει, δεν πρόκειται γι' αυτό», στοχάστηκε. Και πράγμα, περίεργο, μήτε καν σκέφτηκε πάλι πως μπορούσε με τριακόσια ρούβλια να ξεμπλέξει). Μα τι θες να κάνω; Ξέρω τάχα τι και πώς; Αυτά εγώ δε μπορώ να τα ξέρω. Κάνε έτσι, που όλοι να μείνουν ευχαριστημένοι από το νόμο. Τι να γίνει; Δεν είναι μονάχα αυτοί. Σε όλους τυχαίνουν αναποδιές και δύσκολες στιγμές. Μονάχα τον Ποληκέη ειν' αδύνατο να τον παραχωρήσω. Κατάλαβέ το πως ένα τέτοιο πράγμα θα ήταν τρομερό από μέρους μου.

Θα μιλούσε πολλή ώρα ακόμη κατά τη φόρα που είχε πάρει, μα εκείνη τη στιγμή μπήκε στο δωμάτιο η πρώτη καμαριέρα.

– Τι τρέχει; – ρώτησε η κυρία.

– Ένας μουζίκος ήρθε και παρακάλεσε να ρωτήσω το Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς αν η συνέλευση πρέπει να τον περιμένει, είτε η καμαριέρα κι έριξε μια οργισμένη ματιά στον επιστάτη. («Τι σου είναι και τούτος δω ο επιστάτης, στοχάστηκε, κατασύγχισε πάλι την κυρία και δε θα μ' αφήσει να ησυχάσω ίσαμε τις δυο η ώρα).

– Πήγαινε, λοιπόν, Γιεγκόρ, είτε η κυρία και κάνε κείνο που είναι καλύτερο.

– Μάλιστα κυρία. (Απόφυγε πια ν' αναφέρει για το Ντουτλόβ). Και για τα λεφτά του περιβολάρη, ποιον ορίζει η αφεντιά σας να στείλω;

– Ο Πετρούσκα δε γύρισε ακόμα από την πολιτεία;

– Όχι.

– Μήπως θα μπορούσε να πάει ο Νικολάη;

– Ο μπαμπάς κείνεται με δυνατούς πόνους στη μέση, είτε η καμαριέρα.

– Μήπως ορίζεται να πεταχτώ εγώ αύριο; – ρώτησε ο επιστάτης.

– Όχι. Εσύ δεν πρέπει να λείψεις από εδώ, Γιεγκόρ.). Η κυρία απόμεινε για λίγο σκεφτική). Πόσα λεφτά είναι;

– Τετρακόσια εξήντα δύο ρούβλια.

– Στείλε τον Ποληκέη, είτε η κυρία, κοιτάζοντας αποφασιστικά τον επι-

στάτη κατά πρόσωπο.

Ο επιστάτης δίχως ν' ανοίξει το στόμα, τέντωσε τα χεῖλη σάμπως να χαμογελούσε και διατήρησε την απάθεια στη μορφή.

– Μάλιστα, κυρία.

– Να μου στείλεις εδώ.

– Μάλιστα, κυρία, κι ο επιστάτης τράβηξε για το γραφείο.

II

Ο Ποληκὴ ὡς ἄνθρωπος ἀσήμαντος καὶ κακοφημισμένος καὶ σ' ἐπίμετρο ἀπὸ ξένο χωριὸν δὲν εἶχε τὰ μέσα μήτε στὴν οἰκονόμο, μήτε στὸν μπουφετζή, μήτε στὸν ἐπιστάτη, μήτε καν στὴν πρώτη καμαριέρα καὶ γιὰ τοῦτο ἡ γωνιά που χρησίμευε γιὰ κατοικία του ἦταν ἡ χειρότερη στὸ σπίτι τῶν δούλων. Παρ' ὅλο που ἡ φαμελιά του ἀπαρτιζόταν ἀπ' αὐτόν, τὴ γυναῖκα του καὶ πέντε παιδιὰ, δηλαδή σύνολο ἐφτά ψυχές. Οἱ γωνιές εἶχαν χτιστεῖ ἀπὸ τὸν μακαρίτη ἀφέντη. Στὸ κέντρο τοῦ πέτρινου χωριατόσπιτου που εἶχε ἐμβαδόν δέκα πήχες ὑψωνόταν ὁ φούρνος μ' ἓνα στενὸ διάδρομο γύρω-γύρω κι ἀνάμεσα στὸ διάδρομο καὶ τοὺς τοίχους ἦταν χωρισμένες με σανίδια οἱ γωνιές που χρησίμευαν γιὰ κατοικίες τῶν δούλων. Ὁ χώρος τῆς κάθε γωνιάς ἦταν κατὰ συνέπεια πολὺ περιορισμένος, προπάντων στὴ γωνία τοῦ Ποληκὴ που ἦταν ἡ τελευταία κοντὰ στὴν πόρτα. Τὸ κρεβάτι τοῦ ἀντρώγου με τὸ γαζωτὸ πάπλωμα καὶ τὰ μαξιλάρια με τὸ τσίπινο ντύμα, ἓνα τρίποδο τραπεζάκι που χρησίμευε γιὰ τὸ μαγεῖρεμα, γιὰ τὸ σαπούνισμα, γιὰ ν' ἀκουμπάνε τὰ διάφορα πράγματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ γιὰ νὰ δουλεύει ὁ Ποληκὴ (που ἐφτιαχνε διάφορα φάρμακα γιὰ τ' ἄρρωστα ἄλογα). Τὰ διάφορα κουβαδάκια καὶ μαστελάκια, τὰ ρούχα οἱ κόττες, τὸ μοσχαρακὶ καὶ τὰ ἐφτά μέλη τῆς οἰκογένειας γέμιζαν ολόκληρη τὴ γωνιά καὶ δε θὰ μπορούσαν νὰ κινηθοῦν ἀν τὸ κοινόχρηστο πατάρι τοῦ φούρνου δὲν τοὺς πρόσφερε τὸ ἓνα τοῦ τέταρτο, που πάνω σ' αὐτὸ πλάγιαζαν μερικοὶ καὶ ἀπὶθωναν κι ὀρισμένα ρούχα τοὺς κι ἀκόμα ἀν ἔλειπε ἡ ευχέρεια νὰ βγαίνουν καὶ λιγάκι στὴν αὐλή. Μα τοῦτο τὸ τελευταῖο ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο, γιὰτὶ ἀπὸ τὸν Οκτώβρη ἀρχινούσαν οἱ ψυχρὲς καὶ ἀπὸ ζεστά ρούχα εἶχαν μονάχα ἓνα πανωφόρι γιὰ ὅλους τοὺς. Ὅμως τὰ παιδιὰ μπορούσαν νὰ ζεσταθοῦν τρέχοντας κι ὁ μεγάλοι δουλεύοντας, καθὼς ἐπίσης σκαρφαλώνοντας κι οἱ μὲν κι οἱ δε στὸ πατάρι τοῦ φούρνου, που ἐκεῖ πέρα ἡ θερμοκρασία ἐφτανε τοὺς σαράντα βαθμοὺς. Θὰ φαίνεται ἴσως τρομερὸ τὸ νὰ ζοῦν ἄνθρωποι κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ὡστόσο ὅμως ἡ οἰκογένεια τοῦ Ποληκὴ κατὰφερε νὰ ζεῖ. Ἡ Ἀκουλίνα, μπανιάριζε ὅπως μπορούσε τὰ παιδιὰ καὶ τὸν ἄνδρα τῆς, σαπούνιζε καὶ μπάλωνε τὰ ρούχα τοὺς, ἐγνεθε, ὕφαινε καὶ λεύκαινε τὰ πανιά, μαγεῖρε καὶ ἐψηνε τὰ ψωμιά τοὺς στὸν κοινόχρηστο φούρνο, τσακωνόταν καὶ κουτσομπόλευε με τοὺς γείτονές τῆς. Τὰ τρόφιμα τοῦ μήνα, που παραχωροῦσε τὸ ἀρχοντικὸ, ἐφταναν ὅχι μονάχα γιὰ τὰ παιδιὰ, μα ἀκόμα καὶ γιὰ μεξὲ τῆς ἀγε-

λάδας. Τα ξύλα ήταν άφθονα, καθώς κι η τροφή για τα ζωντανά. Και λίγο σανό όλο τύχαινε να εξοικονομηθεί από τους στάβλους. Είχαν και μια λουριίδα λαχανόκηπο. Η γελαδίτσα είχε γεννήσει. Είχαν πέντε-έξι κοτούλες. Ο Ποληκέη δούλευε στους στάβλους, περιποιόταν δύο άλογα κι όταν τον καλούσαν να πάρει αίμα από άρρωστο άλογο ή άλλο ζώο πάντα ήταν πρόθυμος. Καθάριζε τις οπλές των ζώων στο αρχοντικό βουστάσιο, βοηθούσε στις αντλίες του νερού, και κατασκεύαζε κάποιες ειδικές αλοιφές δικής του εφεύρεσης. Για όλα τούτα και λεφτά και τρόφιμα κέρδιζε αρκετά. Έπειτα ήταν και η περίσσια βρώμη από τους αρχοντικούς στάβλους, που γι' αυτήν κάποιος μουζίκος στο χωριό του έδινε ταχτικά είκοσι φούντια κρέας το μήνα. Θα μπορούσαν να ζουν ευχάριστα αν έλειπε η πίκρα. Και η πίκρα ήταν μεγάλη για ολόκληρη τη φαιλιά. Ο Ποληκέη από νέος δούλευε σ' άλλο χωριό στους στάβλους. Ο αρχισταβλίτης εκεί πέρα έτυχε να είναι ο πρώτος κλέφτης της περιοχής που στο τέλος καταδικάστηκε σ' εξορία. Κοντά σ' αυτόν ο Ποληκέη πήρε τα πρώτα διδάγματα και καθώς ήταν πολύ νέος τόσο τα εγκολπώθηκε, που αργότερα κι αν ακόμα θα το ήθελε να τα παρατήσει όλα εκείνα τα μικροπράγματα, δεν το κατόρθωσε ποτέ. Ήταν νέος, αδύνατος δεν είχε μήτε πατέρα μήτε μάνα για να τον συμβουλέψουν. Του άρεσε να το τσούζει. Και δεν του άρεσε να δει κάτι που να του φανεί σαν περιττό. Είτε ήταν κάποιο λουρί από τη στεφάνη του αλόγου, είτε μια σέλα, είτε ένα λουκέτο, είτε μια σφήνα του ρυμού, ακόμα και ο,τιδήποτε άλλο, έστω και πιο μεγάλης αξίας, όλα βρισκανε τον τόπο τους χάρη σ' αυτόν. Παντού βρισκόντουσαν άνθρωποι πρόθυμοι, που δέχονταν τα πραγματατάκια αυτά και πλήρωναν με λεφτά ή με κρασί, ανάλογα με τη συμφωνία. Τα κέρδη αυτά είναι τα πιο εύκολα, όπως λέει ο λαός, μήτε μάθηση απαιτούν, μήτε πολύν κόπο, και όποιος μια φορά τα δοκιμάσει, δε θέλει ποτέ του να πιάσει άλλη δουλεία. Ένα μονάχα κακό έχουν αυτά τα κέρδη, παρ' όλο που σου έρχονται έτσι εύκολα και δίχως κόπο και περνάς ευχάριστα τη ζωή σου, ξαφνικά σου τυχάνει ένας γρουσουζης αγοραστής και τότε πληρώνεις μια για πάντα και καταστρέφεται όλη σου η ζωή.

Κάτι τέτοιο ο έπαθε ο Ποληκέη. Όταν παντρεύτηκε, φάνηκε σα να του έστειλε ο Θεός μια ευτυχία μεγάλη. Η γυναίκα του, θυγατέρα του γελαδάρη του αρχοντικού, ήταν γερή, μυαλωμένη, προκομμένη πολύ. Τα παιδιά που γεννούσε ήταν το ένα καλύτερο από τ' άλλο. Ο Ποληκέη ωστόσο δεν παρατούσε τη δουλίτσα του και τα πράγματα πήγαιναν αρκετά καλά. Μα ξαφνικά τον βρήκε η κακοτυχία και τον τσάκωσαν για το τίποτα. Είχε κρύψει στο σπίτι κάποιου μουζίκου ένα ζευγάρι γκέμια από τα καλά. Τα βρήκαν, τον ξυλοφόρτωσαν, τ' ανέφεραν στην κυρία κι από τότε τον παρακολουθούσαν. Αυτός τη δουλειά του. Μα τον έπιασαν και δεύτερη και τρίτη φορά. Ο κόσμος τον κοροϊδευε, ο επιστάτης τον φοβέρριζε πως θα τον στείλει ισόβια στο στρατό, η κύρια του έκανε αυστηρές παρατηρήσεις, η γυναίκα του έκλαιγε και δερνόταν απρηγόρητη, όλα άρχισαν να πηγαίνουν στραβά κι ανάποδα. Ο Ποληκέη δε ήταν κα-

κός άνθρωπος, μονάχα είχε αδυναμίες που δε μπορούσε να τις ξεκόψει. Του άρεσε το ποτό και τόσο πολύ το συνήθισε, που με κανέναν τρόπο δε μπορούσε να το παρατήσει. Σαν ερχόταν μεθυσμένος σπίτι, η γυναίκα του αρχινούσε να τον μαλώνει και να τον δέρνει πολλές φορές, μα κείνος έβραζε τα κλάματα. «Είμαι ένας άνθρωπος δυστυχισμένος, έλεγε τι να κάνω; Να μου βγουν τα μάτια, αν το ξαναβάλω στο στόμα». Κι ωστόσο, δεν περνούσε μήνας, κι ο καλός σου πάλι χανόταν μια-δυο μέρες από το σπίτι του, μεθοκοπώντας στα καπηλειά. «Από κάπου πρέπει να τα προμηθεύεται τα λεφτά για να γλεντοκοπάει έτσι da», σκεφτόντουσαν γι' αυτόν οι χωρικοί. Η τελευταία του επιχείρηση ήταν το ρολόι του τοίχου, που από καιρό ήταν σταματημένο. Κάποια φορά, έτυχε να περνάει ο Ποληκέη από εκεί κοντά, είδε την πόρτα του γραφείου ανοιχτή, μπήκε μέσα και καθώς δεν βρέθηκε κάποιος άλλος εκείνη τη στιγμή, άρπαξε το ρολόι, που του χτύπησε στο μάτι, χωρίς να χάσει καιρό το πήγε στην πολιτεία και εκεί το πούλησε. Για κακή του τύχη, ο μπακάλης που τ' αγόρασε ήταν συμπθέρος μιας δουλοπάροικης τ' αρχοντικού κι όταν σε κάποια γιορτή, ήρθε να την επισκεφτεί, διηγήθηκε την υπόθεση. Τα κουτσομπολιά πήραν κι έδωσαν, λες και το πράμα τους ενδιέφερε τόσο πολύ. Πιότερο απ' όλους ήταν ο επιστάτης που δεν χώνευε τον Ποληκέη. Από στόμα σε στόμα μαθεύτηκε η κλοπή κι έφτασε ίσαμε τ' αφτιά της κυρίας. Η κυρία κάλεσε τον ένοχο. Ο Ποληκέη παρουσιάστηκε, έπεσε παρευθής στα πόδια της, και με βαθιά συγκίνηση και μεταμέλεια τα ομολόγησε όλα, όπως τον συμβούλεψε η γυναίκα του. Έκανε πολύ καλά από μέρος του. Η κυρία δράχτηκε από την ευκαιρία να τον νουθετήσει, είπε, είπε, του έψαλε, του έψαλε, και για το Θεό, και για την αρετή, και για τη μέλλουσα ζωή, και για τη γυναίκα του και τα παιδιά του, ώσπου τον έκαμε να κλάψει. Τέλος του είπε:

– Εγώ σε συγχωρώ, μονάχα να μου υποσχεθείς πως ποτέ πια δεν θα το ξανακάνεις.

– Ποτέ, ποτέ κυρία, όσο ζω δε θα το ξανακάνω! Να μη σώσω! Να μου παρθούν τα χέρια! – έλεγε ο Ποληκέη κι έκλαιγε σπαραξικάρδια.

Σαν γύρισε στη γωνιά του εξακολούθησε και εκεί πέρα να κλαψουρίζει ίσαμε το βράδυ, ξαπλωμένος στο πατάρι του φούρνου. Από τότε δεν ξανακούστηκε να κλέψει. Μονάχα η ζωή του κατάντησε πολύ θλιβερή. Όλοι για κλέφτη τον θεωρούσαν κι όταν κοινοποιήθηκε το Διάταγμα της στρατολογίας, όλο το χωριό αυτόν υπόδειχνε για έναν από τους κληρωτούς.

Ο Ποληκέη, όπως είπαμε, ήξερε να γιατρεύει τα άλογα. Πώς έτσι ξαφνικά απόκτησε αυτήν την ειδικότητα, κανείς δεν το ήξερε και πολύ λιγότερο εκείνος ο ίδιος. Στους στάβλους που υπηρέτησε αρχικά, με τον αρχισταβλίτη που εξορίστηκε, δεν έκανε καμιά άλλη δουλειά εκτός από το να σκουπίζει τα υποστεγα της ημέρας και της νύχτα, να κουβαλάει νερό και κάπου-κάπου να περιποιείται τα άλογα. Εκεί ήταν αδύνατο να είχε διδαχτεί. Αργότερα δούλεψαν υφαντής, ύστερα τον έβαλαν στο λαχανόκηπο να ξεχορταριάζει τα δρο-

μάκια, ύστερα, για τιμωρία, τον έβαλαν να σπάει τούβλα κι αργότερα, γυρίζοντας μεροκαματιάρης, πέτυχε να μπει θυρωρός σ' ενός έμπορα το σπίτι. Που θα πει, πως μήτε κι αργότερα είχε την ευκαιρία να μάθει τη δουλειά του κτηνίατρου. Όμως τον τελευταίο καιρό που έμενε αποτραβηγμένος σπίτι του, άρχισε κάπως σιγά-σιγά να διαδίδεται η φήμη για την εξαιρετική και μάλιστα κάπως υπερφυσική επίδοσή του στην κτηνιατρική. Έκανε μια-δυο αφαιμάξεις στο άρρωστο άλογο, ύστερα το ξάπλωνε χάμου κι άρχιζε να ψαχουλεύει άσκοπα πέρα-δώθε το κορμί του, ύστερα διέταζε να το δέσουν μέσα στο στάβλο και του τραβούσε μια νυστεριά κάτω από την οπλή παρ' όλο που το δυστυχημένο ζώο δερνόταν και μούγκριζε. Μα ο Ποληκέη, μη δίνοντας προσοχή σε τίποτα, αποφαινόταν με στόμφο, πως αυτό θα πει «αφαιμάξη της οπλής». Ύστερα πασάλειβε με βιτριόλι τα σπυριά, άδειαζε σε εντριβές διάφορα μπουκαλάκια με υγρά και τέλος του έριχνε στο στόμα ότι του κάπνιζε. Κι όσο πιο πολύ βασάνιζε και σκότωνε τ' άλογα, τόσο πιο πολύ αύξαινε η πεποίθηση των χωρικών σ' αυτόν και τόσο πιο πολύ έτρεχαν στα φώτα του.

Νιώθω πως εμείς, οι κύριοι, ας πούμε δεν θα πρέπει να κοροϊδεύουμε τον Ποληκέη. Τα μέσα που χρησιμοποιούσε για να εμπνέει την εμπιστοσύνη είναι ακριβώς τα ίδια που επενεργούσαν στους πατέρες μας, σε μας και που θα εξακολουθήσουν να επενεργούν και στα παιδιά μας.

Ο μουζίκος, που τρέμει και λαχταράει για τη μοναδική του φοράδα, που δεν απαρτίζει μονάχα τον πλούτο του, μα είναι σχεδόν σαν ένα μέλος της οικογενείας του και παρακολουθεί με πίστη και φρόνη κείνο το σημαντικό κατσούφισμα της μορφής του Ποληκέη και τα λεπτά ανασκουμπωμένα χέρια, που μ' αυτά σκόπιμα πιέζει το πονεμένο σημείο και τολμηρά μπήγει το νυστέρι στη γερή σάρκα με την κρυφή σκέψη «Ε, θα τα βγάλουμε πέρα. Πού θα μου πας;», και δείχνοντας με το ύφος του πως ξέρει που είναι αίμα, που είναι πύον, που η υγρή φλέβα και που η στεγνή και καθώς κρατάει μέσα στα δόντια του το θεραπευτικό κουρέλι ή το μπουκάλι με το βιτριόλι – ο μουζίκος αυτός είναι των αδυνάτων αδύνατο να βάλει με το νου του, πως το χέρι του Ποληκέη θα τραβήξει τη νυστεριά στα κουτουρού. Αυτός ο ίδιος δε θα μπορούσε ποτέ να το κάνει. Κι όταν η νυστεριά γίνει, ποτές του δε θα μεταμεληθεί γιατί άφησε να πετσοκόψει άδικα το άλογό του. Δεν ξέρω εσείς, όμως εγώ δοκίμαζα ακριβώς το ίδιο, καθώς παρακολουθούσα το γιατρό, όταν τον καλούσαν για προσφιλή μου πρόσωπα κι έβλεπα πως τα κατατυραννούσε. Και τάχα μήπως το μπουκάλι με τη διάλυση του σουμπλμέ και το μαχαίρι του Ποληκέη κι οι φράσεις που συνήθιζε να προφέρει δεν ήταν το ίδιο σαν τα: νεύρα, ρευματισμοί, οργανισμοί κλπ., που μουρμουρίζουν οι γιατροί; Wage du zu irren und zu träumen¹ αυτό δεν ταιριάζει τόσο πολύ για τους ποιητές, όσο για τους γιατρούς και τους κτηνιάτρους.

1. Τόλμησε να ξεγελαστείς και να ονειροπολήσεις!

III

Το ίδιο κείνο βράδυ, που η συνέλευση, εκλέγοντας τον κληρωτό, θορυβούσε έξω από το γραφείο, μέσα στο κρυερό σκοτάδι της οκτωβριανής νύχτας που απλωνόταν, ο Ποληκέη καθόταν στην άκρη του κρεβατιού, κοντά στο τραπέζι του κι έτριβε με μια χοντρή μπουτίλια κάποιο φάρμακο για τα άλογα, που κι αυτός ο ίδιος δεν ήξερε τι ήταν. Στο παρασκεύασμα αυτό έμπαινε και σουμπλιμέ, και θειάφι, και αλάτι Αγγλικό, και κάποιο αγριόχορτο που το μάζευε ταχτικά γιατί φαντάστηκε κάποτε, πως ωφελεί στη δύσπνοια των αλόγων και βρήκε πως δε θα ήταν άσκοπο να τους δίνει και σε άλλες περιπτώσεις. Τα παιδιά είχανε πια πλαγιάσει: δυο στο πατάρι του φούρνου, δυο πίσω στο κρεβάτι κι ένα μέσα στην κούνια που κοντά καθόταν η Ακουλίνα κι έγνεθε. Στο ξύλινο κηροπήγιο, πάνω στο παράθυρο άναβε κάποιο αποκαίδι από τα μισοκαμένα κεριά του αρχοντικού κι η Ακουλίνα, για να μη διακόπτει ο άντρας της τη σοβαρή απασχόλησή του, σηκωνόταν κάθε λίγο κι έφτιαχνε το φυτό του. Ήταν πολλοί που θεωρούσαν τον Ποληκέη σαν ένα τιποτένιο κτηνίατρο και τιποτένιο άνθρωπο. Κι ήταν κι άλλοι, οι περισσότεροι, που τον θεωρούσαν σαν άνθρωπο κακορίζικο, μα σπουδαίο τεχνίτη στη δουλειά του. Όμως η Ακουλίνα παρ' όλο που συχνά του έμπηγε τις φωνές ξυλοφορτώνοντάς τον σ' επίμετρο, τον θεωρούσε αναμφισβήτητα σαν το πρώτο κτηνίατρο και σαν τον πρώτο άνθρωπο σ' όλο τον κόσμο. Ο Ποληκέη έριξε κάποια σκόνη στη φούχτα του. (Ζυγαριά δε μεταχειριζόταν ποτέ, και ειρωνευόταν τους Γερμανούς που όλα τα ζύγιζαν. «Τούτο εδώ δεν είναι φαρμακείο», συνήθιζε να λέει). Ανακίνησε τη φούχτα, μα σα να του φάνηκε μικρή η ποσότητα τη δεκαπλασίασε. «Θα τη βάλω όλη. Πιο καλύτερα θα είναι» μονολόγησε δυνατά. Η Ακουλίνα στράφηκε γρήγορα κατά τη φωνή του αρχηγού της οικογένειας, περιμένοντας διαταγές, μα σαν είδε πως δεν αποτεινόταν σ' αυτήν κίνησε τους ώμους της. «Παραμιλάει, ο σκασμένος!» – στοχάστηκε και ξανάπιασε το γνέσιμό της. Το χαρτάκι που περιείχε τη σκόνη, έπεσε κάτω από το τραπέζι. Η Ακουλίνα δεν άφησε να της διαφύγει αυτό.

– Ανιούτκα, φώναξε, κοίτα, του μπαμπά κάτι του έπεσε, κατέβα να του το φτάσεις.

Η Ανιούτκα πρόβαλε τα λιπόσαρκα γυμνά ποδαράκια της κάτω απ' τη ρόμπα που τη σκέπαζε, τρύπωσε σαν το γατάκι κάτω από το τραπέζι κι έφτασε το χαρτί.

– Πάρτο, μπαμπά, είπε και ξαναχώθηκε στο κρεβάτι με τα παγωμένα ποδαράκια της.

– Μη με σπρώχνεις, γκρίνιασε η μικρότερη αδελφή της ψευδίζοντας και με νυσταγμένη φωνή.

– Τώρα θα σας δείξω εγώ! – είπε η Ακουλίνα, και παρευθύνει και τα δυο κεφάλια κρύφτηκαν κάτω από τη ρόμπα.

– Τρία ρουβλάκια θα μου δώσει, είπε ο Ποληκέη, βουλώνοντας τη μπουτλία, θα του γιατρέψω το άλογο. Και δεν είναι καθόλου πολλά, πρόσθεσε. Τόση σκοτούρα και τόσο χασομεριό! Ακουλίνα πετάξου μια στιγμή στου Νικήτα σου δώσει καπνό. Αύριο του τον πλερώνω.

Κι ο Ποληκέη έβγαλε μεσ' από την τσέπη του πανταλονιού του μια παλιά πίπα από ξύλο φλαμουριάς μ' ένα κομμάτι βουλοκέρι αντίς για επιστόμιο, κι άρχισε να την ταχτοποιεί.

Η Ακουλίνα παρατήρησε τ' αδράχτι της και βγήκε, δίχως να σκαλώσει πουθενά, πράγμα που ήταν αρκετά δύσκολο. Τότε ο Ποληκέη άνοιξε το ντουλαπάκι, έβαλε μέσα τη μπουτλία με το φάρμακο, πήρε τη μπουτλία της βότκας και την αναποδογύρισε στο στόμα του. Μα δεν είχε στάλα μέσα. Κατσούφιασε λιγάκι, μα όταν η γυναίκα του έφερε τον καπνό και γέμισε την πίπα του, όταν την άναψε και με την πρώτη ρουφηξιά κάθισε στο κρεβάτι, το πρόσωπό του ακτινοβόλησε από ευχαρίστηση και περηφάνια ανθρώπου που τελείωσε το μόχθο της ημέρας του. Άγνωστο αν σκεφτόταν τάχα πως αύριο θα άδραχνε τη γλώσσα του αλόγου και θα του έριχνε μέσα κείνο το θαυμαστό φάρμακο, ή πως δεν υπάρχει άρνηση για το χρήσιμο άνθρωπο και να, ο Νικήτα του έστειλε με το πρώτο τον καπνό που ζήτησε. Το βέβαιο είναι πως κείνη τη στιγμή ήταν κατευχαριστημένος. Ξαφνικά η πόρτα, που κρεμόταν σ' ένα κρίκο, άνοιξε και στη γωνία μπήκε ένα κορίτσι από πάνω, όχι το δεύτερο, μα το τρίτο, μια μικρή που την είχαν για τα θελήματα. Πάνω όπως θα το ξέρουμε όλοι εκείνα τα χρόνια λεγόταν η κατοικία των αφεντικών, ακόμα κι όταν ήταν χτισμένη σε χαμηλώμα. Η Αξιούτκα, έτσι λεγόταν η μικρή, πάντα έτρεχε σαν σαΐτα και στο τρέξιμό της τα χέρια της δε λυγούσαν, παρά κουνιόνταν μονοκόμματα, σαν το εκκρεμές του ρολογιού, ανάλογα με τη φορά του τρέξιμού της κι όχι κάθετα στις δυο πλευρές, μα μπροστά στο κορμί της. Τα μάγουλα της ήταν πάντα πιο κόκκινα απ' το κόκκινο φουστάνι της κι η γλώσσα της κουνιόταν το ίδιο γρήγορα, όσο και τα πόδια της. Όρμησε μέσα στο δωμάτιο, αδράχτηκε από το φούρνο κι άρχισε να κουνιέται και σαν να ήθελε να ξεφουρνίσει μαζωμένες τις λέξεις από δυο-τρεις μεμιάς, είπε κοντανασαίνοντας τούτα τα λόγια, γυρίζοντας στην Ακουλίνα.

– Η κυρία πρόσταξε ο Ποληκέη Ηλίτς τούτη τη στιγμή να έρθει απάνω, πρόσταξε... (σταμάτησε και πήρε μια βαθιά ανάσα). Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς ήταν στην κυρία. Μιλούσαν για τη κληρωτοί, αναφέρονε τον Ποληκέη Ηλίτς... Η Αβντόνια Νικολάβνα πρόσταξε ... (βαθιά ανάσα πάλι) τούτη τη στιγμή να έρθει...

Ύστερα έριξε μια γρήγορη ματιά στον Ποληκέη, στην Ακουλίνα, στα παιδιά, που πρόβαλαν τα κεφάλια τους κάτω από το πάπλωμα, άρπαξε μια καρυδόφλουδα που βρέθηκε κοντά στο φούρνο την πέταξε στην Ανιούτκα και λέγοντας άλλη μια φορά «Τούτη τη στιγμή να έρθει» έφυγε σαν αστραπή και τα εκκρεμή, κινήθηκαν με τη συνηθισμένη γρηγοράδα κατά πλάτος προς τη γραμμή του τρέξιμού της.

Η Ακουλίνα σηκώθηκε και έδωσε στον άντρα της τα παπούτσια του. Ήταν παλιά στρατιωτικά, κουρελιασμένα. Πήρε πάνω από το φούρνο το καφτάνι και του έδωσε δίχως να τον κοιτάξει.

– Δε θα αλλάξεις πουκάμισο; – τον ρώτησε.

– Μπα... της αποκρίθηκε.

Η Ακουλίνα δεν τον κοίταξε στο πρόσωπο ούτε μια φορά, όσην ώρα κείνος ντυνόταν και ποδενόταν, και έκανε πολύ καλά, που δεν τον κοίταξε. Γιατί το πρόσωπό του Ποληκέη ήταν κατάγλομο, η κάτω μασέλα τρεμουλιάζε και τα μάτια του είχαν κείνη την κλαψιάρικη, την υποταγμένη και βαθύτατα δυστυχημένη έκφραση, που έχουν μονάχα οι άνθρωποι που είναι αγαθοί, αδύναμοι και φταίχτες. Ο Ποληκέη χτενίστηκε κι ήταν έτοιμος να βγει, μα η Ακουλίνα τον σταμάτησε, του έφτιαξε το κορδόνι του πουκάμισου που δεν ήταν δεμένο καλά και του φόρεσε το σκούφο.

– Τι τρέχει, Ποληκέη Ηλίτς; Σας κάλεσε η κυρία; – ακούστηκε εκείνη τη στιγμή η φωνή της γυναίκας του μαραγκού πίσω από το χώρισμα.

Το πρωινό κείνης της ημέρας ακριβώς, η μαραγκίνα είχε καυγαδίσει για καλά με την Ακουλίνα, για μια κανάτα αλισίβα που της αναποδογύρισαν τα παιδιά του Ποληκέη και τώρα καταχάρηκε που άκουσε να τον καλεί η κυρία, σίγουρα για να τον κατσαδιάσει ποιος ξέρει για πια στραβομάρα του πάλι. Η γυναίκα αυτή ήταν μοναδική να σε κόβει με το μπαμπάκι, τόσο λεπτή, διπλωμάτα και φαρμακερή γλώσσα είχε. Κανένας δεν κατάφερνε καλύτερα απ' αυτήν να ξεματίσει τον άλλον μ' ένα λογάκι. Έτσι τουλάχιστο, νόμιζε η ίδια για τον εαυτό της.

– Σίγουρα θα θέλουν να σας στείλουν φαίνεται στη πολιτεία για ψώνια συνέχισε. Έτσι φαντάζομαι. Και για μια τέτοια δουλειά μονάχα άνθρωπο εμπιστοσύνης μπορούν να στείλουν, για τούτο καλέσανε του λόγου σου. Κι αν είναι έτσι, Ποληκέη Ηλίτς, να μου πάρετε ένα μικρό πακετάκι τσάι, σας παρακαλώ.

Η Ακουλίνα συγκράτησε τα δάκρυα, που την έπνιξαν και τα χείλη της σφίχτηκαν με μια κακιά έκφραση. Έτσι δα της ερχόταν να την αρπάξει από τα βρομερά μαλλιά της αυτή τη σιχαμερή μαραγκίνα. Όμως σαν έριξε μια ματιά στα παιδιά της και στοχάστηκε πως θ' απόμεναν ορφανά και κείνη χήρα αν πήγαινε ο άντρας της στο στρατό, παράτησε τη μαραγκίνα με την τσουχερή γλώσσα, έκρυσε το πρόσωπό της στα δυο της χέρια και έγειρε το κεφάλι στο μαξιλάρι.

– Με ζούλιξεθ, μανούλα, μουρμούρισε το ψευδό κοριτσάκι της, τραβώντας το ρούχο του κάτω από τον αγκώνα της μάνας του.

– Άμποτε να μου πεθαίνατε όλα σας! Για πióτερη συφορά μου σας γέννησα! Ξεφώνισε η Ακουλίνα κι έβαλε κάτι φωναχτά κλάματα, που διασκέδασαν πολύ τη μαραγκίνα, γιατί ακόμα δεν είχε ξεχάσει την πρωινή ιστορία με την αλισίβα.

IV

Πέρασε μισή ώρα. Το μωρό ξεφώνισε. Η Ακουλίνα σηκώθηκε και το τάισε. Τώρα πια δεν έκλαιγε, μα ακουμπώντας στο χέρι της το αδυνατισμένο μα ακόμα όμορφο πρόσωπό της, στύλωσε τα μάτια στο κερί που τρεμόσβηνε και σκεφτόταν γιατί τάχατες παντρεύτηκε, γιατί τάχατες χρειάζονται τόσοι στρατιώτες κι ακόμα με τι τρόπο να εκδικηθεί τη μαραγκίνα.

Ακούστηκαν τα βήματα του Ποληκέη. Η Ακουλίνα σφούγγισε καλά-καλά τ' απομεινάρια των δακρύων της και σηκώθηκε για να τον αφήσει να περάσει. Ο Ποληκέη μπήκε με ύφος. Πέταξε το σκούφο του πάνω στο κρεβάτι, ξεφύσηξε κι άρχισε να ξεκουμπώνει το ρούχο του.

– Λοιπόν; Γιατί σε καλέσανε;

– Χμ! Αμ. Αυτό πια το ξέρουμε. Ο Ποληκέη μπορεί να 'ναι ο πιο τελευταίος απ' τους τελευταίους ανθρώπους, όμως άμα πρόκειται για δουλειά, ποιον θα καλέσουν; Τον Ποληκούσκα.

– Σαν τι δουλειά;

Ο Ποληκέη δε βιάστηκε ν' αποκριθεί. Άναψε την πίπα του, τράβηξε μια ρουφηξιά, κι έφτυσε.

– Με πρόσταξε να πάω στον έμπορα για κάτι λεφτά.

– Να φέρεις λεφτά; – ρώτησε η Ακουλίνα.

Ο Ποληκέη χαμογέλασε και κίνησε το κεφάλι.

– Και σου είναι μια μαστόρισσα στα λόγια! – “έχει βγει, λέει τ' όνομά σου πως δεν είσαι άνθρωπος της εμπιστοσύνης, μα εγώ σε εμπιστεύομαι παραπάνω από κάθε άλλον...”. (Ο Ποληκέη μιλούσε δυνατά, για να τον ακούνε οι συγγάτοικοι). “Μου υποσχέθηκες πως θα διορθωθείς και να η απόδειξη πως σε πιστεύω. Να πας, λέει, στον έμπορα να πάρεις τα λεφτά και να τα φέρεις”. Τότες και εγώ της λέω: «Εγώ, κυρία, εμείς, όλοι μας δούλοι της αφεντιάς σου είμαστε και χρέος έχουμε έτσι που υπηρετούμε το Θεό να υπηρετούμε και την αφεντιά σου, και για τούτο νιώθω τον εαυτό μου πως δύναμαι να κάνω το παν για την υγεία της αφεντιάς σου κι ούτε πως μπορώ να πω το όχι για οποιαδήποτε δουλειά. Κείνο που θα προστάξετε θα το εκτελέσω γιατί είμαι δούλος σας». (Και πάνω σ' αυτό χαμογέλασε με εκείνο το χαμόγελο του αγαθού, του αδύναμου και του φταιξιάρη.) Το λοιπόν, θα τα καταφέρεις σίγουρα; Το νιώθεις, λέει, πως απ' αυτό εξαρτιέται η μοίρα σου; Πώς μπορώ να μην το νιώθω, πώς μπορώ να μην τα καταφέρω; – κι αν βρέθηκαν άνθρωποι να με κακολογήσουν αυτό μπορούν για το καθένα να τον κάνουν, όμως εγώ, θαρρώ, πως ποτές, μας ποτές, δε διανοήθηκα το παραμικρό κακό ενάντια στην υγεία της αφεντιάς σας. Και της τα είπα, που λες, έτσι δα όμορφα, όμορφα και σταράτα, που η κυρά μας μαλάκωσε ολότελα. Και μου λέει στο τέλος: “Εσύ θα είσαι ο πρώτος ανάμεσα στους ανθρώπους μου”. (Σώπασε λίγο και το ίδιο χαμόγελο ξαναφάνηκε στο πρόσωπό του.) Βλέπεις, εγώ ξέρω πολύ καλά με τι τρόπο πρέ-

πει να μιλάει κανένας με δαύτους. Τύχαινε πολλές φορές, τα περασμένα χρόνια, να μου βρίσκεται κάποιο δύστροπο αφεντικό, όπως πάντα με τα πετυχημένα λόγια μου, κατάφερνα στο τέλος να τον κάνω μεταξωτό.

– Κι είναι πολλά τα λεφτά; – ρώτησε η Ακουλίνα.

– Τρία πεντακοσάρια ρούβλια, αποκρίθηκε μ' αδιαφορία ο Ποληκέη.

Η Ακουλίνα κίνησε το κεφάλι.

– Και πότε φεύγεις;

– Αύριο, πρόσταξε η κυρά. Πάρε, μου λέει ένα άλογο, όποιο θέλεις, πέρνα από το γραφείο και τράβα με τη βοήθεια του Θεού.

– Δόξα σοι ο Θεός, είπε η Ακουλίνα, σηκώθηκε και σταυροκοπήθηκε. Ο Θεός να σε βοηθήσει, Ηλίτς, πρόσθεσε ψιθυριστά, για να μην ακουστεί απ' τους συγγάτοικους και τον άδραξε από το μανίκι του πουγκάμισού του. Ηλίτς, να μ' ακούσεις, το καλό που σου θέλω, για το Χριστό, μη βάλεις βότκα στο στομάχι σου εκεί που θα πας. Φίλησε σταυρό.

– Δεν τρελάθηκα να μπεκρολογήσω, κουβαλώντας τόσα λεφτά! – την καθησύχασε. Και κάποιος έπαιζε και πάνω στο πιάνο, τόσο όμορφα, τρέλα! – πρόσθεσε σε λίγο χαμογελώντας. Η δεσποινίδα, φαίνεται. Εγώ, που λες στεκόμουν έτσι δα, μπροστά στην κυρία, στο δικό της δωμάτιο κι η δεσποινίδα, πίσω από την κλεισμένη πόρτα, στο άλλο χαλούσε κόσμο με το παίξιμό της. Άλλο που στο λέω. Αρχινούσε σιγά-σιγά, κι έπαιρνε μετά μια φόρα, που σου πιανόταν η ανάσα! Ειδικά μου φαινόταν, ακούγοντάς την, πως και εγώ θα μπορούσα να παίξω πιάνο, σαν και δαύτη. Μα το Θεό, θα μπορούσα. Είμαι επιδέξιος σε κάτι τέτοια, εγώ που με βλέπεις. Αύριο να μου δώσεις παστροκό πουγκάμισο.

Και πλάγιασαν να κοιμηθούν ευτυχισμένοι.

V

Σ' αυτό το αναμεταξύ, η συνέλευση χαλούσε κόσμο έξω από το γραφείο. Οι μουζίκιοι ήταν σχεδόν όλοι παρόντες, κι όταν ο επιστάτης επήγε για την εισήγησή του στην κυρία, φόρεσαν τους σκούφους τους, και πιότερες φωνές ανακατώθηκαν στη συζήτηση, που ολοένα δυνάμωνε και πιο πολύ. Ένα αγκομαχητό από βαθιές φωνές, που κάπου-κάπου διακοπτόταν με πνιχτά, βραχνά ξεφωνητά, γέμιζε τον αέρα και το αγκομαχητό αυτό έφτανε, σαν τη βουή της θαλασσοταραχής, ίσαμε τα παράθυρα της κυρίας προξενώντας της μια νευρική ταραχή, όμοια με κείνη που νιώθει κάποιος, με το κοντοζύγωμα της μπόρας. Η κυρία αισθανόταν κάτι σαν φόβο και σαν ενόχληση. Όλο της φαινόταν πως όπου να 'ναι οι φωνές θα γινόταν πιο έντονες και πιο πολλές και κάτι θα συνέβαινε. «Σάμπως να μην μπορούν να γίνουν ολ' αυτά ήσυχα-ήσυχα, ειρηνικά, δίχως καυγάδες, δίχως ξεφωνητά, σκεφτόταν, σύμφωνα με το χριστιανικό νόμο, που διδάσκει την αδελφική αγάπη και την πραότητα».

Πολλές φωνές μίλησαν μεμιάς, μα πιότερο απ' όλους ξεφώνιζε ο Φεντόρ

Ρεζούν, ο μαραγκός. Αυτός είχε δυο γιους και τα έβαζε με τους Ντουτλόβ. Ο γέρος Ντουτλόβ προσπαθούσε να δικαιολογηθεί. Προχώρησε λιγάκι ανάμεσα στο πλήθος, ενώ πρωτύτερα ήταν χωμένος κάπως παράμερα, και κινώντας πλατιά τα χέρια του, τραβώντας το γενάκι του μιλούσε με κόπο τόσο πολύ, που σίγουρα, κι ο ίδιος θα δυσκολευόταν πολύ να καταλάβει τα λεγόμενά του. Οι γιοι κι οι ανιψιοί, όλοι παλικάρια ένα κι ένα στέκονταν κοντά του έτσι που το έκαναν να μοιάζει με την κλώσα που προσπαθεί να σώσει τα παιδιά της από το γεράκι που τριγυρίζει. Το γεράκι παράσταινε σε τούτη την περίπτωση ο Ρεζούν, κι όχι μονάχα αυτός μα κι όλοι όσοι είχαν δυο ή και ένα, σχεδόν όλη η συνέλευση που χιμούσε να ριχτεί στα πουλιά της κλώσας. Το ζήτημα ήταν πως εδώ και τριάντα χρόνια πήραν στο στρατό τον αδελφό του Ντουτλόβ και για τούτο ο γέρος υποστήριζε τώρα, πως δεν έπρεπε να τον λογαριάζουν μ' αυτούς που είχαν τρεις γιους, παρά υπολογίζοντας τη στρατιωτική υπηρεσία του αδελφού του, να τον βάλουν μ' αυτούς που είχαν δυο γιους κι απ' αυτούς να τραβήξουν κλήρο, για τον τρίτο κληρωτό. Άλλοι τέσσερεις ήταν της κατηγορίας του Ντουτλόβ, με τρεις γιους. Μα ο ένας ήταν πρόεδρος του χωριού κι αυτόν η κυρία τον απάλλαξε από τούτη την υποχρέωση. Από την άλλη οικογένεια πήγε κληρωτός την περασμένη επιστράτευση. Από τους άλλους δύο ορίστηκαν κιόλας ποιοι θα πήγαιναν κι ο ένας μάλιστα, μήτε καν ήρθε στη συνέλευση και μονάχα η γυναίκα του στεκόταν πικραμένη σε μια γωνιά, με την ακαθόριστη ελπίδα πως μπορούσε κάπως στο τέλος κάτι να γινόταν και να γλίτωνε από τούτη την κακοτυχία. Μα ο άλλος ο κοκκινοτρίχης Ρομάν, με κουρελιασμένο σακάκι, παρ' όλο που δεν ήταν φτωχός, στεκόταν κολλημένος στον εξώστη και με σκυμμένο το κεφάλι σώπαινε όλη την ώρα, μονάχα κάπου-κάπου γύριζε και κοίταζε προσεχτικά κείνο που μιλούσε πιο δυνατά, ύστερα πάλι ξανάσκυβε το κεφάλι τους. Κι όλη του η στάση, όλο του το ύφος έμοιαζαν σαν να τον βρήκε κιόλας συμφορά. Ο γέρος Σιεμιόν Ντουτλόβ ήταν ένας άνθρωπος που ο καθένας που τον ήξερε λιγάκι θα μπορούσε πρόθυμα να του εμπιστευτεί και εκατοντάδες ρούβλια. Ήταν ένας άνθρωπος μετρημένος, θεοφοβούμενος, καλός νοικοκύρης, και σ' επίμετρο, χρόνια τώρα, επίτροπος στην εκκλησία. Κι' αυτό αύξαινε το κύρος του.

Απεναντίας ο Ρεζούν ο μαραγκός, ήταν ένας άντρας ψηλός, μαύρος, καβγατζής, μεθύστακας, τολμηρός κι εξαιρετικά επιδέξιος στους καυγάδες και στις συζητήσεις όπου κι αν τύχαινε: μα στη συνέλευση, μα στην αγορά, και μ' οποιονδήποτε, τόσο με τους εργάτες και τους εμπόρους, όσο και με τους μουζίκους και τ' αφεντικά. Τώρα ήταν ήρεμος, δηκτικός κι απ' όλο το ύψος της κορμοστασιάς του, μ' όλη την ένταση της ηχηρής φωνής του και το ρητορικό τάλεντο του, πίεζε τον εκκλησιαστικό επίτροπο που μασούσε τα λόγια του και πνιγόταν και καταντούσε να τα χάνει κυριολεκτικά. Στη συζήτηση έπαιρναν μέρος ακόμα ο Γαράσκα Καπίλοβ ένας από τους οπαδούς του Ρεζούν που άνηκε στην νεότερη γενιά και διακρινόταν πάντα για την τολμηρή του φράση,

που χάρη σ' αυτή είχε κιόλας αποκτήσει κύρος στις συνελεύσεις του χωριού. Καθώς κι Φεντόρ Μελνίτονι, ένας κιτρινιάρης, λιγνός, ψηλός με κυρτωμένες πλάτες μουζίκος μάλλον νέος, μ' ανάρια γένια και μικρά ματάκια, πάντα γκρινιάρης πάντα κατσούφης, που σ' όλα εύρισκε αδιάκοπα την κακή άποψη και συχνά έφερνε σε δύσκολη θέση τη συνέλευση με τις απίθανες και απότομες ερωτήσεις του και τις παράξενες παρατηρήσεις του. Κι οι δυο αυτοί ομιλητές ήταν με το μέρος του Ρεζούν. Εκτός απ' αυτούς ανακατωνόταν κάπου-κάπου και δυο φαφλατάδες: ο Χριτκόβ, με την καλόκαρδη φάτσα του και το στρογγυλό γενάκι του, που συνήθιζε να λέει ολοένα «έτσι που λες φίλες μου αγαπητέ» κι ο κοντούλη, με το πουλίσιο μουντάκι Ζιντκόβ, που συνήθιζε να λέει «και βγαίνει, αδερφάκι μου» καθώς αποτεινόνταν γενικά και μιλούσε όμορφα, μα ολότελα αταίριαχτα με την περίπτωση. Αυτοί οι δύο πότε-πότε έπαιρνα το μέρος του Ρεζούν, όμως κανένας δεν τους έδινε σημασία. Ήταν κι άλλοι σαν κι αυτούς, μα αυτοί οι δυο τρύπωναν ολοένα ανάμεσα στο πλήθος, ξεφώνιζαν πιο πολύ απ' όλους, τρομάζοντας την κυρία, λιγότερο απ' όλους τραβούσαν την προσοχή και, μεθυσμένοι από τη φασαρία και τις φωνές, παραδίνονται ολότελα στην απόλαυση να ακονίζουν τη γλώσσα τους. Ήταν κι άλλοι πολλοί μουζικοί με πολλούς και διάφορους χαρακτήρες: λ.χ. οι γκρινιάρηδες, οι αξιόπρεποι, οι αδιάφοροι, οι κατατρεγμένοι, καθώς και πολλές γυναίκες πίσω από τους άντρες με τα ραβδάκια τους. Όμως, για όλους αυτούς θα σας διηγηθώ, αν θέλει ο Θεός, κάποια άλλη φορά. Το δε πλήθος απαρτιζόταν γενικά από τους μουζικούς που στέκονταν στη συνέλευση όπως και στην εκκλησία και κουβέντιαζαν παραπίσω ψιθυριστά για διάφορα πράγματα που τους ενδιέφεραν, ή περίμεναν σιωπηλοί, πότε θα έπαιναν να γκαρίζουν οι φωνακλάδες. Ήταν ακόμη και οι πλούσιοι, που η συνέλευση δεν μπορούσε μήτε να προσθέσει μήτε ν' αφαιρέσει το παραμικρό στην αρχοντιά τους. Τέτοιος ήταν ο Γιερμίλ, με το πλατύ γυαλιστερό πρόσωπο, που οι μουζικοί τον έλεγαν «κοιλαρά», γιατί ήταν πλούσιος. Κι άλλος ένας ο Σταρόστιν, που στο πρόσωπό του ήταν απλωμένη η γεμάτη αυτοευχαρίστηση έκφραση της δύναμης: «Λέτε σεις ό,τι θέτε, όμως εμένα κανένας δεν κοιτάει να μ' αγγίξει. Τέσσερεις γιους έχω, μα ούτε ένας δεν πάει στο στρατό». Κάπου-κάπου τους ενοχλούσαν κι αυτούς οι τολμηροί σαν τον Ρεζούν και τον Καπίλοβ κι αυτοί τους αποκρίνονταν ήρεμα και κοφτά μ' όλη τη συναίσθηση της ατομικής τους αξίας. Αν ο Ντουτλόβ θύμιζε την κλώσα που είναι γεμάτη αγωνία άμα ξεφανεί κάποιο γεράκι, τα παλικάρια του, δε θύμιζαν καθόλου τα κλωσόπουλα της περίπτωσης αυτής: μήτε ταράζονταν μήτε ξεφώνιζαν, παρό στέκονταν ήσυχα-ήσυχα πίσωθ' του. Ο πρώτος, ο Ιγνάτ ήταν πια τριαντάρης. Ο δεύτερος ο Βασίλη, ήταν κι αυτός παντρεμένος, μα δεν έκανε για στρατεύσιμος. Ο τρίτος, ο ανιψιός του Ηλιούσκα, που πριν από λίγο καιρό είχε παντρευτεί, ξανθός και ροδοκόκκινος, στεκόταν καλοντυμένος και κοίταζε τον κόσμο, έβγανε κάπου-κάπου το σβέρκο του κάτω απ' το καπέλο του με μια αδιαφορία, σάμπως και να μην επρόκειτο γι' αυτόν, μολονότι αυτόν α-

κριβώς μάτιαζαν ν' αποσπάσουν από την κλώσα τα γεράκια.

– Επειδή, δηλαδή ο παππούλης μου πήγε στρατιώτης στον καιρό του, πρέπει τώρα κι εγώ να γυρέψω απαλλαγή, έλεγε ο Ρεζούν. Όχι, αδερφάκι, τέτοιος νόμος δεν έγινε ακόμα. Την περασμένη φορά πήρανε το Μιχέιτς, που ο μπάρμπας του, ωστόσο, ακόμα δε γύρισε σπίτι.

– Εσένα μήτε ο μπαμπάς σου, μήτε κανένas από τους μπαρμπάδες σου υπηρετήσανε τον τσάρο, έλεγε ταυτόχρονα ο Ντουτλόβ, μα και συ, μήτε στ' αφεντικά υπηρέτησες, μήτε πουθενά, μονάχα μεθοκοπάς και τα παιδιά σου πήραν το καθένα το μερτικό του και χώρισαν από σένα. Κανένas δε μπορεί να κάνει μαζί σου. Μονάχα να μιλάς ξέρεις και να ορμηνεύεις άλλους, και να έχεις γνώμη για όλα. Μα εγώ δέκα χρόνια έκανα στο στρατό, επίτροπος στην εκκλησία είμαι, δυο φορές κήκηκα, χωρίς να δω την παραμικρή βοήθεια από κανένα. Και τώρα πάτε να με καταστρέψετε, γιατί βλέπετε το σπιτικό μου να 'ναι ειρηνικό και τιμημένο; Να μου φέρετε πίσω τον αδελφό μου. Μπορεί κιόλας, ποιος ξέρει να έχει πεθάνει πια. Να κρίνετε σύμφωνα με την αλήθεια, σύμφωνα με το δίκιο του Θεού, χριστιανοί μου, κι όχι ν' ακούτε τα ψέματα των μεθυσμένων.

Ταυτόχρονα ο Γαράσκα έλεγε στον Ντουτλόβ:

– Όλο για τον αδερφό σου μας κοπανάς, όμως αυτόν δεν τον έκλεξε η συνέλευση, μα για την κακοριζικιά του τον στείλανε στο στρατό τ' αφεντικά. Κι έτσι, πάψε να μας τον λες.

Ο Γαράσκα δεν είχε ακόμα αποτελειώσει, και προβάλλοντας μπροστά ο ψηλός και κιτρινιάρης Φεντόρ Μελνίτονη, άρχισε κατσουφιασμένος να λέει:

– Πάντα κάπως έτσι γίνεται. Τ' αφεντικά στέλνουν στο στρατό όποιον τους καπνίσει κι ύστερα βρίσκει η συνέλευση το μπελά της. Τώρα που η συνέλευση όρισε να πάει ο γιος σου και συ δε θες, παρακάλεσε την κυρά και κείνη μπορεί να προστάξει να πάω εγώ στη θέση, που δεν έχω μήτε παιδί, μήτε σκυλί. Κι ύστερα, έχουμε το νόμο, σου λέει ο άλλος, πρόσθεσε με κακία, και με περιφρονητική κίνηση του χεριού, ξαναπήρε την πρώτη του θέση.

Ο κοκκινοτρίχης Ρομάν, που θα έπαιρναν το γιο του, σήκωσε το κεφάλι και μουρμούρισε:

– Σωστά, σωστά! Κι από τη φούρκα του κάθισε στο σκαλοπάτι.

Όμως αυτές δεν ήταν όλες οι φωνές που μιλούσαν ταυτόχρονα. Εξόν από κείνους που στέκονταν παραπίσω και κουβέντιαζαν για τις ιδιωτικές τους υποθέσεις, κι οι φωνακλάδες δεν ξεχνούσαν το καθήκον τους.

– Ναι, ναι, χριστιανοί της συνέλευσης έλεγε ο κοντούλης Ζιτκόβ, επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Ντουτλόβ, η απόφαση πρέπει να παρθεί χριστιανικά. Που θα πει, αδερφάκια μου, πρέπει χριστιανικά να κρίνετε.

– Σύμφωνα με τη συνείδηση πρέπει να κρίνει η συνέλευση, φιλαράκο μου, έλεγε ο καλόκαρδος Χριτκόβ, υποστηρίζοντας τα λεγόμενά του Καπίλοβ και τραβώντας το Ντουτλόβ από το μανίκι κείνη τη φορά ήταν το έτσι θέλω των α-

φεντικών κι όχι απόφαση της συνέλευσης.

– Σωστά! Σωστά! – έλεγαν πολλοί.

– Ποιος ειν' ο μεθύστακας που τσαμπουνάει ψευτιές; – αντίλεγε ο Ρεζούν. Μπας και με κέρασε πιστό εσύ, ή ο γιος σου, που τον μαζεύουν ψόφιο απ' τους δρόμους και τώρα με λες μεθύστακα; Να μη χάνουμε την ώρα μας, αδέρφια. Πρέπει να παρθεί μια απόφαση. Αν θέλετε ν' απαλλάξετε το Ντουτλόβ, τότε ορίστε να πάει κάποιος από τους μοναχογιούς, κι ο γέρος θα τριβει τα χεράκια του και θα κοροϊδεύει.

– Θα πάει ο Ντουτλόβ! Πάει τελείωσε!

– Σωστά! Κείνοι που έχουν τρεις γιους να τραβήξουν κλήρο, ακούστηκαν διάφορες φωνές.

– Να δούμε ακόμα τι θα πει η κυρά. Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς έλεγε πως μπορεί να δώσουν έναν από τους δουλοπάροικους, είτε κάποιος.

Η παρατήρηση αυτή σταμάτησε για λίγο τις λογομαχίες, μα σε λίγο ξανάρχισαν με πιότερη ορμή και κατάληξαν και πάλι στα προσωπικά.

Ο Ιγνάτ, που γι' αυτόν ο Ρεζούν είχε πει πως τον συμμαζεύαν στουπί στο μεθύσι απ' τους δρόμους, άρχισε να κατηγορεί τον αντίπαλό του πως τάχα είχε κλέψει ένα πριόνι από περαστικούς μαραγκούς και πως ξυλοκοπούσε άγρια τη γυναίκα του, όντας μεθυσμένος, κάποτε μάλιστα κόντεψε να τη σκοτώσει.

Ο Ρεζούν αποκρίθηκε πως τη γυναίκα του τη δέρνει και νηστικός και μεθυσμένος και πάλι λίγο της είναι, και με τα λόγια του αυτά προκάλεσε τα γέλια ολονών. Μα όσο για το πριόνι, φουρκίστηκε απότομα, κοντοζύγωσε τον Ιγνάτ και του φώναξε:

– Ποιος το έκλεψε;

– Συ το έκλεψες, αποκρίθηκε θαρρετά ο γεροδεμένος Ιγνάτ σιμώνοντάς τον πιότερο.

– Πώς είπες; Δεν ήσουν εσύ; – ξελαρυγγίζοταν ο Ρεζούν.

– Α, μπα. Συ και πάλι συ! Επέμενε ο άλλος.

Μετά το πριόνι ακολούθησε φιλονικία για κάποιο κλεμμένο άλογο, για κάποια σακιά βρώμη, για κάποια λουρίδα λαχανόκηπου, για κάποιο νεκρό κορμί. Κι ήταν τόσο τρομερές οι κατηγορίες που ξεστόμιζαν οι δυο μουζίκιοι, ο ένας στον άλλο, που και το ένα εκατοστό απ' όλες αν αλήθευε, θα έπρεπε, σύμφωνα με το νόμο και τους δυο να τους είχαν καταδικάσει, το λιγότερο σε ισόβιο εκτοπισμό στη Σιβηρία.

Ο γερό-Ντουτλόβ, στο αναμεταξύ, βρήκε κάποιον άλλο τρόπο για να υποστηρίξει την άποψή του. Δεν του άρεσαν ο φωνές του γιου του. Προσπαθώντας να τον αναγκάσει να σωπάσει του έλεγε κάθε τόσο: «Πάψε, ειν' αμαρτία! Πάψε σου λέω!» και προσπαθούσε ν' αποδείξει πως δεν λογαριάζονται τρεις γιοι μονάχα κείνοι που μένουν μαζί με την πατρική οικογένεια, μα και κείνοι που έχουν χωρίσει το μερτικό τους. Και υπόδειξε σαν τέτοιον τον Στάροστιν.

Ο Στάρουστιν χαμογέλασε ελαφρά, ξερόβηξε και χαϊδεύοντας τα γένια του, με το ύφος του πλούσιου μουζίκου, αποκρίθηκε πως όσο για το ζήτημα αυτό, είναι σεβαστή η θέληση της κυράς. Που για να δοθεί η διαταγή να μη μπει ο γιος του στον κατάλογο των κληρωτών, πάει να πει πως ήταν άξιος για τη χάρη αυτή.

Κι όσο για τις χωρισμένες οικογένειες, ο Γεράσιμ αντέκρουσε τα επιχειρήματα του Ντουτλόβ με την παρατήρηση πως θα έπρεπε να μην επιτρέπεται η μοιρασιά, όπως δεν επιτρεπόταν την εποχή που ζούσε ο μακαρίτης ο αφέντης, αλλιώς θα καταντήσουν να παίρνουν στο στρατό και τα μοναχοπαιδιά.

– Μα τάχατες μοιραστήκανε, έτσι δα για γούστο; Έπρεπε και το έκαναν. Για ποιο λόγο τώρα να πάμε να τους καταστρέψουμε; – ακούστηκαν διάφορες φωνές των ενδιαφερομένων και τότε οι καβγατζήδες γίνηκαν υποστηριχτές του.

– Και του λόγου σου εξαγόρασε τον κληρωτό, αν δε γουστάρεις να το δεις ντυμένο. Το πουγκί σου είναι γερό! Είπε ο Ρεζούν στο Ντουτλόβ.

Ο Ντουτλόβ διπλώθηκε με μια κίνηση απελπισίας στο καφτάνι του και είπε με κακία.

– Μέτρησες, πρέπει, τα λεφτά μου συ, για να το λες. Ας προσμείνουμε να δούμε τι θα πει ο Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς από μέρους της κυράς.

VI

Πραγματικά, κείνη τη στιγμή ο επιστάτης έβγαινε από το αρχοντικό. Βιαστικά-βιαστικά οι σκούφοι των μαζεμένων μουζίκων έβγαιναν ο ένας πίσω από τον άλλο από τα κεφάλια τους, και καθώς κοντοζύγωνε ο Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς, πρόβαλαν αυτά στο κέντρο και στην μπροστινή μεριά ξεσκούφωτα σε διάφορα χρώματα: γκριζα, ψαρά, κοκκινότριχα, μαύρα, ξανθά, και σιγά-σιγά οι φωνές λιγόστευαν, ώσπου πάψανε ολότελα. Ο επιστάτης στάθηκε στον εξώστη κι έδειξε πως ήθελε να μιλήσει. Κείνη τη στιγμή, έτσι που στεκόταν με το μακρύ του σουρτούκου και με τα χέρια κάπως αδέξια χωμένα στις τσέπες, με το κασκέτο κατεβασμένο χαμηλά στο μέτωπο και με τα πόδια σταθερά στυλωμένα στον εξώστη δεσποζοντας πάνω απ' όλα εκείνα τα ανασηκωμένα και γυρισμένα προς αυτόν κεφάλια, που τα πιότερα ήταν γεροντικά και τα πιότερα όμορφα, όπως φάνταζαν με τις γενειάδες τους, είχε ολότελα διαφορετική όψη και ύφος από κείνη που είχε μπροστά στην κυρία. Ήταν μεγαλόπρεπος.

– Ακούστε, παιδιά, την απόφαση της κυράς μας: από το προσωπικό του αρχοντικού δε θέλει να δώσει κανέναν και για τούτο θα πάει εκείνος, που εσείς θα ορίσετε. Πρέπει να στείλουμε τρία παλικάρια. Κανονικά πρέπει δυόμισι μα το μισό θα λογαριαστεί ολάκερο. Το ίδιο κάνει: σα δεν πάει τούτη τη φορά, θα πάει την άλλη.

– Σωστά! αυτό ακούγεται! – είπαν μερικές φωνές.

– Κατά την κρίση τη δικιά μου, συνέχισε ο επιστάτης, πρέπει να πάει ο Χαριούσκιν κι ο Μιτιουχίν ο Βάσια, αυτό πια είναι ορισμένο από τον ίδιο το Θεό.

– Σωστά, σωστά, είπαν πάλι μερικοί.

– Για τρίτος πρέπει να πάει ή ο Ντουτλόβ ή κάποιος που να έχει δεύτερο αδερφό. Εκείνο που θ' αποφασίσετε εσείς.

– Ο Ντουτλόβ, ακούστηκαν φωνές. Οι Ντουτλόβ είναι τρεις.

Και πάλι σιγά-σιγά, ξανάρχισαν οι φωνές, οι λογομαχίες, για το πριόνι, για τη λουρίδα του λαχανόκηπου ως και για κάποια αδράχτια, που κλέφτηκαν τάχα από το αρχοντικό. Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς διεύθυνε το κτήμα εδώ κι είκοσι χρόνια κι ήταν άνθρωπος με μυαλό και πείρα. Στάθηκε λίγο, άκουσε τις φωνές για ένα τέταρτο της ώρας και ξαφνικά πρόσταξε να σωπάσουν όλοι κι οι Ντουτλόβ να ρίξουν κλήρο, ποιος από τους τρεις θα πήγαινε. Έκοψαν και τύλιξαν τους κλήρους, ο Χριπκόβ τους έριξε μέσα σ' ένα αναποδογυρισμένο σκούφο, τους ανακάτωσε καλά-καλά, κι έβγαλε τον κλήρο του Ηλιούσα. Όλοι σώπασαν.

– Ο δικός μου είναι; Για να δω; – είπε το παλικάρι με φωνή κομμένη.

Όλοι σώπαιναν. Ο επιστάτης πρόσταξε να φέρουν αύριο τα λεφτά της νόμιμης φορολογίας, από εφτά καπίκια ο καθένας, κι αφού δήλωσε πως όλα τελείωσαν, διέλυσε τη συνέλευση. Το πλήθος ξεκίνησε, φορώντας τους σκούφους του κι έστριψε στη γωνία κάνοντας φασαρία πολλή με τα βήματά του και τις ομιλίες του. Ο επιστάτης στεκόταν πάντα στον εξώστη βλέποντας το κόσμο που απομακρυνόταν. Όταν ο νεαρός Ντουτλόβ έστριψαν στη γωνιά του δρόμου, κάλεσε το γέρο, που κείνος είχε κοντοσταθεί και τον πήρε μαζί του στο γραφείο.

– Σε λυπάμαι, γέρο, είτε ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς καθώς χωνόταν στην πολυθρόνα του μπροστά στο τραπέζι, σε σένα έπεσε ο κλήρος. Τι λες μπορείς να τον εξαγοράσεις τον κλήρο, ναι ή όχι;

Ο γέρος δεν αποκρίθηκε, μονάχα κοίταξε σημαντικά τον επιστάτη.

– Και να θέλω να τον εξαγοράσω πάλι δε θα μπορούσα, Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς. Έχασα δυο άλογα το καλοκαίρι. Πάντρεψα τον ανιψιό μου. Τέτοια πρέπει να είναι η μοίρα μας εμάς, γιατί ζούμε με τιμότητα. Κι ακούμε κι από πάνω, όσα σερν' η σκούπα, πρόσθεσε καθώς αναθυμήθηκε τα λόγια του Ρεζούν.

Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς έτριψε το πρόσωπό του με το χέρι τους και χαμουρήθηκε. Είχε φαίνεται, βαρεθεί πια κι ήθελε να πάρει το τσάι του.

– Ε, γέρο μου, μην μου κάνεις τον κουτό, μα ψάξε καλά-καλά κατ' απ' τα δοκάρια του πατώματος, μπας και βρεις τα τετρακόσια ρούβλια που χρειάζονται. Και εγώ θα σου βρω το άνθρωπο που θα δεχτεί να πάει στον στρατό αντί για τον Ηλία. Τις προάλλες μάλιστα μου παρουσιάστηκε κάποιος.

– Στην επαρχία; – ρώτησε ο Ντουτλόβ, που, λέγοντας επαρχία εννοούσε την πολιτεία.

– Λοιπόν, τι λες;

– Μακάρι να μπορούσα, μα σ' ορκίζομαι στ' όνομα του Θεού πως...

Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς, τον διέκοψε με ύφος αυστηρό.

– Ακούμε με, το λοιπόν, γέρο, για να μην προφτάσει ο Ηλιούσκα και μας σκαρώσει καμιά βρομοδουλειά. Μόλις στείλω μήνυμα, σήμερα για αύριο, την ίδια στιγμή να τον πας στην πολιτεία. Συ ο ίδιος θα τον πας και συ θα δώσεις λόγο κι αν, που να μην το δώσει ο Θεός, του συμβεί κανένα κακό, θα επιστρατέψω το μεγάλο σου γιο. Τ' ακούς;

– Μα δεν κάνει όταν είναι δυο τα παιδιά, Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς, είναι άδικο, είτε ο Ντουτλόβ ύστερ' από σύντομη σιωπή. Δε φτάνει που ο αδερφός μου πέθανε στο στρατό, μου παίρνουν τώρα και το παιδί. Γιατί, Θεέ μου τέτοια αδικία σε μένα; – πρόσθεσε κλαίγοντας σχεδόν κι έτοιμος να γονατίσει μπροστά στον επιστάτη.

– Καλά, καλά, τράβα τώρα, του είπε εκείνος δε γίνεται τίποτα. Αυτός είναι ο νόμος. Και να προσέχεις τον Ηλιούσκα, συ θα δώσεις λόγο.

– Ο Ντουτλόβ τράβηξε για το σπίτι του χτυπώντας πολύ σκεπτικός το ραβδί του πάνω στα πετραδάκια του δρόμου.

VII

Την άλλη ημέρα πρωί-πρωί μπροστά στον εξώστη του υπηρετικού περίπτερου ήταν σταματημένο το αμαξάκι που μ' αυτό έβγαινε κι ο ίδιος ο επιστάτης, ζεμένο με το χοντροκόκαλο, σκουροκόκκινο άλογο, που δεν ξέρω για ποιο λόγο το έλεγαν «Ταμπούρλο». Η Ανιούτκα, η μεγαλύτερη κόρη του Ποληκή παρ' όλη τη βροχή, το χιονόνερο και τον ψυχρό αέρα, στεκόταν ξυπόλυτη μπροστά στο κεφάλι του αλόγου, αρκετά μακριά και με φανερή τρομάρα. Κρατούσε με το ένα χέρι το χαλινάρι, ενώ με τ' άλλο πάσχιζε να συγκρατήσει πάνω στο κεφάλι της τον κιτρινοπράσινο σάκο, που μέσα στην οικογένεια εκτελούσε χρέη παπλώματος, γούνας, κεφαλόδεσμου, χαλιού, παλτού για τον Ποληκή και πολλά άλλα ακόμη. Στη γωνία μέσα, φασαρία μεγάλη γινόταν. Ήταν ακόμη σκοτεινά. Το πρωινό φως της βροχερής ημέρα, μόλις-μόλις ξεχώριζε στο παράθυρο, που τα τζάμια του εδώ και εκεί ήτανε στολισμένα με χαρτιά που έφραζαν τα σπασίματα. Η Ακουλίνα, αφήνοντας κατά μέρος τις καθημερινές ασχολίες της, το νοικοκυριό, το άναμμα του φούρνου και τα παιδιά, που τα πιο μικρά δεν είχαν ακόμα σηκωθεί και τρεμοχουχούλιζαν, γιατί τους είχαν πάρει το πάπλωμά τους και αντί μ' αυτό, τα είχαν σκεπάσει με το μαντίλι που έδενε το κεφάλι της η μάνα τους. Η Ακουλίνα καταγινόταν αποκλειστικά στην προετοιμασία του άντρα της για το δρόμο. Του έδωσε το καθαρό πουκάμισο. Τα παπούτσια του τη σκότιζαν πολύ, γιατί ήταν πολύ φθαρμένα και έχασκαν σε πολλές μεριές. Έβγαλε τα μοναδικά χοντρά τσουράπια από τα πόδια της και τα έδωσε του Ποληκή, κι ύστερα από ένα κομμάτι τσόχα που στρώνουν κάτω από τη σέλα του αλόγου και που εκείνος της το είχε κουβαλήσει πριν δυο

μέρες από το στάβλο, κατάφερε κι έφτιαξε ένα ζευγάρι πάτους για τα παπούτσια, έτσι που έκλεισε όλες τις τρύπες για να 'ναι τα πόδια προφυλαγμένα από τα νερά. Ο Ποληκέη, καθισμένος στο κρεβάτι, καταγινόταν να φορέσει το ζουνάρι του κατά τέτοιον τρόπο, που να μην έχει την όψη βρόμικου σχοινοῦ. Και το ψευδό κοριτσάκι, έχοντας το κοντογούνι περασμένο πάνω από το κεφάλι, χωρίς να κατορθώσει μ' αυτό να το κάνει να μη σέρνεται χάμω, έτρεξε στου Νικήτα, να γυρέψει δανεικό το σκούφο του. Τη φασαρία την έκαναν πιότερη, οι διάφορες γυναίκες της αυλής που πηγαινοέρχονταν να παρακαλέσουν τον Ποληκέη άλλη να της φέρει βελόνες, άλλη τσαγάκι, άλλη λαδάκι, άλλος καπνό. Κι η μαραγκίνα για να τον καλοπιάνει και να της φέρει την παραγγελία της, άναψε γρήγορα-γρήγορα το σαμοβάρι και του έφερε ένα μεγάλο φλιτζάνι ζεστό ρόφημα που αυτή του έλεγε τσάι. Παρ' όλο που ο Νικήτα αρνήθηκε να δανείσει το σκούφο του κι αναγκάστηκαν να μπαλώσουν και να σουβλοράψουν τον κατακουρελιασμένο σκούφο του Ποληκέη, παρ' όλο που τα παπούτσια με τους πάτους που φιλοτέχνησε η Ακουλίνα δυσκολεύτηκε πολύ να τα περάσει στα πόδια του ο Ποληκέη, παρ' όλο που η Ανιούτκα ξεπάγιασε και παράτησε τον Ταμπούρλο κι η Μάσκα με το σερνάμενο κοντογούνι πήγε στη θέση της κι όταν η Μάσκα αναγκάστηκε να βγάλει το κοντογούνι, πήγε κι έπιασε το άλογο η ίδια η Ακουλίνα, παρ' όλα αυτά, το αποτέλεσμα, ήταν πως ο Ποληκέη, αφού φόρεσε σχεδόν όλα τα ρούχα της οικογένειας, αφήνοντας μοναχά τον κιτρινοπράσινο σάκο και τις παντούφλες και συγυρίστηκε, ανέβηκε στο αμαξάκι διπλοκουμπώθηκε, άνοιξε το σανό, διπλοκουμπώθηκε ξανά, πήρε τα γκέμια στα χέρια του, κάθισε όμορφα-όμορφα έτσι που κάνουν οι αξιόπρεποι νοικοκυραίοι και ξεκίνησε.

Τ' αγοράκι του ο Μίσκα που πετάχτηκε για μια στιγμή έξω γύρεψε να τον πάει άτα, και το ψευδό κοριτσάκι παρακάλεσε και κείνο να το πάρει λίγο στο αμάξι ο μπαμπάς κι είπε πως δεν κρύωνε καθόλου που δε φορούσε τη γούνα. Ο Ποληκέη σταμάτησε για μια στιγμή τον Ταμπούρλο, χαμογέλασε με κείνο το αχνό χαμόγελό του, κι η Ακουλίνα του παράδωσε τα δυο παιδιά και με την ευκαιρία αυτή, έσκυψε και ψιθύρισε στ' αφτί του να μη βάλει στάλα στο στόμα του ώπου να γυρίσει. Ο Ποληκέη έκανε μια βόλτα τα παιδιά του ίσαμε το σιδηρουργείο, εκεί σταμάτησε, τα κατέβασε από το αμάξι, καλοκάθισε πάνω στο σανό, και με κανονικό βήμα ξεκίνησε από την αυλή. Η Μάσκα κι ο Μίσκα με τόση ορμή και τόσα ξεφωνητά ρίχτηκαν να γυρίσουν σπίτι τους τρέχοντας ξυπόλυτα πάνω στο γυαλιστερό κατήφορο που κάποιο σκυλί του χωριού που έκανε να χωθεί στην αυλή, τα κοίταξε και μονομιάς ζάρωσε την ουρά του και γαβγίζοντας, γύρισε πίσω στο χωριό, πράγμα, που έκανε τους διαδόχους του Ποληκέη, να δεκαπλασιάσουν τα ξεφωνητά τους.

Ο καιρός ήταν απάισιος. Ο δυνατός αέρας μαστίγωνε το πρόσωπο του Ποληκέη, που το κατάβρεχαν πότε η βροχή, πότε το χιονόνερο, πότε το ψιλό χαλάζι που έπεφταν ορμητικά. Τα χέρια του ήταν μουσκεμένα και ξυλιασμένα

και μάταια πάσχιζε να τα προφυλάξει μαζί με τα παγωμένα γκέμια μέσα στα μανίκια του σάκου του ή πάνω στο γέρικο κεφάλι του Ταμπούρλου, που ζάρωνε τ' αφτιά του και τα μάτια του.

Ύστερα ολομεμιάς ξαστέρωσε για μια στιγμή. Μπορούσε κάποιος να διακρίνει τα γαλαζωπά σύννεφα που έφερναν το χιόνι κι ο ήλιος σάμπως ν' αρχινούσε να προβάλλει, όμως δειλιασμένα και μελαγχολικά, όπως το χαμόγελο του Ποληκέη. Παρ' όλα τούτα όμως εκείνος ήταν βυθισμένος σ' ευχάριστες σκέψεις. Αυτός, που παραλίγο να τον στείλουν εξορία στη Σιβηρία, που τον απειλούσαν όλη την ώρα πως θα τον έστελναν στο στρατό, που μονάχα οι τεμπέληδες δεν τον έβριζαν και δεν τον ξυλοκοπούσαν, που πάντα τον έχωναν στις χειρότερες αγγαρείες, αυτός, πήγαινε τώρα να εισπράξει χρηματικό ποσό και μεγάλο μάλιστα, κι η κυρία τον εμπιστεύτηκε και πρόσταξε να ζήσουν τον Ταμπούρλο (που πολλές φορές το ζέβαν και στο δικό της αμάξι) στο αμαξάκι του επιστάτη, και ξεκίνησε από τ' αρχοντικό μ' επισημότητα σάμπως να ήταν κανένας επίσημος υπάλληλος. Και κορδωνόταν όσο μπορούσε πάνω στο κάθισμά του, έσιαζε ολοένα τα μπαμπάκια που ξεπετιόνταν από τα σκισίματα του σκούφου του και διπλωνόταν στο σάκο του. Ωστόσο, αν ο Ποληκέη φανταζόταν πως έμοιαζε με επίσημο κι αρχοντικό υπάλληλο, πλανιόταν οικτρά. Η αλήθεια είναι πως ακόμα και των δέκα χιλιάδων ρουβλιών οι έμποροι, ξεκινάνε μέσα σε όμοια αμαξάκια, όμως... αλλά τα μάτια του λαγού, κι άλλα της κουκουβάγιας. Βλέπεις να κάθεται στο αμαξάκι ένας νοικοκυρεμένος ανθρώπακος, με γενειάδα, τυλιγμένος στο μπλε ή το μαύρο καφτάνι του, τον βλέπεις κι αμέσως σου ρίχνεται στο μάτι αν το αλογάκι είναι καλοθρεμμένο, αν ειν' ο ίδιος καλοθρεμμένος, αν τ' αμαξάκι είναι περιποιημένο, τέλος ο τρόπος που κάθεται ο ίδιος και βγάζεις το συμπέρασμα αμέσως αν ο μουζίκους αυτός κάνει τζίρο χιλιάδες ρούβλια ή εκατοντάδες. Έτσι ο κάθε έμπειρος άνθρωπος με την πρώτη ματιά που θα έριχνε στον Ποληκέη από κοντά, στα χέρια του, στο πρόσωπό του, στα γένια του, που δεν ήταν πολύ μεγάλα, στο ζουνάρι του, στο σανό που ήταν σκορπισμένος όπως-όπως μέσα στ' αμαξάκι, θα καταλάβαινε χωρίς πολύ κόπο, πως επρόκειτο για κάποιο φτωχό δουλοπάροικο κι όχι για εμπορευόμενο μουζικό, ούτε για μεγαλέμπορα, ούτε για επίσημο υπάλληλο και που δεν είχε περιουσία όχι χιλιάδες, όχι εκατοντάδες μα ούτε δεκάδες ρούβλια. Μα κείνος δε σκεφτόταν έτσι. Πλανιόταν και μάλιστα πλανιόταν πολύ ευχάριστα: θα έφερνε τρεις πεντακοσαριές ρουβλάκια στον κόρφο του. Κι άμα του κάπνιζε, μπορούσε να στρίψει τον Ταμπούρλο κατά τη μεριά της Οντέσας και να τραβήξει όπου θα ήθελε. Μα ποτές δε θα το έκανε αυτό, παρά θα έφερνε τα λεφτά απόφια και θα τα παράδινε στην κυρά κι ύστερα θα είχε να λείει πως αυτά ήταν μικροπράγματα, μπρος στ' άλλα ποσά που θα του έχουν εμπιστευτεί να μεταφέρει. Σαν κοντοζύγωσαν το καπληϊό, το Ταμπούρλο άρχισε να τραβάει τ' αριστερό γκέμι να κοντοστέκεται και να γυρίζει κατά εκεί, μα ο Ποληκέη, παρ' όλο που είχε λεφτά για διάφορες αγορές που του παράγγειλαν, τον φοβέρισε με το κνούτο και το προσπέρασε. Το ίδιο έκανε και

στο δεύτερο καπηλειό, που βρισκόταν στο δρόμο τους και κατά το μεσημέρι σταμάτησε το αμαξάκι του κατέβηκε, άνοιξε την αυλόπορτα του σπιτιού του έμπορα, που σ' αυτόν στάθμευαν οι άνθρωποι του αρχοντικού, πέρασε στη αυλή, ξέζεψε τ' άλογο το έβαλε να τρώει, γευμάτισε με τους εργάτες του έμπορα, δεν παράλειψε να ιστορήσει τη σπουδαία δουλειά, που του ανάθεσε η κυρά, και τράβηξε να βρει τον περιβολάρη, με το γράμμα της κυρίας μέσα στο σκούφο του. Ο περιβολάρης ήξερε τον Ποληκέη, για τούτο, σα διάβασε το γράμμα, με φανερή δυσπιστία τον ρώτησε και τον ξαναρώτησε, αν πραγματικά, πρόσταξε η κυρία να μετρήσει σ' αυτόν τα λεφτά. Ο Ποληκέη ήθελε να δείξει πως πειράχτηκε γι' αυτή τη δυσπιστία, μα δεν τα κατάφερε, παρά μονάχα χαμογέλασε μελαγχολικά. Ο περιβολάρης ξαναδιάβασε προσεχτικά το γράμμα και μέτρησε τα λεφτά. Ο Ποληκέη, αφού τα παράλαβε, τα έκρυψε στον κόρφο του και τράβηξε για το σπίτι του έμπορα, που είχε σταματήσει. Μήτε τα καπηλειά, μήτε τα ρακοπουλειά που τύχαιναν στο δρόμο του τον τράβηξαν. Αισθανόταν ένα ευχάριστο ερεθισμό σ' όλο του το είναι και μονάχα μπροστά στα εμπορικά με τα διάφορα δελεαστικά εμπορεύματά τους, (παπούτσια, ρούχα, σκούφους, τσίτια και τρόφιμα) στάθηκε πολλές φορές. Κι αφού τα καμάρωνε μια στιγμή, απομακρυνόταν με το ευχάριστο συναίσθημα πως: να, μαθές όλα μπορώ να τ' αγοράσω, όμως δεν το κάνω! Τράβηξε στην αγορά, αγόρασε όλες τις παραγγελίες που του είχαν δώσει και παζάρεψε κάποια γούνα, που γι' αυτήν ο έμπορας ζητούσε είκοσι πέντε ρούβλια και του μίλαγε με κάποιο δισταγμό, γιατί κρίνοντας από το εξωτερικό του αγοραστή, είχε αμφιβολίες αν θα μπορούσε να την αγοράσει. Μα ο Ποληκέη, που ένιωσε το δισταχτικό του ύφος του έδειξε τον κόρφο του, λέγοντάς του, πως με τα λεφτά που έκρυβε εκεί μέσα μπορούσε αν ήθελε, ολάκερο το μαγαζί του να τ' αγοράσει και απαίτησε να προβάρει τη γούνα. Σαν τη φόρεσε, την περιεργάστηκε απ' όλες τις μεριές, χάιδεψε το γουναρικό, το φύσησε, και στο τέλος, βγάζοντάς την είπε μ' αναστεναγμό: «Τα λεφτά που ζητάς είναι πολλά. Αν μου την αφήνες το ελάχιστο για δεκαπέντε ρούβλια». Ο έμπορας με θυμό άδραξε τη γούνα και την πέταξε πέρα από την προθήκη, ενώ ο Ποληκέη, κατευχαριστημένος, τράβηξε για τα σπίτι. Αφού δείπνησε πήγε και πότισε τον Ταμπούρλο, του έβαλε βρώμη να τρώει, κι ύστερα αποσύρθηκε στο δωμάτιο, ανέβηκε στο πατάρι, έβγαλε το φάκελο με τα λεφτά, τον κοίταξε πολλές φορές ολούθε και στο τέλος παρακάλεσε το θυρωρό που ήξερε γράμματα να του διαβάσει τη διεύθυνση και τα λόγια που ήταν γραμμένα απ' έξω: «Εσώκλειστα χίλια εξακόσια δεκαεφτά ρούβλια σε χαρτονομίσματα». Ο φάκελος ήταν από απλό χαρτί κι οι σφραγίδες που τον στόλιζαν από κοκκινωπό βουλοκέρι με μια άγκυρα στο κέντρο. Πέντε ήταν όλες-όλες οι σφραγίδες: η μεσιανή πιο μεγάλη κι οι τέσσερεις στις γωνίες πιο μικρές. Κι ακόμα και στα πλάγια είχαν στάξει βουλοκέρι. Ο Ποληκέη τα παρατήρησε προσεχτικά όλα τούτα κι έμαθε απ' έξω κι ανακατωτά το επανόγραμμα και μάλιστα αλαφροχάιδεψε με τ' ακροδάχτυλά του τα διπλωμένα χαρτονομίσματα που οι άκρες τους ξεχώριζαν μέσα στο φάκελο. Δοκίμασε ένα

είδος παιδιάστικης χαράς, νιώθοντας να κρατάει στα χέρια του τόσα λεφτά. Έχωσε το φάκελο στο σκίσιμο του σκούφου του απίθωσε το σκούφο κάτω από το κεφάλι του και πλάγιασε. Μα και τη νύχτα ξύπνησε πολλές φορές και σιγοχάιδευε τον πολύτιμο φάκελο. Και κάθε φορά, βρίσκοντάς τον στη θέση του, δοκίμαζε το ευχάριστο συναίσθημα της διαπίστωσης, πως τάχα, να, αυτός, ο Ποληκέη, ο χιλιοπεριφρονημένος και χίλιοκατατρεγμένος αυτός παράλαβε τούτα τα λεφτά, και θα τα παραδώσει εντάξει στην κυρία, τόσο εντάξει που ίσως-ίσως ούτε κι ο επιστάτης να μην το κατάφερνε.

VIII

Κοντά τα μεσάνυχτα δυνατοί χτύποι στην αυλόπορτα και φωνές μουζίκων, ξύπνησαν και τους εργάτες του έμπορα και τον Ποληκέη. Ήταν οι κληρωτοί από το Πακρόβσκογιε. Όλοι-όλοι κάπου δέκα νομάτοι: ο Χοριούσκιν, ο Μιτιούσκιν, κι ο Ηλία (ο ανιψιός του Ντουτλόβ) δύο αντικαταστατικοί, ο πρόεδρος του χωριού, ο γερο-Ντουτλόβ κι οι αγωγιάτες. Το δωμάτιο φωτιζόταν μονάχα από το καντηλάκι. Η μαγείρισσα κοιμόταν στον καναπέ, κάτω από τα εικονίσματα. Τινάχτηκε επάνω και πήρε ν' ανάψει ένα σπαρματσέτο. Ο Ποληκέη, καθώς ξύπνησε, έγειρε από το πατάρι, που ήταν ξαπλωμένος και κοιτάζε τους νιόφερτους. Οι μουζικοί έμπαιναν και κάθιζαν στους ξύλινους καναπέδες. Όλοι τους ήταν απόλυτα ήρεμοι, έτσι που κανείς δε θα μπορούσε να ξεχωρίσει ποιοι, ποιους ήρθαν να ξεπροβοδίσουν, χαιρετούσαν, χωράτευαν, κουβέντιαζαν, γύρευαν φαγητό. Είναι αλήθεια πως μερικοί ήταν σιωπηλοί και μελαγχολικοί, όμως οι άλλοι αντίθετα φαίνονταν πολύ κεφάτοι, προφανώς θα τα είχαν κοπανήσει. Ένας απ' αυτούς ήταν κι ο Ηλία, που ίσαμε τότες ποτές του δεν είχε βάλει βότκα στο στόμα.

– Ε, παιδιά τι λέτε να δειπνήσουμε ή να πλαγιαίσουμε καλύτερα; – είπε ο πρόεδρος.

– Να φάμε πρώτα, αποκρίθηκε ο Ηλία ξεκουμπώνοντας τη γούνα του, και πρόσθεσε, καθώς καθόταν στον καναπέ. Στείλε για βότκα.

– Σου φτάνει πια η βότκα του πέταξε κοφτά ο πρόεδρος και στράφηκε στους άλλους. Δειπνήστε το λοιπόν με το ψωμάκι που έχετε ο καθένας, παιδιά. Τι να ξεσηκώνουμε τον κόσμο τέτοια ώρα.

– Θέλω βότκα, ξανάπε ο Ηλία δίχως να κοιτάζει και με έναν τέτοιο τόνο, που ήταν φανερό, πως δε θα υποχωρούσε εύκολα.

Οι μουζικοί υπάκουσαν στη συμβουλή του πρόεδρου έβγαλαν το ψωμάκι τους από τα δισάκια που είχαν στ' αμάξι του ο καθένας, έψαλαν ζήτησαν από τη μαγείρισσα από ένα ποτήρι κβας¹ και πλάγιασαν, άλλοι στο πατάρι κι άλ-

1. Ζυθοειδές ποτό ρώσικης προέλευσης.

λοι στο πάτωμα.

Ο Ηλία επαναλάμβανε κάπου-κάπου «Δώστε μου βότκα σας λέω, δώστε μου βότκα». Και ξαφνικά είδε τον Ποληκέη.

– Ηλίτς, ε Ηλίτς! Σου εδώ, φιλαράκο; Εγώ που λες, πάω στο στρατό. Τους αποχαιρέτισα ολουνούς. Τη μάνα μου, τη νοικοκυρά μου... Πώς έκλαιγε η άμοιρη! Είχανε δεν είχανε με στριμώξανε στο στρατό. Βάλε βότκα να πιούμε!

– Δεν έχω λεφτά αποκρίθηκε ο Ποληκέη. Μη χολοσκάς από τώρα. Μπορεί οι γιατροί να σε βγάλουν βοηθητικό, πρόσθεσε παρηγορώντας τον.

–Τι λες, αδερφέ. Εγώ σαν την καθάρια τη σημύδα, δεν έχω δε καμιά αρρώστια ποτές μου. Και συ μου λες βοηθητικός!

– Ο Ποληκέη άρχισε να του διηγείται κάποια ιστορία πως κάποιος μονζίκους σοφίστηκε και πάσαρε με τρόπο του γιατρού λεφτά και κείνος τον έβγαλε σκάρτο και γλίτωσε το στρατιωτικό.

Ο Ηλία κοντοζύγωσε στο πατάρι και μίλησε εξ' απ' τα δόντια.

– Όχι, Ηλίτς, τώρα όλα τέλειωσαν και μηδέ εγώ ο ίδιος θέλω τώρα πια να μείνω. Ο μπάρμπας μου μ' έκαψε. Τάχατες δεν άξιζα για να μ' εξαγοράσει; Μα όχι! Και το γιο του τον πονάει και τα λεφτά τα πονάει. Και στέλνει μένα στο στρατό... Και τώρα ούτε πια που το θέλω και μόνος μου να μείνω. (Μιλούσε σιγανά, ήσυχα, εμπιστευτικά, κάτω από την επίδραση κάποιας ανάλαφρης πίκρας). Μονάχα τη μάνα μου λυπάμαι, τη δόλια. Αν την έβλεπες πως δερνόταν η καφερή! Μα και τη νοικοκυρά μου τη λυπάμαι. Έτσι δα, για το τίποτα, πάει χαμένη. Γυναίκα στρατιώτη, σου λέει ο άλλος και, ξέρουμε δα τ' αποτελέσματα. Κάλιο να μη με πάντρευαν. Γιατί να με παντρέψουν; Αύριο θα έρθουν οι γυναίκες.

– Όμως γιατί σας φέρανε νωρίς; ρώτησε ο Ποληκέη. Δίχως ν' ακουστεί, τίποτα έτσι δα, ξαφνικά.

– Σκιαζονται, βλέπεις για μένα, μην κάνω καμιά παλαβομάρα, αποκρίθηκε χαμογελώντας ο Ηλία. Μα ας μη σκιαζονται. Δεν το έχω στο νου, κάτι τέτοιο. Και ούτε που θα χαθώ στο στρατό. Μονάχα τη μάνα μου πονάω. Αχ, γιατί να με παντρέψουν; –έλεγε σιγανά και λυπημένα.

Η πόρτα άνοιξε με κρότο και μπήκε ο γερό Ντουτλόβ, τινάζοντας το βρεμένο σκούφο του και σέρνοντας τα πόδια του μέσα στα τεράστια από δεντρόφλουδα παπούτσια, που πάντα τα έπαιρνε τόσο μεγάλα, λες κι ήταν από ξένα πόδια, κι έμοιαζαν σαν βαρκάκια.

– Αφανάση, είτε, κάνοντας το σταυρό του προς τα εικονίσματα και μιλώντας στο θυρωρό, μπας κι έχεις ένα φαναράκι να μου δώσεις, για να βάλω βρόμη στ' αλόγα;

Καθώς μιλούσε δεν έριξε ούτε μια ματιά στον Ηλία, παρά έκανε πως προσπαθούσε ν' ανάψει το αποτοίγαρό του. Είχε τα γάντια του και το κνούτο χωμένα στο ζουνάρι του και το χοντρό πανωφόρι του διπλωμένο και ζωσμένο σφιχτά. Λες κι είχε έρθει για ειρηνική δουλειά στην πολιτεία, τόσο το δραστή-

ριο πρόσωπο του ήταν ήρεμο κι απασχολημένο με τις συνηθισμένες, τις απλές δουλειές του νοικοκυριού.

Ο Ηλία σαν είδε το θείο του σώπασε, στύλωσε πάλι τα μάτια του ζοφερά σ' ένα σημείο κι ύστερα στράφηκε στον πρόεδρο.

– Δώσε μου βότκα, Γιερμίλα· θέλω να πιω.

Η φωνή του ήταν άγρια και γεμάτη θυμό.

– Δεν έχει βότκα τέτοια ώρα αποκρίθηκε ο πρόεδρος, ρουφώντας το κβας του. Κοίτα, όλοι οι άνθρωποι έφαγαν το ψωμάκι τους και πλάγιασαν. Σ' γιατί κάνεις φασαρία;

Η λέξη «φασαρία» ήταν σαν να τον ηλέκτρισε.

– Πρόεδρε, θάλασσα θα τα κάνω όλα, σα δε μου δώσεις βότκα.

– Δεν μπορείς, μακάρι συ, να του βάλεις μυαλό; – στράφηκε ο πρόεδρος στον Ντουτλόβ, που είχε ανάψει το φανάρι, μα κοντοστεκόταν, για ν' ακούσει τι θα γινόταν παραπέρα και λοξοκοίταζε τον ανιψιό του με κάποια συμπόνια, σάμπως ν' απορούσε γι' αυτά του τα καμώματα.

Ο Ηλία με το βλέμμα χαμηλωμένο, ξανάπε.

– Δώσε μου να πιω, ειδεμή και εγώ δεν ξέρω τι θα κάνω.

– Πάψε, Ηλία, είτε καλοσυνάτα ο πρόεδρος. Αλήθεια σου λέω, πάψε. Θα 'ναι το καλύτερο...

Μα προτού προφτάσει ν' αποτελειώσει τη φράση του ο Γιερμίλα, ο Ηλία τινάχτηκε πάνω, έδωσε μια γροθιά στο τζάμι και ξεφώνισε μ' όλη του τη δύναμη:

– Δεν θέλετε να μ' ακούσετε, να σας, λοιπόν και εγώ! – κι όρμησε στο άλλο παράθυρο για να το σπάσει και κείνο.

Ο Ποληκχέ χωρίς να χάσει καιρό, με δυο κουτρουβάλες βρέθηκε στην άλλη γωνιά του παταριού, τόσο ορμητικά, που κατατρόμαξε όλες τις κατσαρίδες. Ο πρόεδρος παράτησε το κβας του κι έτρεξε προς τον Ηλία. Ο Ντουτλόβ με αργές κινήσεις παράτησε το φανάρι, έβγαλε το ζουνάρι του, κινώντας επιτιμητικά το κεφάλι και κοντοζύγωσε και κείνος τον Ηλία που πάλευε με τον πρόεδρο και το θυρωρό, γιατί αυτοί τον εμπόδιζαν να πλησιάσει το παράθυρο. Τον είχαν πιάσει από τα χέρια και, φαινόταν να τον κρατούσαν γερά. Όμως, μόλις ο Ηλία αντίκρισε το θείο του με το ζουνάρι στα χέρια, έβαλε όλα του τα δυνάμει λευτερώθηκε και με τα μάτια γουρλωμένα και τις γροθιές σφιγμένες κατά το Ντουτλόβ.

– Σε σκότωσα, μη κοντοζυγώσεις, βάρβαρε! Σ' με κατάστρεψες, μ' έκαψες συ, με τους γιους σου τους κλεφταράδες, εσείς όλοι με κάψατε! Γιατί να με παντρέψεις; Μην κοντοζυγώσεις σ' έφαγα.

Ο Ηλία ήταν τρομερός. Το πρόσωπο του ήταν μελανιασμένο, τα μάτια πεταμένα έξω από τις κόγχες κι ολόκληρο το γερό νεανικό κορμί του αναταραζόταν σαν από δυνατό πυρετό. Λες και ήθελε και μπορούσε να σκοτώσει και τους τρεις άντρες που τον τριγύριζαν.

– Αίμα αδελφικό πίνεις, αιμοβόρε.

Κάποια αστραπή πέρασε πάνω στο αιώνια ήρεμο πρόσωπο του Ντουτλόβ. Προχώρησε ένα βήμα.

– Δεν ήθελες με το καλό, είτε ξαφνικά, που βρέθηκε όλη κείνη η γρηγοράδα, η δύναμη, άδραξε με μια ορμητική κίνηση τον ανιψιό του, κυλίστηκε μαζί στο πάτωμα και, βοηθούμενος από τον πρόεδρο, άρχισε να του στρίβει τα χέρια. Πάλεψαν έτσι κάπου πέντε λεπτά. Τέλος, ο Ντουτλόβ σηκώθηκε κάποια στιγμή, με τη βοήθεια των άλλων μουζίκων, ξεκόλλησε πάνωθ' του τα χέρια του Ηλία, που ήταν γαντζωμένα πάνω στη γούνα του, ορθώθηκε, ύστερα ανασήκωσε και τον Ηλία, με τα χέρια πισθάγκωνα δεμένα, και τον έβαλε να καθίσει στη γωνιά του καναπέ.

Ο Ηλία με τα μαλλιά του αναστατωμένα, με το πρόσωπο κατάχλομο και του πουκάμισο στραπατσαρισμένο, περιέφερε τα μάτια του γύρω στο δωμάτιο, σάμπως να ήθελε να αναθυμηθεί πού βρισκόταν. Ο θυρωρός μάζεψε τα σπασμένα γυαλιά και μ' ένα κοντογούνι έφραξε το σπασμένο παράθυρο για να μη μπαίνει το κρύο. Ο πρόεδρος ξανακάθισε ν' αποτελειώσει το κβας του.

– Αχ, Ηλία, Ηλία, μουρμούρισε. Σε λυπάμαι, μα την αλήθεια! Μα τι να γίνει! Να κι ο Χαριούσκιν, κι αυτός νιόπαντρος είναι. Έτσι ήταν το γραφτό σας, φαίνεται...

– Από τον κακούργο το θείο μου, χάνομαι, είτε ο Ηλία με πίκρα και θυμό. Κείνος το γιο του λυπάται... Η μάνα έπεσε στα πόδια του, ο επιστάτης τον ορμήνεψε να εξαγοράσει τον κλήρο. Μα αυτός το δικό του. Δε θέλει... Λέει πως δε φτάνουν τα λεφτά... Τάχατες λίγο δουλέψαμε στο σπιτικό του ο αδερφός μου και εγώ;... Είναι κακούργος...

Ο Ντουτλόβ γύρισε από το στάβλο σταυροκοπήθηκε μπροστά στα εικονίσματα, έβγαλε τη γούνα του κάθισε κοντά στον πρόεδρο. Η μαγείρισσα του σέρβριε κβας κι ένα κουτάλι. Ο Ηλία σώπασε και κλείνοντας τα μάτια του έγειρε το κεφάλι του πάνω σε κάποιο ρούχο που ήταν τυλιγμένο εκεί δα. Ο πρόεδρος, κουνώντας με συμπόνια το κεφάλι του, τον έδειξε με μια κίνηση του χεριού στο θείο του.

– Τάχατες δεν τον πονάω και εγώ; Είναι παιδί του αδερφού μου. Και σαν να μην έφτανε που τον πονάω τόσο, με το πες, πες τον έκαναν να με θεωρεί κακούργο. Η γυναίκα του, βλέπεις, μια παμπόνηρη, κι ας είναι και τόσο μικρή στα χρόνια, του έβαλε στο νου πως έχω τόσα λεφτά, που μπορώ να εξαγοράσω τον κλήρο. Άντε να τους βγάλεις τώρα πως το μυαλό πως τον αδίκησα. Και να ήξερες πόσο τον πονάω!

– Ωχ, τι να σου πω. Το παλικάρι είναι από τα λίγα κι είναι κρίμα να χαρμυστεί στο στρατό, παρατήρησε ο πρόεδρος.

– Απόκανα με αυτόν τούτες τις μέρες. Θα στείλω αύριο τον Ιγνάτ κι ήθελε να έρθει κι η γυναίκα του.

– Ναι, ναι, ας έρθουν, πάει καλά, είτε ο Γιερμίλα κι ανέβηκε στο πατάρι. Τι να τα κάνεις τα λεφτά; Τα λεφτά μια σκόνη είναι.

– Φτάνει να υπάρχουν τα άτιμα, τα λεφτά. Τότες ποιος τα λογαριάζει! Παρατήρησε ο θυρωρός.

– Αχ, αυτά τα λεφτά! Πόσο αμαρτάνουμε εμείς οι άνθρωποι εξαιτίας τους! – παρατήρησε μελαγχολικά ο Ντουτλόβ. Όλες οι πιότερες αμαρτίες που γίνονται αιτία είναι τα λεφτά, το λέει κι η Γραφή.

– Όλα τα λέει η Γραφή μα εμείς οι άνθρωποι, γνώση δε βάνουμε, είτε ο θυρωρός. Άκου τι μου έλεγε κάποτε ένας γνώριμός μου: ήτανε λέει μια φορά ένας έμπορας, θησαύρισε πλούτη αμέτρητα, όμως τίποτις δεν ήθελε να δώσει σε κανένα και ούτε ν' αποχωριστεί το θησαυρό του ήθελε. Και το λοιπόν τα πήρε μαζί του τα λεφτά του όλα στον τάφο του. Σαν ψυχομαχούσε άφησε παραγγελία, κείνο το προσκεφαλάκι που είχε πάντα κάτω από το κεφάλι του, να το βάλουν έτσι δα, σαν τον συγυρίσουν στην κάσα μέσα. Ούτε φαντάστηκαν ποτές οι δικοί του, πως μέσα σε κείνο το προσκεφαλάκι, ήταν ραμμένος όλος του ο βιος. Σαν πέρασε καιρός, κι αφού μάταια ψάξανε παντού και πουθενά δε βρήκανε τίποτις, τότες μονάχα ο ένας από τους γιους του στοχάστηκε πως πρέπει μέσα σε κείνο το προσκεφαλάκι να τα έχει κρύψει ο γεροτσιγκούνης. Τότες κάνανε ενέργειες, να πάρουν την άδεια ν' ανοίξουν τον τάφο. Ίσαμε τον τσάρο φτάσανε για τούτη τη δουλειά. Καμιά φορά η άδεια ήρθε, άνοιξαν τον τάφο και τι φαντάζεσαι; Το προσκεφαλάκι ήταν αδειανό, κι η κάσα γιομάτη φίδια. Ξανασκέπασαν μάνι-μάνι τον τάφο. Να, το λοιπόν τι κάνουν τα λεφτά.

Αυτό πια είναι γνωστό, πως μονάχα κακό μας φέρουν τα λεφτά, παρατήρησε ο Ντουτλόβ, κι άρχισε να κάνει τη βραδινή του προσευχή.

Σαν τελείωσε, γύρισε και κοίταξε τον ανιψιό του. Εκείνος κοιμόταν. Ο Ντουτλόβ πήγε κοντά του, του έλυσε τα χέρια, πήρε σιγά-σιγά, για να μην τον ξυπνήσει, το ζουνάρι του και πλάγιασε. Ο άλλος μουζίκος πήγε να κοιμηθεί στο στάβλο.

IX

Σαν απλώθηκε απόλυτη ησυχία παντού, ο Ποληκέη, σηκώθηκε σιγά-σιγά, σαν φταίχτης, κατέβηκε προσεχτικά από το πατάρι κι άρχισε να ετοιμάζεται για το γυρισμό. Δεν ξέρω γιατί του έκανε πολύ καλό, να βρίσκεται ανάμεσα στους κληρωτούς. Οι κοκόροι λαλούσαν ζωηρά. Το Ταμπούρλο έχει φάει όλη τη βρόμη του και τέντωνε το λαιμό του κατά τον κουβά με το νερό. Ο Ποληκέη το έξεψε και έσυρε τ' αμαξάκι του στην αυλή, περνώντας ανάμεσα απ' τ' αμάξια των μουζίκων. Ο σκούφος με το πολύτιμο περιεχόμενο ήταν εντάξει, κι έτσι οι ρόδες του μικρού αμαξιού, κύλησαν γοργά πάνω στο δρόμο που έφερνε στο Πακρόβσκογιε. Ο Ποληκέη, ξαλάφρωσε μονάχα σαν βρέθηκε έξω από την πολιτεία. Γιατί όλη την ώρα είχε την εντύπωση πως όπου να' ναι, θα έβγαιναν τρεις-τέσσερεις καβαλάρηδες, θα τον πρόφταιναν θα τον γύριζαν πίσω, και δένοντας τα χέρια του πισθάγκωνα θα έστελναν αυτόν στο στρατό στη θέση του

Ηλία. Και θέτε από το φόβο του στην τρομερή αυτή σκέψη, θέτε από το κρύο, το αίμα του πάγωνε και βίαζε ολοένα τον Ταμπούρλο, να ξεφύγουν το γρηγορότερο απ' τον φανταστικό κίνδυνο. Πρώτο-πρώτο αντάμωσε ένα παπά με τον ψηλό χειμωνιάτικο σκούφο, που τον συνόδευε κάποιος μονόφθαλμος εργάτης. Σ' αυτό το συναπάντημα σφίχτηκε πίοτερο η καρδιά του Ποληκέη. Μα σαν βγήκε από την πολιτεία σιγά-σιγά διαλύθηκε όλη κείνη η κακοκεφιά του. Το Ταμπούρλο προχωρούσε με βήμα κανονικό, κι όσο το πρωινό φως δυνάμωνε, διακρινόταν και πιο καθαρά ο δρόμος μπροστά. Ο Ποληκέη έβγαλε το σκούφο του και πασπάτευσε το φάκελο με τα λεφτά. «Να τα έβανα στον κόρφο μου; – στοχάστηκε. Μα για τούτο θα πρέπει να λύσω το ζουνάρι. Ουφ μπελάς! Μα εκεί δα στο χαμήλωμα, πριν την ανηφοριά, σταματώ και συγγυρίζομαι. Ο σκούφος είναι καλά ραμμένος από πάνω, κι από κάτω απ' τη φόδρα δεν ξεγλιστράει το γράμμα. Και μήτε που θα βγάλω το σκούφο ίσαμε το σπίτι». Όμως σαν έφτασαν στους πρόποδες του μικρού λόφου, το Ταμπούρλο από μοναχό του πήρε τρεχάλα την ανηφοριά του κι ο Ποληκέη, που κι εκείνος, όπως και το άλογο, ποθούσε να φτάσει μια ώρα αρχύτερα σπίτι, δεν το εμπόδισε καθόλου. Όλα ήταν εντάξει, έτσι τουλάχιστον φανταζόταν αυτός, και για τούτο παραδόθηκε στα πιο ευχάριστα ονειροπολήματα για την ευγνωμοσύνη της κυρίας, για τα πέντε ρουβλάκια που θα του έδινε για τον κόπο του και για τη χαρά των δικών του. Κάποια στιγμή έβγαλε το σκούφο του, ψαχούλεψε να δει αν ο φάκελος βρισκόταν στη θέση του, ξαναφόρεσε το σκούφο του, χώνοντας τον βαθιά στο κεφάλι και χαμογέλασε. Η φόδρα του σκούφου ήταν λιωμένη και, καθώς η Ακουλίνα τη διπλόραψε στο μέρος, που ήταν σχισμένη, σχίστηκε από την άλλη μεριά, και με κείνη, ακριβώς την κίνηση, που έκανε ο Ποληκέη, χώνοντας πιο βαθιά το φάκελο, όταν έβγαλε το σκούφο του στο σκοτάδι, με κείνη την κίνηση τα ραψίματα ξηλώθηκαν και πρόβαλε η μια γωνιά του φακέλου κάτω από τη φόδρα.

Ξημέρωσε για καλά, κι ο Ποληκέη, που όλη τη νύχτα δεν είχε κλείσει μάτι, αποκοιμήθηκε στο κάθισμά του. Μισοκοιμισμένος, τράβηξε κι έχωσε ακόμα πιο βαθιά στο κεφάλι του σκούφο του και μ' αυτό ο φάκελος πρόβαλε ακόμα πιο πολύ. Καθώς κοιμόταν, το κεφάλι του ταλαντευόταν ολοένα. Σαν κοντοζύγωσε στο αρχοντικό ο Ποληκέη ξύπνησε. Η πρώτη του κίνηση ήταν να φέρει τα χέρια στο σκούφο. Τον βρήκε εφαρμοσμένο στέρεα στο κεφάλι του. Μήτε που τον έβγαλε, τόσο ήταν σίγουρος πως ο φάκελος βρισκόταν μέσα. Καλοκάθισε πάνω στ' άχυρα, πήρε πάλι το ύφος του αρχοντικού υπαλλήλου, έδωσε μια καμτσικιά στον Ταμπούρλο και μπήκε με φόρα στην αυλή του αρχοντικού.

Να η κουζίνα του προσωπικού, να οι κατοικίες του, να η μαραγκίνα με μια αγκαλιά μπαμπακερά πανιά στα χέρια, να το σπίτι της κυρίας, που μπαίνοντας τώρα δα ο Ποληκέη εκεί μέσα θ' αποδείξει έμπρακτα, πως είναι ένα άνθρωπος πιστός και τίμιος και πως, «τον καθένα, μαθές, μπορεί ο κακός κόσμος άδικα να τον κακολογήσει» κι η κυρία θα του πει: «Μπράβο, Ποληκέη, και σε

ευχαριστώ, πάρε αυτά τα τρία...» μα μπορεί και πέντε, μπορεί και δέκα ρούβλια και θα προστάξει να του σερβίρουν ένα τσαγάκι, μα μπορεί και βοτκούλα. Καλό που θα ήταν αλήθεια, ένα αρχοντικό ποτηράκι βότκα με τούτο το κρύο. Με δέκα ρουβλάκια κάπως θα μπορούσε να γλεντήσει τις γιορτές, και ν' αγοράσει κι ένα ζευγάρι παπούτσια της προκοπής, και να δώσει και του Νικητή, ας είναι, κείνα τα τεσσεράμισι ρούβλια που του χρωστάει και που κάθε τόσο του φορτώνεται... Κάπου εκατό βήματα μακριά από το σπίτι, ο Ποληκέη ταχτοποιήθηκε ξανά, συγυρίστηκε όσο μπορούσε πιο καλύτερα, έβγαλε το σκούφο και χωρίς να βιάζεται έχωσε το χέρι του κάτω από τη φόδρα. Το χέρι κινήθηκε μέσα στο σκούφο γρήγορα, ακόμη πιο γρήγορα. Χώθηκε και το άλλο, μάταια ψάχνοντας. Το πρόσωπο χλόμιαζε ολοένα και πιο πολύ και κάποια στιγμή το ένα χέρι πρόβαλε από την άλλη μεριά του σκούφου. Ο Ποληκέη τινάχτηκε επάνω σταμάτησε τ' αμάξι, γονάτισε μέσα, ψάχνοντας παντού, το σανό, τα ψώνια, όλες τις γωνίες, τον κόρφο του, τις τσέπες του: πουθενά τα λεφτά.

– Θεούλη μου! Μα τι είναι τούτο; Κακό που με βρήκε! – ξεφώνισε, μαδώντας τα μαλλιά του.

Μα την ίδια στιγμή στοχάστηκε πως θα μπορούσαν να τον έβλεπαν και τότε πήρε τα γκέμια στα χέρια του, έστριψε τ' αμάξι κι ανάγκασε τον Ταμπούρλο να τραβήξει πίσω, κατά το δρόμο. «Καθόλου δε μ' αρέσει να βγαίνω με τον Ποληκέη – σίγουρα θα στοχάστηκε το Ταμπούρλο. Η μόνη φορά, που με τάισε και με πότισε με την ώρα μου και κείνο για να με ξεγελάσει τόσο δυσάρεστα. Έβαλα όλα μου τα δυνατά να φτάσουμε γρήγορα σπίτι, απόστασα και δεν πρόφτασα να χαρώ που γυρίσαμε, να σου τον, που μ' αναγκάζει να πάμε πίσω!».

– Μπρος, διάολε! Ξεφώνισε πνιγμένος στα δάκρυα ο Ποληκέη, ορθός μέσα στ' αμάξι, τραβώντας μ' όλη του δύναμη τα γκέμια και χτυπώντας αλύπητα το άλογο με το κνούτο.

X

Ολάκερη εκείνη την ημέρα δεν είδε κανένας τον Ποληκέη στο Πακρόβ-σκογιε. Η κυρία ρώτησε κάμποσες φορές το απόγευμα κι η Αξιούτκα έτρεχε στην Ακουλίνα μ' αυτήν την εντολή, μα η Ακουλίνα αποκρινόταν πως δεν είχε φανεί και, φαίνεται, πως θα τον χασομέρησε ο περιβολάρης ή κάτι θα έπαθε το άλογο. «Μπορεί και να κουτσάθηκε το ζωντανό – έλεγε. Την περασμένη φορά που στείλανε το Μαξίμ, το ίδιο και κείνος ολάκερο μερόνυχτο στο γυρισμό, πήρε το δρόμο περπατώντας και σέρνοντας το αμάξι με το κουτσαμένο άλογο!». Κι η Αξιούτκα έβανε μπρος τα εκκρεμή της και ξαναγύριζε άπραχτη στο αρχοντικό, ενώ η Ακουλίνα προσπαθούσε να μαντέψει ποια ήτανε τάχα η αιτία της τόσης καθυστέρησης του άντρα της και να ησυχάσει, μα δεν το κατά-

φερνε! Η καρδιά της ήταν βαριά κι όλες οι δουλειές της για την αυριανή γιορτή μένανε πίσω. Και βασανιζόταν ακόμα πότερο γιατί η μαραγκίνα τη διαβεβαίωνε πως την αυγή είδε με τα μάτια της «έναν άνθρωπο που έμοιαζε του Ηλίας να κοντοζυγώνει με τ' αμάξι στο αρχοντικό κι ύστερα μονομιάς να γυρίζει πίσω». Και τα παιδιά το ίδιο με ανησυχία κι ανυπομονησία περίμεναν το μπαμπά τους να γυρίσει, όμως για άλλες αιτίες αυτά. Η Ανιούτκα κι η Μάσκα είχαν απομείνει δίχως τη γούνα και το σάκο που φορώντας τα, μπορούσαν να πεταχτούν λίγο παρά έξω, ενώ τώρα ήταν υποχρεωμένες τουρτουρίζοντας μέσα στα φουστανάκια τους να κάνουν τρεχάλα μερικές βόλτες μονάχα κοντά στο σπίτι, πράγμα που τρομερά ενοχλούσε τους άλλους συγκάτοικους, που μπαινόβγαιναν για τις διάφορες δουλειές τους. Κάποια φορά η Μάσκα σκόνταψε πάνω στη μαραγκίνα που κουβαλούσε νερό, και παρ' όλο, που καθώς κουτούλησε πάνω στα γόνατα της γυναίκας, έβαλε τα κλάματα προκαταβολικά, δέχτηκε κι αρκετές σβερκιές, τόσο που ύστερα έκλαψε στ' αλήθεια. Κι όταν το τρέξιμό της μπροστά στο σπίτι τελείωνε δίχως κανέναν επεισόδιο, έμπαινε τρεχάλα μέσα, και πατώντας στον κάδο που ήταν εκεί, ανέβαινε στο πατάρι. Μονάχα η κυρία κι η Ακουλίνα ανησυχούσαν κυρίως για το Ποληκέη, ενώ τα παιδιά, μονάχα για κείνα που φορούσε. Ο δε επιστάτης όταν παρουσιάστηκε στην κυρία για την καθημερινή του εισήγηση στην ερώτησή της: «Ακόμα δε γύρισε ο Ποληκέη, και πού μπορεί να βρίσκεται;», χαμογέλασε κι αποκρίθηκε.

– Δεν μπορώ να ξέρω, κι ήταν φανερή η ευχαρίστησή του που οι αμφιβολίες του για τον Ποληκέη βγήκαν αληθινές. «Θα έπρεπε να είχε γυρίσει το γιόμα», πρόσθεσε μονάχα με ύφος σημαντικό. Ολάκερη κείνη τη ημέρα κανένας στο Πακρόβσκογιε δεν ήξερε τίποτα για τον Ποληκέη. Μονάχα αργότερα μαθεύτηκε πως διάφοροι μουζίκοι από τα γειτονικά χωριά τον είδανε ξεσκούφωτο να τρέχει σαν τρελός και να ρωπάει όποιον αντάμωνε: «Μη βρήκατε το γράμμα;». Κάποιος είπε πως τον είδε να κοιμάται ξαπλωμένος καταγής στην άκρη του δρόμου δίπλα στο σταματημένο αμάξι. «Και φαντάστηκα πως ήτανε μεθυσμένος –πρόσθεσε ο άνθρωπος αυτός– και τ' άλογο έμοιαζε σάμπως να μην είχε φάει και να μην είχε ποτιστεί δυο μέρες, τόσο ήτανε το χάλι του». Η Ακουλίνα όλη τη νύχτα δεν έκλεισε μάτι κι είχε αδιάκοπα τεντωμένη την προσοχή της ν' ακούσει το γυρισμό του άντρα της, μα εκείνος δε φάνηκε. Η Ακουλίνα θα ήταν ακόμα πιο δυστυχισμένη αν ήταν πλούσια κι είχε στη διάθεσή της μάγειρα και καμαριέρες για τις δουλειές της, μα, μόλις κράξανε οι τρίτοι κοκόροι και σηκώθηκε η μαραγκίνα, αναγκάστηκε κι αυτή να σηκωθεί και να καταπιαστεί με τα διάφορα. Ξημέρωνε γιορτή, έπρεπε, ίσαμε τα ξημερώματα, να έχουν ψηθεί τα ψωμιά, να φτιάξει το κβας, να ψησει τα κουλουράκια ν' αρμέξει τη γελάδα, να σιδερώσει τα φουστανάκια και τα πουκάμισα, να πλύνει τα παιδιά, να κουβαλήσει νερό και να μην αφήσει τη γειτόνισσα να πιάσει ολάκερο το φούρνο. Και η Ακουλίνα έχοντας αδιάκοπα τ' αφτιά της τεντωμέ-

να για ν' ακούσει το γυρισμό του άντρα της καταπιάστηκε μ' αυτές τις δουλειές. Έφεξε πια για καλά, η καμπάνα της εκκλησίας σήμανε για το όρθρο, τα παιδιά όλα σηκώθηκαν, μα ο Ποληκέη δε φαινόταν. Την περασμένη έριχνε χιονόνερο, και το χιονάκι είχε σκεπάσει ακανόνιστα τον κάμπο, το δρόμο και τις σκεπές των σπιτιών, μα σήμερα, σάμπως γιατί ήτανε γιορτή, η ημέρα ξημέρωσε ηλιοπεριχυμένη, παρ' όλη την παγωνιά, και μπορούσε κάποιος να διακρίνει και ν' ακούσει από πολύ μακριά. Μα η Ακουλίνα, καθώς στεκόταν κοντά στο φούρνο, χώνοντας το κεφάλι της στο στόμιό του, τόσο ήταν απορροφημένη να παρακολουθεί πώς ψήνονταν τα κουλουράκια της, που δεν πήρε είδηση πως γύρισε ο Ποληκέη και το αντιλήφθηκε μονάχα από τα ξεφωνητά των παιδιών. Η Ανιούτκα, σαν πιο μεγάλη, μοναχή της λάδωσε τα μαλλιά της ντύθηκε. Φόρεσε το καινούριο ροζ τσίτι φόρεμα, δώρο της κυρίας, που στεκόταν σαν κολημένο απάνω στις κι έμπαινε στα μάτια των γειτόνων. Τα μαλλιά της γυάλιζαν από το πολύ λάδωμα. Τα παπούτσια της, παρ' όλο που δεν ήταν καινούρια, ήταν αρκετά καλά. Η Μάσκα ήτανε ακόμα άντυη και άπλυτη. Η Ανιούτκα δεν την άφηνε να πάει κοντά της για να μην τη λερώσει. Η Μάσκα βρέθηκε έξω, όταν γύρισε ο Ποληκέη, κρατώντας τα ψώνια στα χέρια του. «Ο μπαμπάς γύλισε!» – ξεφώνισε το ψευδό κοριτσάκι, ορμώντας μέσα σαν σίφουνας και καθώς πέρασε άγγιξε την Ανιούτκα και της λέρωσε το φουστάνι. Και κείνη, χωρίς πια να φοβάται μην λερωθεί, την άρπαξε και την ξυλοκόπησε για τα καλά. Η Ακουλίνα δε μπορούσε ν' αποσπαστεί από τη δουλειά της, για τούτο αρκέστηκε μονάχα να φοβερίσει τις κόρες της: «Έγνοια σας και σας διορθώνω άμα τελειώσω!» και στράφηκε κατά την πόρτα. Ο Ποληκέη με τα ψώνια μπήκε στην είσοδο κι αμέσως τράβηξε για τη γωνιά του. Της Ακουλίνας της φάνηκε πως ήτανε χλομός και πως το πρόσωπό του έμοιαζε σάμπως να χαμογελούσε ή σάμπως να έκλαιγε, όμως δεν ευκαιρούσε να καλοεξετάσει το πράγμα.

– Τι νέα Ηλίτς; Πήγες κι ήρθες με το καλό;

Κάτι αποκρίθηκε ο Ποληκέη, που η Ακουλίνα δεν κατάλαβε και ρώτησε:

– Τι είπες; Πήγες στις κυράς;

Ο Ηλίτς καθόταν στο κρεβάτι, έριχνε άγριες ματιές γύρω τους και χαμογελούσε με κείνο το φταιξιάρικο και το βαθύτατα πικραμένο χαμόγελό του. Για πολλή ώρα δεν αποκρίθηκε της γυναίκας του.

– Μίλα Ηλίτς! Σε ρωτάω! Ακούστηκε η φωνή της Ακουλίνας.

– Τα έδωσα τα λεφτά στην κυρά, Ακουλίνα. Να έβλεπες πως μ' ευχαρίστησε! –είπε ξαφνικά και περίεφερε ακόμη πιο ανήσυχα τα μάτια του τριγύρω χωρίς να πάψει να χαμογελάει. Δυο πράγματα τραβούσαν ξέχωρα την προσοχή του και σ' αυτά σταματούσαν τ' ανήσυχα και φλογισμένα από τον πυρετό μάτια του: το σχοινί που κρατούσε δεμένη την κούνια του μωρού και το μωρό. Κάποια στιγμή σηκώθηκε, πήγε πιο κοντά και με τα επιδέξια δάχτυλά του έλυσε γρήγορα-γρήγορα τους κόμπους που στερέωναν το σχοινί, ύστερα στάθηκε και κοίταζε το μωρό. Μα την ίδια στιγμή μπήκε στη γωνιά η Ακουλίνα με τα κου-

λουράκια πάνω σ' ένα σανίδι. Ο Ποληκέη έκρυψε βιαστικά το σκοινί που κρατούσε στον κόρφο του.

– Τι έχεις Ηλίτς; Σαν άρρωστος μου φαίνεσαι είπε η Ακουλίνα.

– Δεν κοιμήθηκα όλη τη νύχτα, της αποκρίθηκε.

Ξαφνικά κάποια σιλουέτα φάνηκε να περνάει βιαστική κοντά από το παράθυρο και μετά από μια στιγμή όρμησε μέσα σα σβούρα η Αξιούτκα.

Η κυρά προστάζει να έρθει τούτη τι στιγμή ο Ποληκέη Ηλίτς απάνω ξεφούρνισε μονοκοπανιά. Τούτη τη στιγμή λέει, τούτη τη στιγμή...

Ο Ποληκέη κοίταξε την Ακουλίνα, κοίταξε την Αξιούτκα.

– Έφτασα! Τι να θέλει ακόμα; – είπε όλα τούτα τα λόγια τόσο ατάραχα, τόσο απλά, που η Ακουλίνα ησύχασε και στοχάστηκε μήπως η κυρά θα ήθελε να το δώσει κάτι για τον κόπο του. Πες πως έφτασα αμέσως.

Σηκώθηκε και βγήκε. Και η Ακουλίνα πήρε τη σκάφη, την έστησε πάνω στον πάγκο, έριξε μέσα κρύο νερό από τους κουβάδες που ήτανε κοντά στην πόρτα και ξεματιστό από τους κουβάδες που έβραζε στη φωτιά, ανασκουμπώθηκε και φώναξε:

– Έλα, Μάσκα, να σε πλύνω.

Το ιδιότροπο ψευδό κοριτσάκι έβαλε τα κλάματα.

– Έλα, βρομιάρα, να σε πλύνω και να σου φορέσω καθαρό πουκάμισο. Έλα μη με σκας, έχω ακόμα να πλύνω και την άλλη.

Ο Ποληκέη στο αναμεταξύ δεν ακολούθησε την Αξιούτκα για να πάει στις κυρίας, μα τράβηξε για αλλού. Στη μπασιά του σπιτιού, κοντά στον τοίχο, ήτανε μια στενή σκάλα, που έφτανε στη μισή ταράτσα. Ο Ποληκέη, βγαίνοντας από τη γωνία, σταμάτησε για μια στιγμή εκεί δα, κοίταξε γύρω του και καθώς είδε πως κανένας δεν τον έβλεπε, έσκυψε κι ανέβηκε βιαστικά κι αθόρυβα τη σκάλα.

– Μα τι να τρέχει που δε φαίνεται να έρχεται ο Ποληκέη; – είπε νευριασμένη η κυρία καθώς η πρώτη καμαριέρα τη χτένιζε. Πού είναι τόση ώρα; Γιατί δεν έρχεται;

Η Αξιούτκα έδωσε άλλη μια τρεχάλα ίσαμε την κατοικία των δούλων και ξανάπε πως η κυρία πρόσταξε τον Ποληκέη να παρουσιαστεί.

– Μα εκείνος έφυγε από ώρα, αποκρίθηκε η Ακουλίνα, που στο αναμεταξύ είχε συγγυρίσει τη Μάσκα και κείνη τη στιγμή είχε βάλει το μωρό μέσα στην σκάφη και του έβρεχε τ' ανάρια μαλάκια του, μη δίνοντας προσοχή στα ξεφωνητά του. Το μωρό χαλούσε τον κόσμο με τις φωνές ζάρωνε το μουτράκι του και κινούσε τ' αδύναμα χεράκια του πέρα-δώθε σαν να ήθελε κάτι να πιάσει. Η Ακουλίνα με το ένα χέρι της, το κρατούσε από την απαλή και παχουλή πλατούλα του με τα διάφορα λακκάκια και με τ' άλλο το έπλενε.

– Δε κοιτάς, μπας κι αποκοιμήθηκε σε καμιά γωνιά; – είπε κοιτάζοντας γύρω της μ' ανησυχία.

Η μαραγκίνα κείνη την ώρα, αχτένιστη, ασυγγύριστη όπως ήταν τράβηξε για

την ταράτσα για να μαζέψει τα πλυμένα ρούχα της που θα είχαν στεγνώσει. Και ξαφνικά ένα ξεφωνητό απερίγραπτης τρομάρας ακούστηκε κι η μαραγκίνα, σαν τρελή με τα μάτια κλειστά κατρακύλησε τη σκάλα και βρέθηκε στη μπασιά.

– Ο Ηλίτς! – ξεφώνισε.

Τα χέρια της Ακουλίνας παράλυσαν και το μωρό της ξέφυγε κι έπεσε στη σκάφη.

– Κρεμάστηκε! Έμπηξε δεύτερη φωνή η μαραγκίνα.

Η Ακουλίνα, δίχως να δώσει σημασία πως το μωρό βρέθηκε ξαπλωμένο ανάσκελα μέσα στα νερά και πάλευε κινώντας τα ποδαράκια του, όρμησε στη μπασιά.

– Να... εκεί δα... στην ταράτσα... είναι κρεμασμένος, έλεγε η μαραγκίνα, μα σαν αντίκρισε την Ακουλίνα της κόπηκε η λαλιά.

Η Ακουλίνα σαν τρελή δρασκελίσε τη σκάλα και προτού προλάβουν να την συγκρατήσουν, βρέθηκε στην ταράτσα και με μια τρομερή κραυγή έπεσε κάτω ξερή και σίγουρα θα σκοτωνόταν αν δεν προλάβαινε ο κόσμος να τη σηκώσει.

XI

Καμπόση ώρα ήταν αδύνατο να καταλάβει κάποιος τι είχε συμβεί. Τόση ήταν η φασαρία που γινόταν. Είχε μαζευτεί πλήθος κόσμου, όλοι ξεφώνιζαν, όλοι μιλούσαν, τα παιδιά κι ο γριούλες κλαίγανε. Η Ακουλίνα κειτόταν αναίσθητη. Επιτέλους οι άντρες, ο μαραγκός κι ο επιστάτης, που έτρεξε κι αυτός, ανέβηκαν επάνω κι η μαραγκίνα για εικοστή φορά διηγήθηκε πως, μαθές, ανέβηκε στην ταράτσα ανύποπτη να μαζέψει τα ρούχα της μπουγάδας της που είχε απλωμένα και καθώς έριξε έτσι δα μια ματιά κι είδε έναν άνθρωπο να στέκεται. Κοίταξε καλύτερα, ο σκούφος του ήτανε ανάποδα καταγής, και τα ποδαράκια του κουνιόταν έτσι δα. Πάγωσα σύγκορμη. Για λίγο το έχετε; Ένας άνθρωπος να βρίσκεται εκεί δα κρεμασμένος και εγώ να τον τηράω. Πώς γκρεμοτσακίστηκα και βρέθηκα κάτω, μήτε το ένιωσα. Κι ήτανε σωστό θάμα, πως ο Θεός με φύλαξε και δεν έπαθα τίποτα. Για λίγο το έχετε; Τόση τρομάρα και να κατρακυλήσω από κείνη τη σκαλίτσα δίχως να χτυπήσω πουθενά; Μπορούσα και να σκοτωθώ ολότελα!

Κείνοι που έτρεξαν στην ταράτσα διηγιόταν το ίδιο. Ο Ποληκέη με το πουκάμισο μονάχα και το σώβρακο ήταν κρεμασμένος σ' ένα δοκάρι της ταράτσας, με το σκοινί που είχε αφαιρέσει από την κούνια του παιδιού του. Ο σκούφος του είχε πέσει παραπέρα. Το κοντογούνι και το γιλέκο βρισκόνταν διπλωμένα εκεί δα. Τα πόδια του άγγιζαν το πάτωμα χωρίς κανένα σημείο ζωής. Η Ακουλίνα συνήρθε κάποια στιγμή κι όρμησε κατά τη σκάλα, όμως δεν την άφησαν ν' ανέβει.

– Μανούλα ο Σιόμκα πνίγηκε, ακούστηκε η παραπονιάρικη φωνή της ψευδής κόρης της.

Η Ακουλίνα έτρεξε στην γωνιά της. Το μωρό κειτόταν ακίνητο μέσα στη σκάφη και τα ποδαράκια του ήσαν τεντωμένα. Η Ακουλίνα το άρπαξε ορμητικά, μα κείνο δεν ανάσαινε, μηδέ κουνιόταν. Το πέταξε πάνω στο κρεβάτι, στήριξε τα χέρια στη μέση της κι έβαλε ένα τόσο δυνατό, διαπεραστικό και τρομερό γέλιο, που η Μάσκα ενώ στην αρχή έκανε να γελάσει και κείνη, αμέσως βούλωσε με τα χεράκια της τ' αφτιά της και κλαίγοντας βγήκε στη μπασιά. Ο κόσμος μαζευτόταν στη γωνιά με ξεφωνητά και κλάματα. Το μωρό το πήραν έξω, του έκαναν δυνατές εντριβές, μα χαμένα. Η Ακουλίνα κυλιόταν πάνω στο κρεβάτι και γελούσε δυνατά, γελούσε ένα τέτοιο γέλιο, που τους κυρίευε η φρίκη όλους, όσοι την άκουγαν. Μονάχα εκείνη τη στιγμή, βλέποντας όλο κείνο το ποικιλόμορφο πλήθος, από ανθρώπους κάθε ηλικίας (νέους, μεσόκοπους, γέρους, παιδιά) που είχανε συναχτεί στη μπασιά, μπορούσε κάποιος να καταλάβει πόσος και τι λογής κόσμος κατοικούσε στο περίπτερο του προσωπικού. Όλοι έκαναν φασαρία μεγάλη, όλοι μιλούσαν πολλοί έκλαιγαν και κανένας δεν έκανε τίποτα. Η μαραγκίνα εξακολουθούσε ακόμα να βρίσκει ανθρώπους, που δεν είχαν ακούσει την ιστορία της, και ξαναδιηγούνταν πόσο δοκιμάστηκαν τα τρυφερά της αισθήματα αντικρίζοντας κείνο το θέαμα και πως ο Θεός τη φύλαξε όταν κυλίστηκε από τη σκάλα κάτω. Ο γερο-οικονόμος με ένα γυναικείο σάκο ριγμένο όπως-όπως στις πλάτες του διηγιόταν πως, όταν ακόμη ζούσε ο συχωρεμένος ο αφέντης, μια γυναίκα ρίχτηκε στη λίμνη και πνίγηκε. Ο επιστάτης έστειλε να ειδοποιήσει τον αστυνόμο και τον παπά κι έβαλε φρουρό στην είσοδο της σκάλας. Η Αξιούτκα με τα μάτια διάπλατα ανοιγμένα στεκόταν και κοίταζε από μια τρύπα κατά την ταράτσα και παρ' όλο που δεν έβλεπε τίποτα από κει, εξακολουθούσε να μένει καρφωμένη στην ίδια πάντα θέση. Η Αγκάφια Μιχάηλοβνα που χρημάτισε στα νιάτα της καμαριέρα της γριάς κυρίας και υπέργηρη τώρα πια περνούσε της ημέρες της στη γωνιά, γύρευε να της δώσουν τσάι να πει για να καλμάρουν τα νεύρα της κι έκλαιγε του καλού καιρού. Η γριούλα Άννα, με τα επιδέξια και γοργοκίνητα παχουλά χεράκια της που ήσαν βουτηγμένα στα λάδια ταχτοποιούσε το νεκρό παιδάκι πάνω στο τραπέζι. Οι γυναίκες στέκονταν κοντά στην Ακουλίνα και την κοίταζαν σιωπηλές. Τα παιδιά στριμωγμένα σε μια γωνίτσα, ρίχνανε περίτρομες ματιές στη μητέρα τους και κλαψούριζαν, ύστερα σώπαιναν, ύστερα την ξανακοίταζαν και ζάρωναν ακόμα πιο πολύ στη γωνίτσα τους. Οι άντρες και τ' αγόρια είχανε συγκεντρωθεί στην πόρτα της μπασιάς και με πρόσωπα τρομαγμένα προσπαθούσαν να δούνε μέσα, δίχως να βλέπουν τίποτα δίχως τίποτα να καταλαβαίνουν, ρωτούσαν ο ένας τον άλλο τι τρέχει. Ένας έλεγε πως ο μαραγκός έκοψε το πόδι της γυναίκας του με το τσεκούρι. Άλλοι πως η πλύστρα γέννησε τρίδυμα. Τρίτος πως η γάτα του μάγειρα λύσσαξε και δάγκωσε τον κόσμο. Όμως η αλήθεια διαδόθηκε σιγά-σιγά κι έφτασε ίσαμε τ' αφτιά της κυρίας. Και μου φαίνεται, πως της το είπαν χωρίς να την προετοιμάσουν: κείνος ο βάνανσος ο επιστάτης της το ξεφούρνισε τόσο απότομα και την τάραξε τόσο

πολύ, που για πολλή ώρα αργότερα, δε μπορούσε να κάνει καλά τα νεύρα της. Ο κόσμος άρχισε να ησυχάζει σιγά-σιγά. Η μαραγκίνα άναψε το σαμοβάρι της κι έφτιαξε το τσάι και τότε οι ξένοι μια και δεν προσκαλέστηκαν, βρήκαν άτοπο να μείνουν περισσότερο. Τα πιο ζωντανά αγόρια άρχισαν κιόλας να παλεύουν και να τσακώνονται. Όλοι ήξεραν πια την αλήθεια κι άρχισε να διαλύονται, κάνοντας το σταυρό τους, όταν ξαφνικά ακούστηκαν φωνές: «Η κυρά, η κυρά!» κι όλοι τότε παραμέρισαν και στριμώχτηκαν για να της ανοίξουν δρόμο να περάσει και ταυτόχρονα καρφώθηκαν εκεί δα, γιατί όλοι τους ήθελαν να δουν τι θα γινόταν. Η κυρία κατάχλομη, δακρυσμένη πέρασε από τη μπασιά στη γωνιά της Ακουλίνας. Δεκάδες κεφάλια στριμώχτηκαν στην πόρτα και κοίταζαν. Κάποια γυναίκα έγκυος έβγαλε μια κραυγή, τόσο την είχα ζουλήξει στο συνωτισμό. Μα με τη διαμαρτυρία της αυτή πέτυχε να την αφήσουν να σταθεί πρώτη-πρώτη. Και πώς να μην καμαρώσουν την κυρά, μέσα στη γωνιά της Ακουλίνας! Αυτό ήτανε για το προσωπικό μια απόλαυση όπως με τα βεγγαλικά στο τέλος της παράστασης. Κι όπως αυτά είναι απόδειξη πως η παράσταση πήγε καλά, έτσι κι ο ερχομός της κυρίας με τα μεταξωτά και της νταντέλες της, στη γωνιά της Ακουλίνας, σήμαινε πως όλα θα ήταν κομψά. Η κυρία πλησίασε την Ακουλίνα και της έπιασε το χέρι, μα εκείνη το αποτράβηξε. Οι γεροντότεροι από τους υπηρέτες εκίνησαν τα κεφάλια τους επιτιμητικά.

Ακουλίνα! – είπε η κυρία. Έχεις παιδιά!.

Η Ακουλίνα γέλασε δυνατά και σηκώθηκε.

– Τα παιδιά μου μένα όλα είναι ασημένια, όλα ασημένια... Εγώ χαρτιά δεν κρατάω, μουρμούρισε γρήγορα-γρήγορα και του Ηλίας του έλεγα να μην τα παίρνει τα παλιόχαρτα. Να σου τον τώρα που τον πασάλειψαν κατράμια. Κατράμια και σαπούνια κυρά. Κι όλες οι ψείρες που είχε απάνω του θα ξεπεταχτούνε μονομαías και ξανάβαλε τα γέλια ακόμη πιο δυνατά.

Η κυρία στράφηκε και ζήτησε να έρθει ο νοσοκόμος με συναπισμούς. «Και δώστε της κρύο νερό» είπε, μα, καθώς γύρισε και θέλησε να βρει η ίδια νερό αντίκρισε το νεκρό παιδάκι, που το παράστεκε η γριούλα Άννα, και τότε έσκυψε κι όλοι είδανε που έφερε το μαντίλι στα μάτια κι άρχισε να κλαίει. Κι η γριούλα Άννα (κρίμα που η κυρία δεν το είδε, θα ήξερε, άλλωστε, να το εκτιμήσει, γιατί κυρίως για κείνην κι έγινε) σκέπασε το νεκρό μ' ένα κομμάτι άσπρο πανί, του έσιαξε τα χεράκια κι ύστερα κίνησε με τέτοιο τρόπο το κεφάλι της, και τέντωσε τα χεράκια και ζάρωσε τα μάτια της, κι αναστέναξε με τόσο αίσθημα, που ο καθένας μπορούσε να καταλάβει τη λαμπρή της καρδιά. Μα η κυρία τίποτε απ' όλ αυτά δεν είδε και ούτε μπορούσε να δει. Έβαλε τα κλάματα, έπαθε νευρική κρίση και στηρίζοντάς την με σεβασμό από εδώ κι από εκεί την πήγανε ίσαμε το σπίτι. «Αυτό ήταν όλο από δαύτηνε» σκέφτηκαν πολλοί και διαλύθηκαν. Η Ακουλίνα εξακολουθούσε να γελάει και να λέει αλλ' αντ' άλλων. Την πήγαν σ' ένα άλλο δωμάτιο, εκεί πέρα την ξάπλωσαν σ' ένα κρεβάτι της πήραν αίμα, της κόλλησαν συναπισμούς, πάγο της έβαλαν στο κε-

φάλι. Μα εκείνη το ίδιο δεν καταλάβαινε τίποτα, δεν έκλαιγε παρά μονάχα γελούσε κι έλεγε κι έκανε κάτι ανοησίες, που οι καλοί άνθρωποι που την περιποιούνταν δε μπορούσαν να συγκρατηθούν και χαμογελούσαν κι εκείνοι.

XII

Η γιορτή πέρασε πολύ άκεφα στο Πακρόβσκογιε. Παρ' όλο που η μέρα ήτανε τόσο όμορφη, ο κόσμος δεν εβγήκε να διασκεδάσει. Οι κοπέλες δεν συγκεντρώθηκαν για να τραγουδήσουν, τα παλικάρια που ήρθαν από τα εργοστάσια της πολιτείας δεν έπαιξαν ούτε τις φουσαρμόνικες, ούτε τις μπαλαλάικες, μήδε σκαρώσανε τα συνηθισμένα τους παιχνίδια με τις κοπέλες. Όλοι κάθονταν αποτραβηγμένοι στις γωνιές κι αν ξεπετούσαν καμιά κουβέντα μιλούσαν ψιθυριστά, σάμπως να φοβόνταν μην τυχόν και τους ακούει κάποιο κακό αφτί, που παραφύλαγε εκεί δα κρυμμένο. Κι έτσι άκεφα και βαρύθυμα πέρασε όπως-όπως η ημέρα. Όμως το βραδάκι, σαν πήρε να σκοτεινιάζει, τα σκυλιά ούρλιαζαν και ταυτόχρονα σαν να ήταν συνεννοημένος σηκώθηκε ένας αέρας τόσο δυνατός, που έκανε να βουίζουν όλες οι καπνοδόχες, και τότε τέτοια τρομάρα κυρίεψε όλο το προσωπικό, που όσοι είχαν κεριά τ' ανάψανε μπροστά στα ει κονίσματα, κείνοι που ήτανε μονάχοι πήγαν στους γείτονες παρακαλώντας να περάσουν μαζί της νύχτα και κείνοι που είχανε υπηρεσία να βγουν να συγυρίζουν τα ζωντανά, ούτε καν ξεμύτισαν, παρά τ' αφήκανε δίχως φροντίδα κείνη τη βραδιά. Και τον αγιασμό που ο καθένας κρατούσε από την πρωτομηνιά φυλαγμένο σ' ένα μπουκαλάκι, όλον τον ξοδέψανε για ξόρκι. Πολλοί μάλιστα άκουσαν να βαδίζει κάποιος με βαριά βήματα πάνω στην ταράτσα κι ο σιδηρουργός βεβαίωσε πως είδε με τα μάτια ένα φτερωτό δράκο να πετάει πάνω από τη σκεπή. Στη γωνιά του Ποληκέη δε βρισκότανε κανένας. Την τρελή μητέρα και τα παιδιά τα είχανε πάει αλλού και μονάχα έμενε το νεκρό μωρουδάκι και δυο γριούλες που το φυλάγανε και κάποια περαστική προσκυνήτρα, από κείνες που τάζουν να γυρνάνε πεζοπορώντας το πιότερο από πολιτεία σε πολιτεία κι από χωριό σε χωριό ίσαμε που να φτάσουν σε μια από τις μεγάλες πολιτείες με τα μεγάλα μοναστήρια για προσκύνημα. Η γυναίκα αυτή διάβαζε το ψαλτήρι όχι για το μωρό, μα έτσι γενικά για όλη κείνη τη συμφορά. Αυτή ήτανε η επιθυμία της κυρίας. Οι τρεις αυτές γυναίκες άκουγαν πως άμα τέλειωνε το διάβασμα του ακάθιστου τριζομαχούσε κάποιο δοκάρι κι αναδινόταν ένα βαρυναστέναγμα. Κι άμα διάβαζαν το «Ανάστα ο Θεός» σύχαζαν όλα. Η μαραγκίνα κάλεσε κοντά της κεινη τη νύχτα μια κουμπάρα της κι αγρυπνώντας ήπιαν όλο το τσάι που είχε προμηθευτεί για μια βδομάδα. Κι αυτές άκουγαν πως έτριζαν τα δοκάρια της ταράτσας και κάτι βρόντους, λες και γκρεμίζονταν από πάνω τσουβάλια γιομάτα, βαριά. Οι μουζίκτοι-φρουροί, που επιστράτευε ο επιστάτης, έδιναν κάποιο κουράγιο στους ανθρώπους της αυλής που συντρόφευαν, γιατί αλλιώς όλοι κείνοι θα είχανε ξεψυχήσει από την τρομάρα

τους. Οι μουζικοί είχανε ξαπλώσει στη μπασιά πάνω σε μπόλικο στρωμένο σανό κι αργότερα βεβαίωναν πως κι αυτοί άκουσαν πολλά θαύματα να γίνονται στην ταράτσα, μολονότι πέρασαν όλη κείνη τη νύχτα κουβεντιάζοντας άνετα για την επιστράτευση, μασούλιζαν ξερό ψωμάκι που έφεραν μαζί τους, ξύνονταν και, το κυριότερο, γιόμισαν τον τόπο με κείνη την ξέχωρη δυσοσμία που αναδίνουν οι μουζικοί μας, τόσο πολύ, που η μαραγκίνα καθώς περνούσε για να βγει έξω, βούλωσε τη μύτη της και τους έβρισε «παλιομουζικοί, βρομιάρηδες!». Όπως κι αν είχε το πράγμα ωστόσο, ο κρεμασμένος έμεινε στην ταράτσα κείνη τη νύχτα κι ήτανε σάμπως κάποιο κακό πνεύμα ν' άπλωνε πάνω από ολάκερο το περίπτερο τη μεγάλη του φτερούγα, δείχνοντας έτσι τη δύναμή του και πλησιάζοντας μ' αυτόν τον τρόπο όσο πιο πολύ μπορούσε τους ενοίκους. Τουλάχιστον εκείνοι όλοι αυτό αισθάνονταν. Δεν ξέρω αν ήτανε σωστή η άποψη. Μου φαίνεται μάλιστα εμένα, πως δεν ήτανε καθόλου σωστή. Και φαντάζομαι πως αν βρισκότανε κάποιος τολμηρός κείνη τη νύχτα κι άδραχνε ένα φανάρι ή ένα κερί και, κάνοντας το σταυρό του, ακόμα και μη κάνοντας τον, τραβούσε για την ταράτσα και σκόρπιζε με το φως που κρατούσε τη φρίκη της σκοτεινιάς και φώτιζε τα δοκάρια και τα αραχνοσκεπασμένα πεζούλια, και τα ρούχα που παράτησε η μαραγκίνα να κρέμονται, κι έφτανε ίσαμε τον Ποληκή κι αν, δίχως κανένα φόβο σήκωνε το φως ίσαμε το πρόσωπο κεινού, δεν θα έβλεπε παρά το γνώριμο λιπόσαρκο κορμί, με τα πόδια στυλωμένα χάμω (είχε ξελασκάρει πια το σκoiνί) να γέρνει άπνοο από τη μια μεριά, με ξεκούμπωτο το γιακά του πουκαμίσου του, δίχως σταυρουδάκι κρεμασμένο στο λαιμό, και με το κεφάλι γερμένο πάνω στο στήθος και το αγαθό πρόσωπο μ' ανοιχτά τα δίχως όραση μάτια και με κείνο το ήσυχο το φταιξιάρικο χαμόγελο και μια αυστηρή γαλήνη και σιγαλιά απλωμένη παντού. Μα την αλήθεια, η μαραγκίνα, καθώς ήταν στριμωγμένη στη μια άκρη του κρεβατιού της με τα μαλλιά αναστατωμένα και με τα μάτια περίτρομα και διαβεβαίωνε πως άκουγε να γκεμίζονται με βρόντο τα γιομάτα σακιά, ήτανε πολύ πιο τρομερή η όψη της από τον Ποληκή, παρ' όλο που κεινού του είχανε αφαιρέσει το σταυρουδάκι που φορούσε στο λαιμό και τα είχαν ακουμπήσει εκεί δα στο δοκάρι.

Επάνω, δηλαδή στις κυρίας, ίδια τρομάρα επικρατούσε, όπως και στις γωνιές. Στο δωμάτιο της κυρίας ήτανε διάχυτη η μυρωδιά κολόνιας και φαρμάκων. Κείνη τη νύχτα στο δωμάτιο των κοριτσιών ήρθε να τις συντροφέψει η θειά της Ντουνιάσας, και οι τέσσερεις τους κάθονταν και κουβεντιάζαν σιγανά.

– Ποιος θα πάει να φέρει λάδι για το καντήλι; – είπε ξαφνικά η Ντουνιάσα.

– Εγώ δεν πάω με κανέναν τρόπο, αποκρίθηκε αποφασιστικά η δεύτερη καμαριέρα.

– Έλα, τώρα. Να πας μαζί με την Αξιούτκα.

– Πάω εγώ μονάχη μου. Για τίποτα δε φοβάμαι, φώναξε η Αξιούτκα, μα την ίδια κιόλας στιγμή σαν να δειλίασε.

– Άντε, το λοιπόν, κορίτσι μου, και γύρεψε από τη γιαγιά να σου βάλει στο

ποτήρι και φέρτο. Πρόσεξε μην το χύσεις στο δρόμο.

Η Αξιούτκα με το ένα χέρι της συμμάζεψε και κράτησε τη φούστα της και, καθώς, εξαιτίας αυτό δε μπορούσε τώρα να κινεί τα δυο χέρια κίνησε το ελεύθερο μονάχα αλλά με διπλάσια δύναμη, κάθετα προς τη γραμμή της κατεύθυνσής της και έφυγε σαν αστραπή. Φοβόταν τρομερά κι ένιωθε πως αν τύχαινε να δει ή να ακούσει κάτι, ακόμα και την ίδια της τη μάνα να της μιλάει θα πέθαινε την ίδια στιγμή. Και περνούσε τρεχάτη, και με το μουτράκι της ζαρωμένο, το γνώριμο μονοπάτι.

XIII

– Η κυρά κοιμάται για όχι; – ακούστηκε κοντά στην Αξιούτκα κάποια βαθιά φωνή μουζίκου. Η μικρή άνοιξε τα μεγάλα μάτια της, που πρωτύτερα τα κρατούσε ζαρωμένα κι είδε κάποια σιλουέτα, που της φάνηκε ψηλότερη από το σπίτι. Έμπηξε περίτρομη μια κραυγή και γύρισε πίσω, τρέχοντας με τέτοια φόρα, που η φούστα της ανεμιζόταν στον αέρα. Μ' ένα πήδημα βρέθηκε στον εξώστη, με άλλο ένα στο δωμάτιο των κοριτσιών και με άγρια ξεφωνητά και κλάματα ρίχτηκε πάνω σ' ένα κρεβάτι. Η Ντουνιάσα, η θεία της κι η άλλη κοπέλα πάγωσαν από την τρομάρα τους, μα προτού προφτάσουν να συνέλθουν, άκουσαν κάποια βαριά, αργοκίνητα και δισταχτικά βήματα στη μπασιά και κοντά στην πόρτα. Η Ντουνιάσα έτρεξε στις κυρίες. Η δεύτερη κρύφτηκε πίσω από τα φουστάνια που κρέμονταν στον τοίχο. Η θεία σαν πιο τολμηρή θέλησε να κρατήσει την πόρτα, μα δεν τα κατάφερε. Η πόρτα άνοιξε κι ένας μουζίκος μπήκε στο δωμάτιο. Ο μουζίκος αυτός ήταν ο Ντουτλόβ με τα βαρβάκια του. Δίχως να δίνει σημασία στην τρομάρα που προξένησε η ξαφνική παρουσία του, αποζήτησε με το βλέμμα τα εικονίσματα και μη διακρίνοντας τη μικρή Παναγίτσα που κρεμόταν στην αριστερή γωνιά σταυροκοπήθηκε μπρος στο μπουφεδάκι με τα φλιτζάνια και τα πιατικά, απόθεσε το σκούφο του πάνω στο πεζούλι του παραθύρου και, χώνοντας το χέρι του βαθιά μέσα στον κόρφο του, λες κι ήθελε να ξυθεί στη μασχάλη ανέσυρε από εκεί μέσα το φάκελο με τις πέντε σφραγίδες με την άγκυρα. Η θεία της Ντουνιάσας έφερε ορμητικά και τα δυο της χέρια στο στήθος... Και με κόπο είπε.

– Με κατατρόμαξες, Ναούμιτς! Μου κόπηκαν τα ήπατα... Έτσι δα μου φάνηκε σάμπως να ήρθε το τέλος μου...

– Έτσι κάνουν; – πρόσθεσε η δεύτερη καμαριέρα, προβάλλοντας πίσω από τις φούστες.

– Καταταράξατε και την κυρά, είπε η Ντουνιάσα μπαίνοντας κείνη τη στιγμή. Τι μου κουβαλιέσαι στα δωμάτια μας δίχως πρώτα να στείλεις να ρωτήσεις; Σωστός μουζίκος πια!

Ο Ντουτλόβ δίχως να ζητήσει συγγνώμη επανάλαβε πως ειν' ανάγκη να δει την κυρία.

– Είναι αδιάθετη, αποκρίθηκε η Ντουινιάσα.

Εκείνη τη στιγμή η Αξιούτκα ξέσπασε σ' ένα δυνατό κι άτοπο γέλιο που αναγκάστηκε να ξανακρύψει το κεφάλι της μέσα στα μαξιλάρια του κρεβατιού, απ' όπου, τόσην ώρα τώρα παρ' όλες τις παρατηρήσεις της Ντουινιάσας και της θείας της, ήτανε αδύνατο να ξεμυτίσει δίχως να βάλει τα γέλια, σάμπως κάτι να της πίεζε το ρόδινο στήθος της και τα κατακόκκινα μάγουλά της. Τόσο αστείο της φαινόταν που τρόμαξαν όλοι τόσο πολύ, που έκρυβε το κεφάλι της μέσα στα μαξιλάρια και αναταραζόταν σύγκορμη πάνω στο κρεβάτι, σαν να τη βρήκανε σπασμοί.

Ο Ντουτλόβ κοντοστάθηκε, κοίταξε προσεχτικά τη μικρή σαν να ήθελε να καταλάβει τι της συνέβηκε και, δίχως να το πετύχει, στράφηκε από την άλλη μεριά και συνέχισε:

– Που θα πει, μαθές, είναι πολύ σοβαρή υπόθεση, είπε, να της πείτε μονάχα πως ένας μουζίκος βρήκε το γράμμα με τα λεφτά.

– Τι λεφτά;

Η Ντουινιάσα προτού να πάει στις κυρίας, διάβασε τη διεύθυνση και ρώτησε το Ντουτλόβ πού και πώς βρήκε αυτός κείνα τα λεφτά που έπρεπε να τα φέρει από την πολιτεία ο Πολυκέη. Αφού άκουσε όλες τις λεπτομέρειες, κι αφού πρώτα έσπρωξε την Αξιούτκα που δεν έπαυε τα γέλια, στη μπασιά για να ξεθυμάνει, η Ντουινιάσα πήγε στις κυρίες. Μα προς μεγάλη απορία του Ντουτλόβ η κυρία δεν θέλησε να τον δεχτεί και δεν είπε τίποτα οριστικό στη Ντουινιάσα.

– Δεν ξέρω τίποτα κι ούτε θέλω να ξέρω, είπε η κυρία. Ποιος μουζίκος και ποια λεφτά. Κανέναν δε μπορώ, μήτε θέλω να δω. Να μ' αφήσουν όλοι ήσυχη.

– Και τι να κάνω εγώ το λοιπόν; – ρώτησε ο Ντουτλόβ στριφογυρίζοντας το φάκελο. Είναι πολλά λεφτά. Είναι δηλαδή γραμμένο πόσα λεφτά είναι μέσα; – ρώτησε η Ντουινιάσα που τα ξαναδιάβασε.

Ο Ντουτλόβ είχε ένα ύφος σαν να μην καλοπίστευε. Φαινόταν να έλπιζε πως μπορεί τα λεφτά να μην ήτανε της κυρίας και πως δεν του διάβαζαν σωστά τη διεύθυνση. Όμως η Ντουινιάσα τον διαβεβαίωσε, πως έτσι ήτανε. Ο Ντουτλόβ αναστέναξε, έκρυψε το φάκελο στον κόρφο του κι ετοιμαζότανε να φύγει.

– Θα πρέπει, μαθές να τον πάω στον αστυνόμο, μουρμούρισε.

– Για στάσου, να ξαναρωτήσω, άλλη μια φορά, τον σταμάτησε η Ντουινιάσα, που παρακολούθησε πολύ προσεχτικά την εξαφάνιση του φακέλου μέσα στον κόρφο του μουζίκου. Δος μου εδώ το γράμμα.

Ο Ντουτλόβ έβγαλε το φάκελο, όμως δεν τον έδωσε αμέσως στο απλωμένο χέρι της Ντουινιάσας.

– Να πείτε πως το βρήκε στο δρόμο ο Ντουτλόβ Σιεμιόν.

– Μα δος μου τον.

– Εγώ στοχάστηκα στην αρχή πως ήτανε κάποιο γράμμα μονάχα. Μα ένας

στρατιώτης μου διάβασε πως είχε λεφτά μέσα.

– Δος μου τον εδώ.

– Και για τούτο μηδέ αποκόπησα να περάσω από το σπίτι μου, παρά ήρθα ίσα εδώ..., συνέχισε ο Ντουτλόβ μη μπορώντας ν' αποχωριστεί τον πολύτιμο φάκελο, έτσι να της πείτε της κυράς.

Η Ντουνιάσα πήρε επιτέλους το φάκελο και ξαναπήγε στις κυρίες.

– Αχ, Θεέ μου, Ντουνιάσα! Είπε η κυρία με φωνή επιτιμητική. Μη μου μιλάς γι' αυτά τα λεφτά. Όταν θυμάμαι εγώ μονάχα κείνο το μωρουδάκι...

– Ο μουζίκος, κυρία δεν ξέρει πού θα διατάξετε να τα παραδώσει είπε η Ντουνιάσα.

Η κυρία άνοιξε το φάκελο, ανατρίχιασε καθώς είδε τα λεφτά κι απόμεινε σκεφτική.

– Τρομερό πράγμα τα λεφτά, πόσο κακό μπορούν να κάνουν! – είπε.

– Ο Ντουτλόβ τα βρήκε κυρία. Θα προστάξετε να φύγει ή θα θελήσετε να τον ακούσετε; – ρώτησε η Ντουνιάσα.

– Δεν τα θέλω αυτά τα λεφτά. Είναι φριχτά, είναι απαίσια. Πόσο κακό έκαναν!

– Πέστον να τα πάρει για δικά του, αν τα θέλει, είπε ξαφνικά η κυρία αποζητώντας το χέρι της Ντουνιάσας. Ναι, ναι, ναι, επανάλαβε, ενώ η Ντουνιάσα την άκουγε εμβρόντητη. Να τα πάρει για δικά του και να τα κάνει ό,τι θέλει.

– Μιάμιση χιλιάδα ρούβλια και κάτι παραπάνω, παρατήρησε η καμαριέρα, χαμογελώντας ανάλαφρα, σαν να μιλούσε σε κάποιο μωρό.

– Να τα πάρει όλα, ξανάπε ανυπόμονα η κυρία. Πώς δε με καταλαβαίνεις; Τα λεφτά αυτά είναι γρουσουζίκια. Μη μου ξανακάνεις κουβέντα γι' αυτά. Να τα πάρει για δικά του αυτός ο μουζίκος που τα βρήκε. Πήγαινε. Πήγαινε, λοιπόν!

Η Ντουνιάσα γύρισε στο δωμάτιό της.

– Είναι σωστά; – ρώτησε ο Ντουτλόβ.

– Μέτρησέ τα ελόγου σου, αποκρίθηκε η Ντουνιάσα δίνοντάς του το φάκελο. Έχω διαταγή της κυράς να στα δώσω.

Ο Ντουτλόβ έχωσε το σκούφο του κάτω από τη μασχάλη κι άρχισε να μετράει. Φαντάστηκε πως η κυρία δεν ένιωθε να μετράει και πρόσταξε να τα μετρήσει αυτός.

– Σπίτι σου τα μετράς. Είναι δικά σου! Είναι δικά σου τα λεφτά! Φώναξε με θυμό η Ντουνιάσα. Δε θέλω, λέει η κυρά, να τα δω αυτά τα παλιολεφτά. Να τα δώσεις σε κείνον που τα έφερε.

Ο Ντουτλόβ μένοντας σκυμμένος ακόμα, στύλωσε τα μάτια του στη Ντουνιάσα.

Η θεία της κοπέλας χτύπησε τα χέρια της με θαυμασμό και απορία.

– Μανούλα μου! Να, τύχη μια φορά, που του έστειλε ο Θεός! Παναγιά βοήθα!

– Μα τι λέτε; Χωρατεύετε; ρώτησε τη Ντουνιάσα.

– Όρεξη είχα για χωρατά, αποκρίθηκε η άλλη, δίχως να κρύβει τη φούρκα που την είχε κυριέψει. Η κυρά έτσι μου είπε: – δώστα στο μουζικό που τα έφερε... Έλα, τώρα. Πάρτα τα λεφτά και τράβα. Για άλλους ξημερώνει πίκρα, για άλλους τύχη με το τσουβάλι...

– Για λίγο το έχεις; Πάνω από μιάμιση χιλιάδα ρούβλια, παρατήρησε η θεία.

– Ναι, πάνω από μιάμιση χιλιάδα, τη βεβαίωσε η ανιψιά της.

– Έλα, τράβα τώρα, και βάλε ένα κεράκι μιας δεκάρας στον Άι-Νικόλα, στράφηκε κοροϊδευτικά στο Ντουτλόβ. Τι έπαθες, καλέ, κι αλάλιασες έτσι; Και χαλάλι του να τα έβρισκε κανένας φτωχός! Μα τούτος εδώ που έχει τόσα...

Ο Ντουτλόβ επιτέλους κατάλαβε πως του μιλούσαν σοβαρά κι άρχισε να μαζεύει τα λεφτά που τα είχε απλώσει για να τα μετρήσει, και να τα ξανα-στριμώνει μέσα στο φάκελο. Μα τα χέρια του έτρεμαν κι ολοένα γύριζε και κοίταζε τη Ντουνιάσα, δείχνοντας πως κείνη οπωσδήποτε περιφρονούσε και το μουζικό και τα λεφτά.

– Δος μου να στα συγκυρίσω εγώ.

Κι έκανε να τα πάρει. Μα ο Ντουτλόβ δεν την άφησε. Τα ζάρωσε όπως-όπως, τα έχωσε βαθιά στο φάκελο κι άδραξε το σκούφο του.

– Εισ' ευχαριστημένος;

– Μήτε που ξέρω τι να πω. Μα την αλήθεια...

Και δίχως ν' αποτελειώσει τη φράση του, κίνησε αόριστα το χέρι και βγήκε μισοχαμογελώντας, μισοκλαίγοντας.

Ακούστηκε το καμπανάκι της κυρίας.

– Λοιπόν; Του τα έδωσες;

– Μάλιστα κυρία.

– Και, δε μου λες, είναι ευχαριστημένος;

– Έκανε σαν τρελός ολότελα.

– Αχ, φώναξε μου τον. Θα το ρωτήσω πως τα βρήκε. Φώναξέ τον να έρθει εδώ. Εγώ δε μπορώ να βγω.

Η Ντουνιάσα έτρεξε και πρόφτασε το Ντουτλόβ στη μπασιά. Δίχως να φορέσει το σκούφο του, στεκόταν εκεί. Είχε βγάλει τη σακούλα του και σκύβοντας προσπαθούσε να τη λύσει για να βάλει μέσα τα λεφτά, που τα κρατούσε στα δόντια του. Μπορεί να του φαινόταν, πως, όσο τα λεφτά βρίσκονταν έξω από τη σακούλα, δεν ήτανε δικά του. Όταν η Ντουνιάσα τον κάλεσε να παρουσιαστεί στην κυρία, ο Ντουτλόβ τρόμαξε.

– Τι... τι... είπατε;... Μπας και θέλει να τα πάρει πίσω; Μακάρι ελόγου σας δεν παίρνετε το μέρος μου; Και εγώ να σας φέρω όσο μέλι θέλετε...

– Δεν τα παρατάς αυτά, λέω εγώ. Κι όσο για το μέλι, σε ξέρουμε. δα.

Κι η Ντουνιάσα άνοιξε την πόρτα κι οδήγησε το μουζικό στην κυρία. Ο

Ντουτλόβ πήγαινε με την καρδιά σφιγμένη. «Οχού, συμφορά μου! Τώρα θα μου τα πάρει πίσω»! σκεφτόταν και προχωρούσε. Βάδιζε αδέξια, σηκώνοντας ψηλά το κάθε πόδι, λες και περνούσε μέσα σε ψηλά χορτάρια, και προσπαθούσε να μην κάνει κρότο με τα χοντρά παπούτσια του. Δεν καταλάβαινε τίποτα, μήτε έβλεπε τίποτα απ' ό,τι ήτανε γύρω του. Πέρασε μπροστά από ένα μεγάλο καθρέφτη, έβλεπε κάτι λουλούδια, ένα μουζίκιο που προχωρούσε σηκώνοντας προσεχτικά το κάθε πόδι του, το κάδρο του συχωρεμένου του αφέντη κρεμασμένο στον τοίχο, κάποιο πράσινο βαρελάκι και εκεί δα στη γωνία ένα άσπρο πράμα. Και να, που κάποια στιγμή κείνο το άσπρο πράμα μίλησε: ήτανε η κυρά. Ο Ντουτλόβ δεν κατάλαβε τίποτα από κείνα που του έλεγε η κυρία, μονάχα γούρλωνε τα μάτια του. Δεν ήξερε πού βρισκόταν κι όλα του φαίνονται σαν μέσα σε μια καταχνιά.

– Συ είσαι ο Ντουτλόβ;

– Ναι, κυρά. Όπως ήτανε ούτε που τ' άγγιξα αποκρίθηκε ο γέρος με κόπο. Κακό, που με βρήκε, μα το Θεό! Και τ' άλογο το τσάκισα να έρθω το γρηγορότερο στην αφεντιά σου...

– Ε, η τύχη σου ήτανε, παρατήρησε η κυρία μ' ένα χαμόγελο κάπως περιφρονητικό μα δίχως κακία. Πάρτα, πάρτα για δικά σου.

Ο Ντουτλόβ γούρλωνε τα μάτια μου.

– Ειμ' ευχαριστημένη που πέσανε στα χέρια σου. Ο Θεός να δώσει να σου βγούνε σε καλό! Εισ' ευχαριστημένος;

– Πώς να μην είμαι μαθές; Και πολύ ευχαριστημένος μένω κυρά! Θα δέομαι στο Θεό όλο για την αφεντιά σου. Η χαρά μου είναι τόσο μεγάλη, δόξα να 'χει ο Παντοδύναμος, που έχουμε στη ζωή την κυρά μας και μας παραστέκει. Έτσι καλό να μη μου δώσει ο Θεός αν λέω ψέματα.

– Και πώς τα βρήκες;

– Εμείς μαθές, όλοι μας μπορούμε πάντα να πασχίζουμε το καλό για την κυρά μας, παστροικά και τιμημένα, όχι σαν να λέμε...

– Αλάλιασε ολότελα, κυρία και δεν ξέρει τι λέει, παρατήρησε η Ντουνιάσα.

– Επήγα με τον κληρωτό τον ανιριό μου στην πολιτεία και στο γυρισμό τα βρήκα στο δρόμο. Ο Ποληκέη πρέπει να τα έχασε, δίχως να το νιώσει.

– Καλά, πήγαινε τώρα στο καλό. Και εγώ είμαι ευχαριστημένη για σένα.

– Ευχαριστώ σε, κυρία!... έλεγε και ξανάλεγε ο Ντουτλόβ.

Αργότερα θυμήθηκε πως δε συμπεριφέρθηκε καθόλου καλά, μήτε και που ευχαρίστησε την κυρία όπως θα έπρεπε. Η κυρία κι η Ντουνιάσα χαμογελούσαν, ενώ ο μουζίκιος γύρισε να φύγει και βάδιζε πάλι σαν πρώτα ανασηκώνοντας το κάθε πόδι του ψηλά σαν να περνούσε μέσα από ψηλά χορτάρια. Είχε μεγάλη διάθεση να τρέξει γρήγορα και με πολύν κόπο συγκρατιόταν και δεν το έκανε. Γιατί όλο του φαινόταν πως όπου να 'ναι κάποιος θα τον σταματούσε και του έπαιρνε τα λεφτά...

XIV

Όταν βρέθηκε επιτέλους στον καθαρόν αέρα, ο Ντουτλόβ αποτραβήχτηκε κατά την αλέα με τις φλαμουριές και μάλιστα έλυσε του ζουνάρι του, για να μπορέσει πιο εύκολα να βγάλει τη σακούλα από τον κόρφο του κι άρχισε να ταχτοποιεί τα χαρτονομίσματα. Τα χείλη του κουνιόταν ολοένα, ζάρωναν και τεντώνονταν σπασμωδικά, μολονότι δεν έβγαλε μιλιά. Αφού ταχτοποίησε τα λεφτά κι έκρυψε στον κόρφο τούτη σακούλα, ζώστηκε σφιχτά το ζουνάρι του, σταυροκοπήθηκε και τράβηξε να φύγει, βαδίζοντας σα μεθυσμένος στο δρομάκι, τόσο ήτανε απορροφημένος από τις σκέψεις του είχανε πλημμυρίσει το κεφάλι του. Ξαφνικά αντίκρισε κάποιο μουζίκιο, που ερχόταν από την αντίθετη μεριά. Ήτανε ο Γιεφίμ, που με τη μαγκούρα στο χέρι, έκανε το γύρο του περιπτέρου, φρουρώντας τον κρεμασμένο.

– Α, μπάρμπα-Σιεμιόν, του φώναξε χαρούμενα ο Γιεφίμ, κοντοζυγώνοντάς τον κατευχαριστημένος, γιατί του ερχόταν πολύ άσκημα να τριγυρίζει μονάχος μέσα στη νύχτα. Τι απόκανες, μπάρμπα; Τους παραδώσατε τους κληρωτούς;

– Ναι. Και συ πώς βρίσκεσαι εδώ πέρα;

– Μα να, με βάλανε να φυλάω τον Ποληκή που κρεμάστηκε.

– Πού;

– Να, στην ταράτσα, λένε αποκρίθηκε ο Γιεφίμ, δείχνοντας με τη μαγκούρα την ταράτσα του περιπτέρου.

Ο Ντουτλόβ κοίταξε κατά εκεί που του έδειχνε ο Γιεφίμ, και μολονότι δεν είδε τίποτα, ζάρωσε τα μούτρα του, κατσούφιασε και κίνησε αόριστα το κεφάλι.

– Ήρθε ο αστυνόμος, είπε ο Γιεφίμ, έτσι έλεγε ο αμαξάς. Όπου να 'ναι θα τον κατεβάσουν τον Ποληκή. Όμως μπάρμπα μου, τι να σου πω, είναι πολύ άγρια τη νύχτα. Και να μου πούνε να ανέβω στην ταράτσα νύχτα, είναι αδύνατον πάω. Ακόμα και να με σκοτώσει ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς δεν πάω.

– Πω, πω συμφορά! Μεγάλη συμφορά! – είπε ο Ντουτλόβ, σίγουρα μόνο για να πει κάτι, γιατί ήτανε φανερό, πως μήτε καν σκεφτόταν αυτά που έλεγε, παρά βιαζόταν μονάχα να φύγει το γρηγορότερο. Μα εκείνη τη στιγμή ακούστηκε η φωνή του επιστάτη κι αναγκάστηκε να σταματήσει.

– Ε Γιεφίμ, φώναξε ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς από τον εξώστη. Έλα εδώ.

– Αμέσως, αποκρίθηκε ο Γιεφίμ.

– Ποιος ήτανε ο άλλος μαζί σου;

– Ο Ντουτλόβ.

– Έλα και συ, Σιεμιόν.

Σαν πλησίασε ο Ντουτλόβ, διάκρινε στο φως του φαναριού που κρατούσε ο αμαξάς τον Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς και κάποιον κοντούλη δημόσιο υπάλληλο με στολή. Αυτός ήταν ο αστυνόμος.

– Να, τώρα θα έρθει και τούτος ο γέροντας μαζί μας, είπε ο επιστάτης.

Ο Ντουτλόβ δεν ήτανε καθόλου πρόθυμος, μα βρέθηκε σε δύσκολη θέση.

– Και συ, Γιεφίμ, σαν παλικάρι που είσαι, τρέχα να συγγυρίσεις τη σκαλίτσα της ταράτσας, για να μπορέσει ν' ανέβει καλά ο ευγενέστατος.

Ο Γιεφίμ, που πρωτύτερα έλεγε πως με κανέναν τρόπο δε θα πήγαινε νύχτα στην ταράτσα, τώρα έτρεξε αμέσως, δίχως να πει λέξη.

Ο αστυνόμος άναψε την πίπα του κι άρχισε να καπνίζει. Κατοικούσε σ' ένα χωριό που απείχε δυο βέρστια απ' το Πακρόβσκογιε κι επειδή κείνες τις μέρες τον είχε κατσαδιάσει για καλά ο προϊστάμενός του, γιατί παραμελούσε την υπηρεσία του μεθοκοπώντας, τώρα έδειξε υπέρμετρο ζήλο κι έτρεξε στις δέκα τη νύχτα να εξετάσει αμέσως την υπόθεση.

Ο επιστάτης ρώτησε το Ντουτλόβ για ποιο λόγο βρισκόταν εκεί πέρα αυτή την ώρα και κείνος του είπε το ιστορικό για τα λεφτά που βρήκε και πως η κυρία του τα χάρισε και πρόσθεσε πως σκοπός του ήτανε να δει πρωτύτερα το Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς και να το πει κεινού, μα τα πράγματα ήρθανε ανάποδα. Προς μεγάλη απόγνωση του Ντουτλόβ, ο επιστάτης ζήτησε να δει το φάκελο. Τον πήρε στα χέρια του και τον κοίταξε με περιέργεια. Ο αστυνόμος πήρε κι αυτός το φάκελο και ρώτησε σύντομα και κοφτά το τι και πώς.

«Ε, τώρα πια τα έχασα τα λεφτουδάκια!»! στοχαζόταν στο αναμεταξύ με φρίκη ο Ντουτλόβ, μα ο αστυνόμος του τα έδωσε πίσω, λέγοντας:

– Αυτές είναι οι στραβομάρες της τύχης.

– Όχι δα, του τα έστειλε σε καλή ώρα, παρατήρησε ο επιστάτης. Μόλις είχε πάει στην πολιτεία τον ανιψιό του για το στρατό, τώρα θα εξαγοράσει τον κλήρο.

– Α, έτσι! – έκανε ο αστυνόμος και προχώρησε.

– Ε, τι λες, Σεμιόν; Θα τον εξαγοράσεις τώρα τον Ηλιούσκα; – ρώτησε ο επιστάτης.

– Πώς να τον εξαγοράσω; Φτάνουν τάχατες τα λεφτά; Κι ύστερα κιόλας μπορεί να μην προφταίνω πια.

– Κάνε όπως ξέρεις, είπε ο επιστάτης κι ακολούθησαν και οι δυο τον αστυνόμο.

Πλησίασαν το περίπτερο που στη πλασιά του οι μουζικοί-φρουροί περίμεναν με φανάρια αναμένα. Ο Ντουτλόβ ακολουθούσε τον επιστάτη και τον αστυνόμο. Οι μουζικοί στέκονταν σαν αποσβολωμένοι, και το ύφος αυτό ίσως να το είχανε πάρει εξαιτίας της συναίσθησης για τη χαρακτηριστική δυσοσμία που ανάδιναν, γιατί καμιά άλλη αφορμή δεν υπήρχε σε βάρος τους. Όλοι σώπαιναν.

– Πού είναι; – ρώτησε ο αστυνόμος.

– Εδώ, ψιθύρισε ο επιστάτης και πρόσθεσε. Γιεφίμ, συ που είσαι παλικάρι, τράβα μπροστά με το φανάρι.

Ο Γιεφίμ, που προηγουμένως είχε στερεώσει κάποιο σκαλοπάτι που κουνιόταν, φαινόταν να μη φοβάται πια καθόλου. Με ζωηρή έκφραση στη μορφή

του, ανέβηκε δυο-δυο και τρία-τρία τα σκαλοπάτια και κάθε τόσο γύριζε για να φωτίσει με το φανάρι του το δρόμο στους άλλους που ακολουθούσαν. Πρώτος ανέβαινε ο αστυνόμος κι από πίσω ο επιστάτης. Όταν οι δύο αυτοί ανέβηκαν στην ταράτσα και δεν φαινόταν πια, ο Ντουτλόβ με τον ένα πόδι στο πρώτο σκαλοπάτι αναστέναξε και σταμάτησε. Πέρασαν κάπου δυο λεπτά. Τα βήματα των άλλων δεν ακούγονταν πια στην ταράτσα. Φαίνεται είχανε πλησιάσει και σταματήσει κοντά στο πτώμα.

– Μπάρμπα! Σε φωνάζει είτε ο Γιεφίν από το κεφαλόσκαλο.

Ο Ντουτλόβ αναγκάστηκε ν' ανέβει. Στο φως του φαναριού διακρινόταν πίσω από το δοκάρι, μονάχα τα κεφάλια κι οι πλάτες του αστυνόμου και του επιστάτη και παραπίσω στεκόταν άλλος ένας, με τις πλάτες του κατά τη μεριά τους. Αυτός ήταν ο Ποληκέη. Ο Ντουτλόβ πέρασε κάτω από το δοκάρι και σταμάτησε κάνοντας το σταυρό του.

– Για γύρισε τον κατά εδώ, παιδιά, είπε ο αστυνόμος.

Κανένας δεν κουνήθηκε.

– Γιεφίμκα, συ που είσαι παλικάρι, πρόσταξε ο επιστάτης.

Το παλικάρι, δίχως να χάσει καιρό, προχώρησε γύρισε τον κρεμασμένο, στάθηκε δίπλα του και μ' ένα χαρούμενο ύφος, κοίταζε μια τον αστυνόμο, μια τον Ποληκέη, ίδια σαν κείνους τους θαυματοποιούς που μια κοιτάζουν το κοινό, μια το θαύμα που επιδείχνουν κι είναι πρόθυμοι να εκτελέσουν το κάθε τι που οι θεατές τους ζητήσουν.

– Γύρισε τον ακόμα.

Τον ξαναγύρισε, έτσι που κινήθηκαν στο κενό τα χέρια του Ποληκέη και σύρθηκαν τα πόδια του.

– Πιάσε τώρα να τον ξεκρεμάσεις.

– Διατάζετε να κόψουν το σκοινί, Βασίλη Μπορίσοβιτς; – ρώτησε ο επιστάτης. Δώστε δω ένα τσεκούρι.

Αναγκάστηκαν να επαναλάβουν δυο και τρεις φορές τη διαταγή για ν' αποφασίσουν να το κάνουν οι φρουροί κι ο Ντουτλόβ. Ενώ ο Γιεφίμ συμπεριφερόταν με το Ποληκέη σαν με κάποιο τομάρι ψόφιου ζώου. Κάποια στιγμή κατάφεραν να κόψουν το σκοινί, ξεκρέμασαν το πτώμα και το σκέπασαν. Ο αστυνόμος είπε, πως αύριο θα έστελνε το γιατρό και πως τώρα μπορούσαν να φύγουν όλοι.

XV

Ο Ντουτλόβ κινώντας αόριστα τα χείλη του τράβηξε για το σπίτι. Στην αρχή κάποια στενοχώρια του έσφιγγε την καρδιά, όμως όσο κοντοζύγωνε στο χωριό το συναίσθημα της χαράς τον κυριεύε ολοένα και πιο πολύ. Τραγούδια και φωνές μεθυσμένων, ακούγονταν στο χωριό. Ήτανε πια πολύ αργά σαν έφτασε στο σπίτι του. Η γριά του κοιμόταν. Ο μεγάλος γιος του και τα εγγόνια του

κοιμόνταν πάνω στο πατάρι του φούρνου, ο δεύτερος κοιμόταν στο κελάρι. Μονάχα η γυναίκα του Ηλία δεν κοιμόταν παρά καθόταν στον καναπέ με τη βρόμικη καθημερινή πουκαμιά της, ξεχτένιστη και κλαψούριζε. Δε σηκώθηκε ν' ανοίξει του θείου της, παρά αρχίνησε να κλαίει και να μοιρολογάει πιο δυνατά, σαν τον είδε να μπαίνει. Κατά τη γνώμη της γριάς μοιρολογούσε πολύ όμορφα και καλά συνταιριασμένα, παρ' όλο που ανάλογα με την ηλικία της (ήτανε πολύ νέα) δεν μπορούσε να έχει την απαιτούμενη πείρα.

Η γριά σηκώθηκε κι ετοίμασε του άντρα της να φάει κάτι. Ο Ντουτλόβ έδωξε τη νύφη του από το τραπέζι. «Φτάνει σους, φτάνει σους πια!» είπε. Η νέα σηκώθηκε και μισογερμένη στον καναπέ εξακολουθούσε το δικό της. Η γριά έστρωσε το τραπέζι δίχως να πει λέξη και το ίδιο σιωπηλή το σήκωσε, άμα απόφαγε ο άντρας της. Ο Ντουτλόβ όλο αυτό το διάστημα δε μίλησε καθόλου. Σαν απόφαγε, ρεύτηκε, έπλυνε τα χέρια του, πήρε το αριθμητήρι που ήτανε κρεμασμένο στον τοίχο κι αποσύρθηκε στο κελάρι. Εκεί πέρα κουβέντιασε πολλή ώρα ψιθυριστά με τη γριά του, ύστερα εκείνη βγήκε κι αυτός στρώθηκε στην αριθμητική. Επιτέλους έκλεισε με κρότο το μπαούλο και κατέβηκε στο κατώγι. Ώρα πολλή χασομέρησε ανεβοκατεβαίνοντας από το κατώγι στο κελάρι κι από κει πίσω στο κατώγι. Και σαν ξαναμπήκε στο σπίτι ήτανε πια σκοτεινά. Είχε αποκαεί το κερί. Η γριά, που συνήθως την ημέρα ήτανε σιγανή και δεν ακουγόταν καθόλου, τώρα κοιμόταν και ροχάλιζε τρομερά. Η πολυλογού γυναίκα του Ηλία, κοιμόταν κι αυτή κι ανάσαινε αθόρυβα. Είχε γείρει πάνω στον καναπέ, δίχως να ξεντυθεί και δίχως να στρώσει τίποτα.

Ο Ντουτλόβ έκανε την προσευχή του, ύστερα έριξε μια ματιά στη νύφη του, κούνησε το κεφάλι του, ρεύτηκε άλλη μια φορά, έσβησε το κερί που κρατούσε, ανέβηκε στο πατάρι και ξάπλωσε πλάι στον μικρό έγγονά του. Στα σκοτεινά έριξε από πάνω τα χοντροπάπουτά του, και ξάπλωσε ανάσκελα, παρατηρώντας το ταβάνι που διακρινόταν αγνά πάνω από το κεφάλι του και προσέχοντας τους διάφορους νυχτερινούς θόρυβους: τις κατσαρίδες που πηγαινόρχονταν στον τοίχο, τα ροχαλητά, τ' αγκομαχητά των κοιμισμένων ανθρώπων, που μέσα στον ύπνο τους έβγαναν το ένα πόδι με τ' άλλο και τη σιγανή φασαρία που έκαναν τα ζωντανά έξω. Πολλήν ώρα δεν μπορούσε ν' αποκοιμηθεί. Βγήκε το φεγγάρι και φώτισε ανάλαφρα το εσωτερικό του σπιτιού. Ο Ντουτλόβ μπορούσε τώρα να διακρίνει τη νύφη του, που κοιμόταν ζαρωμένη στη γωνία του καναπέ, μα εκεί δα, κοντά της, έβλεπε και κάτι άλλο που δε μπορούσε να ξεχωρίσει τι ήτανε. Αν ήτανε γιλέκο που το ξέχασε ο γιος του εκεί πέρα ή κάποιο μαστέλο, που το παράτησαν οι γυναίκες, ή σαν κάποιος να στεκόταν. Δεν ξέρω αν τον πήρε καθόλου ένας ανάλαφρος ύπνος, όμως στύλωνε πάλι τα μάτια του μεγάλα κατά κει... Φαίνεται πως κεινο το καταχθόνιο πνεύμα που έσπρωξε τον Ποληκλή στη ζοφερή του πράξη και που το άγγιγμά του το ένιωσε τόσο έντονα ολόκληρο το προσωπικό του αρχοντικού εκείνη τη νύχτα, κεινο το καταχθόνιο πνεύμα, φαίνεται πως έφτασε με την απλωμένη φτερούγα του κι ίσα-

με το χωριό, ίσαμε το σπίτι του Ντουτλόβ, που εκεί μέσα βρισκονταν τα λεφτά που αυτό τα μεταχειρίστηκε για τον αφανισμό του Ποληκέη. Ο Ντουτλόβ, τουλάχιστον ένιωθε την παρουσία του εκεί και αναστατωνόταν. Ούτε να κουνηθεί μπορούσε πια, μα μήτε και να σηκωθεί είχε τη δύναμη. Από τη στιγμή που είδε κείνο το κάτι που αδυνατούσε να καθορίσει τι ήτανε, από το νου του πέρασε η όψη του Ηλία με τα χέρια δεμένα πισθάγκωνα, ύστερα η όψη της νύφης του και το σιγανό μοιρολόγι της, ύστερα η όψη του Ποληκέη και τα κρεμάμενα χέρια του. Ξαφνικά του φάνηκε σαν να πέρασε κάποιος μπροστά από το παράθυρο. «Τι να 'ναι τούτο; Για πάει κιόλας ο πρόεδρος να καλέσει τη συνέλευση;» στοχάστηκε. «Μα πώς άνοιξε την πόρτα;» – αναρωτήθηκε ακούγοντας βήματα στη μπασιά. «Η γριά θα λησμόνησε να μανταλώσει, όντας βγήκε». Κάποιο σκυλί ούρλιαξε στην πίσω αυλή, μα το κακό πνεύμα πηγαινοερχόταν στη μπασιά, όπως διηγόταν αργότερα ο Ντουτλόβ, σάμπως να έφαχνε να βρει την πόρτα μα προσπέρασε, ύστερα εξακολούθησε να ψαχουλεύει τον τοίχο, σκόνταψε πάνω στο μαστέλο με βρόντο. Ύστερα συνέχισε το ψαχούλεμα, λες κι έφαχνε να βρει την πετούγιά της πόρτα. Κάποια στιγμή τη βρήκε κι αδράχτηκε από δαύτηνε. Το αίμα του Ντουτλόβ πάγωσε. Να που πίεσε κιόλας την πετούγιά και μπήκε με ανθρώπινη μορφή. Ο Ντουτλόβ ήξερε πια πως ήτανε αυτό. Ήθελε να κάνει το σταυρό του, μα δε μπορούσε. Το κακό πνεύμα πήγε κοντά στο τραπέζι, τράβηξε το τραπεζομάντιλο και το έριξε καταγής και στράφηκε ν' ανέβει στο πατάρι. Ο Ντουτλόβ κατάλαβε πως ήταν το κακό πνεύμα με τη μορφή του Ποληκέη. Μισάνοιγε τα χείλη, τα χέρια του ταλαντεύονταν. Ανέβηκε στο πατάρι έπεσε πάνω στο Ντουτλόβ κι άρχισε να τον πνίγει.

– Είναι δικά μου τα λεφτά είπε, ο Ποληκέη.

– Άσε με, δε θα τα κρατήσω, ήθελε ν' αποκριθεί ο Ντουτλόβ, μα δε μπορούσε.

Ο Ποληκέη, πεσμένος πάνω στο στήθος του, τον πίεζε μ' ένα τρομερό βάρος, λες κι ήτανε ολόκληρο βουνό από πέτρα. Ο γέρος ήξερε πως άμα έλεγε μια προσευχή, κι ήξερε πια προσευχή έπρεπε να πει, το κακό πνεύμα θα τον παρατούσε. Όμως ήτανε αδύνατο να προφέρει, έστω και νοερά, τα λόγια της προσευχής. Ξάφνου τ' αγγόνι του, που κοιμόταν δίπλα, έβαλε μια διαπεραστική κραυγή κι άρχισε να κλαίει. Ο παππούς το είχε στριμώξει κατά τον τοίχο, καθώς στριφογύρισε στον ύπνο του. Κείνο το ξεφωνητό του παιδιού άνοιξε τα χείλη του γέρου. «Ανάστα ο Θεός... και διασκορπισθήτωσαν...», ψιθύριζε μασημένα. Κι αμέσως το κακό πνεύμα κατέβηκε από το πατάρι. Ο Ντουτλόβ άκουσε πως χτύπησαν και τα δυο του πόδια στο πάτωμα. Ο γέρος συνέχισε να μουρμουρίζει αράδα όλες τις προσευχές που ήξερε. Το ξωτικό πήγε κατά την πόρτα, προσπέρασε το τραπέζι και βγαίνοντας βρόντησε τόσο δυνατά την πόρτα που το σπίτι τραντάχτηκε συθέμελα. Όλοι κοιμόνταν, ωστόσο, εκτός από τον παππού και το μικρό έγγονο. Ο παππούς μουρμούριζε τις

προσευχές κι έτρεμε σύγκορμος. Ο έγγονας κλαψούριζε καθώς αποκοιμόταν και σφιγγόταν κοντά στον παππού του. Ύστερα όλα σίγησαν. Ο παππούς κειτόταν δίχως να κινείται. Ένας κόκορας λάλησε πιο' από τον τοίχο κάτω από τ' αφτί του Ντουτλόβ. Ύστερα ακούστηκε η φασαρία που έκαναν οι κότες καθώς ανακινήθηκαν πάνω στα ξύλα που είχαν κουρνιάσει κι η προσπάθεια κάποιου νεαρού κόκορα που θέλησε να λαλήσει μετά το γέρο και δεν τα κατάφερε. Κάτι ανακινήθηκε κοντά στα πόδια του Ντουτλόβ. Ήτανε η γάτα. Πήδησε ανάλαφρα από το πατάρι, πήγε κοντά στην πόρτα κι άρχισε να νιαουρίζει για να τη βγάλουν έξω. Ο παππούς σηκώθηκε. Ανασήκωσε το συρτό παράθυρο. Έξω ήτανε σκοτεινά. Όπως ήτανε ξυπόλυτος, βγήκε πατώντας μέσα στις λάσπες και κάνοντας το σταυρό του προχώρησε κατά το στάβλο να δει τα άλογα. Και δω το πέραςμα του ξωτικού ήτανε φανερό: Η φοράδα που ήτανε δεμένη στο υπόστεγο πρώτη πρώτη, είχε μπερδέψει το πόδι της στο δέσιμο, αναποδογύρισε τη νυχτερινή τροφή της και με το πόδι ανασηκωμένο και το λαιμό γερμένο, περίμενε να έρθει κάποιος να την ταχτοποιήσει. Το πουλάρι είχε κυλιστεί μέσα στην κοπριά. Ο Ντουτλόβ το σήκωσε στα πόδια, ξεμπέρδευσε τη φοράδα, ταχτοποιήσε την τροφή της και ξαναγύρισε στο σπίτι. Η γριά είχε σηκωθεί κι άναψε φως. «Να ξυπνήσεις τα παιδιά, της είπε ο Ντουτλόβ, θα πάω στην πολιτεία». Κι ανάβοντας ένα αγιοκέρι από κείνα που ήτανε κοντά στα εικονίσματα, κατέβηκε μ' αυτό στο κατώγι. Την ώρα, που ανέβηκε από κει κάτω, σ' όλα τα γειτονικά σπίτια είχανε πια ανάψει φως. Τα παιδιά σηκώθηκαν κι ετοιμάζονταν. Οι γυναίκες μπαινόβγαιναν, φέρνοντας κουβάδες με νερό και κανάτια με γάλα. Ο Ιγνάτ έζεβε τ' αμάξι. Ο δεύτερος γιος ετοιμάζε τ' άλλο αμάξι. Η νύφη δεν έκλαιγε πια, μα ντυμένη και φορώντας το κεφαλόδεμά της καθόταν και περίμενε να ξεκινήσουν για την πολιτεία που θ' αποχαιρετούσε τον άντρα της.

Ο γέρος φαινόταν εξαιρετικά αυστηρός. Σε κανένα δεν είπε λέξη. Φόρεσε το καινούριο του καφτάνι, ζώστηκε σφιχτά και μ' όλα τα λεφτά του Ποληκνή μέσα στον κόρφο του τράβηξε για τον Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς.

– Μη μου χασομεράς, φώναξε του Ιγνάτ, που στριφογύριζε τις ρόδες κρατώντας ανασηκωμένος τον άξονα που τον είχε αλείψει με μπόλικο κατράμι, θα γυρίσω σε λίγο. Και να είναι όλα έτοιμα.

Ο επιστάτης μόλις είχε σηκωθεί. Έπαιρνε το τσάι του κι ετοιμαζόταν κι αυτός για την πολιτεία που θα πήγαινε για να παραδώσει τους κληρωτούς.

– Τι τρέχει; – ρώτησε, σαν είδε τόσο νωρίς μπροστά του το Ντουτλόβ.

– Θέλω, Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς, να εξαγοράσω το παιδί. Κάντε το καλό. Πολύ σας παρακαλώ. Μου λέγατε τις προάλλες πως ξέρετε κάποιον πρόθυμο να δεχτεί. Ορμηγέψτε με τι να κάνω. Όπως δα το ξέρετε, εμείς δε σκαμπάζουμε από τέτοιες δουλειές, μαθές.

– Πάει να πει, άλλαξες γνώμη;

– Ναι, μαθές, Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς, άλλαξα γνώμη. Το πονάω το καφερό.

Όσο να πεις, παιδί του αδερφού μου είναι. Κι ύστερις τα παλιολεφτά είναι γρουσουζίκια. Κάλλιο να πάνε για το καλό του παιδιού. Σε περικαλώ, Γιεγκόρ Μιχαίλοβιτς, ορμήνεψέ με τι και πως..., έλεγε ο Ντουτλόβ κάνοντας ολοένα βαθύτερες υποκλίσεις μπροστά στον επιστάτη.

Ο επιστάτης, όπως έκανε πάντα σε παρόμοιες περιπτώσεις, πολλή ώρα σούφρωνε και ξεσούφρωνε σιωπηλά και βαθυστόχαστα τα χείλη του, κι αφού έκρινε το ζήτημα, έγραψε δυο σημειώματα κι έδωσε οδηγίες στο Ντουτλόβ για το τι έπρεπε να κάνει στην πολιτεία.

Όταν ο Ντουτλόβ γύρισε σπίτι, η νύφη είχε φύγει πια με τον Ιγνάτ κι η φοράδα στεκόταν ζεμένη μπροστά στην αυλόπορτα. Ο Ντουτλόβ τράβηξε κι έκοψε μια βέργα απ' το φράχτη, διπλώθηκε σφιχτά στο καφτάνι του, κάθισε στ' αμάξι και ξεκίνησε. Βιάζε τόσο πολύ το άλογο για να τρέχει, που λες κι αχάμνηνε μέσα σ' αυτήν τη λίγη ώρα κι αυτός απόφευγε να το κοιτάξει, από φόβο μη τυχόν το λυπηθεί και μετριάσει το τρέξιμο. Γιατί τον βασάνιζε η σκέψη πως, αν αργοπορούσε ο Ηλία θα πήγαινε στρατιώτης και κείνα τα διαολολεφτά θα του έμεναν στα χέρια.

Δε θα επιχειρήσω να περιγράψω όλες τις περιπέτειες του Ντουτλόβ εκείνο το πρωινό, λέω μονάχα πως τα πράγματα του ήρθαν βολικά. Ο άνθρωπος, για τον οποίο ο επιστάτης του είχε δώσει σχετικό σημείωμα, είχε κιόλας έτοιμο το παλικάρι που θ' αντικατάστανε τον Ηλία στο στρατό. Ο μεσίτης που το προμήθευε γύρευε τριακόσια ρούβλια, κάποιος που το παζάρευε για ν' αντικαταστήσει το γιο του έδινε τετρακόσια, μα ο Ντουτλόβ είπε κοφτά: «Δέχεσαι με τρακόσα είκοσι πέντε;», και τέντωσε το χέρι του με τέτοια έκφραση, που αμέσως έβλεπε κάποιος πως ήτανε πρόθυμο ν' ανεβάσει ακόμη την τιμή. Ο άλλος δεν έδινε το χέρι κι επέμενε στα τετρακόσια. «Δε δέχεσαι με τρακόσα είκοσι πέντε;» επανάλαβε ο Ντουτλόβ, αδράχνοντας με τ' αριστερό του χέρι το δεξί του συνομιλητή του και απειλώντας να του καταφέρει μια με το δεξί. «Ε, δεν δέχεσαι; Ας είναι! Πάει καλά!» πρόσθεσε ξαφνικά χτυπώντας δυνατά το δεξί του χέρι πάνω στο δεξί του άλλου. «Πάρε τρακόσα πενήντα. Φέρε μου εδώ το παλικάρι. Και τώρα να, κι άλλα είκοσι για τα καλοριζίκια!»

Κι ο Ντουτλόβ ξεκούμπωσε το καφτάνι του κι έβγαλε τα λεφτά.

Ο άλλος παρ' όλο που δεν αποτραβούσε το χέρι του, καμωνόταν ακόμα πως δεν συμφωνούσε απόλυτα και γύρευε κι άλλα για μπαξίσια και για τραταμέντα.

– Έλα τώρα, έλα, αστ' αυτά, αποκρινόταν ο Ντουτλόβ, χώνοντάς του τα λεφτά στη φούχτα, καλά είναι τόσα, έλα τώρα άστα τα παζαρέματα και τις πλεονεξίες· θ' αποθάνουμε όλοι μια μέρα, κακομοίρη μου, πρόσθεσε μ' ένα τόσο γλυκό διδαχτικό και σιγουρεμένο τόνο, που ο άλλος είπε στο τέλος:

– Ε, ας είναι. Πάει καλά! Η ώρα η καλή, ξανάσφιξαν τα χέρια τους κι έκαναν το σταυρό τους.

Εύπησαν το παλικάρι, που κοιμόταν ακόμη ύστερ' από το χτεσινό μεθύσι, τον περιεργάστηκαν καλά-καλά και τράβηξαν όλοι μαζί για το στρατολογικό

γραφείο. Το παλικάρι ήτανε χαρούμενο, γύρεψε λεφτά για να πιει ρούμι να ξεζαλιστεί κι ο Ντουτλόβ του έδωσε, και δειλίασε μονάχα τη στιγμή που μπήκανε στην είσοδο των γραφείων. Πολλήν ώρα στέκονταν και περίμεναν εκεί μέσα, ο Ντουτλόβ, ο άλλος μουζίκος τυλιγμένος στη μπλε γούνα του και το παλικάρι με το κοντογούνι του, με τα φρύδια ανασηκωμένα και τα μάτια γουρλωμένα. Πολλήν ώρα κουβέντιαζαν χαμηλόφωνα, κάπου ζητούσαν να παρουσιαστούν, κάποιον ήθελαν να δουν, έβγαζαν τους σκούφους τους κι υποκλίνονταν βαθιά μπροστά στον κάθε γραφιά, και με σεβασμό μεγάλο και κατανόηση άκουσαν την απόφαση που έβγαλε ένας γραφιάς, γνώριμος του άλλου μουζίκου. Είχαν πια παρατήσει κάθε ελπίδα πως θα ξεμπερδευαν κείνη την ημέρα και το παλικάρι άρχισε να κουβεντιάζει χαρούμενα, όταν ξαφνικά ο Ντουτλόβ είδε τον Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς να μπαίνει. Δίχως να χάσει καιρό, έτρεξε κοντά του, τον χαιρέτισε με μια βαθύτατη υπόκλιση και τον παρακάλεσε να τους βοηθήσει να τελειώνουν το γρηγορότερο. Ο Γιεγκόρ Μιχάιλοβιτς ενέργησε τόσο αποτελεσματικά που κατά τις τρεις το απόγευμα το παλικάρι το πέρασαν προς μεγάλη του δυσαρέσκεια και κατάπληξη στην αίθουσα του Προέδρου. Και εκεί μέσα στη γενική ευθυμία, που ούτε αυτός ο Πρόεδρος έκανε εξαίρεση, το έγδυσαν, το κούρεψαν του φόρεσαν τη στολή και τ' άφηκαν να βγει έξω. Μετά πέντε λεπτά ο Ντουτλόβ μέτρησε τα τριακόσια πενήντα ρούβλια, πήρε τη σχετική απόδειξη και, αποχαιρετώντας το μουζικό και το παλικάρι τράβηξε βιαστικός για το σπίτι του έμπορα, όπου είχανε σταματήσει οι κληρωτοί του Πακρόβσκογιε. Ο Ηλία κι γυναίκα του κάθονταν σε μια γωνιά της κουζίνας και μόλις αντίκρισαν το γέρο, σώπασαν και τον κοίταξαν μ' ένα ύφος υποταχτικά εχθρικό. Ο Ντουτλόβ, όπως πάντα έκανε πρώτα την προσευχή του μπροστά στα εικονίσματα, έβγαλε το ζουνάρι του, πήρε από την εσωτερική τσέπη του κάποιο χαρτί και κάλεσε μέσα τη γριά μάνα του Ηλία και το γιο του τον Ιγνάτ, που τριγύριζαν απ' έξω.

– Μη βαρυγκομάς, Ηλία, είτε πλησιάζοντας τον ανιψιό του. Βαριά κουβέντα ξεστόμισες αποβραδής... Θαρρείς, δε σε πονάω; Πολύ καλά θυμάμαι που ο αδερφός μου, πεθαίνοντας, σε εμπιστεύτηκε στα χέρια μου. Κι αν είχα λεφτά, θα σ' άφηνα να πας στρατιώτης; Μα να, που, άμα ο Θεός βοήθησε, την ίδια στιγμή έτρεξαν και σε εξαγόρασα, πρόσθεσε απλώνοντας την απόδειξη πάνω στο τραπέζι και σιάχνοντας τις τσαλακωμένες άκρες της με τα γέρικα δάχτυλά του που ήταν στραβωμένα από τα χρόνια και τις χοντροδουλειές και με κόπο λυγούσαν.

Σιγά-σιγά έμπαιναν στο δωμάτιο όλοι οι μουζικοί που είχαν έρθει από το Πακρόβσκογιε, όλοι οι εργάτες του έμπορα, ακόμα και ο ξένος κόσμος. Όλοι μισομάντευαν τι είχε γίνει, μα κανένας δεν τολμούσε να διακόψει το γέρο που μιλούσε με τόση επισημότητα.

Ο Ηλία σηκώθηκε, μα σώπαινε, μη ξέροντας τι να πει. Τα χείλη του σιγότρεμαν από τη συγκίνηση. Η γριά μάνα του, έκανε να πάει κοντά στο λαιμό

του, μα ο Ντουτλόβ την απομάκρυνε με μια αργή και επιβλητική κίνηση του χεριού και συνέχισε.

– Μια κουβέντα πολύ βαριά ξεστόμισες εχτές, ξανάπε που με δαύτηνε ήτανε σα να μου διαπέρασες με δίκιοπο μαχαίρι την καρδιά. Ο μπαμπάς σου, πεθαίνοντας, σε παρέδωσε στα χέρια μου και εγώ δε σε ξεχώρισα από παιδί μου, κι αν σου έφταιξα, μαθές, σε τίποτις, άνθρωποι είμαστε σύλαιο μας κι αμαρτάνουμε δίχως να το θέλουμε και δίχως να το νιώσουμε. Καλά δε λέω, χριστιανοί μου; – στράφηκε στους μουζίκους που τον κύκλωναν.

– Κι η μάνα σου εδώ να είναι κι η νια γυναίκα σου, μπροστά σ' όλους σου παραδίνω τούτο το χαρτί. Στο καλό, τα λεφτά! Και μένα σχωρέστε με, για το Χριστό.

Κι ανασηκώνοντας τις δυο άκρες του πανωφοριού του, γονάτισε αργά-αργά μπροστά στον Ηλία και στη γυναίκα του. Μάταια εκείνοι προσπάθησαν να τον εμποδίσουν. Ο γέρος σηκώθηκε μονάχα αφού άγγιξε το μέτωπό του στο πάτωμα τρεις φορές, τίναξε το ρούχο του και κάθισε στον καναπέ. Η μάνα του Ηλία κι η γυναίκα του έβαλαν φωναχτά κλάματα από τη χαρά τους κι οι μουζίκιοι που είχανε στριμωχτεί εκεί μέσα παίνευαν την πράξη του Ντουτλόβ. «Σύμφωνα με την αλήθεια και με του Θεού το θέλημα», έλεγε ένας. «Τι να τα κάνεις τα λεφτά; Δεν αγοράζεις ένα παλικάρι με δαύτα», έλεγε άλλος. «Τι μεγάλη χαρά! Δίκαιος άνθρωπος, που λέει ο λόγος», έλεγε τρίτος. Και μονάχα οι υποψήφιοι κληρωτοί, που έπρεπε να παρουσιαστούν στο στρατολογικό γραφείο δεν έβγαλαν μιλιά, παρά βγήκαν αθόρυβα έξω.

Ύστερα από δύο ώρες τα δυο αμάξια του Ντουτλόβ έφευγαν από την πολιτεία. Στο πρώτο, που έσερνε η γκριζόασπρη φοράδα κάθονταν ο γέρος κι ο Ιγνάτ. Τ' αμάξι ήτανε φορτωμένο με διάφορα δέματα και μπόγους. Στο δεύτερο, που ακολουθούσε και δεν το διεύθυνε κανείς, καθόταν η Αξίνια με τη πεθερά της κατενυχαριστημένες και καμαρωτές, έχοντας τα κεφάλια τους σφιχτοδεμένα με μάλλινα μαντίλια. Η νύφη κρατούσε, τυλιγμένη σε μια πετσέτα, μια μποτίλια βότκα. Ο Ηλία καθόταν αντικρύ τους με τη ράχη γυρισμένη στην κατεύθυνση τ' αμαξιού, με τα μάγουλα κατακόκκινα και δεν έπαυε να κουβεντιάζει ζωηρά και να δαγκώνει το τσουρέκι που κρατούσε. Κι οι ομιλίες κι οι κρότοι των αμαξιών και τα σιγανά χλιμιντρίσματα των αλόγων, όλα μαζί συγχωνεύονταν σε μια χαρούμενη φασαρία. Τ' άλογα κουνώντας τις ουρές τους, τάχυναν ολοένα το βήμα τους, όσο ένιωθαν πως κοντοζύγωναν στο χωριό. Κι όλοι όσοι διασταυρώνονται στο δρόμο μ' αυτά τα δύο αμάξια, άθελά τους γύριζαν και ξαναγύριζαν να κοιτάξουν την οικογένεια κείνη, που φαινόταν τόσο ευτυχισμένη.

Καθώς ξεμάκρυναν από την πολιτεία, τ' αμάξια των Ντουτλόβ προσπαθούσαν να ξεπεράσουν, δίχως να το καταφέρουν, μια παρτίδα κληρωτούς, που τώρα είχανε σταματήσει έξω από ένα κρασοπουλειό. Ένας νεοσύλληχτος, με κείνη την αφύσικη έκφραση που δίνει στον άνθρωπο το ξυρισμένο κεφάλι, φο-

ρώντας ασίκικα το γκριζο κασκέτο, έπαιζε με φόρα τη μπαλαλάικα. Ένας άλλος, ξεσκούφωτος με μια μποτίλια βότκα στο ένα χέρι, χόρευε στη μέση του κύκλου, που σχημάτιζε η υπόλοιπη συντροφιά. Ο Ιγνάτ σταμάτησε τ' αμάξι και κατέβηκε για να σφίξει το λουρί του άξονα που είχε ξελασκάρει. Όλοι οι Ντουτλόβ κοίταζαν με περιέργεια, μ' επιδοκιμασία και με καλή διάθεση τον άνθρωπο που χόρευε. Εκείνος έδειχνε σαν να μην έβλεπε κανένα, μονάχα νιώθοντας πως οι θεατές που τον καμάρωναν πληθύνονταν ολοένα, πάσχιζε να δείξει όλη τη χορευτική μαεστρία του. Χόρευε με φόρα. Τα φρύδια του ήτανε σουφρωμένα, το κατακόκκινο πρόσωπο του ακίνητο. Το στόμα είχε σταματήσει σε κάποιο χαμόγελο, που από ώρα πια είχε χάσει την έκφρασή του. Φαινόταν σάμπως να είχε συγκεντρώσει όλες τις δυνάμεις της ψυχής του μονάχα στο πως θα έβανε τα ένα πόδι ύστερ' από τ' άλλο πότε πατώντας στο τακούνι πότε στη μύτη. Κάπου-κάπου, σταματούσε απότομα κι έγενεφε του μουσικού, και κείνος τότε άρχιζε να παίζει μ' όλες τις χορδές της μπαλαλάικας και να χτυπάει ακόμα με τα δάχτυλα αναποδογυρισμένα στο ξύλο της. Ο χορευτής σταματούσε κάποια στιγμή. Μα κι έτσι, καθώς στεκόταν ακίνητος, νόμιζε κάποιος πως εξακολουθούσε να χορεύει. Ξαφνικά πάλι, άρχιζε να κινείται αργά-αργά, ανασηκώνοντας τους ώμους και μονομιάς στριφογύριζε στον αέρα με φόρα ανακλαδίζοταν και μ' άγρια ξεφωνητά συνέχιζε το χορό. Τα παιδιά γελούσαν, οι γυναίκες κουνούσαν το κεφάλι τους, οι άντρες χαμογελούσαν επιδοκιμαστικά. Ένας γηραλέος υπαξιωματικός στεκόταν αδιάφορος κοντά στο χορευτή με ύφος, σαν να ήθελε να πει στον κόσμο που χάζευε: «Σεις το έχετε για θέαμα τούτο εδώ, μα για μας είναι πολύ γνώριμο». Ο μουσικός φαίνεται να κουράστηκε κάποια στιγμή, έριξε γύρω του μια κουρασμένη ματιά, έκανε κάποια παράφωνη συγχορδία, χτύπησε με τα δάχτυλα το ξύλο της μπαλαλάικας κι ο χορός σταμάτησε.

– Ε, Αλιόχα! – στράφηκε ύστερα στο χορευτή, δείχνοντας του τον Ντουτλόβ. Να ο νουνός σου!

– Πού είναι τος; Ω, φίλε μου αγαπημένε! – ξεφώνισε ο Αλιόχα, δηλαδή το παλικάρι που εξαγόρασε ο Ντουτλόβ για ν' αντικαταστήσει τον Ηλία στο στρατό, και χωρίς να χάσει καιρό, τρικλίζοντας με τα κουρασμένα πόδια του και σηκώνοντας πάνω από το κεφάλι τη μποτίλια με τη βότκα προχώρησε κατά τα δύο αμάξια.

– Μίσκα! Ένα ποτήρι! – ξεφώνισε. Κύρη μου! Φίλε, αγαπημένε! Ω, χαρά μου, μα την αλήθεια! – συνέχισε τις φωνές και χώνοντας το μεθυσμένο κεφάλι του στ' αμάξια, άρχισε να κερνάει βότκα. Οι άντρες ήπιαν από ένα ποτήρι, οι δυο γυναίκες ευχαρίστησαν κι αρνήθηκαν να πιουν.

– Ω, αγαπημένες μου γριούλες ξεφώνιζε ο Αλιόχα, αγκαλιάζοντας τη μάνα του Ηλία, τι να σας κεράσω;

Μια γυναίκα που πουλούσε μεζέδες στεκόταν ανάμεσα στον μαζεμένο κόσμο. Ο Αλιόχα την είδε. Άδραξε το πανέρι της με τους μεζέδες και το άδειασε

όλο μέσα στο αμάξι.

– Θα στα πλερώσω, διάολε! Ούρλιαξε άγρια με θρηνώδικη φωνή, και βγάζοντας από την τσέπη του πανταλονιού του τη σακούλα με τα λεφτά, την πέταξε του Μίσκα.

– Στεκόταν εκεί δα ακουμπώντας τους αγκώνες του στ' αμάξι και με μάτια μουσκεμένα στα δάκρυα, κοίταζε κείνους που κάθονταν μέσα.

– Η μάνα ποια είναι; – ρώτησε. Ελόγου σου, μήπως; Κάτι πρέπει να της χαρίσω της μάνας.

Απόμεινε κάποια στιγμή σκεπτικός. Ύστερα έχωσε το χέρι στην τσέπη κι έβγαλε ένα καινούριο, καλοδιπλωμένο μαντίλι. Έβγαλε το προσόψι που είχε ζωσμένο στη μέση του. Με γοργές κινήσεις έλυσε το κόκκινο μαντίλι από το λαιμό του και ξαρώνοντας τα όλ' αυτά μέσα στα χέρια του, τα έχωσε στην ποδιά της γριάς.

– Πάρτα, στα χαρίζω, είτε με μια φωνή, που ολοένα γινόταν και πιο σιγανή.

– Μα γιατί; Σ' ευχαριστώ καλέ μου! Κοιτά κει καλοσύνη που στην έχει τούτο τα παιδί! παρατήρησε η γριά μιλώντας του Ντουτλόβ, που κατέβηκε από το πρώτο αμάξι και πλησίασε το αμάξι του Ηλία.

Ο Αλιόχα είχε σωπάσει στο αναμεταξύ και νυσταγμένος έγερνε όλο και πιο πολύ το κεφάλι, λες κι αποκοιμιόταν.

– Για σας πάω στο στρατό, για σας είναι που χάνομαι απ' τον κόσμο, μουρμούρισε για τούτο και σας κερνάω.

– Ωστόσο θα έχει κι αυτός μάνα παρατήρησε κάποιος από τους μαζεμένους γύρω. Το κακόμοιρο το παιδί! Κι είναι καλόκαρδο μα πάει χαμένο!

Ο Αλιόχα σήκωσε το κεφάλι του.

– Και μάνα έχω είτε και κύρη έχω. Ούλοι τους μ' απαρνήθηκαν. Άκουμε ελόγου σου γριά, πρόστεσε αδράχνοντας τη μητέρα τη Ηλία από το χέρι. Σου χάρισα το φτωχικό μου χάρισμα. Άκουμε, για το Χριστό. Να πας στο χωριό Βόντνογιε, να γυρέψεις εκεί πέρα τη γριά Νικόνοβα, αυτή είναι μάνα μου τ' ακούς. Και να πεις αυτήνης της γριάς Νικόνοβας, τρίτο σπίτι από την άκρη του χωριού, κοντά στο πηγάδι... να της πεις πως ο Αλιόχα, ο γιος σου... δηλαδή... Μίσκα! Μουσική! Τι σώπασες! Ξεφώνισε.

Και ξανάρχισε να χορεύει μουρμουρίζοντας και πέταξε με φόρα μακριά τη μπουτίλια με τη βότκα.

Ο Ιγνάτ ανέβηκε στ' αμάξι κι έκανε να ξεκινήσει.

– Γεια σου, ο Θεός μαζί σου!... είπε η γριά διπλώνοντας τη γούνα της.

Ο Αλιόχα σταμάτησε απότομα.

– Στο διάολο όλοι σας, ξεφώνισε κινώντας απειλητικά τις γροθιές του. Τη μάνα σου...

– Ωχ, Θεέ μου! – σταυροκοπήθηκε η μητέρα του Ηλία.

Ο Ιγνάτ πήρε τα γκέμια στα χέρια του και τα δύο αμάξια ξεκίνησαν. Ο Αλιόχα στεκόταν καταμεσής του δρόμου και σφίγγοντας τις γροθιές του με μian

άγρια έκφραση στη μορφή, έβριζε τους μουζίκους που είχανε μαζευτεί γύρω του, ξεφωνίζοντας όσο μπορούσε πιο δυνατά.

– Τι στεκόσαστε; Τραβάτε! Διάολοι, ανθρωποφάγοι! Δε μου ξεφεύγετε εμένα! Σατανάδες! Τσαρουχάδες!...

Με την τελευταία αυτή λέξη, οι φωνές του κόπηκαν και, καθώς στεκόταν, έπεσε μονοκόμματος κάτω φαρδύς-πλατύς.

Οι Ντουτλόβ σε λίγο απομακρύνθηκαν τόσο, που δεν διάκριναν πια, όταν γύρισαν να δουν πίσω τους, ούτε το κρασοπουλειό, ούτε τον μαζεμένο κόσμο. Σαν πέρασαν κάπου πέντε βέρστια, ο Ιγνάτ κατέβηκε από τ' αμάξι του πατέρα του, που ο γερός είχε πια αποκοιμηθεί και βάδιζε πλάι στ' αμάξι του Ηλία που προχωρούσε αργά-αργά.

Αδειασαν οι δυο τους τη μπουτίλια με τη βότκα π' αγόρασαν από την πολιτεία. Σε λίγο, ο Ηλία αρχίνησε κάποιο τραγούδι οι δυο γυναίκες ένωσαν τις φωνές τους. Ο Ιγνάτ βίαζε χαρούμενα τ' άλογό του, σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού. Γοργά ερχόταν από την αντίθετη μεριά κάποιο χαρούμενο ταχυδρομικό αμάξι. Ο αμαξιάς βίασε κεφάλτα τ' άλογά του. Σαν κοντοζύγωσε τα δύο αμάξια, ο ταχυδρόμος έσκυψε γελαστός κι έγνεψε κλείνοντας το μάτι, καθώς αντίκρισε τα κατακόκκινα πρόσωπα των γυναικών και των μουζίκων που τραμπαλίζονταν πάνω στ' αμάξια τους και τραγουδούσαν τόσο ζωηρά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	5
ΑΦΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΣ	9
ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΙ	53
ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	
ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΑ Δ. ΝΙΕΧΛΙΟΥΝΤΟΒ	66
Ο ΠΟΛΗΚΟΥΣΚΑ	89

Ήτανε Φεβρουάριος του 1917. Οι Μεγάλοι Δούκες και τα ζωηρά μέλη της Δούμας σχολίαζαν τα γεγονότα μεσ' τ' αρχοντικά τους νυχθημερόν. Μιλούσανε πια στα φανερά για την εκθρόνιση του Τσάρου, Νικολάου Β', που ήθελε σώνει και καλά να κλείσει ειρήνη με τους Γερμανούς. Σκόπευαν μάλιστα ν' ανακηρύξουν κάποιον άλλο Ρομανόφ, για να συνεχίσει τον πόλεμο.

Του κάκου η Τσαρίνα κι η κόρη της γράφανε γράμματα γεμάτα αγωνία στον Τσάρο να επιστρέψει απ' το μέτωπο. Εκείνος τους απαντούσε πως είχε εμπιστοσύνη στο στρατό του.

Ο στρατός όμως δεν είχε πια την πειθαρχία του παλιού καιρού. Οι στρατιώτες λιποτακτούσαν ομαδικά κι επιστρέφανε στα χωριά τους, παρ' όλο που τους τουφέκιζαν τα τοπικά στρατοδικεία. Σ' όλα τα μέρη κραύγαζαν για τα δεινά που είχε φέρει ο πόλεμος.